

**ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ'NDE
SYNNADA (ŞUHUT) KENTİNİN
SOSYOPOLİTİK VE SOSYOKÜLTÜREL
YAPISI**

Yüksek Lisans Tezi

Erkan KARA

Eskişehir, 2019

**ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ'NDE SYNNADA (ŞUHUT) KENTİNİN
SOSYOPOLİTİK VE SOSYOKÜLTÜREL YAPISI**

Erkan KARA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tarih (Eskiçağ Tarihi) Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Erkan İZNİK

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ağustos, 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Erkan KARA'nın "Roma İmparatorluk Dönemi'nde Synnada (Şuhut) Kentinin Sosyopolitik ve Sosyokültürel Yapısı" başlıklı tezi **23 Ağustos 2019** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan **Tarih** Anabilim Dalında, **yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Dr.Erkan İZNIK

Üye : Doç.Dr.Hakan SİVAS

Üye : Doç.Dr.Fatma Sevinç ERBAŞI

Prof.Dr.Bülent GÜNŞOY
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ'NDE SYNNADA (ŞUHUT) KENTİNİN SOSYOPOLİTİK VE SOSYOKÜLTÜREL YAPISI

Erkan KARA

Tarih (Eskiçağ Tarihi) Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağustos 2019

Danışman: Doç. Dr. Erkan İZNIK

Kuruluş söylencelerine göre Akamas isimli mitolojik kişi tarafından kurulduğu öne sürülen Synnada Kalkolitik Çağ'dan Hititler Dönemi'ne kadar yerleşim görmüş Güneybatı Phrygia'daki merkezlerden birisidir. Bölge sırasıyla Phryg, Lydia ve Pers egemenliğine girmiştir. Ardından Hellenistik Dönem'de Greko-Makedon kolonistlerin gelmesiyle Grek kültürünün yayılmaya başladığı Synnada, Roma İmparatorluk Dönemi'nde önemli bir kent haline gelmiştir. Özellikle Dokimeion'daki mermer ocaklarının yönetim ofisinin burada olması, Synnada'yı İmparatorluk Dönemi'nde stratejik bir merkez yapmıştır. Hristiyanlığın yayılmaya başlamasıyla beraber de önemli bir piskoposluk merkezi olan Synnada, Selçuklular tarafından fethedildikten sonra Şuhud/Şuhut adını almıştır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Roma'nın Anadolu'daki egemenlik süreci ve buradaki idari düzenlemeler detaylı olarak anlatılmıştır. İkinci bölümde yazıtlardan edinilen, numizmatik ve filolojik kaynaklarla desteklenen bilgiler ışığında kentin Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki sosyopolitik ve sosyokültürel yapısı incelenerek bu yapıyı oluşturan idari organlar, memurluklar, kentin toponimisi, toplumsal yapı ve ilişkiler ile dini yapı Synnada kenti özelinde tartışılmıştır. Üçüncü bölüm olan Testimonia bölümünde ise Synnada'dan ele geçirilmiş Grekçe yazıtlar bir corpus şeklinde verilmiştir.

Anahtar sözcükler: Roma, Synnada, Phrygia, Şuhut, Kent

ABSTRACT
THE SOCIOPOLITICAL AND SOCIOCULTURAL STRUCTURE OF SYNNADA
(SUHUT) IN THE ROMAN IMPERIAL PERIOD

Erkan KARA

Department of History (Ancient History)

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, August 2019

Supervisor: Assoc. Prof. Erkan İZNIK

According to myths, Synnada, founded by a mythological person named Akamas, is one of the important centers in southwestern Phrygia and settled from the Chalcolithic Age to the Hittite Period. The region came under the sovereignty of Phrygian, Lydian and Persian respectively. Synnada, where Greek culture began to spread with the arrival of Greco-Macedonian colonists in the Hellenistic Period, became an important city during the Roman Imperial Period. Especially the presence of the management office of the marble quarries in Dokimeion has made Synnada a strategic center during the Imperial Period. Synnada, an important episcopal center with the spread of Christianity, was conquered by the Seljuks and was named Suhud/Suhut.

Our study consists of three parts. In the first chapter, the sovereignty of Rome in Anatolia and the administrative arrangements are explained in detail. In the second chapter, the sociopolitical and sociocultural structure of the city during the Roman Imperial Period was examined in the light of the information obtained from the inscriptions supported by numismatic and philological sources. In the third section, Testimonia, the Greek inscriptions obtained from Synnada are given as a corpus.

Keywords: Rome, Synnada, Suhut, Phrygia, City

ÖNSÖZ

Eskiçağ Tarihi ülkemizde gizemini hala fazlaca muhafaza eden bir alandır. Bu sebeple, Afyonkarahisar ilinin Şuhut ilçesinin üzerinde kurulduğu Synnada kentinin Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki sosyopolitik ve sosyokültürel yapısını incelediğimiz bu çalışma, yerel bir araştırma olması niteliğiyle gerek bölge gerekse Anadolu tarihi açısından önemli bir boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Bu vesileyle, Phrygia Bölgesi'nin modern bir sakini olarak bu toprakların tarihine küçük bir ışık tutarak yerel, ulusal veya uluslararası düzeyde katkı sunabilmiş olmak beni son derece mutlu edecektir. Ayrıca öğrencisi olmaktan her zaman gurur duyduğum, Phrygia topraklarında konuşlu Anadolu Üniversitesi bünyesinde bu çalışmayı yapmış olmak da benim için ayrıca övünç kaynağıdır.

Bu vesile ile lisans dönemimden itibaren Eskiçağ Tarihi'ni bana sevdiren, sürekli motive ederek destekleyen ve yol gösteren değerli hocam ve tez danışmanım Anadolu Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Sn. Doç. Dr. Erkan İZNİK'e; Anadolu Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Sn. Doç. Dr. Hakan SİVAS'a ve diğer hocalarıma; Edebiyat Fakültesi personeline; Düzce Üniversitesi Tarih Bölümü'nden Araş. Gör. Onur Sadık KARAKUŞ'a; Anadolu Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Ödünç Bölümü çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca yüksek lisans eğitimim boyunca destekleri ve tüm kolaylığı sağladıkları için kurum amirlerime de teşekkür ederim.

Son olarak değerli ailem; annem, babam, ağabeyim ve sevgili eşime maddi-manevi destekleri için çok teşekkür ederim.

23/09/2019

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Erkan KARA

23/09/2019

STATEMENT OF COMPLIANCE WITH ETHICAL PRINCIPLES AND RULES

I hereby truthfully declare that this thesis is an original work prepared by me; that I have behaved in accordance with the scientific ethical principles and rules throughout the stages of preparation, data collection, analysis and presentation of my work; that I have cited the sources of all the data and information that could be obtained within the scope of this study, and included these sources in the references section; and that this study has been scanned for plagiarism with “scientific plagiarism detection program” used by Anadolu University, and that “it does not have any plagiarism” whatsoever. I also declare that, if a case contrary to my declaration is detected in my work at any time, I hereby express my consent to all the ethical and legal consequences that are involved.

Erkan KARA

İÇİNDEKİLER

BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ	xi
HARİTALAR DİZİNİ	xii
GÖRSELLER DİZİNİ	xiii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EMPERYAL ROMA İÇİN DOĞU AKDENİZ'DE STRATEJİK BİR YARIMADA: ANADOLU	12
1.1. Hellenistik Dönemde Roma'nın Anadolu'ya Müdahaleleri.....	12
1.1.1. Apameia Antlaşması'na (İÖ 188) kadar Roma'nın Anadolu'ya nüfuzu	12
1.1.2. Apameia Antlaşması sonrası Roma'nın Anadolu politikası.....	21
1.1.3. Asia Eyaleti'nin kuruluşu (İÖ 133-129)	22
1.1.4. Mithridates Savaşları (İÖ 88-63) sürecinde Roma'nın Anadolu politikası	26
1.1.5. Geç Cumhuriyet Dönemi'nde Anadolu'da yapılan idari düzenlemeler.	29
1.2. Erken İmparatorluk Dönemi'nden Geç İmparatorluk Dönemi'ne Kadar Anadolu'da Romalılar'ın Gerçekleştirdiği İdari Düzenlemeler	32
1.2.1. Iulius-Claudius Hanedanlığı Dönemi (İÖ 27-İS 68).....	32
1.2.2. Flavius Hanedanlığı Dönemi (69-96)	38
1.2.3. Beş İyi İmparator Dönemi (96-180)	40
1.2.4. Severus Hanedanlığı Dönemi (193-235)	47
1.2.5. III. yüzyıl krizi	52
1.2.6. IV. yüzyıldaki düzenlemeler	58

İKİNCİ BÖLÜM

2. SYNNA DA' NIN SOSYOPOLİTİK VE SOSYOKÜLTÜREL YAPISI	63
2.1. Synnada'nın Tarihsel Coğrafyası	63
2.1.1. Genel hatlarıyla Phrygia Bölgesi ve Synnada'nın konumu.....	63
2.1.2. Kuruluş söylenceleri ve Geç İmparatorluk Dönemi'ne kadar Synnada	66
2.2. Sosyopolitik Yapı.....	77
2.2.1. İdari organlar	77
2.2.1.1. Boule (βουλή).....	77
2.2.1.2. Demos (δῆμος).....	79
2.2.1.3. Gerousia (γερουσία).....	81
2.2.1.4. Gençlik birliği (νεοί)	82
2.2.2. Memurlar	83
2.2.2.1. Arkhon (ἄρχων)	85
2.2.2.2. Strategos (στρατήγος).....	87
2.2.2.3. Gymnasiarkhos (γυμνασιάρχος).....	88
2.2.2.4. Logistes (λογιστής).....	89
2.2.2.5. Agoranomos (ἀγορανόμος).....	90
2.2.2.6. Agonothetes (ἀγωνοθέτης)	91
2.2.2.7. Grammateus (γραμματεύς).....	94
2.2.2.8. χρεοφύλαξ (kayıt ofisi memuru?)	95
2.2.2.9. Stephanephoros (στεφανηφόρος).....	96
2.2.2.10. Syndikos (σύνδικος).....	96
2.2.2.11. Sitones (σιτώνης).....	98
2.2.2.12. Leitourgia (λειτουργία)	99
2.2.3. Magistratlar	101
2.3. Sosyokültürel Yapı.....	103
2.3.1. Toponimi ve demografik yapı	103
2.3.2. Sosyal doku ve ilişkiler	108
2.3.3. Şahıs adları.....	111
2.3.4. Dini yapı	113
2.3.4.1. Kentin panteonu.....	113
2.3.4.1.1. Zeus (Διὺ/Διὸς).....	113
Pandemos (Πανδήμω).....	113
2.3.4.1.2. Apollon (Ἀπόλλων).....	116

2.3.4.1.3. <i>Artemis</i> (Ἄρτεμιδος).....	116
2.3.4.1.4. <i>Sikkeler üzerinde görülen diğer kutsal varlıklar</i>	117
2.3.4.2. <i>İmparatorluk kültü</i>	119
2.3.4.3. <i>Yahudilik</i>	121
2.3.4.4. <i>Hristiyanlık</i>	123

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TESTIMONIA	126
SONUÇ	170
KAYNAKÇA	172
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. <i>Buluntu yerlerine, tarihlerine ve türlerine göre yazıt sayıları.....</i>	3
Tablo 2.1. <i>Xenoi Tekmereioi listesinde ve Barrington Atlas'ta geçen Synnada kırsal yerleşimleri</i>	106

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1. <i>Synnada'yı çevreleyen dağlar ve içinde bulunduğu çanak</i>	6
Harita 1.1. <i>Apameia Antlaşması (İÖ 188) sonrası Pergamon ve Rhodos Krallıkları'nın topraklarını gösteren harita</i>	20
Harita 1.2. <i>İÖ 2. yy. gelişmeleri çerçevesinde Anadolu ve çevresindeki Roma egemenliğini gösteren harita</i>	24
Harita 1.3. <i>Traianus Dönemi'nde Roma İmparatorluğu sınırlarını gösteren harita</i> ...	42
Harita 1.4. <i>Hadrianus Dönemi'nde Anadolu'daki eyaletleri gösteren harita</i>	45
Harita 1.5. <i>Septimius Severius Dönemi sonunda Anadolu ve çevresindeki Roma egemenliğini gösteren harita</i>	50
Harita 1.6. <i>314 yılındaki Anadolu'da diocesleri ve eyaletleri gösteren harita</i>	57
Harita 2.1. <i>Phrygia Bölgesi içinde Synnada kentinin konumunu gösteren harita</i>	65
Harita 2.2. <i>Peutinger Tablosu üzerinde Synnada</i>	75
Harita 2.3. <i>Yazıtların ele geçirildiği Şuhut ve aynı çanakta yer alan diğer merkezler</i>	107

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 2.1. <i>Synnada monogramları</i>	71
Görsel 2.2. <i>Yak. İÖ 133 yılına tarihli sikke</i>	73
Görsel 2.3. <i>İÖ 133 sonrasına tarihli bakır sikke</i>	73
Görsel 2.4. <i>III. Gordianus Dönemi'ne tarihli sikke</i>	93
Görsel 2.5. <i>Trajan Decius Dönemi'ne tarihli sikke</i>	94
Görsel 2.6. <i>Ulpius Saturnina ve ailesini gösteren şema</i>	101
Görsel 2.7. <i>Phrygia'da el ele tutuşmuş aile üyelerini gösteren bir adak steli</i>	109
Görsel 2.8. <i>İÖ 133 sonrasına tarihli sikke</i>	114
Görsel 2.9. <i>III. Gordianus Dönemi'ne tarihli bakır sikke</i>	115
Görsel 2.10. <i>Lucius Verus Dönemi'ne tarihli Synnada ve Hierapolis birlik sikkesi</i> ...	115
Görsel 2.11. <i>Antonius Pius Dönemi'ne tarihli sikke</i>	117
Görsel 2.12. <i>Muht. Antoninler Dönemi/Erken 3. yy.'a tarihli sikke</i>	117
Görsel 2.13. <i>Antonius Pius Dönemi'ne tarihli sikke</i>	118
Görsel 2.14. <i>Marcus Aurelius-Verus Dönemi'ne tarihli sikke</i>	118
Görsel 2.15. <i>Marcus Aurelius-Verus Dönemi'ne tarihli sikke</i>	118
Görsel 2.16. <i>Antoninler dönemi/erken 3. yy. sonrasına tarihli sikke</i>	119
Görsel 2.17. <i>Antoninler dönemi/erken 3. yy. sonrasına tarihli sikke</i>	119
Görsel 2.18. <i>Claudius Dönemi'ne tarihli sikke</i>	120

KISALTMALAR DİZİNİ

Antik yazarlar ve eserleri

Aristot.	Aristoteles. <i>Atinalıların Devleti</i>
Athen.	Athenaeus. <i>The Deipnosophists</i>
Aug. MA.	Augustus. <i>Monumentum Ancyranum</i>
Cass. Dio.	Cassius, Dio. <i>Roman History</i>
Cic. Att.	Cicero. <i>Epistulae ad Atticum.</i>
Cic. fam.	Cicero. <i>Epistulae ad familiares</i>
Diod.	Diodorus. <i>The library of history</i>
Euseb.	Eusebius. <i>Ecclesiastical history</i>
Eutr.	Eutropius. <i>Roma tarihinin özeti</i>
Liv.	Livius, Titus. <i>Ab urbe condita</i>
Liv.Rome	Livy. <i>Rome and the Mediterranean</i>
Pol.	Polybius. <i>Historiae</i>
Steph. Byz.	Stephanos of Byzantium. <i>Ethnica</i>
Strab.	Strabon. <i>Antik Anadolu coğrafyası</i>
Suet. Aug.	Suetonius. <i>divus Augustus</i>
Suet. Tib.	Suetonius. <i>divus Tiberius</i>
Suet. Cal.	Suetonius. <i>Caligula</i>
Suet. Claud.	Suetonius. <i>divus Claudius</i>
Suet. Dom.	Suetonius. <i>Domitianus</i>
Suet. Vesp.	Suetonius. <i>divus Vespasianus</i>
Tac. Agr.	Tacitus. <i>Agricola'nın hayatı veya Britanya tarihi</i>
Tac. ann.	Tacitus. <i>The annals</i>

Tac. hist.	Tacitus. <i>The histories</i>
<u>Yayınlar</u>	
BCH	Bulletin de correspondance hellénique
BMC	Catalogue of the Greek coins of Phrygia
CB	The cities and bishoprics of Phrygia
CIL	Corpus Inscriptionum Latinarum
GRBS	Greek, Roman, and Byzantine Studies
ICG	Inscriptiones Christianae Graecae
IGR	Inscriptiones graecae ad res romanas pertinentes
JHS	The Journal of Hellenic Studies
MAMA	Monumenta Asiae Minoris Antiqua
MDAI(A)	Mitteilungen des deutschen archäologischen Instituts. Athenische Abteilung
Not. dign. acc.	Notitia dignitatum: accedunt Notitia Urbis Constantinopolitanae et latercula provinciarum
Not. episc.	Geographia sacra, siue notitia antiqua episcopatum ecclesiae vniuersae: ex concilijs, patribus, historia ecclesiastica, & geographis antiquis excerpta
Nouv. Insc.	Nouvelles inscriptions de Phrygie
RA	Revue archéologique
RPC	Roman Provincial Coinage
SEG	Supplementum Epigraphicum Graecum
TIB	Tabula Imperii Byzantini
Türsteine	Die Kleinasiatischen Türsteine
ZPE	Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik

Diğer kısaltmalar

a.g.k.	adı geçen kaynak
AY	arka yüz
bkz.	bakınız
çev.	çeviren
DARE	Digital Atlas of the Roman Empire
Ep.	Epigrafik kaynak
Ed.	Editör
Edisy	Edisyon
İÖ	İsa'dan önce
İS	İsa'dan sonra
km.	kilometre
mt.	metre
ÖY	ön yüz
s.	sayfa
Tarihl	Tarihlendirme
vb.	ve benzeri
vd.	ve devamı
yak.	yaklaşık
Yer	Buluntu (ele geçirilme) yeri
yy.	yüzyıl

GİRİŞ

Tarihin başlangıcından beri Doğu ile Batı arasında geçiş güzergahı olan Anadolu coğrafyası, günümüzdene benzer şekilde Asya ile Avrupa arasındaki köprü görevini şüphesiz Eskiçağ'da da yerine getirmiştir. Bu tarihi görevin doğal bir sonucu olsa gerek; Anadolu coğrafyası kendi içinde -toplumsal, kültürel, dini vb. alanlarda- bölgeler arası ciddi farklılıklar barındırır. Öyle ki; bu farklılıklar kıyıları ile iç kesimleri arasında zıtlık boyutundadır.¹ Günümüzde de sayısız örneği gözlemlenebilen bu farklılıkların Anadolu tarihini anlamada dikkate alınması gereken önemli bir etken olduğu aşikardır. Bu bağlamda, Anadolu'nun kıyı kesimlerine hem görece yakınlığı hem de görece uzaklığı itibariyle spesifik bir karakter taşıyan Phrygia Bölgesi ve bu bölgenin kenti Synnada da bütünü oluşturan parçalar arasındaki farklılıkları ile dikkat çekicidir. Strabon'un² da dediği gibi³ sınırları tam olarak belirlenememekle birlikte her biri birbirinden ayrı Bithynialılar, Phrygialılar, Mysialılar, Dolienler, Mygdonlar, Troialılar gibi kavimlerin yaşadığı Anadolu'ya Greko-Makedon kolonistlerin gelişi ve Hellenistik Dönem'le başlayan değişim süreci, Roma'nın Anadolu'ya girmesiyle beraber farklı bir rüzgarı daha arkasına alarak daha karmaşık bir hal almıştır. 3. yy. sonrasında bile Synnada'da Roma idaresi altında Neo-Phryg kalıpla ama Grek harfleriyle dikilen yazıtlar, bu karmaşık değişimin sadece bir örneğidir.

Bu kapsamda bu çalışmanın amacı Synnada kentinin Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki siyasi, sosyal, kültürel, dini yapısını inceleyerek kentin -bünyesindeki farklılıkların üstüne- geçirdiği siyasi, sosyal, kültürel ve dini değişimleri yorumlamaktır. Bu sayede, Roma'nın Anadolu'ya gelişiyle beraber Anadolu ve kentlerinde meydana

¹ W. M. Ramsay (1960). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. s. 23

² Yak. İÖ 64-İS 19 yılları arasında yaşamış Amaseialı (Amasya) coğrafyacı ve tarihçidir. Roma'da öğrenim gören Strabon Küçük Asya, Mısır, Hellas, Habeşistan, Ermenistan, Suriye ve Sardinya'da uzun inceleme gezileri yaparak tüm Akdeniz dünyasını yakından tanıyarak Polybios'un eserini sürdürmek amacıyla kırk yedi kitaplık bir tarih eseri kaleme almıştır. Bu eserden günümüze yalnızca fragmanlar kalmıştır. Yazara asıl ününü kazandıran, bazı eksiklikleriyle zamanımıza kadar gelen on yedi kitaplık Geographika'dır. Günümüz tarih ve tarihi coğrafya araştırmaları için çok büyük değer taşıyan eserin XII. kitabı çalışmamızda sıkça kullanılmıştır.

³ Strab. XII. IV. 4

gelen değişimler, bu değişimlerin sosyal yapıya etkileri ortaya konulurken Synnada'ya ait Grekçe yazıtların bir corpusu da oluşturulmuştur.

Bugün Synnada antik kentinin üzerine kurulmuş olan Şuhut ilçesi⁴ coğrafi bölge olarak İç Ege Bölgesi'nin en doğu kısmında, Afyonkarahisar iline bağlı bir ilçedir. Yüzölçümü 1182 km² olup 1200 mt. rakıma sahiptir. Toprakları Gölcük Dağı'yla kuzeyde Afyonkarahisar-Bolvadin arasından ayrılmış; güneyde Kumalar Dağı, batıda Kumalar, Kükürt ve Sandıklı Dağları'yla çevrili bir ilçedir. Kuzeyinde Afyonkarahisar ili, güneyinde Dinar (Apameia Kibotos) ilçesi ve Isparta ili, batısında Sincanlı ve Sandıklı ilçeleri, doğusunda Çay ilçesi vardır.⁵

Ramsay, günümüzde komşularına göre daha önemli bir konumda veya pozisyonda olan köy ve kasabaların -bugün farklı bir yerde bulunsalar da- antik bir kenti haber verdiklerini; bu durumun çoğu kez topografik kanıtlar da sunduğunu söylemektedir.⁶ Buradan hareketle belirtmek gerekir ki; kendisine bağlı 1 alt belediye, 36 köy ve 16 mahalle⁷ bulunan Şuhut ilçesi, bulunduğu konum itibariyle çevresindeki komşu yerler içinde idari pozisyon ve nüfus açısından en gelişmiş yerleşim yeridir. Ramsay'ın söylediğiyle paralel olarak bu durum Roma İmparatorluk Dönemi'nde de böyle olmalıdır. Çünkü çalışmamızda incelediğimiz Synnada'dan ele geçirilmiş toplam 77 yazıtın 55 tanesi bugünkü Şuhut ilçe merkezinde bulunmuştur. Diğerleri ise Şuhut ile aynı çanakta yer alan ve bugün de Şuhut'a bağlı çeşitli yerleşim yerlerinden ele geçirilmiştir. (Tablo 1) Bugün hepsi köy olan bu yerleşim yerlerinden Ağzıkara Şuhut'a 9,4 km; Atlıhisar 11,1 km; Efe Köy 11,1 km; Anayurt 9,3 km; Kayabelen (Bedeş) 8,6 km; Mahmut Köy 4,1 km; Hallaç (Seydi Sultan?) 6,5 km; Ortapınar 3,9 km; Balçıkhisar 17,9 km. uzaklıktadır.

⁴ *Barrington atlas of the Greek ve Roman World*. v. 2. (2000). R. J. A. Talbert (Ed.), Princeton and Oxford: Princeton University Press. s. 963

⁵ M. Seyirci ve R. Başyılmaz (1982). *Şuhut'un tarihi-coğrafyası-ekonomisi-kültürü*. Afyon: Özen Matbaası. s. 3

⁶ W. M. Ramsay (1887). The cities and bishoprics of Phrygia (continued). *JHS*, 8, s. 463

⁷ <http://www.suhut.gov.tr/muhtarliklarimiz> (Erişim tarihi: 19.07.2019)

Tablo 1. Buluntu yerlerine, tarihlerine ve türlerine göre yazıt sayıları

Buluntu yeri:	Yazıt türü:	Tarihlendirme		Toplam:
		1.-3. yy.	4. yy. ve sonrası	
Şuhut (ilçe merkezi)	Onur yazıtı	23	2	55
	Mezar steli	21	1	
	Diğer	7	1	
Ağzıkara	Onur yazıtı	1		4
	Mezar steli		3	
	Diğer			
Atlıhisar	Onur yazıtı	1	1	4
	Mezar steli	1		
	Diğer	1		
Efe Köy	Onur yazıtı			4
	Mezar steli	2		
	Diğer	2		
Anayurt	Onur yazıtı			2
	Mezar steli	1	1	
	Diğer			
Kayabelen (Bedeş)	Onur yazıtı			2
	Mezar steli	1	1	
	Diğer			
Mahmut Köy	Onur yazıtı	1		2
	Mezar steli	1		
	Diğer			
Hallaç (Seydi Sultan)	Onur yazıtı	1		2
	Mezar steli			
	Diğer	1		
Ortapınar	Onur yazıtı			1
	Mezar steli	1		
	Diğer			
Balçıkhisar	Onur yazıtı	1		1
	Mezar steli			
	Diğer			

Öncelikle Ramsay'in topografyayı tarihin temeli sayan fikrinden⁸ hareketle coğrafi bir sınırlama yapılarak Synnada kentinin Roma İmparatorluk Dönemi kent sınırlarının çizilmesine çalışılmıştır. Phrygia'da coğrafi şartların elverişsizliğinden dolayı şehirler kurmanın zorluğunu anlatmak için Barbara Levick: "*Phrygia'da coğrafya ve tarih*,

⁸ Ramsay, 1960, a.g.k., 52

şehirlere karşıdır.” der.⁹ Bu çerçevede, Phrygia’da şehirleşme ve kurulan şehirlerin veya köylerin de coğrafi şartlar doğrultusunda birbirinden farklı karakterler taşıması kaçınılmazdır. Bunun en somut örneği Haspels tarafından Dağlık Phrygia’da tespit edilmiştir. Haspels, Dağlık Phrygia’nın güney, doğu, batı ve kuzey taraflarının birbirinden çok farklı olduklarını belirtmektedir.¹⁰ Coğrafi yakınlıktan dolayı kültürel etkileşimin maksimum, farklılığın ise minimum düzeyde olması beklenen bir bölgede aynı tepenin bir tarafıyla öbür tarafı arasında ciddi farklılık bulunması dikkat çekicidir. Benzeri bir durum, aynı Phrygia’da yer alan ve kuzeyde Gölcük Kızıldağı, güneyde Kumalar Dağı, batıda ise Kumalar, Kükürt ve Sandıklı Dağları ile çevrelenmiş bir çanakta yer alan Synnada için de söz konusu olmalıdır. Bu doğrultuda Synnada kentinin bulunduğu çanağın Synnada’yı izole ederek Roma İmparatorluk Dönemi için doğal bir sınır çizmesi işimizi kolaylaştırmaktadır. Ayrıca Levick’in yukarıda mevcut sözü çerçevesinde; şehirleşmenin zor olduğu Phrygia’da Synnada’nın böyle bir çanakta yer alması şehirleşmesine de katkı sunmuş olmalıdır. Çalışmamızda incelediğimiz Synnada’nın Roma İmparatorluk Dönemi’ne tarihli mevcut Grekçe yazıtları, buluntu yerleri itibariyle, söz konusu çanaktan ele geçirilmiştir ve bu yazıtların bir tanesi hariç diğerlerinde şehir olmanın göstergesi olan boule ifadesi geçmemektedir. Sadece Balçıkhisar’dan ele geçirilmiş bir yazıtta¹¹ boule ifadesi geçmektedir. Ancak Balçıkhisar

⁹ B. Levick (2007). Girdled by hills: culture and religion in Phrygia outside the polis. H. Elton ve G. Reger (Ed.), *Regionalism in Hellenistic and Roman Asia Minor* içinde (s. 107-116). Bordeaux: De Boccard. s. 107

¹⁰ Dağlık Phrygia’nın doğu, batı, kuzey ve güney bölgeleri -medenileşme (şehirleşme) anlamında- ciddi farklılıklar gösterir. Örneğin güney tarafı daha medenileşmiştir. Burada zamanla kasaba statüsünden şehir statüsüne yükselen antik Meros yerleşimi; imparatora ve imparatorların zaferlerine adak adayan köyler bulunur. Bu köyler güneyden kolay erişilebilir bir yola sahiptir. Efes’le Doğu’nun bağlantısını sağlayan Roma Dönemi’nin önemli bir yolu olan güney kara yolu bu kısımdan geçmektedir. Doğu tarafındaki medenileşme Kümbet Vadisi etrafında şekillenmiştir. Buradaki Solon’un mezarı yenilenmiş; vadi birçok mezar barındırmıştır. Vadinin verimli toprakları arazi sahiplerine ve imparatorluk mülklerine gelir imkanı sunmuştur. Batı taraftaki yaylalar ise daha çok kırsal nüfusa ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca Eskiçağ’da da mevcut, Dağlık Phrygia’nın batısından doğusuna uzanan bir rota da bu taraftadır. Kuzey taraf ise dış dünyadan daha uzaktır. Diğer bölgelere nazaran daha yüksek tepelere sahip olan kuzey tarafta kırsal topluluklar küçük tepe köylerinde yaşamaktadırlar. Detaylı bilgi için bkz. C. H. E. Haspels (1971). *The highlands of Phrygia: sites and monuments*. v. 1., Princeton: Princeton University Press. s. 163-164

¹¹ Testimonia, Ep.37.

da Synnada'ya bağılı bir merkez olarak Synnada kent teritoryası içinde sayılmıştır.¹² Antonius Pius (138-161), Commodus (180-193), Severus Alexander (222-235) ve Maximinus (235-238) dönemlerinde Pisidia Bölgesi içerisinde ve Lykia-Pamphylia Eyaleti'ne bağılı olarak sikke¹³ basmış olan Atlıhisar (Sibidunda) da, sadece bu dönemle sınırlı olmak üzere kent statüsüne yükselmiş olma ihtimali üzerine ve sikke bastığı dönemin öncesi ve sonrasına tarihli yazıtlar¹⁴ ele geçirilmiş olması sebebiyle Balçıkhisar gibi Synnada kent teritoryası içinde değerlendirilerek çalışmamız kapsamına alınmıştır. Kaldı ki; Barrington Atlası'nda¹⁵ Atlıhisar ile Balçıkhisar'ın antik isimleri yer almamaktadır.¹⁶ Ayrıca Synnada ile aynı çanakta yer alan Beudos-Palaion (Yarışlı) da Hadrianus Dönemi'nde (117-138) bakır sikke basması¹⁷, Livius'un anlattığına göre Manlius Vulso'nun Galat seferi sırasında Synnada'dan sonra uğradığı ayrı bir merkez olması¹⁸ ve buradan ele geçirilmiş herhangi bir yazıtta rastlanmaması dolayısıyla, müstakil bir şehir olma ihtimali sebebiyle çalışma kapsamına alınmamıştır. Benzer şekilde Şuhut ile aynı çanakta ve çanağın güneydoğu ucunda yer alan Çobankaya da çalışmamız

¹² Marek'e göre boule, bir yerleşim yeri için şehir olmanın göstergesidir. (C. Marek (2016). *In the land of a thousand gods: a history of Asia Minor in the ancient world*, New Jersey: Princeton University Press. s. 451-452) Mclean ise köylerin politik egemenliğinin olmamasına karşın sosyal, dini ve idari konularda yasa yapma noktasında sınırlı bir güçlerinin olduğunu yazmaktadır. (B. H. McLean (2014). *An introduction to Greek epigraphy of the Hellenistic and Roman periods from Alexander the Great down to the reign of Constantine (323 B.C.-A.D. 337)*, Ann Arbor: The University of Michigan Press. s. 305) Buradan hareketle Balçıkhisar'dan çıkan yazıtta boule ifadesi yer almasına karşın bu durum Balçıkhisar'a sadece sınırlı bir politik egemenlik getirmiş olmalıdır. Ayrıca bu yazıt kapsamında, Balçıkhisar'ın Synnada ile aynı çanakta yer alan merkezler içinde en eskilerinden veya büyüklerinden birisi olduğu söylenebilir. Doğu'nun en önemli din adamlarından biri olan Athenaeus, 3. yy. başlarına tarihli eserinde Synnada'dan Metropolis'e giderken Alcibiades'in mezarını gördükleri Balçıkhisar'ı (Melissa) bir Phrygia köyü olarak yazmaktadır. (Athen. 13.34) Ayrıca Ramsay de Balçıkhisar'ın Synnada'ya bağılı bir köy olabileceğini söylemektedir. (Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 37, dn.)

¹³ RPC IV.3, 7713; RPC IV.3, 10185; RPC VI, 5941; RPC VI, 5943

¹⁴ Testimonia, Ep.16, 49.

¹⁵ *Barrington atlas of the Greek ve Roman World*. v. 2. (2000). R. J. A. Talbert (Ed.), Princeton and Oxford: Princeton University Press.

¹⁶ Barrington, Map 62 Phrygia, s. 959

¹⁷ T. Drew-Bear (2001). Grek ve Roma dönemlerinde Afyonkarahisar. *Afyonkarahisar kütüğü*, c. 1 içinde (s. 97-111). Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi; Yayın No. 35. s. 102; RPC III, 2621, 2622, 2623

¹⁸ Liv. 38. 15. 13.

kapsamına alınmamıştır. Çünkü buradan ele geçirilmiş yazıtlar¹⁹ Latince olup herhangi bir Grekçe yazıta tarafımızca rastlanmamıştır. Dolayısıyla Çobankaya'nın bölge güvenliği açısından *cohort* barındıran bir merkez olabileceği düşünülerek çalışmamıza dahil edilmemiştir. Bu çerçevede çalışmanın mekansal sınırlandırması için söz konusu çanak (Harita 1) ve yukarıda zikredilen merkezler Synnada'nın Roma İmparatorluk Dönemi kent teritoryası olarak yorumlanmıştır.

Harita 1. Synnada'yı çevreleyen dağlar ve içinde bulunduğu çanak. (<http://awmc.unc.edu>, 2019)

Texier, Drew-Bear tarafından yayımlanmış ve Synnada'ya ait bir yazıtı²⁰ Eski Karahisar dediği bugünkü İscekarahisar'da görerek bu yazıtı İscekarahisar'a ait olarak ifade etmektedir. Buradan hareketle de İscekarahisar'ı Synnada'ya çevirmek –

¹⁹ CIL III, 7044-7045-7046; MAMA IV, 61; CIL III 7048; CIL III, 13655; CIL III, 14402g-14402h-14402i; MAMA IV, 55

²⁰ Söz konusu yazıtın tam metni Texier'in eserinde verilmemiştir ancak bizce bu yazıt çalışmamızın Testimonia kısmındaki Ep.26. numaralı yazıt olabilir.

muhtemelen Synnada toprakları içerisinde saymak- istemektedir.²¹ Ancak Ramsay, Dokimeion mermerinin Romalılar tarafından Synnada mermeri olarak bilinmesinin sebebini, bu mermer ocaklarının yönetim ofisinin Synnada'da konuşlanmış olmasına ve sipariş verileceği zaman önce Synnada ile irtibat kurulmasına bağlamaktadır.²² Bu mermer büyük ticaret yolu üzerindeki Synnada'dan nakledilmiştir. Ramsay bu mermerin böyle bir şöhret kazanmasının sebebi olarak Synnada ile olan münasebetini göstermektedir.²³ Yol Synnada'dan sonra Balçıkhisar'dan -ve çok yüksek bir dağ sırtını aşarak- Metropolis'e varmaktadır. Ramsay, bu yolun Romalılar tarafından yapıldığını düşünmektedir.²⁴ Bu yol Synnada'nın arazisinden geçmektedir ancak Synnada merkezine uğramamıştır.²⁵ Ayrıca Marcus Aurelius (169-180) zamanında, imparatorun azatlısı procuratorlar muhtemelen Synnada'da oturmaktadırlar. Özellikle imparator azatlısı olan *procurator marmorum*²⁶ Synnada'da oturmaktadır. Mermer ocaklarının olduğu Dokimeion Bölgesi'nde emri altında yüklenici olarak veya mermer kesim işlerinden sorumlu görevlilerin bulunduğu bir ofis bulunmaktadır.²⁷ Ayrıca Flavia IV lejyonundan bir asker muhtemelen mermer ocaklarının güvenliği için veya bu yönetim ofisine bağlı olarak Synnada'da bulunmuştur.²⁸ Buradan hareketle Ramsay, Dokimeion mermerinin neden Synnada mermeri olarak bilindiğini açıklarken aynı zamanda bizce Dokimeion'un Synnada'ya bağlı bir yerleşim yeri olabileceği fikrini reddetmektedir. Dolayısıyla bizce Dokimeion'u ve diğer şehirler Beudos, Anabura ve Eumeneia'yı Synnada'nın yönetim dairesi içerisinde gösteren Texier'in amacı -karşılaştırmalı olarak- Synnada'nın Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki önemine vurgu yapmaktır. Bu nedenle hem kuruluşu hem de

²¹ C. Texier (2002). *Küçük Asya: coğrafyası, tarihi ve arkeolojisi*. Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı. s. 374 vd.

²² Ramsay, 1887, **a.g.k.**, 482

²³ Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 55

²⁴ Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 185

²⁵ Ramsay, 1887, **a.g.k.**, 484

²⁶ Testimonia, Ep.55. Ayrıca muhtemelen söz konusu procuratorun karısı Maximilla da 2. yy. sonlarında bir yazıtla onurlandırılmıştır. (MAMA IV, 4)

²⁷ Ramsay, 1887, **a.g.k.**, 483. Ancak Yıldız ve İlaslı, bu ocağın işletilmesinden sorumlu procurator ve finansal çalışmaları yapan memurların Synnada'da ikamet ettiklerini yazmaktadır. (M. E. Yıldız ve A. İlaslı (2017). Zwei neue kaiserzeitliche Grabinschriften im Museum von Afyonkarahisar. *GEPHYRA*. 14, s. 107) Bu kapsamda, söz konusu ofis Synnada'da olmalıdır.

²⁸ S. Mitchell (1993a). *Anatolia: land, men and gods in Asia Minor*. v. I. Oxford: Clarendon Press. s. 121

Synnada'ya coğrafi uzaklığı²⁹ sebebiyle Dokimeion, Synnada'dan ayrı bir yerleşim olarak düşünülerek çalışmamıza dahil edilmemiştir.³⁰

İncelenen Synnada yazıtlarının tamamına yakını Roma Dönemi'ne tarihli olmalıdır.³¹ Çünkü epigrafik ve nümizmatik verilere göre Synnada Helenistik Dönem'in sonlarında şehir statüsüne ulaşmış görünmektedir. Ayrıca Synnada'nın malum ününe Roma İmparatorluk Dönemi'nde kavuştuğu da hesaba katılarak çalışmanın zamansal sınırlandırılması Roma İmparatorluk Dönemi olarak belirlenmiştir. Roma İmparatorluk Dönemi öncesindeki ve sonrasındaki tarihsel sürece ise genel hatlarıyla tarihsel coğrafya kısmında değinilmiştir. Aksi belirtilmediği sürece tüm tarihler İS'dir. Çalışmada kullanılan filolojik kaynakların dipnot gösterimlerindeki kısaltmalar *Der Neue Pauly*'den alınmıştır.³²

İncelenen yazıtların verdiği bilgiler ışığında, çalışmanın konu yönünden sınırlandırılması da sosyopolitik ve sosyokültürel yapı şeklinde temelde ikiye ayrılarak gerçekleştirilmiştir. Sosyopolitik yapı içerisinde kentin politik yapısı, idari kurumları, görevli memurları ve magistratları incelenmiştir. Sosyokültürel yapı içerisinde ise kentin toponimisi, toplumsal ilişkileri, sosyal dokusu ve dini yapısı incelenmiştir. Genel anlamda bir kültür tarihi çalışması olan bu tezin adında “sosyopolitik” ve “sosyokültürel” terimleri geçmesine rağmen “sosyoekonomik” teriminin yer almamasının nedeni yine yazıtlarla ilgilidir. Çünkü incelenmiş toplam 77 yazıtta “sosyoekonomik” yapının ele alınabilmesine imkan veren ipuçları tespit edilememiştir. Ancak çok büyük olasılıkla hemen yanbaşındaki Dokimeion'dan dolayı ekonomik etkinliklerin gerçekleştiği Synnada ile ilgili, tezde yeri geldiğinde eldeki veriler ışığında ekonomik unsurlar hakkında bilgi verilmiştir.

²⁹ Synnada (Şuhut)- Dokimeion (İschehisar) arası bugün 49 km.'dir.

³⁰ Synnada, İmparatorluk Dönemi'nde bölgedeki imparatorluk mülklerinin yönetim merkezidir. Bu mülkler Polybotos (Bolvadin)'un ötesine, Dokimeion'daki mermer ocakları ile beraber Kuzey Phrygia'da, Soa (Altıntaş)'daki ocaklara kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. (T. Drew-Bear, A. M. Lubotsky ve M. Üyümez (2008). *Three New-Phrygian inscriptions*. *Kadmos*. 47. dn. 4)

³¹ Tarihlendirilmesinden emin olunamayan yazıtlar için tarihlendirme kısmına “?” konulmuştur.

³² H. Cancik ve H. Schneider (1996). *Der Neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*. c.1. Stuttgart: J.B. Metzler. s. XII-LIII

Çalışma konusu olarak Synnada kenti seçilmeden önce yapılan araştırmalarda ülkemizde Synnada tarihine dair spesifik bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. YÖK'ün Ulusal Tez Merkezi veri tabanı incelendiğinde de sadece bir adet lisansüstü çalışma tespit edilmiştir.³³ Bu çalışma Synnada sikkelerini incelemektedir. Şuhut'un tarihi, coğrafyası, ekonomisi ve kültürü hakkında bilgiler veren bir kitap³⁴ ve Synnada'nın Hellenistik Dönem'den Geç Antikçağ'a kadar siyasal, sosyal ve ekonomik tarihi hakkında bilgi veren "Antikçağ'da Synnada Kenti" başlıklı bildiri³⁵ dışında da herhangi bir basılı ve özgün yayına da rastlanmamıştır. Tüm bunların sonucunda, Synnada kentinin Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki siyasal, sosyal, kültürel, dini yapısı çalışmanın konusu olarak belirlenmiştir. Çalışmanın konusu belirlendikten sonra Synnada'dan ele geçirilmiş yazıtlar taranarak bir corpus oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu corpus oluşturulmaya çalışılırken, zamansal sınırlamanın bir gereği olarak, 1. yy. öncesi³⁶ ile 5. yy. ve sonrasına³⁷ tarihli yazıtlar testimonia dışında tutulmuştur. Ayrıca fragman olarak elimize ulaşmış ancak herhangi bir veri sağlamayan yazıtlar da değerlendirmeye alınmamıştır.³⁸

Çalışmamızın başlıca dayanak noktasını yazıtlar oluşturmaktadır. Bunun yanında nümizmatik ve filolojik kaynaklar da çalışmada kullanılmıştır. Testimoniada verilen toplam 77 Grekçe yazıttan 66 tanesi tarafımızdan Türkçe'ye çevrilmiştir. Diğer 11 yazıt³⁹ ise doğrudan yayımlandıkları çalışmalardan alınmıştır. Türkçe çevirilerin

³³ S. Öztopbaş (2010). *Synnada sikkeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

³⁴ M. Seyirci ve R. Başyılmaz (1982). *Şuhut'un tarihi-coğrafyası-ekonomisi-kültürü*. Afyon: Özen Matbaası.

³⁵ M. Tozan (2018). Antikçağda Synnada Kenti. *VIII. Uluslararası Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu*'nda sunulmuş bildiri özeti. <http://sempozyum.afyon.bel.tr/wp-content/uploads/2018/04/bildiri-ozetleri.pdf> (Erişim tarihi: 19.07.2019).

³⁶ Phrygia ile ilgili bir Senato kararı olan bu yazıt İÖ 119/116 yılına tarihlidir. Şuhut'un güneydoğusunda, bugünkü Arızlı Köyü'nde bulunmuştur. Büyük Phrygia'nın İÖ 120 yılında Pontos Krallığı'ndan alınıp Asia Eyaleti'ne dahil edilmesinden hemen sonra yayımlanmıştır. Muhtemelen Pontos Kralı V. Mithridates'in yönetiminden sonra bölgenin nasıl idare edileceği ile ilgili bir karar olmalıdır. Drew-Bear, Nouv. Insc. 1; 2.; *Translated Documents of Greece and Rome*. (1984) E. Badian ve R. K. Sherk (Editörler), v. 4; Rome and the Greek East to the death of Augustus. New York: Cambridge University Press. s. 53

³⁷ MAMA IV, 94, 96, 99, 100, 101, 102, 106, 110; MAMA XI, 179, 184, 185, 186, 187; ICG, 1099, 1108

³⁸ MAMA IV, 77

³⁹ Testimonia, Ep.8., 9., 24., 37., 43.-44., 46., 58.-59., 66., 69.

anlaşılabilirliğini kuvvetlendirmek adına cümlelere tarafımızca uygun görülen bazı kelime eklemeleri yapılmıştır. Bu kelimeler parantez içinde verilmiştir. Çevirisinden tam emin olunamayan kelimelerin veya cümlelerin yanına ise “?” konulmuştur. Çeviri esnasında bazı terimlerin karşılığı bulunurken çeşitli sözlüklerden ve dil bilgisi kitaplarından yararlanmanın yanında farklı dillerde çeşitli yayınlar incelenerek akademik terminoloji çerçevesinde uzmanların tecrübelerinden de yararlanılmıştır. Söz konusu yazıtların tamamı çeşitli corpuslarda, kitaplarda, dergilerde yayımlanmış yazıtlardır. Bu yazıtlardan bazıları günümüzde Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi teşhir salonu ile bahçesinde durmaktadır.

Synnada’dan doğrudan söz eden filolojik kaynaklar şunlardır: Diodorus Siculus (yak. İÖ 80-20), *The library of history*. v. 10.; Titus Livius (İÖ 59-İS 17), *ab urbe condita: books 38-39, 43-45*; Cicero (İÖ 106-43), *The letters of Cicero*; Strabon (yak. İÖ 64-İS 19), *Antik Anadolu coğrafyası: XII-XIII-XIV.*; Athenaeus (erken 3. yy.), *The Deipnosophists*; Eusebius (yak. 260-340), *Ecclesiastical history: books 6-10*; Stephanus of Byzantium (6. yy), *Ethnica*. Çalışmamızda kullanılan diğer filolojik kaynaklar, ilk geçtikleri yerde dipnotta kısaca tanıtılmıştır.⁴⁰ Nümizmatik açıdan da Synnada’dan bulunmuş en erken sikke İÖ 2. yy.’a, İÖ 133 sonrasına tarihlendirilmektedir. En geç sikke ise 3. yy. ortalarına, Gallienus Dönemi’ne tarihlendirilmektedir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Roma’nın Anadolu’ya gelişi ve buradaki uygarlıklarla ilişkileri etraflıca ve iki alt başlıkta incelenmiştir. Birinci alt başlıkta Roma’nın Anadolu’daki ilişkileri başlangıcından itibaren imparatorluk idaresinin kuruluşuna kadar; Apameia Antlaşması, Asia Eyaleti’nin kurulması, Mithridates Savaşları ve Geç Cumhuriyet Dönemi’nde yapılan düzenlemeler gibi belli kırılma noktaları temel alınarak anlatılmıştır. Zira bu kırılma noktaları Roma’nın Anadolu üzerindeki kontrolüne adım adım giden kilit taşlardır ve Roma’nın buradaki yerleşimlerle ilişkilerini anlamada, dolayısıyla ikinci bölümde ayrıntısıyla ele alınacak Synnada’nın tarihsel geçmişi hakkında yorum yapabilmemiz açısından önem arz etmektedirler. İkinci alt başlıkta ise imparatorluk idaresinin kurulmasından

⁴⁰ Filolojik kaynaklar tanıtılırken genel olarak Bülent İplikçioğlu’nun *Eskibatu tarihi* adlı eserinden yararlanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. B. İplikçioğlu (1997). *Eskibatu tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu. s. 341-446

imparatorluğun ikiye ayrılmasına kadar olan dönem, Anadolu üzerindeki düzenlemeler çerçevesinde anlatılmıştır.

İkinci bölüm çalışmamızın esasını oluşturan bölümdür. Bu bölümün ilk alt başlığında genel olarak Phrygia Bölgesi'nin ve Synnada'nın tarihsel coğrafyası anlatılmıştır. İkinci ve üçüncü alt başlıklarda da yazıtlar ışığında kentin sosyopolitik ve sosyokültürel yapısı incelenmiştir. Söz konusu yapısal unsurlar tarihsel süreci içinde kısaca tanıtıldıktan sonra yazıtlardan edindiğimiz veriler ışığında bu yapısal unsurlar Synnada kenti özelinde tartışılmıştır.

Son bölüm olan Testimonia kısmında ise çalışmada kullanılan Grekçe yazıtlar temel bilgileri ve çevirileri ile birlikte verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EMPERYAL ROMA İÇİN DOĞU AKDENİZ'DE STRATEJİK BİR YARIMADA: ANADOLU

1.1. Hellenistik Dönemde Roma'nın Anadolu'ya Müdahaleleri

1.1.1. Apameia Antlaşması'na (İÖ 188) kadar Roma'nın Anadolu'ya nüfuzu

Roma'nın Anadolu ile ilişkilerine genel olarak bakıldığında şöyle bir kronolojik tablo ortaya çıkar: Roma, II. Kartaca Savaşı'ndan (İÖ 218-201) sonraki dönemde gerçekleşen I. Makedonya Savaşı (İÖ 215-205) ile Anadolu ile ilk irtibatını kurmuştur. II. ve III. Makedonya Savaşları ile de bu irtibatını devam ettirmiştir. II. Makedonya Savaşı'nın (İÖ 200-197) hemen sonrasında Roma ile Seleukos Kralı III. Antiokhos (İÖ 223-187) arasında gerçekleşen Magnesia Savaşı ve devamında İÖ 188'de imzalanan Apameia Antlaşması ile Roma-Anadolu ilişkileri farklı bir yöne evrilmiştir. İÖ 133-129 sürecinde Asia Eyaleti'nin kurulmasıyla da Roma-Anadolu ilişkileri eyalet boyutuna taşınmıştır. Roma'yı Anadolu'da ciddi anlamda mücadele etmek zorunda bırakan Pontos Kralı Mithridates ile yapılan savaşlar ise Anadolu üzerindeki Roma etkisinin ve otoritesinin kaybolma tehlikesini ortaya çıkarmıştır. İÖ 88-66 yılları arasında Roma'yı ciddi manada uğraştıran Mithridates Savaşları sonrasında da Roma -belki de Anadolu'daki otoritesini kaybetme tehlikesinin rövanşını alırcasına- Anadolu üzerinde birçok yöneticisi eliyle düzenlemeler yapmıştır. İÖ 1. yy.'da Pompeius, Caesar, Marcus Antonius Anadolu üzerinde düzenlemeler yapan Cumhuriyet dönemi yöneticileridir. İÖ 27'de principatus idaresini kuran Octavianus'un yaptığı -özellikle eyaletlerle ilgili düzenlemelerden sonra ise Roma'nın Anadolu ile ilişkisi bürokratik anlamda daha farklı bir şekile bürünecektir.

Roma'nın Anadolu ile münasebeti başlamadan önce İÖ III. ve II. yüzyıllarda Roma için Doğu olarak tabir edilebilecek olan Makedonya, Yunanistan, Ege Adaları ve Anadolu coğrafyasında Makedonya Devleti, Rhodos Devleti, merkezi Syria olan Seleukoslar Krallığı, merkezi Mısır olan Ptolemaioslar Devleti ile Yunanistan'da otonom şehir devletleri mevcuttur.⁴¹ Büyük İskender'in İÖ 323'te ölümünden sonra ardılları arasında

⁴¹ S. Atlan (1970). *Roma tarihinin ana hatları*, c. 1. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. s. 86 vd.

İÖ 281’de gerçekleşen Koroupedion Savaşı’ndan sonra Anadolu’da Seleukos egemenliğinin başlamasını müteakip Büyük İskender’in üniter devlet yapısı ortadan kalkmıştır. Bu sürecin sonrasında da Anadolu’da bazı küçük krallıklar kurulmuştur. Merkezi Syria olan Seleukos Krallığının toprakları İÖ III. yüzyıla kadar Thrakia’dan Hindistan’a kadar uzanırken İÖ III. yüzyılda bu devletten ayrılarak Küçük Asya’da Pergamon, Galatia, Pontos, Kappadokia, Bithynia, Armenia ve Kommagene; Hazar Denizi güneyinde Parthia; daha da doğuda Hint-Baktria devletleri kurulmuştur.⁴² Seleukosların aksine bir deniz devleti durumunda olan Ptolemaioslar’ın topraklarının büyük kısmı Mısır dışında; Ege Denizi üzerindeki adalar, Batı Anadolu ile Güneybatı Anadolu kıyıları dahil olmak üzere Akdeniz çevresindedir.⁴³

Romalılar Küçük Asya dedikleri Anadolu hakkındaki ilk bilgileri Livius Andronikos adlı bir kölenin Homeros’un Odysseia destanını İÖ 241 yılında Yunanca’dan Latince’ye çevirmesiyle edinmişlerdir.⁴⁴ İlk siyasi ilişki ise Makedonya Savaşları vesilesi ile gerçekleşmiştir. Hannibal’in Roma karşısında İÖ 216’da kazandığı Cannae zaferinin ardından Hannibal ile Makedonya kralı Philippos arasında İÖ 215’te imzalanan ittifak anlaşması sonrasında Romalılar İÖ 214 yılında Illyria kıyılarına sefer düzenlemişlerdir. V. Philippos’un (İÖ 221-179) donanmasını yakarak Makedonya’ya çekilmesi ile I. Makedonya Savaşı başlamıştır.⁴⁵ Bu savaş sonrasında Roma’nın İÖ 205 yılında Makedonya Kralı V. Philippos ile yapmış olduğu Phonike Antlaşması’na imza atanlar Pergamon Kralı I. Attalos (İÖ 241-197), Bithynia Kralı I. Prusias (İÖ 230/229-182) ve Ilion (Hisarlık) şehridir. Bu, Roma’nın Anadolu ile ilk siyasi ilişkisidir. I. Prusias Makedonya Kralı’nın; Kral I. Attalos ve Ilion şehri Roma’nın müttefiki olarak bu antlaşmaya imza atmışlardır. Böylece I. Makedonya Savaşı sonrası, Roma’nın Anadolu’da iki müttefiki olmuştur.⁴⁶ İÖ 205 yılında yapılan Phonike Antlaşması’nda

⁴² Atlan, 1970, **a.g.k.**, 87; O. Tekin (2007). *Eski Anadolu ve Trakya; Ege göçlerinden Roma İmparatorluğu’nun ikiye ayrılmasına kadar (İÖ 12.-İS 4. yüzyıllar arası)*, İstanbul: İletişim Yayınları. s. 135

⁴³ Atlan, 1970, **a.g.k.**, 87

⁴⁴ M. A. Kaya (2009). Anadolu’da Roma Egemenliği (İÖ 205-25). *Doğu Batı*, 1 (49), s. 196

⁴⁵ M. Tozan (2016). *Roma’nın Anadolu’daki egemenlik politikası; kentler ve bağımlı krallıklar (İÖ 133-İÖ 89)*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. s. 25

⁴⁶ M. A. Kaya (2015). III. Makedonya Savaşı’na kadar Roma’nın Anadolu politikası. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 11 (1), s. 211

Pergamon Kralı ile Roma arasındaki müttefiklik, ilişkilerin zemininin daha erken tarihlere dayandığına işaret etmektedir. Şöyle ki; Pergamon Krallığı İÖ 210 yılında Roma'nın müttefiki olan Yunanistan'daki şehir devletlerinin birliği olan Aitolia birliği üyesidir. İÖ 208 yılında da Pergamon donanması V. Philippos'a karşı Roma donanması ile Yunanistan'da iş birliği yapmıştır.

Ayrıca Roma'nın Anadolu ile dinsel anlamda ilk ilişkisi de İÖ 205 yılında Pessinus'taki Ana Tanrıça kültüyle kurulmuştur.⁴⁷ İÖ 218-201 yılları arasındaki II. Kartaca Savaşı sırasında, rahiplerin açıkladığına göre yabancı bir düşman İtalya'yı istila ettiğinde, Roma ancak Pessinus Anatanrıça'sını Roma'ya getirmekle onu İtalya'dan atabilecektir. Bu doğrultuda beş senatörden oluşan heyet Pergamon'a gelerek I. Attalos'a⁴⁸ dileklerini iletmişlerdir. Sonra Phrygia'daki kutsal Pessinus kentine gidilerek Ana Tanrıça idolü alınarak gemi ile Roma'ya götürülmüştür. İÖ 4 Nisan 204'te Roma'da büyük bir törenle karşılanan idol için sonraki yıllarda Palatinus tepesinde ayrı bir tapınak inşa edilmiştir.⁴⁹ Bu olay sebebiyle Anadolu'ya gelen bu beş kişilik heyet, Roma'nın Anadolu'ya gönderdiği ilk elçilik heyetidir.⁵⁰

Doğu'da Ptolemaioslar, Seleukoslar ve Makedonya devletlerini ilgilendiren bir sorun Roma'nın Doğu topraklarına ilk kez ciddi manada müdahale etmesine sebep olmuştur. Mısır Kralı IV. Ptolemaios'un (İÖ 222-204) ölümü üzerine küçük yaştaki oğlu V. Ptolemaios devletin başına geçince Makedonya Devleti ile Seleukoslar Krallığı, Ptolemaiosların Mısır dışındaki topraklarını paylaşmak üzere anlaşmaya varmışlardır ve Makedonya Devleti Ege Denizi adaları üzerindeki üsleri de almak üzere harekete geçince Rhodos devleti ile arası açılmıştır. Ptolemaiosların Küçük Asya'daki topraklarını paylaşma konusunda ise burada mevcut Pergamon Krallığı ile savaş kaçınılmaz olmuştur. Bunun üzerine Rhodos ve Pergamon Devletleri, Roma'ya elçi göndererek Roma'nın

⁴⁷ Kaya, 2015, **a.g.k.**, 211-212

⁴⁸ Romalılar, Pessinus'un Galatların kontrolünde olduğunu bildikleri için Galatlar'ı yenmekle ünlü I. Attalos aracılığıyla Pessinus'a ulaşmışlardır. Pessinus rahipleri de Galatlar'ın haberi olmaksızın idolü Romalılar'a teslim etmişlerdir. Detaylı bilgi için bkz. M. Arslan (2000). *Antikçağ Anadolu'sunun savaşı kavmi Galatlar*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. s. 89 vd.

⁴⁹ M. Özsait (1982a). Anadolu'da Hellenistik Dönem. R. Yazır (Ed.), *Anadolu uygarlıkları ansiklopedisi*, c. 2 içinde (s. 280-324). İstanbul: Görsel Yayınlar. s. 299

⁵⁰ Tozan, 2016, **a.g.k.**, 28

müdahalesini istemişlerdir. Roma'ya gelen Pergamon ve Rhodos elçilerinin verdiği bilgiler doğrultusunda Roma Senatosu Doğu'daki savaşa katılma kararı vererek durumu tespit amacıyla bölgeye bir elçi heyeti göndermiştir. Bu heyetin raporunun Roma'ya gönderdiği rapor üzerine halk meclisi de İÖ 200 yılında savaş ilanını kabul etmiş ve Makedonya'ya savaş ilan edilmiştir.⁵¹ Böylece II. Makedonya Savaşı çıkmıştır. Bu savaş sonunda Roma, Makedonya'nın Küçük Asya'daki eski Grek kentlerinin özgürlüklerini tanımasını sağlamıştır.⁵²

Syria kralı III. Antiokhos İÖ 197 yılında, Seleukos Krallığı'nı eski genişliğine ulaştırmak maksadıyla Anadolu'nun güney kıyıları boyunca ilerleyerek sonrasında kuzeye yönelmiş ve İÖ 196 yılında Hellespontos'un (Çanakkale Boğazı) karşı kıyısına kadar faaliyet alanını genişletmiştir.⁵³ Antiokhos'un bu seferi sırasında Anadolu'daki bazı Grek kentlerinin Roma Senatosu'na başvurmaları Roma ile Anadolu'daki Grek kent devletleri arasında tespit edilen ilk doğrudan diplomatik temasların da başlangıcıdır.⁵⁴ Hellespontos kıyısındaki Lampsakos (Lapseki) kenti İÖ 197 yılında Roma'ya bir elçilik heyeti göndererek iki kent arasındaki akrabalığı vurgulayıp kentin bağımsızlığı konusunda Romalılardan destek talep etmiş, Romalılar da bu talebi kabul etmişlerdir. Aynı süreçte İÖ 197'deki Kynoskephalai Savaşı'nda -II. Makedonya Savaşı- Roma'nın Makedonya Kralı Philippos'u yenmesinin ardından varılan ve Isthmia Bildirisi olarak bilinen şartlara istinaden İÖ 195'te Smyrnalılar (İzmir) Tanrıça Roma'ya bir tapınak adanmıştır.⁵⁵

Yukarıda zikrettiğimiz gibi İÖ 197'de Seleukos Kralı III. Antiokhos, Mısır'daki Ptolemaioslar Devleti'nin Küçük Asya, Ege denizi ve Thrakia'daki topraklarını işgal etmiş ve bu hareketiyle Roma'yı tedirgin etmiştir. III. Antiokhos Roma'nın birkaç kez bu

⁵¹ Atlan, 1970, **a.g.k.**, 88 vd.

⁵² Özsait, 1982a, **a.g.k.**, 299; O. Tekin (2014). *Eski Yunan ve Roma tarihine Giriş*. (8. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. s. 204

⁵³ A. H. M. Jones (1971). *The cities of the eastern Roman provinces*. (2. baskı). Oxford: The Clarendon Press. s. 50; Tozan, 2016, **a.g.k.**, 33

⁵⁴ Tozan, 2016, **a.g.k.**, 33

⁵⁵ Jones, 1971, **a.g.k.**,51; Magie, D. (2001c). *Anadolu'da Romalılar*. c. 4, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. s. 39; G. Ergin (2008). *Anadolu'da Roma Hakimiyeti; direniş ve düzen*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. s. 52

işgal hareketlerini protestosuna karşılık vermeyerek üstüne Roma'nın rakibi Hannibal'ı da yanına almıştır.⁵⁶ İÖ 196 yılında III. Antiokhos'un Seleukos İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmak amacıyla Anadolu üzerine hareket geçmesi üzerine Pergamon'la ittifak halindeki kentlerden Smyrna ve Lampsakos kendilerine karşı asker gönderilmesi üzerine korunmak için Romalılara başvurmuşlardır.⁵⁷ Bu kentlerin yardım talebine olumlu yanıt verdikten sonra Roma, Yunanistan'da Sparta ile Akhaia Birliği arasında başlayan savaş sonrası Aitoller'in daveti üzerine İÖ 192'de III. Antiokhos'un Yunanistan'a küçük bir ordu ile ayak basması üzerine, kendi menfaatleri tehlikeye girdiği için III. Antiokhos'a savaş ilan etmiştir. Bu savaşta Pergamon, Rhodos ve Makedonya Kralı Roma'nın yanında yer almıştır. İÖ 191 yılında Thermopylai mevkisinde yapılan savaşta III. Antiokhos sert bir yenilgiye uğratılmıştır ve Yunanistan'ı terk ederek Küçük Asya'ya, Ephesos'a (Efes) gerilemiştir.⁵⁸ III. Antiokhos'un Ephesos'u tercih etmesinin gerekçesi ise bir tarafı deniz bir tarafı da Hellespontos şehirleri ve Ionia ile çevrili olduğu için kale görünümünde olması ve III. Antiokhos için Batı karşısında elverişli bir savunma noktası olmasıdır.⁵⁹ Kısa bir süre sonra Roma donanması III. Antiokhos'un donanmasını Ege Denizi'nde mağlup edince bundan güç alan Roma, savaşı Küçük Asya'da devam ettirmeye karar vermiştir.⁶⁰ Ege Denizi'nde Roma'ya müttefikleri Rhodos ve Pergamon donanmalarının yanı sıra Smyrna (Eski İzmir/Bayraklı Höyüğü), Erythrai (Ildırı), Miletos (Balat), Halikarnassos (Bodrum), Myndos (Gümüşlük), Knidos (Datça) kentleri de gemiler göndererek destek vermişlerdir.⁶¹ Daha sonra Roma ordusu Makedonya ve Thrakia üzerinden geçerek Hellespontos'a gelmiş ve oradan Küçük Asya topraklarına ayak basmıştır.⁶² Bu Roma ordusunun Küçük Asya topraklarına ilk ayak basışıdır (İÖ 190).⁶³ Roma'nın III. Antiokhos'dan Toroslara kadar Küçük Asya'da çekilmesini ve tazminat ödeyerek Hannibal'ı vermesini istemesine karşılık iki taraf anlaşma sağlayamayınca İÖ

⁵⁶ Atlan, 1970, **a.g.k.**, 88-89

⁵⁷ D. Magie (2001a). *Anadolu'da Romalılar*. c. 1, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. s. 37

⁵⁸ Atlan, 1970, **a.g.k.**, 91-92

⁵⁹ Pol. XVIII, 40a. Polybios: İÖ yak. 200-120 arasında yaşamış Megalopolisli tarihçidir. Kalemeye aldığı kırk kitaplık dünya tarihi İÖ 264-146/144 arasını kapsamaktadır.

⁶⁰ Atlan, 1970, **a.g.k.**, 92

⁶¹ Tozan, 2016, **a.g.k.**, 35

⁶² Atlan, 1970, **a.g.k.**, 92

⁶³ Atlan, 1970, **a.g.k.**, 92; Kaya, 2009, **a.g.k.**, 198

190 yılı sonunda Sipylos (Spil) Dağı eteklerindeki Magnesia'da (Manisa) çıkan savaşta III. Antiokhos büyük bir yenilgi alarak Torosların güneyine çekilmek zorunda kalmıştır.⁶⁴

İÖ 189'da Sardeis (Sart) kentinde bir ön barış imzalanmıştır. İÖ 189'da imzalanan bu ön barış antlaşmasından nihai barış antlaşması olan Apameia Antlaşması'na kadar geçen sürede Roma orduları Pisidia ve Pamphylia toplulukları ile Galatlar üzerine de bir sefer düzenlemiştir.⁶⁵ Çünkü Magnesia Savaşı'nda Antiokhos'un geri kanadındaki süvarilerinin bir kısmı Galatlardan oluşmaktadır. Tolistobog, Tektosag ve Trokmiler boylarından meydana gelen Galat kabileleri III. Antiokhos'un sol kanadında yer almaktadır.⁶⁶ Demircioğlu'na göre bu seferin başka bir amacı ise yeni kazanılmış zaferin üzerine Anadolu topraklarında yeni zaferler eklemek, şahsi maddi menfaat sağlamak ve Roma hazinesini doldurarak şöhret kazanmaktır.⁶⁷ Bu sefer esnasında sefer güzergahı kasıtlı olarak uzatılarak çizilmiştir. Kaya'ya göre de sefer güzergahının uzatılmasının amacı bu alandaki kent, kasaba ya da kabileleri Roma otoritesine boyun eğdirmek, ganimet ve vergi toplamaktır.⁶⁸ Roma ordusu bu sefer sırasında şehirlerden önce yaklaşık 50 talentum para istenmiştir. Direnen şehirler ise zorla alınmış, yağmalanmış, halkı köle olarak satılmıştır. Bu sefer sırasında toplanan ganimetler öyle çoktur ki; Roma Senatosu Manlius'un dürüstlüğünü sorgulamıştır. Bazı yazarlar Manlius'u Roma'yı lüks tüketim ile tanıştıran ilk kişi olarak resmetmişlerdir.⁶⁹ Manlius Vulso bu seferi sırasında Synnada'ya da uğramıştır. Livius'un aktardığına göre Gn. Manlius Vulso Synnada'ya uğradığında korkudan civardaki tüm kasabalar terk edilmiştir.⁷⁰ Yine Livy'nin anlatımına göre Roma için yabancı topraklar olan Asia'nın günlük lüks yaşamının izleri, Roma'da, Galatlar üzerine düzenlenen bu seferle görülmeye başlanmıştır. Bronz tabakalar, pahalı örtüler, duvar halıları, tekstil ürünleri ve pahalı dekorasyon ürünleri olarak sayılabilecek masalar ve büfeler ilk olarak bu sefer sırasında askerler tarafından Roma'ya götürülmeye

⁶⁴ Pol. XXI. 16-17; Eutr. IV. IV.; Atlan, 1970, **a.g.k.**, 92

⁶⁵ H. Demircioğlu, (1953). *Roma Tarihi; Cumhuriyet, I. kısım menşe'lerden Akdeniz havzasında hakimiyet kurulmasına kadar.* c. 1., Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. s. 339; Kaya, 2015, **a.g.k.**, 225

⁶⁶ Arslan, 2000, **a.g.k.**, 95

⁶⁷ Demircioğlu, 1953, **a.g.k.**, 338 vd.

⁶⁸ Kaya, 2009, **a.g.k.**, 199

⁶⁹ N. Faulkner (2015). *Roma: Kartalların İmparatorluğu.* (1. Basım). İstanbul: Yordam Kitap. s. 127

⁷⁰ Liv. 38. 15. 12.

başlanmıştır.⁷¹ Arslan'a göre ise bu seferin gerçek sebebi Seleukos Kralı III. Antiokhos'u destekleyen Anadolu kentleriyle anlaşmalar yaparak bir denge politikası izlemektir. Fakat Manlius Vulso'nun ilişki kurduğu kentleri ve Galat kabilelerini haraç vermeye zorlaması bu seferin bir yağma hareketi olarak değerlendirilmesine neden olmuştur.⁷² Livy, İÖ 189-188 yılının kış mevsimini Asia'da geçiren ve III. Antiokhos'un boşalttığı Toros'ların yukarı kesimindeki tüm şehir ve kabilelerin elçileri tarafından ziyaret edilen Manlius Vulso'nun bu askeri seferi sırasında Pisidia ve Pamphylia bölgesindeki yerel güçler ve kentlere de Roma dostu unvanı verildiğini de yazmaktadır.⁷³ Bu sefer ile ilk kez bir Roma ordusu Anadolu içlerine kadar girip bölgedeki kent ve topluluklara askeri hareket düzenlemiştir.⁷⁴

Roma, Yunanistan ve Küçük Asya'da III. Antiokhos'la yapılan savaşları İÖ 188 yılında Phrygia'da Apameia (Dinar) şehrinde imzalanan antlaşma ile sonuca bağlamıştır. Livy'nin anlatımına göre Apameia Antlaşması'nın maddelerine göre III. Antiokhos, Toros Dağları'nın yukarı kısımlarındaki şehir, köy, vadi ve topraklardan çekilmiştir. III. Antiokhos, Roma'nın yanında Eumenes'e de tazminat ödemiştir. III. Antiokhos, Roma'ya, üç yılda bir değiştirmek şartıyla, 18-45 yaş arası on iki rehine vermiştir.⁷⁵ Yine Livy'nin anlatımına göre Apameia Barışı sürecinde, antlaşma imzalanmadan önce III. Antiokhos'tan toplam 2500 talent gümüş ve askerlere dağıtılmak üzere hububat alınmıştır.⁷⁶ Alınan bu gümüş ve hububat savaş tazminatı olarak değerlendirilebilir.

Apameia Antlaşması ile kendisine hiç toprak almayan Roma, Küçük Asya'dan ve Yunanistan'dan çekilerek III. Antiokhos'un terk ettiği yerleri müttefikleri arasında paylaşmıştır. Faulkner'e göre Roma'nın Anadolu'da fiilen kalmasına gerek de yoktur. Çünkü buradan Roma hazinesine büyük gelirler akmaktadır. İÖ 202-188 yılları arasında Roma mağlup devletlere en az 26.500 talentum tazminat ödetmiştir.⁷⁷ Phrygia bölgesindeki Apameia'da imzalanan antlaşmada Senato tarafından Gnaeus Manlius

⁷¹ Liv.Rome., XXXIX. 6.

⁷² Arslan, 2000, **a.g.k.**, 96 vd.

⁷³ Liv.Rome., XXXVIII. 37.; Tozan, 2016, **a.g.k.**, 44

⁷⁴ Tozan, 2016, **a.g.k.**, 37-38. Ayrıca söz konusu Galat seferinin güzergahı ve detaylı anlatımı için bkz. Arslan, 2000, **a.g.k.**, 96 vd.

⁷⁵ Liv.Rome., XXXVIII. 38.

⁷⁶ Liv.Rome., XXXVIII. 37.

⁷⁷ Faulkner, 2015, **a.g.k.**, 129

Vulso'nun başkanlık ettiği barış komisyonu üyelerine Antiokhos'un bıraktığı toprakları Roma'ya yardım etmiş olanlar arasında bölüştürmek emri verilmiştir.⁷⁸ Buna göre Pergamonlular III. Antiokhos'un Thrakia'daki Lysimakheia (Ortaköy), Gelibolu Yarımadası ve Marmara Denizi kenarındaki birçok kenti ile Meandros (Menderes) Irmağı kuzeyindeki Mysia, Lydia, Büyük Phrygia, Hellespontos Phrygia'sı, Lykaonia (Konya), Milyas (Söğütlü) ile Tralleis (Aydın), Ephesos ve Telmessos (Fethiye) kentlerine sahip olmuştur. Rhodos ise Meandros Irmağı'nın güneyinde kalan Karia, Telmessos hariç Lykia, Karia bölgeleri ve adaları elde etmiştir.⁷⁹

Apameia Antlaşması'nda Seleukos Krallığı'ndan alınan yerlerin taksiminde en büyük payı Pergamon almıştır. Anadolu'da Seleukos Krallığı'na ait toprakların büyük kısmı Pergamon Kralı Eumenes'e verilmiştir.⁸⁰ Savaşta III. Antiokhos'un yanında yer alanlar veya Kral Attalos'a vergi verenler, savaştan sonra da Eumenes'e vergi verir hale getirilmiştir.⁸¹ Boğazlara hakim hale gelmesinin yanında Pergamon Büyük Phrygia, Lykaonia, Pisidia, Mysia, Lydia, Karia'nın kuzey kesimleri Milyas'ın dağlık kısımlarının geniş bölümleri ve Telmessos şehrini alarak savaştan önceki topraklarının on katı büyüklüğü ulaşmış ve Anadolu'nun en büyük Hellenistik Krallığı olmuştur.⁸² (Harita 1.1.) Bu dönemde Synnada da içinde bulunduğu Büyük Phrygia ile birlikte Pergamon egemenliğine girmiş olmalıdır.

III. Antiokhos'un Batı Anadolu topraklarının paylaşılması sırasında Rhodoslular kent devletlerinden çok daha fazla kazanç sağlamışlardır.⁸³ Bu Antlaşması ile Rhodos Cumhuriyeti'ne Anadolu topraklarından kuzeyde Meandros nehrine ve Doğu'daki dağlık bölgeye kadar tüm iç Karia, Güney Batıda Telmessos hariç bütün Lykia sahilleri verilmiştir. Böylece Rhodos'un Anadolu toprakları dört kat genişlemiştir. Rhodos'a Roma tarafından bu yerlerin verilmesinin faydası Doğu Akdeniz'in kontrolünün sadık ve kudretli bir müttefike verilmiş olmasıdır.⁸⁴

⁷⁸ Magie, 2001a, **a.g.k.**, 40-41

⁷⁹ Pol. XXI. 45.; Liv.Rome., XXXVIII. 39.; Jones, 1971, **a.g.k.**, 51; Özsait, 1982a, **a.g.k.**, 300

⁸⁰ Eutr. IV. IV.; Demircioğlu, 1953, **a.g.k.**, 346

⁸¹ Liv.Rome., XXXVIII. 39.

⁸² Demircioğlu, 1953, **a.g.k.**, 346-347

⁸³ Magie, 2001c, **a.g.k.**, 44

⁸⁴ Demircioğlu, 1953, **a.g.k.**, 348; Jones, 1971, **a.g.k.**, 51

Harita 1.1. Apameia Antlaşması (İÖ 188) sonrası Pergamon ve Rhodos Krallıkları'nın topraklarını gösteren harita (<http://abl.gtu.edu.tr>, 2019)

Apameia Antlaşması ile savaştan önce Pergamon'a bağlı olmayan Anadolu şehirleri de özgürlüklerini almıştır. Savaşta III. Antiokhos'u desteklemiş olan şehirler ise Pergamon Devleti'ne haraç verir hale getirilmişlerdir. Savaşta Roma'nın yanında yer alan Miletos, Klazomenai (Urla) gibi şehirlerin ise toprakları genişletilmiştir. Savaşta Roma müttefik donanmasına üs görevi gören Khios (Sakız Adası), Erythrai gibi şehirler de Roma tarafından takdir edilmişlerdir.⁸⁵ Antiokhos'a karşı savaşta çoğunun Roma'ya yardımda göstermiş oldukları isteklilik ile krala teslim olmaya zorlanmış olanlara gösterilen yumuşaklığın sonucu olarak, Pergamon kralına uyruk yapılan Ephesos dışında, gerçekte tüm kentlerin özgürlüğü pratik anlamda Roma tarafından onaylanmıştır.⁸⁶ Bu kentlerin sikke basmalarına da izin verilmiştir.⁸⁷ Öztopbaş'ın aktardığına göre Synnada kentinin de sikke basımına bu dönemde Pergamon Krallığı egemenliğinde başladığı düşünülmektedir.⁸⁸

⁸⁵ Demircioğlu, 1953, **a.g.k.**, 350

⁸⁶ Magie, 2001c, **a.g.k.**, 50

⁸⁷ Tekin, 2007, **a.g.k.**, 171

⁸⁸ Öztopbaş, 2010, **a.g.k.**, 11

1.1.2. Apameia Antlaşması sonrası Roma'nın Anadolu politikası

Antiokhos'u yendikten sonra Romalılar, Asia'nın işlerini idare etmeye ve hem kabilelerle hem de krallarla dostluk kurmaya ve ittifaklar yapmaya başlamışlardır.⁸⁹ Seleukoslar hakimiyetinin Anadolu'da tamamen ortadan kalkıp Roma ordusunun çekilmesinin ardından ortaya çıkan güç boşluğunda Anadolu'daki krallıklar arasında büyük bir mücadele başlamıştır. Bu mücadele sürecinde Roma kendisine yapılan başvurular neticesinde Küçük Asya'ya elçilik heyetleri göndererek durumu yerinde inceleyerek son kararı vermek istemiştir.⁹⁰ Anadolu'daki kent devletlerinin ve yerel krallıkların Apameia Barışı'ndan sonra sorunların çözümünde ve çeşitli taleplerinde bir karar merci olarak Senato'ya başvurmaları artık Roma'yı bir üst merci olarak görmeye başladıklarının kanıtıdır. Böylece Roma'nın Apameia Barışı'ndan sonra herhangi bir eyalet kurmasa da Anadolu'da egemen bir güç konumuna geldiği görülmektedir.⁹¹ Roma'nın bir Hellenistik krallıkla Magnesia'da yaptığı bu savaş, Roma'nın Anadolu'yu tanımasında bir dönüm noktası olmuştur. Tekin'e göre Roma'nın Anadolu ile ilk ilişkisinin bu savaş nedeniyle başladığı söylenebilir.⁹² Ergin'e göre Apameia Antlaşması ile Anadolu artık Roma'nın arka bahçesidir.⁹³

İÖ 171-168 yılları arasında gerçekleşen III. Makedonya Savaşı düşmanca tavırları dolayısıyla Makedonya Kralı Perseus'un Pergamon tarafından Roma'ya şikayet edilmesiyle başlamıştır.⁹⁴ Bu savaşta Pergamon ve Bithynia kralları Roma'nın yanında yer almıştır.⁹⁵

III. Makedonya Savaşı'nda II. Eumenes tüm gücüyle Roma'yı desteklerken Rhodos ise tereddütlü de olsa yine Roma'nın yanında yer almıştır. Kappadokia Kralı da Roma tarafında yer almıştır. Anadolu kentlerinden Khalkedon (Kadıköy) ve Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğli) Roma'ya yardımcı destek gemileri göndermiştir. Miletos, Alabandalılar (Araphisar) ve Lampsakos kenti de Roma'nın müttefikleri olarak

⁸⁹ Strab. XII.2.11.

⁹⁰ Tozan, 2016, **a.g.k.**, 46-47

⁹¹ Tozan, 2016, **a.g.k.**, 11

⁹² Tekin, 2007, **a.g.k.**, 171

⁹³ Ergin, 2008, **a.g.k.**, 54

⁹⁴ Tekin, 2014, **a.g.k.**, 204

⁹⁵ Liv.Rome., XLII. 15.-16.; XLIV. 24; Atlan, 1970, **a.g.k.**, 95

görülebillerler.⁹⁶ Roma, III. Makedonya Savaşı'nı İÖ 168'de zaferle sonuçlandırdıktan sonra Anadolu'daki eski müttefikleri Pergamon ve Rhodos'u cezalandırma yolunda bir politika izlemeye başlamıştır. Galatların Pergamon topraklarına İÖ 169-166 yılları arasında yaptıkları saldırılar konusunda Roma, II. Eumenes'i İtalya'ya sokmamıştır. II. Eumenes'in Galatları yenilgiye uğratmasını müteakip Galatların bağımsızlığını, sınırlarından çıkmamaları koşuluyla, ilan etmiştir.⁹⁷ Pergamon Kralı Eumenes'in Roma'ya ilişkileri düzeltmesi için gönderdiği Attalos'a, Eumenes'e karşı ayaklanması önerilmiştir.⁹⁸ Roma, bundan sonra Pergamon ve Rhodos'un gücünü kırmak için Anadolu şehirlerini kendisine bağlayıp kuvvetlendirerek dostluk yerine ittifak politikası izlemeye başlamıştır.⁹⁹ Bu tarihten itibaren Doğu'da güçlü bir devlet istemeyen Roma, Pergamon Krallığı'yla ikili oynayarak Galatları Pergamon'a karşı kışkırtmıştır.¹⁰⁰ Roma Küçük Asya'daki güçlü ittifakı bozmak adına Rhodos'u da cezalandırmıştır. Rhodos limanına alternatif olarak Delos adası açık liman ilan edilmiş ve daha önce Rhodos'a bırakılan Karia ve Lykia özgür ilan edilmiştir.¹⁰¹ Roma'nın emriyle İÖ 167'de Rhodos valileri, Lykia ve Karia'dan çekilmiştir.¹⁰²

Anadolu'nun Apameia Barışı sonrası Roma hakimiyeti altına giriş süreci içinde Romalılar iki önemli direnişle karşılaşmışlardır. Bunlar Aristonikos İsyanı ve Mithridates savaşlarıdır. Bunlardan başka imparatorluğun çöküşüne kadar Anadolu'da aynı çapta direnişlere bir daha rastlanmamıştır.¹⁰³

1.1.3. Asia Eyaleti'nin kuruluşu (İÖ 133-129)

Anadolu'nun herhangi bir bölgesi, İÖ 129 yılından önce doğrudan Roma yönetimi altına girmemiştir.¹⁰⁴ Roma'nın Anadolu üzerindeki hakimiyetinde ve politikasında

⁹⁶ Tozan, 2016, **a.g.k.**, 51-52

⁹⁷ Pol. XXX. 28.; Demircioğlu, 1953, **a.g.k.**, 386-387; Kaya, 2009, **a.g.k.**, 203-204

⁹⁸ Özsait, 1982a, **a.g.k.**, 301; Arslan, 2000, **a.g.k.**, 121

⁹⁹ Demircioğlu, 1953, **a.g.k.**, 389

¹⁰⁰ Arslan, 2000, **a.g.k.**, 121

¹⁰¹ Atlan, 1970, **a.g.k.**, 97; Magie, 2001c, **a.g.k.**, 47; Tozan, 2016, **a.g.k.**, 52

¹⁰² Liv.Rome., XLV. 25.

¹⁰³ Ergin, 2008, **a.g.k.**, 55

¹⁰⁴ M. A. Kaya (2005). Anadolu'da Roma eyaletleri: sınırlar ve Roma yönetimi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24 (38), s. 14

doğrudan kontrol yönünden yaşanan değişim İÖ 133 yılında, Asia Eyaleti'nin kurulması ile gerçekleşmiştir. Asia Eyaleti'nin kurulduğu yıllarda Küçük Asya'da Bithynia, Paphlagonia, Pontos, Kappadokia krallıkları ile Asia Eyaleti vardır. Kappadokia'nın kuzeydoğusunda ise zaman zaman varlık gösteren Armenia Krallığı da bulunmaktadır.¹⁰⁵ Cumhuriyet döneminde Anadolu'daki Roma eyaletleri ve kuruluş tarihleri şöyledir: Asia Eyaleti (İÖ 129), Kilikia Eyaleti (İÖ 101), Bithynia Eyaleti (İÖ 74), tekrar Kilikia Eyaleti (İÖ 63), Bithynia-Pontos Eyaleti (İÖ 63).¹⁰⁶

Roma'nın kurduğu sekizinci eyalet olan Asia Eyaleti, Pergamon Kralı III. Attalos'un İÖ 133'de ölümüyle krallığın varisi olarak Roma halkını göstermesi ile kurulmuştur.¹⁰⁷ Strabon'un aktardığına göre III. Attalos beş yıllık saltanatından sonra ölürken ülkesini miras olarak Romalılara bırakmıştır. Romalılar ülkeyi bir eyalet olarak ilan edip adını da kıtanın da adı olan Asia olarak belirlemişlerdir.¹⁰⁸ Asia Eyaleti'nin kuruluşu resmi olarak İÖ 133 olsa da Aristonikos İsyanı bölgenin organizasyonunu engellemiştir. Eyalet ancak İÖ 129'da Aristonikos İsyanı'nın bastırılmasından sonra Manius Aquillius tarafından kurulmuştur.¹⁰⁹

İÖ 133 yılının bitiminden önce Roma Attalos'un vasiyetini onaylamasına rağmen gönderilen beş kişilik elçi heyeti bu sırada İspanya'daki sorunlar, Sicilya'daki köle ayaklanmaları, ardından İtalya'da reform peşindeki Tiberius Gracchus'un ölümünden sonra çıkan karmaşa nedeniyle ancak İÖ 132'de Pergamon'a varmıştır ve vardığında da krallığı iç savaşa teslim olmuş halde bulmuştur. İÖ 133-129 arasında süren bu savaş Aristonikos tarafından, Pergamon tahtında hak iddia etmesiyle başlatılmıştır. Aristonikos İsyanı sürecinde önce Romalı beş elçi, sonra İÖ 131 yılı başında konsül Publius Crassus yönetiminde bir ordu ve sonrasında da Aristonikos'u yakalayıp Roma'ya götürülen İÖ 130 yılı konsülü Marcus Perpernas Anadolu'ya bu sorunla ilgilenmek üzere gelmiştir. Nihayetinde on kişilik elçi heyeti gelerek eyaleti düzenlemiştir.¹¹⁰

¹⁰⁵ Özsait, 1982a, **a.g.k.**, 306

¹⁰⁶ Tekin, 2014, **a.g.k.**, 219

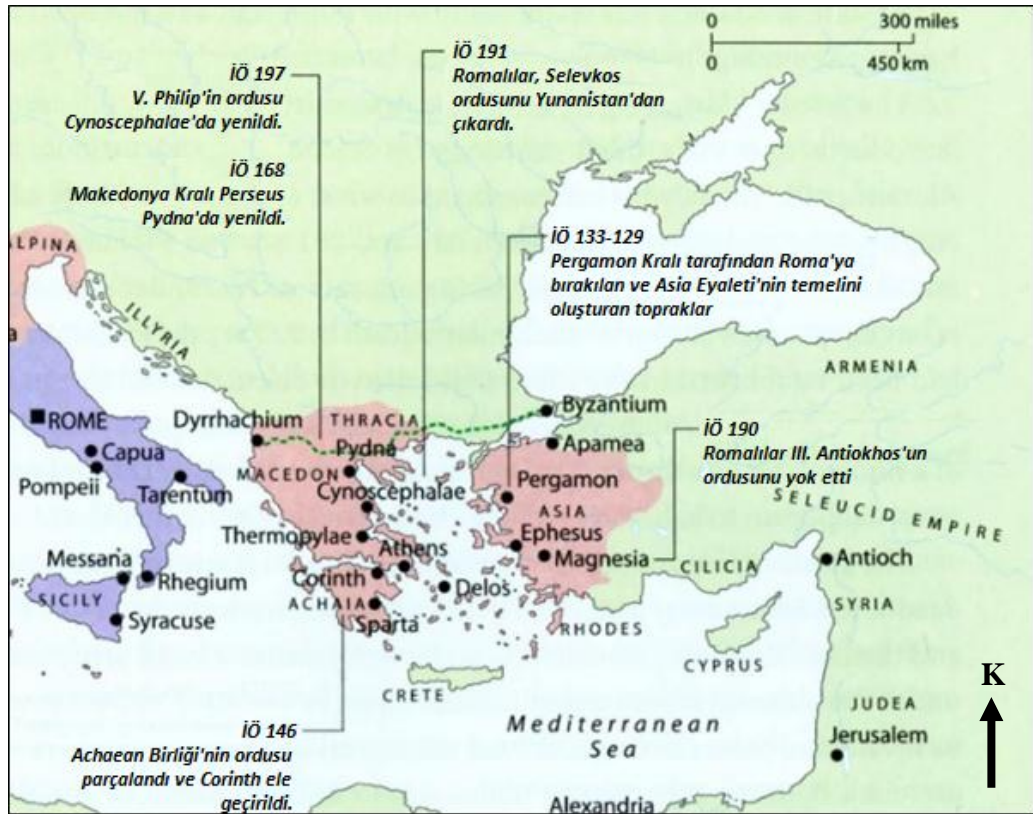
¹⁰⁷ Eutr. IV. XVIII.; K. Taşdöner (2017). *Anadolu'da Roma eyaletleri; Augustus Dönemi*. (1. baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları. s. 83

¹⁰⁸ Strab. XIII.4.2.

¹⁰⁹ Eutr. IV. XX.; Özsait, 1982a, **a.g.k.**, 303-304

¹¹⁰ Eutr. IV. XX.; Strab. XIV.1.38.; Jones, 1971, **a.g.k.**, 58; Ergin, 2008, **a.g.k.**, 61-62

Manius Aquilius ve eşliğindeki on kişilik elçilik heyeti askeri hareketin ardından Attalos'un Roma'ya miras olarak bıraktığı bölgeler üzerinde Roma egemenliğinin kurulması işine girişmişlerdir. Pergamon Krallığının Phrygia Epiktetos, Lykanoia ve Büyük Phrygia bölgeleri (güney batısı hariç) dışındaki tüm topraklar Asia Eyaleti sınırları'na dahil edilmiştir. (Harita 1.2.) Böylece Ionia, Aiolis, Lydia, Mysia, Hellespontos Phrygia'sı ve Troia bölgeleri ile Büyük Phrygia'nın güneybatı kesimi Asia Eyaleti sınırları içinde kalmıştır. Manius Aquilius Pergamon Krallığı'na ait topraklardan Büyük Phrygia'yı Pontos Kralı V. Mithridates'e bırakmıştır.¹¹¹ Bu sırada Synnada da muhtemelen Büyük Phrygia ile beraber Pontos Krallığı'na bırakılmıştır ancak yukarıda zikrettiğimiz üzere İÖ 120 senesinde Pontos Krallığı'ndan geri alınarak Asia Eyaleti'ne dahil edilmiştir.

Harita 1.2. İÖ 2. yy. gelişmeleri çerçevesinde Anadolu ve çevresindeki Roma egemenliğini gösteren harita (<https://ocw.mit.edu>, 2019)

¹¹¹ Jones, 1971, a.g.k., 58 vd; Taşdöner, 2017, a.g.k., 92-93

Asia Eyaleti kurulduğu sırada, sınırları belirlenirken Pergamon Krallığı'nın tüm toprakları eyaletin sınırlarına dahil edilmemiştir. Aristonikos İsyanı'nda Roma'ya sadık kalmış olan kentlere özerklik verilerek vergi muafiyeti tanınmıştır. Pergamon, Ephesos, Aphrodisias gibi bazı kentler Roma müttefiki ilan edilmiştir.¹¹² Yine de Manius Aquilius tarafından krallara verilen Büyük Phrygia ve Lykaonia hariç olmak üzere III. Attalos tarafından Roma'ya bırakılmış olan Pergamon Krallığı idaresi altındaki bütün bölgelerin doğrudan Roma yönetimi dahilinde olduğu söylenebilir. Buna göre Roma'nın doğrudan egemenlik altına aldığı bölgeler Mysia, Troas, Aiolis, Ionia, Lydia, Karia'nın Meandros Nehri'nin kuzeyindeki kısımları, Pamphylia ile bağlantı kuran yolun bulunduğu Phrygia'nın batısı ve Pisidia ile Pamphylia'dır.¹¹³ Aristonikos'a karşı askeri hareketin başarıya ulaşmasından sonra Roma egemenliğine giren bölgelerde yol yapım faaliyetleriyle Roma egemenliğinin fiziksel alt yapısı oluşturulurken koinon'un kurulmasıyla da Roma egemenlik bölgesindeki özgür kent ve toplulukların bir dereceye kadar bütünleşmesi sağlanmış; conventus sistemiyle de Roma yönetiminin idari ve adli altyapısı hazırlanmıştır.¹¹⁴

Pergamon Krallığı'nın topraklarından Anadolu'daki çeşitli krallıklara verilmiş olanların dışında kalan Troas, Mysia, Aiolis, Lydia, Phrygia'nın güney batı kesimi, Ionia ve Karia bölgeleri bir yıllığına görev yapmak üzere Roma Senatosu tarafından tayin edilecek olan Roma valilerinin *imperiumuna* bırakılmıştır.¹¹⁵

Asia Eyaleti'nin kurulmasını müteakip eyaletin yönetim şekli ve görevlileri de tespit edilmiştir. Eyaletin Roma yöneticisi *proconsul* denilen validir. Valinin askeri ve adli işlerde yardımcı olan *legatus* adlı üç yardımcısı vardır. Eyaletin mali işleriyle *quaestor* denilen görevliler ilgilenmektedir. *Legatuslar* ve *quaestorlar* senato tarafından atanmışlardır. İÖ 123 yılında çıkarılan yasayla eyaletin vergi toplama işi *quaestorlardan* alınarak atlı sınıfına mensup *publicanuslara* verilmiştir.¹¹⁶

¹¹² Kaya, 2005, **a.g.k.**, 16

¹¹³ Tozan, 2016, **a.g.k.**, 93 vd.

¹¹⁴ Tozan, 2016, **a.g.k.**, 108

¹¹⁵ Kaya, 2009, **a.g.k.**, 209

¹¹⁶ Kaya, 2009, **a.g.k.**, 210. Ayrıca provincia kavramı ve görevlileri hakkında detaylı bilgi için bkz. Taşdöner, 2017, **a.g.k.**, 49 vd.

Asia Eyaleti'nin kuruluşundan İÖ 53 yılına kadar eyaletin sınırlarıyla ilgili dört düzenleme yapılmıştır. Bunlardan ilki Büyük Phrygia'nın daha önce Pontos Kralı V. Mithridates'e verilen kesimin Asia Eyaleti'ne İÖ 120 yılında dahil edilmesidir. İÖ 102 yılındaki ikinci düzenleme Asia Eyaleti'nin kuruluşundan beri parçası olan Pamphylia bölgesinin Kilikia Eyaleti'ne bağlanmasıdır. Üçüncü düzenleme İÖ 85 yılında Kaunos dahil Karia'nın bir kısmının Sulla tarafından Asia Eyaleti'nden alınıp Rhodos'a verilmesidir. Dördüncü düzenleme ise Kibyris'teki Kibyra (Göhlisar) kentinin Asia Eyaleti'ne verilerek eyaletin genişletilmesidir. Böylece Asia Eyaleti'nin iç kesimdeki güney sınırı Lykia Birliği ile komşu olacak şekilde belirlenmiştir. İÖ 53 yılına kadar da eyaletin sınırlarında bir değişim görülmemiştir.¹¹⁷

1.1.4. Mithridates Savaşları (İÖ 88-63) sürecinde Roma'nın Anadolu politikası

Roma'yı Anadolu'da uğraştıran diğer önemli olay Mithridates Savaşları'dır. İÖ I. yüzyılda Roma ile Pontos Kralı VI. Mithridates Eupator arasında üç büyük savaş gerçekleşmiştir. Küçük Asya'da Roma hakimiyetine karşı ilk ayaklanan devlet Pontos Krallığı olmuştur. Amacı bütün Küçük Asya'yı kontrol altına alarak büyük bir devlet kurmaktır. Birçok kez Orta Küçük Asya'daki Kappadokia'ya saldırılar düzenlemiştir.¹¹⁸ Genç yaşta olmasına rağmen Küçük Asya'nın tümünü içine alacak bir krallık hedefleyen Mithridates, İÖ 106'da Paphlagonia'yı Bithynia Kralı III. Nikomedes ile paylaşmıştır. Daha sonra Galatia'yı işgal eden Mithridates, Kappadokia'ya da girerek oğullarından birini buraya kral yapmıştır. Bithynia Kralı III. Nikomedes'in ölümünden sonra kral olan IV. Nikomedes'e karşı O'nun kardeşi Sokrates'i destekleyen ve İÖ 91'de kral yapan Mithridates tahtlarını kaybeden kralların Roma'dan yardım istemesine sebep olmuştur. Konsül M. Aquillius başkanlığında bir Roma heyeti Küçük Asya'ya gelmiştir ve Roma-Mithridates savaşı kaçınılmaz olmuştur.¹¹⁹ Phrygia'nın Pontos'dan kesin olarak geri alınması da I. Mithridates Savaşı'nın en önemli nedenlerinden biridir.¹²⁰

¹¹⁷ Taşdöner, 2017, **a.g.k.**, 93-94

¹¹⁸ Atlan, 1970, **a.g.k.**, 126

¹¹⁹ Eutr. V. V.; Özseit, 1982a, **a.g.k.**, 307

¹²⁰ Tozan, 2016, **a.g.k.**, 162

İÖ 88-85'de gerçekleşen I. Mithridates Savaşı'nda Roma'yı mağlup eden Mithridates konsül Aquillius ile Kilikia prokonsülü Q. Oppius'u teslim almıştır.¹²¹ Kısa zamanda Küçük Asya'ya egemen olan Mithridates gizli bir emirle Asia Eyaleti'ndeki yaklaşık 80.000 Romalı'yı katlettirmiştir.¹²²

Mithridates'in Küçük Asya'ya hakim olmasından sonra kendisini Mithridates'e karşı harekete geçmek durumunda hisseden Roma, L. Cornelius Sulla komutanlığında bir orduyu Yunanistan'a göndermiştir. Bu ordunun Yunanistan'daki başarısından sonra Pontos kuvvetleriyle barış görüşmelerine başlayan Sulla, Pontosluların kendi topraklarına çekilmelerinde ısrar etmiştir.¹²³ Bir başka Pontos ordusunun da Miletopolis'te (Mustafakemalpaşa) mağlup edilmesinden sonra Sulla'nın questoru L. Licinius Lucullus tarafından bir donanma meydana getirilmiş ve Ege denizinde birçok adayı ele geçirdikten sonra Troas tarafından Küçük Asya'ya ayak basmıştır. Küçük Asya'da birçok şehrin halkının kendi aleyhine döndüğünü gören Mithridates, Dardanos (Çanakkale) mevkiinde Sulla ile barış imzalamıştır. Sulla'nın barış imzalamadaki amacı ise İtalya'daki iç savaşa derhal dönmek ve arkasında herhangi bir tehlike bırakmamaktır.¹²⁴ İÖ 85'te Dardanos'ta Mithridates ile buluşan Sulla'nın yaptığı antlaşmaya göre Mithridates Küçük Asya'yı boşaltarak kendi topraklarına çekilmiştir.¹²⁵

İÖ 84-82 yıllarındaki Roma saldırısıyla başlayan ve Sulla'nın müdahalesi ile sona eren II. Mithridates Savaşı sırasında Anadolu'da Pamphylia bölgesi yeni bir eyalet olarak düzenlenmiştir. Kibyra kenti de Asia Eyaleti valisi Murena tarafından Asia Eyaleti'ne eklenmiştir.¹²⁶

Mithridates Savaşları'nın üçüncüsünün ortaya çıkma sebebi Anadolu'da yeni bir eyalet kurulmasıyla ilgilidir. İÖ 74 yılında Bithynia kralı IV. Nikomedes vasiyetiyle topraklarını Roma'ya bırakmıştır.¹²⁷ Senato da Asia Eyaleti valisine Bithynia'yı düzenlemesi ve yeni bir eyalet yapması için emir vermiştir. Fakat IV. Nikomedes'in

¹²¹ Özsait, 1982a, **a.g.k.**, 307-308

¹²² Eutr. V, V; Özsait, 1982a, **a.g.k.**, 308

¹²³ Özsait, 1982a, **a.g.k.**, 309

¹²⁴ Eutr. V. VII.; Atlan, 1970, **a.g.k.**, 128

¹²⁵ Özsait, 1982a, **a.g.k.**, 309

¹²⁶ Kaya, 2009, **a.g.k.**, 215

¹²⁷ Eutr. VI, VI

oğlunun tahta sahip olabilmek için Mithridates'e sığınması üzerine Mithridates Bithynia'yı işgal etmiştir. Bunun üzerine başlayan III. Mithridates Savaşı için Kilikia Valisi L. Licinius Lucullus başkomutan olarak görevlendirilmiştir. Khalkedon'da yapılan deniz savaşında Roma donanması yenilgiye uğramıştır. Mithridates Nikomedia (İzmit), Nikaia (İzmit) ve Olympos Dağı eteklerindeki Prusa'yı (Bursa) ele geçirmiştir. Bu arada donanması da Apameia Myrleia (Mudanya) ve diğer limanları ele geçirerek Parium (Biga) ve Lampsakos'u alarak Ege Denizi'ne açılmıştır.¹²⁸

Mithridates'in bir ordusu Kappadokia'da, bir ordusu Phrygia ve Pisidia dolaylarında, bir diğer ordusu da Asia Eyaleti içinde ilerlemektedir. III. Mithridates Savaşı'nın başkomutanı L. Licinius Lucullus İÖ 73'de Asia ile Bithynia arasındaki sınırda Rhyndakos (Adırnaz/Orhaneli Çayı) Irmağı kenarında ani bir baskınla Mithridates'in ordusunu yok etmiştir. L. Licinius Lucullus disiplinli ordusuyla İris'in (Yeşilirmak) doğusuna kadar girerek İÖ 72/71 kışında Amisos'u (Samsun) kuşatarak çevresini ele geçirmiştir. İÖ 71 yılında da Amisos L. Licinius Lucullus'un kontrolüne girmiştir. Hedefine hız kesmeden ilerleyen L. Licinius Lucullus, İÖ 70'de Sinope'yi (Sinop) zaptederek Herakleia Pontika, Amastris (Amasra), Tios (Filyos) ve Amaseia'yı (Amasya) teslim almıştır. Böylece Pontos Krallığının topraklarını ele geçiren L. Licinius Lucullus Senato'dan eyaletin düzenlenmesi için yetki ve görevli göndermesini istemiştir.¹²⁹ Neticede İÖ 70 senesinde Pontos Kralı Mithridates mağlup edilmiştir ve kendisine ait Amisos, Sinope, Amaseia, Herakleia gibi şehirler Roma tarafından ele geçirilmiştir.¹³⁰

Lucullus'un görevinden alınmasından sonra, Akdeniz'deki korsan sorunu üzerine denizlerde güvenliği sağlamak adına olağanüstü yetkilerle -Gabinia yasasıyla-görevlendirilen Gn. Pompeius Magnus, İÖ 67'de doksan gün gibi kısa bir sürede Akdeniz'i korsanlardan temizledikten sonra bu başarısının getirisi olarak Mithridates Savaşları başkomutanlığı görevini üzerine almıştır.¹³¹ Lykos (Çürüksu) Irmağı kenarında Mithridates kesin bir yenilgiye uğratılmıştır. Pompeius savaşı kazandığı bu yerde Nikopolis kentini kurmuştur. İÖ 64 yılı başında Amisos'a gelen Pompeius Senato'dan bir

¹²⁸ Eutr. VI, VI; Özsait, 1982a, **a.g.k.**, 310

¹²⁹ Eutr. VI, VIII; Özsait, 1982a, **a.g.k.**, 310 vd.

¹³⁰ Atlan, 1970, **a.g.k.**, 144

¹³¹ Eutr. VI, XII

komisyon istemeden Küçük Asya'nın düzenlemesini yapmıştır. Buna göre Bithynia, Pontos'un batı kesimiyle birleştirilerek tek bir valinin yönetimine verilen çifte eyalet, Bithynia-Pontos olarak yapılandırılmıştır. Küçük Asya'da Asia, Kilikia ve Bithynia-Pontos Eyaletleri dışında kalan topraklar da Roma'nın vasalı olan krallıklara bırakılmıştır. Pompeius, Küçük Asya'da birçok yeni kentler de kurmuştur. Bunlar arasında Nikopolis (Suşehri), Pompeiopolis (Taşköprü), Magnapolis, Neapolis (Vezirköprü) sayılabilir.¹³²

1.1.5. Geç Cumhuriyet Dönemi'nde Anadolu'da yapılan idari düzenlemeler

Pompeius uyguladığı egemenlik politikasını eyaletler, bağımlı krallar ve kentleşme üzerine temellendirmiştir. Böylece Pompeius, Anadolu'da kentler kuran ve bağımlı krallar tayin eden ilk Romalı devlet adamı olmuştur. Roma sınırlarına dahil ettiği Pontos Krallığı toprakları üzerinde on bir kent kurmuştur. O'nun bu politikası daha sonraki Romalı generallar ve devlet adamları tarafından da uygulanmıştır. Pompeius'un Anadolu'da eyalet kurmak, Grek kentleri modelinde kentler kurmak ve kabilesel yaşamın hüküm sürdüğü bölgeleri bağımlı krallara bağışlamak suretiyle yaptığı düzenlemeler Roma'nın Anadolu'daki yeni egemenlik politikasının da temelini atmıştır.¹³³ Faulkner'e göre Pompeius'un düzenlemeleri başka açılardan da okunabilir. Sulla, Lucullus ve Pompeius eliyle Doğu'da Hellenistik devletler sistemini yok eden Roma burada bir iktidar boşluğu yaratmıştır. Parth İmparatorluğu'nu uzak tutmak, mülkiyeti ve düzeni sağlamak, fethedilen bölgelerin etkili bir şekilde sömürülmesini sağlamak için yeni bir Roma hakimiyetine ihtiyaç vardır. İÖ 63 tarihli Pompeius'un düzenlemeleri Syria Eyaleti'ni merkeze alan, çevresinde daha küçük eyaletlerden ve Roma yanlısı kişiler tarafından yönetilen devletlerden oluşan bir kuşak yaratmıştır. Ayrıca Pompeius'u da en zengin ve en güçlü Romalı haline getirmiştir.¹³⁴ Pompeius'un kendi adını da içeren kentler kurması da bunu destekler niteliktedir.

İlk triumvillerden Marcus Antonius da Asia Eyaleti sınırlarıyla ilgili düzenleme yapan isimler arasındadır. Myndos ve bazı adaları Asia Eyaleti'nden alarak Rhodos

¹³² Özsait, 1982a, **a.g.k.**, 311 vd.

¹³³ Kaya, 2009, **a.g.k.**, 220-221; Taşdöner, 2017, **a.g.k.**, 158

¹³⁴ Faulkner, 2015, **a.g.k.**, 183

Cumhuriyeti'ne bağışlamıştır. İÖ 31 yılında Octavianus bu düzenlemeyi iptal ederek bu yerleri Asia Eyaleti'ne geri bağlamıştır.¹³⁵

Roma'nın Anadolu toprakları üzerindeki idari düzenlemelerinin bir başka önemli örneği, Caesar döneminde kurulan koloniler vasıtasıyla görülebilmektedir. Anadolu'daki ilk Roma kolonilerinin kuruluşu Caesar dönemine rastlamaktadır.¹³⁶

İÖ 47'de Caesar, Zela'da Pharnakes'i yendikten sonra Küçük Asya'da bazı düzenlemeler yapmıştır. Pompeius'un daha önce yaptığı düzenlemeler büyük ölçüde korunmuştur.¹³⁷ Caesar ayrıca Bithynia-Pontos eyaletini tekrar tesis etmiştir.¹³⁸

İÖ 40 senesinde, Roma Antonius ile Octavianus arasında yeniden pay edilerek bütün Doğu Antonius'a verilmiştir.¹³⁹ Bu doğrultuda Antinous'un Anadolu'da bağımlı krallarla ilgili yaptığı düzenlemeleri seleflerinkinden farklı değildir. Phrygia Paroreia ve Pisidia bölgeleriyle Kilikia'nın bir kesimini kral Amyntas'a vermiştir.¹⁴⁰ Antonius tarafından Galatia Kralı olarak atanan Kastor, Paphlagonia'yı sınırları içine katmıştır. Ancak ölümünden sonra yerine oğlu Deiotaros Philadelphos Paphlagonia'nın bir bölümüne kral olarak atanırken Galatia Krallığı'na Amyntas geçmiştir. Böylece Amyntas, Anadolu'nun en güçlü kralı haline gelmiştir.¹⁴¹

Roma tarihinde önemli dönüm noktalarından olan İÖ 31 yılındaki Actium Savaşı'nda Antonius taraftarı olarak yer almış Amyntas, taraf değiştirerek Octavianus tarafına geçmiştir. Bu hamlesinin karşılığını da savaş sonrasında krallığına Isauria ile Kilikia Trakheia'yı ekleyerek almıştır. Muhtemelen Amyntas da Pergamon ve Bithynia kralları gibi krallığını Roma'ya bırakmıştır. Bu tarihte *princeps* olarak Augustus adını alan Octavianus Galatia Krallığı'nı Roma eyaletine dönüştürmüştür. Bu eyalet Anadolu'da senato eyaleti olarak kurulmayan ilk eyalettir.¹⁴²

¹³⁵ Taşdöner, 2017, **a.g.k.**, 94-95

¹³⁶ Tekin, 2007, **a.g.k.**, 173

¹³⁷ Özsait, 1982a, **a.g.k.**, 315

¹³⁸ Atlan, 1970, **a.g.k.**, 167

¹³⁹ Suet. Aug. XIII; Eutr. VII, III; Atlan, 1970, **a.g.k.**, 186

¹⁴⁰ Kaya, 2009, **a.g.k.**, 227

¹⁴¹ Kaya, 2009, **a.g.k.**, 228

¹⁴² Kaya, 2009, **a.g.k.**, 228-229

İmparatorluk Dönemi'ne kadar Roma'nın Anadolu'daki şehirlerle ilişkisi iki temelde cereyan etmiştir. Birincisi müttefiklik; diğeri ise dostluktur. Örneğin Rhodos ve Pergamon devletleri Roma için müttefik devletler iken müstakil şehirler Roma ile herhangi bir ittifak çatısı altında bir araya gelmeyen, haraç veya vergi vermeyen, Roma'nın dostları ile savaşa girmeyen, içişlerinde serbest, kendi sikkelerini basarak meclislerine hükmedebilen şehirlerdir.¹⁴³ İÖ 200-151 arasındaki olaylara bakıldığında Anadolu'da diğeri yerlerde olduğu gibi emperyalizmden ziyade her yerde hissedilen Roma hegemonyasından söz etmek uygundur. Roma Doğu'da kazandığı savaşların sonucunda elde etmiş olduğu toprakları sınırlarına dahil etmemiştir. Buna karşılık aynı dönemde İspanya, Liguria ya da Sardunya'da sürekli bir genişleme ve savaş ortamı söz konusudur.¹⁴⁴ İÖ 193 yılına kadar Anadolu'daki Grek şehirlerinin özgürlükleri, Romalılar'ı ilgilendirmemiş ve bu konudaki kararlarında samimi olmamışlardır. Roma Anadolu'daki şehir devletlerinin özgürlüklerine en azından Roma'ya karşı değillerse, dokunmamıştır. Roma, Anadolu'da bir kral ya da şehirden vergi talep etmemiş, onların birbirleriyle yaptıkları ittifak ve dostluk antlaşmalarına hiçbir şekilde müdahale etmemiş, krallıkların ve şehirlerin iç işlerine karışmamıştır. Diğeri taraftan Anadolu'da evvelce var olan siyasal bölünmüşlüğü kendi çıkarlarını sürdürme ve korumada açıkça kullanmıştır. III. Makedonya Savaşı'na kadar Roma'nın Anadolu politikası, Roma'nın Avrupa'daki egemenliğini tehdit edecek güçlü bir krallığın Anadolu'da yükselmesine engel olmuştur. Roma, bunun için dostu ve müttefiki olmayı çekici kılacak bir himaye, ödüllendirme ve cezalandırma politikası uygulamıştır.¹⁴⁵

Asia Eyaleti'nin kurulmasını müteakip Roma'nın Anadolu üzerindeki kontrolü farklılaşmıştır. Roma'nın eyaletler eliyle Anadolu'da kontrol sağlamaya başlamasından sonra Roma eyaletinin sınırları dahilindeki kentler özgür olsalar da kendi sınırlarının bittiği noktada artık *imperium* sahibi bir Romalı magistratın *provincia'sı* başlamaktadır. Kendi yasalarını kullanma haklarına sahip olsalar da *conventus* sistemi gereği kentlerin sınırları içerisinde Romalı vali de yargılama gücünü kullanabilmektedir. Ekonomik bağımsızlıkları bulunmakla birlikte kendi vergi sistemlerinin yanı sıra artık Romalı vergi

¹⁴³ Demircioğlu, 1953, a.g.k., 361

¹⁴⁴ Ergin, 2008, a.g.k., 471

¹⁴⁵ Kaya, 2015, a.g.k., 232

tahsildarları da bu kentlerin gümrüklerinde istasyon kurabilmektedirler. Bu kentler özgür olmakla birlikte bu özgürlükleri birçok açıdan sınırlanmaktadır.¹⁴⁶

1.2. Erken İmparatorluk Dönemi'nden Geç İmparatorluk Dönemi'ne Kadar Anadolu'da Romalılar'ın Gerçekleştirdiği İdari Düzenlemeler

1.2.1. Iulius-Claudius Hanedanlığı Dönemi (İÖ 27-İS 68)

Actium zaferi olarak bilinen zafer, Octavianus'u Roma dünyasının ve Akdeniz'in tartışmasız lideri yapmıştır. Senato, Mısır'dan Roma'ya dönen Octavianus'a İÖ 27'de tüm askeri gücün lideri anlamına gelen imperator unvanı ile kutsal anlamına gelen augustus unvanını vermiştir.¹⁴⁷

Augustus'un principatus devrinin başlangıcı olarak kabul edilen İÖ 27'de Küçük Asya olarak adlandırılan Anadolu üç Roma eyaletini barındırmaktadır. Bunlar Asia, Bithynia ve Kilikia'dır. Diğer kısımlar yerli krallar tarafından idare edilmektedir. İÖ 25'te Galatia Kralı Amyntas'ın ölmesi üzerine eyalet haline getirilen Galatia da Pisidia, Lycaonia ve Pamphylia bölgeleri ile birleştirilerek imparatorluk eyaleti olarak teşkilatlandırılmıştır. Cassius Dio¹⁴⁸ ise Amyntas öldükten sonra toprakları üzerinde kurulan eyaletin Lycaonia'nın Galatia'ya eklenmesiyle oluşturulduğunu; Amyntas'a evvelce verilmiş Pamphylia topraklarının ise Amyntas'a verilmeden önceki kendi haline döndürüldüğünü yazmaktadır. Bu dönemde Kilikia'nın bir kısmı ve Pontos, Kappadokia, Kommagene ile birçok Karadeniz şehir devleti vasal krallık şeklinde idare edilmişlerdir. Lykia ise bir şehirler konfederasyonu şeklindedir.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Tozan, 2016, **a.g.k.**, 122

¹⁴⁷ Tekin, 2014, **a.g.k.**, 220

¹⁴⁸ Yak. 150-235 yılları arasında yaşamış Nikaialı tarihçidir. En eski devirlerden yaşadığı zamana kadar 80 kitaplık Grekçe bir Roma tarihi yazmıştır. Çalışmamızda bu eserden günümüze ulaşabilen 53.-78. arasındaki çeşitli kitapları kullanılmıştır.

¹⁴⁹ Eutr. VII., X.; Cass. Dio, LIII, 26, 3; O. Akşit (1985). *Roma imparatorluk tarihi: (M.Ö. 27-M.S. 395)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. s. 48; Ayrıca Amyntas'ın ölümünden sonra krallığı üzerinde kurulan Galatia Eyaleti'nin sınırları konusundaki tartışmalar için bkz. B. Levick (1967). *Roman colonies in Southern Asia Minor*. London: Oxford University Press. s. 29 vd.

Actium Zaferi sonrası imparator unvanı ile yönetime geçen Octavianus'un ilk ciddi icraatlarından birisi eyaletlerin yönetimi konusunda yaptığı düzenlemedir. Suetonius'un¹⁵⁰ belirttiğine göre Augustus bir yıllık yetkiyle, yönetilmeleri kolay ve güvenli olmayan güçlü eyaletlerin yönetimini kendisi üstlenmiştir. Diğerlerini ise kura çekerek prokonsüllere vermiştir.¹⁵¹ İÖ 7-6 ve İÖ 4 yıllarında çıkardığı iki emirname ile de eyalet idareci ve görevlilerini belirtip bunlar üzerindeki yetkisini ortaya koymuştur. Askeri birliklerin bulunduğu eyaletler olan Hispania (İspanya), Gallia (Gallia), Syria (Syria), Kilikia ve Kıbrıs'ın idaresini kendi üzerine alıp diğerlerini¹⁵² Senato idaresinde bırakmıştır. İmparatora bağlı eyaletlerin başında kendisinin atadığı propraetor legatuslar bulunurken Senato'ya bağlı eyaletlerin başında prokonsül denilen görevliler vardır. Mısır Eyaleti ise bu durumdan muaftır. Mısır'ın başında atlı sınıftan bir prefect valilik yapmaktadır.¹⁵³ Senato eyaletlerinin valileri Senato'da halka açık bir toplantıda yapılan oylama sonucu atanırken imparator eyaletleri bizzat imparator tarafından atanmışlardır.¹⁵⁴ Augustus ayrıca valilerin elinden vergi toplama işini alarak bu mali işleri yürütmekle görevli ayrı bir memur olan procuratorları görevlendirmiştir.¹⁵⁵ Procuratorlar, eyaletlerde verilen talimatlar doğrultusunda gelirleri ve ödemeleri; yani vergileri toplayan görevlilere verilen isimdir.¹⁵⁶

İlk örneklerini Iulius Caesar döneminde gördüğümüz, Anadolu üzerinde kurulan kolonilerin Augustus döneminde de kurulmaya devam ettiği görülür. Augustus ünlü

¹⁵⁰ Yak. 75-150 yılları arasında yaşamış tarihsel biyografyacıdır. Roma'da avukatlık yapan Suetonius, bir süre İmparator Hadrianus'un sekreterliğinde bulunmuş ve bu sırada arşiv belgelerini görme imkanını elde etmiştir. Iulius Caesar'dan Domitianus'a kadar on bir imparatorun biyografilerini kaleme almıştır. Bir takım söylenti ve dedikoduları eleştiriden geçirmeksizin toplamakla suçlanan Suetonius, tarihsel biyografyanın kurucusu sayılmaktadır. Çalışmamızda eserinden sıkça yararlanılmıştır.

¹⁵¹ Suet. Aug. XLVII

¹⁵² Cassius Dio bu eyaletleri şöyle sıralamaktadır: Africa, Numidia, Asia, Epirus dahil Greece, Dalmatian ve Macedonian bölgeleri, Sicilia, Libya'nın Crete ve Cyrenaica kıyıları, Pontus dahil Bithynia ve Sardinia ile Baetica. Detaylı bilgi için bkz. Cass. Dio, LIII, 12, 4

¹⁵³ Akşit, 1985, **a.g.k.**, 51; Tekin, 2014, **a.g.k.**, 220-221

¹⁵⁴ Cass. Dio, LIII, 13, 3; 5

¹⁵⁵ M. Özsaıt (1982b). Anadolu'da Roma Egemenliği, R. Yazır (Ed.), *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, c. 2 içinde (s. 325-359). İstanbul: Görsel Yayınlar. s. 327

¹⁵⁶ Cass. Dio, LIII, 15, 3

vasiyetnamesinde¹⁵⁷ Asia'da ve Pisidia'da askeri koloniler kurduğunu söyler.¹⁵⁸ Augustus 500.000 kadar Roma yurttaşının kendisine asker yemini ile bağlandıklarını ve bu askerlerin hizmetleri sona erince bunların 300.000'den fazlasını kolonilere yerleştirdiğini veya municipium'lara (halkı Roma vatandaşı kasaba) gönderdiğini söyler.¹⁵⁹ Yine Augustus konsüllüğünün beşinci yılında harp ganimetlerinden kolonilerdeki yaklaşık 120.000 askere para dağıttığını; dördüncü konsüllüğünde İtalya'daki ve eyaletlerdeki kolonilerdeki tahsis edilen araziye karşılık meblağlar ödediğini ve koloni tesis edenler içinde bu yöntemi ilk defa kendisinin uyguladığı söyler.¹⁶⁰

Augustus'un Anadolu'da kurduğu koloniler şöyle sıralanabilir: Pisidia'da Colonia Caesarea (Antiochia), Colonia Iulia Augusta Olbesena (Olbasa), Colonia Iulia Augusta Comama (Comamenorum), Colonia Iulia Augusta Felix Cremna (Cremnensium), Colonia Iulia Augusta Parlais; Lykaonia'da Colonia Iulia Felix Gemina (Lystra); Galatia'da Colonia Iulia Augusta Felix Germenorum (Germe); Kilikia'da Colonia Iulia Augusta Felix Ninica; Troas'ta Colonia Augusta Troadensim (Alexandria Troas); Mysia'da Colonia Gemella Iulia Pariana (Parium); Bithynia'da Colonia Iulia Concordia Apamea (Apamea-Myrlea).¹⁶¹ Aleksandria Troas ve Parium ise Caesar'ın koloni programına dahildir ancak daha sonraları Augustus tarafından bu iki şehre asker kolonistler yerleştirilmiştir.¹⁶² Levick'in aktarımına göre de Ninica ve Germe kolonileri, Augustus döneminden daha sonra, imparator Domitianus döneminde kurulmuştur.¹⁶³

¹⁵⁷ İmparator Augustus'un icraatleri hakkında imparatorluğunun son yıllarında bizzat hazırladığı rapordur. Anıt mezarında bronz levhalar üzerinde ve imparatorluğun diğer bölgelerinde Grekçe olarak teşhir edilmesi sonucunda Ankara'daki Augustus-Roma Tapınağı'nın *cella* duvarları üzerinde bulunmuş ve 1865'te Theodor Mommsen tarafından dünyaya tanıtılmıştır. Monumentum Ancyranum (Ankara Anıtı) olarak bilinmektedir.

¹⁵⁸ Aug. MA. XXVIII

¹⁵⁹ Aug. MA. III

¹⁶⁰ Aug. MA. XV; XVI

¹⁶¹ Tekin, 2014, **a.g.k.**, 223-224

¹⁶² M. Özsait (1999). Küçük Asya'da Roma kolonileri. N. Başgelen-G. Çelgin-A. V. Çelgin (Ed.), *Zafer Taşlıkhoğlu Armağanı-Anadolu ve Trakya Çalışmaları* içinde (s. 123-132). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. s. 126

¹⁶³ Levick, 1967, **a.g.k.**, 33 vd.

Özsait'e göre Augustus döneminde Anadolu'da kurulan koloni sayısı sekizdir.¹⁶⁴ Taşdöner'in belirttiğine göre ise Augustus döneminde Anadolu'da kurulan koloni sayısı on üçtür.¹⁶⁵ Ancak bunlardan Apollonia, Neapolis, Isaura, Attaleia kalabalık yerli nüfus içerisinde kurulmuşlardır ve zamanla kentlerin içerisinde erimişlerdir.¹⁶⁶ Kolonilerin bazıları Synnada'ya yakın bir bölgede kurulmalarına karşın Synnada kenti teritoryasında herhangi bir koloni kurulmamıştır.

İlk bölümde de bahsettiğimiz üzere, Hellenistik devrin sonra ermesi ve Roma egemenliğinin yayılması üzerine İÖ 197'den sonra Küçük Asya'da görülmeye başlanan Roma şehrinin şahıslandırılmış sembolü olan Tanrıça Roma kültü yanında Augustus için imparatorluk kültü adı verilen yeni bir akım eyaletlerde yayılmaya başlamıştır. İÖ 29'da Pergamon'da ve Nikomedia'da, Roma ve Augustus'a tapınaklar ithaf edilmiştir. Bunu diğer eyaletler de izlemiştir. Bu şekilde Augustus öldüğünde her eyalette en az bir Roma ve Augustus sunağı bulunmaktadır.¹⁶⁷ Ancak Meijer'e göre Augustus kültü Doğu'da hızla yayılırken Batı'da hiçbir zaman aynı oranda büyüyüp gelişmemiştir. Ayrıca Augustus kültüründe Augustus, geleneksel tanrılar gibi tapınım görmemiştir. İnsanlar Augustus'a dua edip dertlerinden kurtulmaları için adakta bulunmamışlardır. Kültün rahipleri de Augustus'a yaptığı işlerle barış, huzur ve refah getiren bir kişilik olarak bakmışlardır. Bu tip kültürlerin amaçlarından birisi halkının ihtiyaçlarına önem veren güçlü bir Romalı hükümdar ideolojisini yaymaktır. Diğer amacı ise kültürün kutlandığı yerin imparatora bağlılığını göstermektir. Augustus kültü bir yerde ne kadar coşkuyla kutlanırsa, o yer imparatora o kadar bağlıdır demektir.¹⁶⁸ Bizce söz konusu kültür, görünüşü dini işlevi politik bir argüman olarak hem tapanlar hem de tapınılanlar açısından gayet faydalı bir role bürünmüş görünmektedir.

Augustus'tan sonra imparator olan Tiberius (14-37) döneminde Anadolu üzerindeki gelişmelerin çoğu doğudaki Parth tehdidi üzerine gerçekleşmiştir. 18'de Tiberius ile konsüllüğü paylaşan Tiberius'un evlatlığı ve yeğeni Germanicus, Doğu'da çıkan karışıklıklara karşı büyük yetkilerle gönderilmiştir. Bu seferde Kappadokia ve

¹⁶⁴ Özsait, 1999, **a.g.k.**, 127

¹⁶⁵ Taşdöner, 2017, **a.g.k.**, 174

¹⁶⁶ Mitchell, 1993a, **a.g.k.**, 90; Taşdöner, 2017, **a.g.k.**, 176

¹⁶⁷ Akşit, 1985, **a.g.k.**, 56

¹⁶⁸ F. Meijer (2006). *İmparatorlar yataklarında ölmez.* (1. Basım). İstanbul: Homer Kitabevi. s. 28

Kommagene eyalet yapılarak Kilikia da Syria Eyaleti ile birleştirilmiştir.¹⁶⁹ Cassius Dio, Suetonius ve Eutropius¹⁷⁰ da Kappadokia'nın Tiberius döneminde eyalet yapıldığından bahsetmektedir.¹⁷¹ Tacitus¹⁷² da Kappadokia'nın Tiberius tarafından eyalete dönüştürüldüğünü doğrulamaktadır.¹⁷³

Tiberius döneminde Anadolu'daki olaylardan önemli bir tanesi de 17'deki depremdir. İmparator Tiberius bu depremde zarar gören on iki Asia şehrine yardım ederek kalkınmalarını sağlamıştır.¹⁷⁴ Suetonius Tiberius'un diğer eyaletlere göre Asia Eyaleti'ne daha cömert davrandığını belirtmektedir.¹⁷⁵ Asia kentleri de -muhtemelen bu yardımın karşılığı olarak- Tiberius'a, annesine ve Senato'ya bir tapınak yaptırmışlardır.¹⁷⁶

Tiberius'tan sonra tahta geçen Caligula (37-41) 39 yılında, Armenia Kralı'nı yenerek Kappadokia'yı kontrol altına almıştır.¹⁷⁷ Ayrıca Galatia'yı boyunduruk altına almış olmakla da övünmüştür.¹⁷⁸ Ayrıca Asia'daki Miletos kentine de ibadet için kutsal

¹⁶⁹ Akşit, 1985, **a.g.k.**, 71; Tekin, 2014, **a.g.k.**, 227

¹⁷⁰ 4. yy. Roma tarihçisidir. Valens'in isteği üzerine tüm Roma tarihini kaleme almıştır. Roma kenti ve tarihini çok kısa bir biçimde en eski devirlerden İmparator Iovianus zamanına kadar ele alan eser, çok geniş bir konuyu özet şeklinde anlattığı için Batı'da okul kitabı olarak sıkça kullanılmıştır.

¹⁷¹ Cass. Dio, LVII, 17, 3; Suet. Tib. XXXVII; Eutr. VII., XI.

¹⁷² Yak. 55-117 yılları arasında yaşamış ünlü Romalı tarihçidir. Roma'da hitabet öğrenimi gören ve yüksek devlet memurluklarında bulunan ve birçok önemli eser kaleme alan Tacitus'un "*Agricola'nın Hayatı veya Britanya Tarihi*", "*Annals*" ve "*Historiae*" adlı eserlerinden çalışmamızda yararlanılmıştır.

¹⁷³ Tac. ann. II. XLII.

¹⁷⁴ Tac. ann. II. XLVII.; Akşit, 1985, **a.g.k.**, 77

¹⁷⁵ Suet. Tib. XLVIII

¹⁷⁶ Tac. ann. IV. XV. Bu tapınağın yapımı konusunda 11 Asia şehri -Hypaepa, Tralles, Laodicea, Magnesia ad Meandrum, Ilium, Halicarnassus, Pergamon, Ephesus, Miletus, Sardis, Smyrna-yarışmıştır. (Tac. ann. IV. LV.) Bu yarışmayı büyük ihtimalle Smyrna kenti kazanmıştır. Çünkü Cassius Dio Caligula'nın 39 yılında Miletos'taki Apollon Tapınağı'nı kendi kullanımına uygun hale getirmek istemesini anlatırken tapınağı bulunan şehir-impator eşleşmesinde Caligula'nın önünde Pergamon-Augustus ve Smryna-Tiberius örneklerinin olduğundan bahsetmektedir. (Cass. Dio, LIX. 28, 1) Bu doğrultuda, Tiberius'un Smyrna şehrinde bir tapınağının varlığından hareketle, yarışmayı Smyrna kentinin kazanarak Tiberius için bir tapınak yaptırdığı söylenebilir.

¹⁷⁷ Suet. Cal. I.

¹⁷⁸ Suet. Cal. XXIX.

bir alan ayrılması emri vermiştir. Öyle ki; Miletoslular'ın Apollon'a yaptırdığı büyük ve son derece güzel tapınağı kendi kullanımına uygun hale getirmek istemiştir.¹⁷⁹

41'de yönetimi ele alan Claudius (41-54), vasal krallıklarda bazı değişiklikler yapmıştır. Caligula'dan beri Kommagene'yi yönetmekte olan IV. Antiokhos Epiphanes görevi başında kalmıştır ancak Augustus döneminde Mithridates'e verilmek üzere Bosphorus Krallığı elinden alınan Polemo'ya Kilikia'nın bir kısmının idaresini vermiştir.¹⁸⁰

Claudius, 43 yılında Lykia'nın bağımsızlığına son vererek burayı Pamphylia ile birleştirerek bizzat kendisine bağlı bir eyalet haline getirmiştir.¹⁸¹ Lykia eyaleti halkının isyan edip bazı Romalıları öldürmeleri üzerine onları köle seviyesine düşürmüştür. Bundan dolayı olmalıdır ki; Lykialılar'ı Pamphylia eyaletinin yöneticisi prefektin yönetimi altına sokmuştur. Bu durumun Senato'da görüşüldüğü bir oturumda da aslen Lykialı olan bir elçiye Latince soru sormuş; elçi ne dendiğini anlamayınca da Romalıların dilini bilmeyen birinin Roma vatandaşı olmasını uygun bulmayarak vatandaşlık hakkını elinden almıştır.¹⁸² İlion kentini de sonsuza kadar vergiden muaf tutmuştur.

Claudius döneminde ayrıca bir deprem dolayısıyla zarar görmüş olan Asia kenti Apameia Kibotos'a beş yıl vergi muafiyeti getirilmiştir.¹⁸³ Claudius döneminde Küçük Asya kökenli Kybele ve onunla alakalı Attis kültü de Roma'da büyük bir ün kazanmıştır.¹⁸⁴

Claudius'tan sonra imparator olan Nero (54-68) döneminde, Anadolu topraklarında bulunan Pontos Krallığı 63'te eyalet haline getirilmiştir.¹⁸⁵ Parthların Armenia üzerindeki egemenlikleri dolayısıyla Doğu'da Roma egemenliğini yeniden kurmak için savaş gerektiğine inanan Nero, Armenia'yı doğudan ve batıdan çevirerek savaşın idaresini de devrin en iyi komutanlarından Cn. Domitius Corbulo'ya vermiştir. 58 yılında Armenia

¹⁷⁹ Cass. Dio, LIX, 28, 1

¹⁸⁰ Cass. Dio, LX, 8, 1-2; Akşit, 1985, **a.g.k.**, 95

¹⁸¹ Suet. Claud. XXV.; Özsaıt, 1982b, **a.g.k.**, 332

¹⁸² Cass. Dio, LX, 17, 3-4

¹⁸³ Tac. ann. XII. LVIII.

¹⁸⁴ V. Diakov ve S. Kovalev (2011). *İlkçağ Tarihi*. (Çev. Ö. İnce). c. 1. (2. baskı). İstanbul: Yordam Kitap. s. 264

¹⁸⁵ Suet. Nero, XVIII.; Diakov ve Kovalev, 2011, **a.g.k.**, 224

başkenti Artaxata zaptedilmiştir. Roma'nın Nero döneminde Parthlar üzerinde kurduğu barış yarım asır bozulmadan devam etmiştir.¹⁸⁶

Nero döneminde Küçük Asya'daki bir diğer gelişme evvelce Pontos'un Bithynia Eyaleti ile birleştirilmeyen doğu kısmının Galatia eyaletine bağlanarak Karadeniz'in güney kıyılarının doğrudan doğruya Roma yönetimine bağlanmasıdır. Böylece Kommagene Krallığı ile Küçük Ermenistan dışında kalan tüm Küçük Asya toprakları da Roma'ya bağlanmıştır.¹⁸⁷ Levick'e göre Nero döneminde Galatia ve Pamphylia eyaletleri birleştirilmiştir. Lykia ise Vespasianus'un düzenlemelerine kadar, en azından Nero dönemi boyunca, 58-68 arasında bağımsızlığını yeniden elde etmiştir.¹⁸⁸ Ayrıca Pontos Polemoniacus, Nero döneminde Roma eyaleti olmuştur.¹⁸⁹ Tacitus, Nero döneminin genel durumunu izah ederken karanlık bir tablo çizmektedir. Anlattığına göre Nero döneminde, devlet adamları içerisinde en akıllı adam en az iş yapandır. Yine Tacitus'un başka bir anlatımına göre Nero döneminde Anadolu'nun durumu da bu ifadeye paralellik göstermektedir. Agricola¹⁹⁰ Salvius Titianus'un Asia prokonsülü olduğu dönemde, kura ile Asia Eyaleti quaestorluğuna atandığında zaman Asia Eyaleti zengin ve art niyetliler için yolsuzluk yapması kolay bir eyalettir. Prokonsül ise her türlü yanlış hoş görmeye, karşılıklı suç gizlemeye ve her şeye göz yummaya meyillidir.¹⁹¹ Yine Tacitus, 69 yılında Nero'nun Asia'ya geldiği söylentisi üzerine eyaletin büyük bir korku yaşadığını da yazmaktadır.¹⁹² Buradan hareketle Nero döneminde Asia Eyaleti, yönetiminden memnun bir görüntü vermemektedir.

1.2.2. Flavius Hanedanlığı Dönemi (69-96)

Başa geçişle Roma imparatorluk tarihinde Flaviuslar Hanedanı dönemini başlatan Vespasianus (69-79), imparatorluğunun ilk yıllarında kendisinden önceki imparator

¹⁸⁶ Akşit, 1985, **a.g.k.**, 110-111

¹⁸⁷ Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 334

¹⁸⁸ Levick, 1967, **a.g.k.**, 228

¹⁸⁹ Etrapius, VII., XIV.

¹⁹⁰ Agricola, 40-93 yılları arasında yaşamış; valilik, quaestorluk, askeri ve halk tribunluğu ve praetorluk gibi görevlerde bulunmuş Romalı devlet adamı. Detaylı bilgi için bkz: Tac. Agr.; <https://www.britannica.com/biography/Gnaeus-Julius-Agricola> (Erişim tarihi: 06.04.2019)

¹⁹¹ Tac. Agr. 6

¹⁹² Tac. hist. II. VIII.

Vitellius'a karşı bir savaş yürütmek zorunda kalmıştır. Doğu lejyonları ve eyaletleri tarafından imparator ilan edilen imparatora Vitellius'a karşı yürüteceği savaşta gerekli desteği sağlamak için Küçük Asya kentleri büyük vergiler ödemek zorunda kalmışlardır.¹⁹³

72'de güneydoğu Anadolu'da yer alan Kommagene, Vespasianus tarafından Roma'ya ilhak edilerek toprakları Syria Eyaletine dahil edilmiştir. Aynı yıl Vespasianus Armenia Kralı'nı tahtından indirerek bu bölgeyi ve Kappadokia'yı Galatia Eyaleti ile birleştirmiştir ve yönetimi tek bir imparatorluk legatına bırakılmıştır. Özsait'e göre Vespasianus döneminde Küçük Asya'da yapılan en önemli değişiklik, bu değişikliktir. Böylece Küçük Asya topraklarının neredeyse tamamına yakınına kapsayan bu eyalet, Euphrates (Fırat) Irmağı sınır olacak şekilde güneyde Syria Eyaleti'ne kadar dayanmıştır. Galatia'nın güneyinde de Lykia ile Pamphylia birleştirilerek tek eyalet haline getirilmiştir. Bu şekilde Vespasianus, Doğu'da vasal kralların durumuna terk edilmiş olan emniyet ve huzuru buralara yerleştirilen Roma lejyonları ile sağlama yoluna gitmiştir.¹⁹⁴

Özgürlüklerini ellerinden aldıktan sonra Akhaia'yı, Lykia'yı, Rhodos'u, Byzantium'u ve o zamana kadar krallıkla yönetilen Trakhia Kilikia'yı ve Kommagene'yi eyalet yapmıştır.¹⁹⁵ Akşit'e göre Vespasianus'un bu değişiklikteki amacı devlet gelirlerini artırmaktır.¹⁹⁶ Vespasianus ayrıca sürekli saldırılar yüzünden Kappadokia'ya ek lejyonlar göndermiştir. Kappadokia'ya atlı sınıfından birisi yerine eski konsüllerden birisini atamıştır.¹⁹⁷ Kendisinden sonra gelen Titus döneminde de herhangi bir tehlike anında Roma birliklerinin doğu sınırına kolayca ulaşabilmesi için Küçük Asya'da önemli yollar yaptırılmıştır ve eskiden var olanlar da onarılmıştır.¹⁹⁸

Faulkner, Vespasianus, Titus (79-81) ve Domitianus döneminde imparatorların yerli elitleri yükseltmek için tasarlanmış bilinçli bir Romalılaştırma siyaseti vasıtasıyla eyaletlerdeki sadakati ve istikrarı sürdürdüğünü söylemektedir.¹⁹⁹ Domitianus döneminde

¹⁹³ Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 334

¹⁹⁴ Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 335; Akşit, 1985, **a.g.k.**, 146; Tekin, 2014, **a.g.k.**, 240

¹⁹⁵ Suet. Vesp. VIII; Eutr. VII., XIX.

¹⁹⁶ Akşit, 1985, **a.g.k.**, 149

¹⁹⁷ Suet. Vesp. VIII.

¹⁹⁸ Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 335

¹⁹⁹ Faulkner, 2015, **a.g.k.**, 233

Asia prokonsülü Civica Cerealis, ayaklanma başlatacağı bahanesiyle öldürülmüştür.²⁰⁰ Tacitus Domitianus'u jurnalci ve gaddar olarak betimleyerek hiç durmadan kan dökerek sanki devleti bir vuruşta yıkacakmış gibi hareket eden birisi olarak yazmaktadır.²⁰¹

1.2.3. Beş İyi İmparator Dönemi (96-180)

98-117 yılları arasında hüküm süren Traianus, neredeyse Küçük Asya'nın yarısını kapsayan ve yönetim güçlükleri yaşanması çok doğal olan, Vespasianus döneminde birleştirilmiş olan birleşik Galatia-Kappadokia Eyaleti'ni birbirinden ayırmıştır. Yeni düzenlemeye göre Galatia Eyaleti, Augustus zamanında olduğu gibi asıl Galatia, Paphlagonia, Lykaonia ve Kuzey Pisidia'yı kapsamaktadır. Traianus'un bu düzenlemedeki hedeflerinden bir tanesi Parthlar'la karşılaşmadan önce Küçük Asya'nın doğusunu güvenli hale getirmektir.²⁰²

114 yılında Küçük Asya'ya geçen Traianus, Parthlar'ın Roma'nın vasal krallığı konumundaki Armenia'nın işlerine müdahalesi sonrası Asia, Lykia ve Seleucia eyaletleri üzerinden bir güzergah takip ederek²⁰³ Armenia topraklarını Roma'ya ilhak ettikten ve Ermenistan'ı bir eyalet yaptıktan sonra 115'de Mezopotamya'yı ele geçirmek üzere Doğu'ya bir sefer düzenlemiştir. Birtakım başarılarla karşın tam istenilen sonucu vermemesine rağmen bu sefer sonrasında Mezopotamya eyalet statüsünde organize edilerek imparator Parthicus unvanını elde etmiştir.²⁰⁴

Eutropius'un anlatımına göre Augustus'tan sonra genişlemekten ziyade sürekli savunulan Roma toprakları, Traianus döneminde baştan sona genişlemiştir.²⁰⁵ Eutropius burada Traianus'un Roma topraklarını ne kadar genişlettiğini anlatmak için abartılı bir ifade kullanmış olabilir ancak bu durum çağdaş araştırmacılardan Faulkner'e göre imparatorluğu kaos ortamına sokmuştur. Faulkner'e göre Traianus, imparatorluğun aşırı genişlemesinden sonra çıkan krizi çözmek için dizginsiz bir yayılcı politika izleyerek

²⁰⁰ Suet. Dom. X.

²⁰¹ Tac. Agr. 44-45

²⁰² Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 336

²⁰³ Cass. Dio, Epit. LXVIII. 17, 3

²⁰⁴ Eutr. VIII., III.; Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 336; Tekin, 2014, **a.g.k.**, 247

²⁰⁵ Eutr. VIII., II.

bütün Doğu'yu kargaşanın ortasında bırakmıştır.²⁰⁶ Ancak başka bir araştırmacı ise Traianus'un tahta çıkışıyla başlayan dönemde Roma İmparatorluğu'nun refah düzeyi en yüksek noktaya ulaştığını; Nerva'dan sonra başa geçen Traianus'un öncelikle halkın gözündeki imparator imajını düzelttiğini ve halkının sevgisini kazandığını yazmaktadır.²⁰⁷ Tacitus da Agricola'nın ölümünü anlatırken içinde buldukları mesut günleri ve Traianus'u imparator olarak görmenin Agricola'yı sevindireceğini yazarak Traianus'un görevde olduğu dönemi iyi anmaktadır.²⁰⁸ Bu durumu Traianus'tan sonraki dönemde ortaya çıkan genel tablo da doğrulamaktadır. İmparatorluk Traianus'tan Hadrianus'a geçtiğinde sadece toprak büyüklüğü olarak değil imparatorluk sınırlarında yaşayan kişi ve görevli sayısı açısından da genişlemiş bir Roma söz konusudur. Boatwright'ın Hadrianus dönemi Roma'sını över şekilde anlattığı kadarıyla Roma'da, İtalya'da ve eyaletlerde 350 civarında üst düzey görevli vardır. Yaklaşık 350.000-400.000 asker de Roma ülkesini korumaktadır.²⁰⁹ Boatwright çalışmasında Hadrianus döneminde Afrika'da 200, İspanya'da 500'ün üzerinde, İtalya'da 500'ün üzerinde, Anadolu'da en az 300 veya 500 şehirden bahsetmektedir.²¹⁰

Traianus'un kontrolü kendisine bırakarak Doğu'dan ayrıldığı Hadrianus (117-138), Traianus'un politikasını izlememiştir. Çünkü ona göre imparatorluk daha geniş alanlara yayılmamalıdır. (Harita 1.3.) Bu sebeple öncelikle Doğu'nun düzenlenmesiyle meşgul olmuştur. Armenia'yı Parth Kralı Vologases'e iade ederek burasını vasal bir krallık şeklinde muhafaza etmiştir. Armenia'nın Roma ile Parthlar arasında gerginliğe sebep olacağını bildiği için burayı Roma'ya bağlı vasal krallık haline getirerek yönetimini Parth Kralı'na bırakmıştır. Traianus'un Parthlar'ın başına getirdiği Parthamaspatēs'i Osroene'ye kral yaparak Parthlar'la barış kurmuştur. Assuria ve Mesopotamia eyaletlerine bütün istekleri verilerek askeri birlikler geri çekilmiştir.²¹¹ Eutropius Hadrianus için Traianus'un imparatorluğa kazandırdığı üç eyaletten vazgeçtiğini;

²⁰⁶ Faulkner, 2015, **a.g.k.**, 244

²⁰⁷ Meijer, 2006, **a.g.k.**, 61

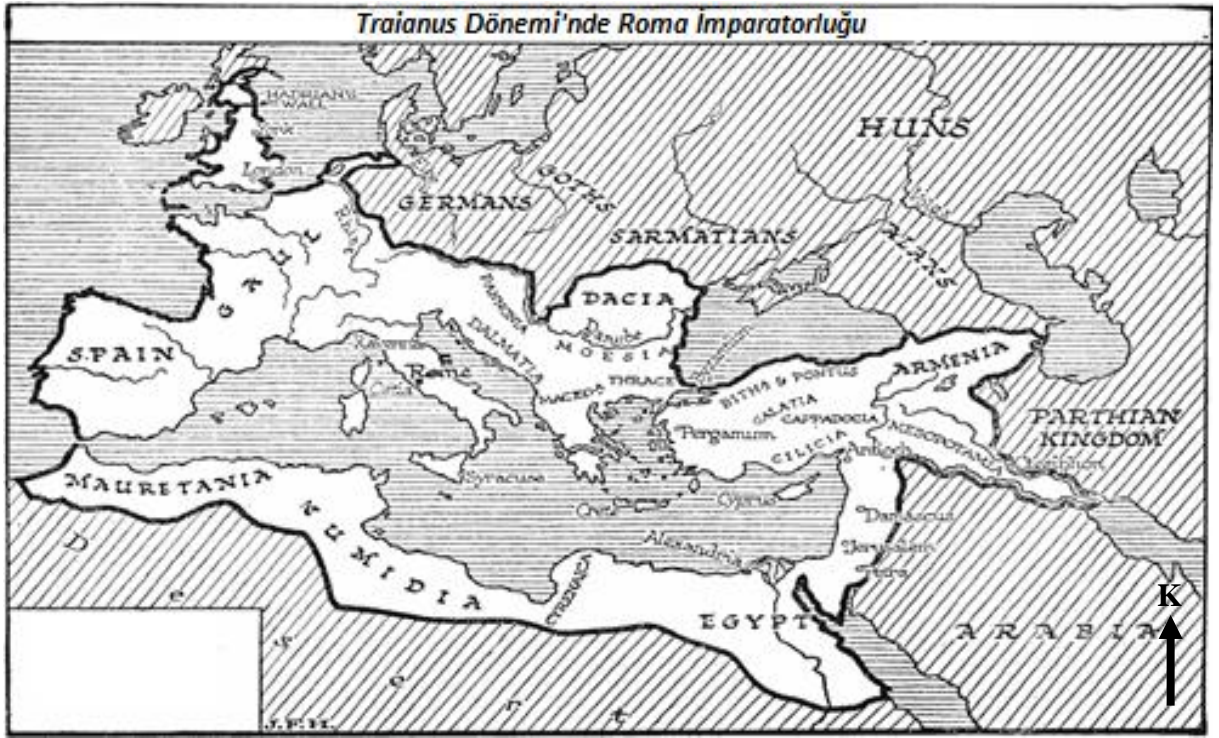
²⁰⁸ Tac. Agr. 44

²⁰⁹ M. T. Boatwright (2000). *Hadrian and the cities of the Roman Empire*. Princeton: Princeton University Press. s. 4

²¹⁰ Boatwright, 2000, **a.g.k.**, 3, dn. 3

²¹¹ Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 337; Akşit, 1985, **a.g.k.**, 195

orduları Syria, Mezopotamya ve Armenia'dan geri çağırıldığını; Roma sınırının Euphrates nehri olmasını istediğini yazmaktadır.²¹² Kaya ve Taşdöner'e göre Hadrianus bu politikasıyla ve Euphrates'i (Fırat) sınır kabul ederek Augustus dönemi politikasına dönmüştür.²¹³ Yani Augustus'un "Barış Çağı"na geri dönmüştür. Eutropius'un Hadrianus'un yönetimde olduğu sürece barışı gözeterek yaşamı boyunca tek savaş yaptığını yazması da bu görüşümüzü desteklemektedir.²¹⁴ Kaya ve Taşdöner'e göre de Hadrianus, Augustus dışında Anadolu'ya sefer amaçlı olmayan bir seyahat düzenleyen tek imparatorudur.²¹⁵

Harita 1.3. Traianus Dönemi'nde Roma İmparatorluğu sınırlarını gösteren harita
(<https://etc.usf.edu>, 2019)

²¹² Eutr. VIII., VI.

²¹³ M. A. Kaya ve K. Taşdöner (2016). Roma imparatoru Hadrianus ve Anadolu: geziler, eyaletler ve kentler. B. Takmer ve E. N. Akdoğu Arca ve N. Gökalp Özdil (Editörler), *Vir Doctus Anatolicus* içinde (s. 494-513). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi. s. 495

²¹⁴ Eutr. VIII., VII.

²¹⁵ Kaya ve Taşdöner, 2016, **a.g.k.**, 505

Hadrianus, önceki imparatorların yapmadığı bir şeyi yaparak imparatorluğu iki büyük seyahat programıyla, 121-133 yılları arasında baştan başa dolaşmıştır. Geleneksel imparatorluk unvanı olan *pater patriae* unvanını Augustus gibi imparatorluğunun son döneminde kabul eden Hadrianus bu unvana da farklı bir anlam yüklemiştir. Ona göre bu unvan sadece Roma ve İtalya'nın değil; imparatorluğun bütün eyaletlerinin koruyucusu ve hamisi anlamına gelmektedir. Onun için İtalya, imparatorluğun pek çok eyaletinden birisidir. Bütün eyaletleri aynı barış, refah, iyi yönetim, kent yaşamı ve klasik kültür seviyesine yükselterek imparatora, imparatorluğa ve Roma değerlerine bağlı birleşmiş halklardan oluşan bir topluluk yaratmak istemiştir. Bu kapsamda imparatorluk toprakları üzerinde seyahatlere çıkmıştır.²¹⁶ Akşit'e göre ise sehayatlerinin amacı imparatorluğun ekonomik ve askeri gücünü yakından tanıyarak buna göre tedbirler almaktır.²¹⁷ Cassius Dio'nun anlattığına göre de Hadrianus çeşitli bölgeleri ve şehirleri ziyaret ederek garnizonları ve kaleleri denetlemiştir. Sadece günlük kullanılan araç-gereçleri değil; silahları, tahkimatları, surları, askerlerin yaşamları ve alışkanlıkları gibi garnizon ve kalelerdeki hemen hemen her şeyi yerince görmüş ve incelemiştir.²¹⁸ Bu kapsamda bir yıldan biraz daha uzun süren ilk seyahatinde Hadrianus, 117 yılında Antiokheia'dan başlayarak kuzeye doğru bir güzergahla seyahatine devam etmiştir. 129 yılı Mart ayında gemi ile Atina'dan Ephesos'a gelerek ikinci gezisini başlatan Hadrianus, ikinci gezisi kapsamında da Anadolu'da bulunmuştur. Ephesos'tan Miletos'a geçen imparator buradan da Tralleis'i; oradan da Phrygia kentlerinden Laodikeia'yı ziyaret etmiştir. Laodikeia'dan sonra önce Melissa'ya²¹⁹ ve sonrasında da Phrygia'daki Apameia kentine gelen imparator buradan Kappadokia'nın güneyine doğru ilerlemiştir. Syria Eyaleti başkenti Antiokheia'ya ulaştıktan sonra ise gezisine Anadolu dışında devam etmiştir. Gezinin devamında Antiokheia üzerinden Anadolu'ya tekrar dönen Hadrianus, Kappadokia Eyaleti garnizon kentlerinden Melitene ve Satala'yı ziyaret etmiştir. Oradan Galatia

²¹⁶ Faulkner, 2015, **a.g.k.**, 247

²¹⁷ Akşit, 1985, **a.g.k.**, 199

²¹⁸ Cass. Dio, Epit. LXIX. 9, 1-2

²¹⁹ Ramsay'e göre Melissa köyü Synnada kent teritoryasında yer alan bugünkü Balçıkhisar köyüdür. (Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 36, dn. 2) Hadrianus'un gezisi sırasında Synnada kentine uğrayıp uğramadığı konusunda ise elimizde herhangi bir veri bulunmamaktadır.

Eyaleti'ne geçip Lykia-Pamphylia Eyaleti'ne güzergahını çevirmiş; bu eyaletin birçok kenti tarafından selamlanmıştır.²²⁰

Hadrianus döneminde Anadolu üzerinde Kilikia, Kappadokia, Galatia, Lykia-Pamphylia, Asia, Bithynia-Pontos ve Thrakia eyaletleri mevcuttur.²²¹ (Harita 1.4.) Özsait'in anlattığına göre Hadrianus döneminde Senato eyaleti olan Bithynia Eyaleti imparatorluk eyaleti yapılarak karşılığında Lykia-Pamphylia eyaleti senato eyaleti olarak düzenlenmiştir.²²² Cassius Dio ise burada sadece Pamphylia Eyaleti'ni zikredip Lykia topraklarından bahsetmemektedir.²²³ Kaya ve Taşdöner'e göre ise Galatia Eyaleti ve Lykia-Pamphylia Eyaleti sınırları ile ilgili kesinliği şüpheli bir düzenleme dışında Hadrianus döneminde Anadolu eyaletleri için bir değişiklik söz konusu değildir. Şöyle ki; Galatia Eyaleti'ne ait Pisidia'nın Komana kentini içine alan bölge Lykia-Pamphylia Eyaleti'ne bağlanmıştır.²²⁴ Hadrianus, Augustus ve Cladius gibi Anadolu topraklarında koloni ve kentler de kurmuştur. Kaya ve Taşdöner'e göre hiçbir Roma imparatoru, Anadolu'da Hadrianus kadar çok kent kurmamıştır.²²⁵

Hadrianus imparatorluk topraklarında bayındırlık faaliyetlerine de ciddi önem vermiştir. Anadolu üzerinde de çeşitli kentler bundan yararlanmıştır. Synnada teritoryasında yer alan Melissa'da da Alcibiades'in mezarını yaptırmıştır.²²⁶

120'de konsül ve Hadrianus döneminde 135-136'da²²⁷ Asia Eyaleti valiliği yapan Antoninus Pius (138-161) imparator olduktan sonra asıl Isauria ve Lykaonia'nın güney tarafları Galatia'dan alınarak Kilikia'ya bağlanmıştır. Bu değişiklikten sonra Galatia

²²⁰ İmparator Hadrianus'un Anadolu seyahatleri sırasında uğradığı kentlerin detaylı tasnifi ve bu kentlere yaptığı yardımlar için bkz. Kaya ve Taşdöner, 2016, **a.g.k.**, 498 vd.

²²¹ Boatwright, 2000, **a.g.k.**, 3, dn. 2

²²² Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 337

²²³ Cass. Dio, Epit. LXIX. 14, 4

²²⁴ Kaya ve Taşdöner, 2016, **a.g.k.**, 511

²²⁵ Hadrianus'un Anadolu'da kurduğu kentler ve koloniler hakkında detaylı bilgi için bkz. Kaya ve Taşdöner, 2016, **a.g.k.**, 504

²²⁶ Boatwright, 2000, **a.g.k.**, 109, Tablo 6.1, Tablo 6.2

²²⁷ Meijer, 2006, **a.g.k.**, 66

Eyaleti asıl Galatia, Doğu Phrygia, Kuzey Pisidia, Paphlagonia ve Lykaonia'nın kuzeyinden ibaret kalmıştır.²²⁸

Harita 1.4. Hadrianus Dönemi'nde Anadolu'daki eyaletleri gösteren harita (Akşar, 2019)

Antonius Pius döneminde Küçük Asya'da iki büyük deprem olmuştur. Birinci deprem sırasında Bithynia'da ve Hellespontos Phrygiası'nda birçok kent -özellikle Cyzicus kenti- yıkılmıştır. İkinci deprem sırasında ise Karia, Rhodos, Lykia kentleri yıkılmıştır. İmparator bunların yeniden yapımı için yardımda bulunmuştur.²²⁹

Antonius Pius'un 161'de ölmesi üzerine Marcus Aurelius (161/169-180), manevi kardeşi Lucius Aurelius Verus'u (161-169) Commodus Antoninus adıyla ortak imparator yapmıştır. Böylece Roma tarihinde ilk defa Roma'yı idare eden iki imparator olarak göreve başlamışlardır.²³⁰ Ortak imparatorların karşı karşıya kaldıkları ilk savaş Armenia ve Parth Savaşı olarak bilinen savaştır. Parth savaşı sonunda Roma topraklarını genişleterek Euphrates'in doğu kıyılarına kadar uzanmış Osroene, Edessa (Şanlıurfa),

²²⁸ Özsait, 1982b, a.g.k., 337; Tekin, 2014, a.g.k., 252

²²⁹ Cass. Dio, Epit. LXX, 4; Özsait, 1982b, a.g.k., 337

²³⁰ Eutr. VIII., IX.; Akşit, 1985, a.g.k., 225-226

Carrhae (Harran) Roma himayesine girmiş; buralarda Roma prestiji kurulmuştur. Bu savaştan başarılı bir sonuç alınmasına rağmen seferden dönen askerlerle Anadolu, Yunanistan ve Roma'ya kadar yayılmış olan veba salgını nedeniyle Roma Parth zaferini yaşayamamıştır.²³¹ Roma'ya bu başarılı seferin zaferini yaşatmayan salgın, seferden Roma'ya doğru dönen ordunun hastalığı önce Anadolu'ya, sonra Yunanistan'a ve son olarak Roma'ya kadar yaymasıyla gündeme gelmiştir. Etiyopya'da patlak verdiği anlaşılan bu salgının, Seleukia kentinin kuşatması sırasında Nisibis'e (Nusaybin) kadar geldiği ve Roma ordularına da buradan sıçramış olabileceği düşünülmektedir. Roma İmparatorluğu'nun doğu sınırından Batı'da Ren ve Gallia'ya kadar devasa bir alana yayılan hastalık imparatorluk çapındaki yerel nüfusun büyük bölümünü yok etmiştir. Yaklaşık yirmi yıllık bir sürede Roma nüfusundan 7-15 milyon arası kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. Salgının sonucunda Roma ordusu büyük ölçüde azalmış, bunun ortaya çıkardığı asker ihtiyacı barbar halklara olan bağlılığı artırarak üretimi de etkilemiştir. Pek çok soylu aile ortadan kaybolmuş, imparatorluk ekonomik bir krize girmiştir. Eutropius'un anlatıma göre ise nüfusun büyük bölümü ile askeri birliklerin neredeyse tamamı bu hastalıktan ölmüştür.²³²

İmparator Marcus Aurelius'un Anadolu üzerinde yaptığı düzenlemelere değinmek gerekirse, Toros Dağları yakınındaki Halala kasabasına önce koloni statüsü verdikten sonra karısını burada kaybettiği için karısına ithafen kentin adını Faustinopolis olarak değiştirmiştir. Ayrıca Küçük Asya'da Smyrna'da bir deprem olunca, sofist²³³ Aristides aracılığıyla kente yardımda bulunmuştur.²³⁴ Bu yardıma ek olarak yargıç rütbeli bir senatöre belirli bir sürede kenti yeniden imar etmesi için görev vermiştir.²³⁵

²³¹ Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 338; Akşit, 1985, **a.g.k.** 228; Tekin, 2014, **a.g.k.**, 254

²³² Eutr. VIII., XII. Söz konusu salgın hakkında detaylı bilgi için bkz. O. S. Karakuş (2018). Doğu'dan gelen ölüm: Antoninus Vebası. *Toplumsal Tarih Dergisi*, (296), 50-55. s. 39 vd.

²³³ İmparator Marcus Aurelius bir siyasetçi ve komutan olmasının yanında aldığı derin eğitim sayesinde felsefe alanındaki yetkinliği ile de "Filozof İmparator" olarak tanınmıştır. 12 kitaplık da "Kendime Düşünceler" adında önemli bir felsefe eseri kaleme almıştır. Detaylı bilgi için. bkz. M. Aurelius (2016). *Kendime düşünceler*. İstanbul: Say Yayınları. s. 7 vd.

²³⁴ Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 338

²³⁵ Cass. Dio, Epit. LXXII. 32, 3

1.2.4. Severus Hanedanlığı Dönemi (193-235)

Septimius Severus'tan önceki imparator olan Iulianus'un (193) Sulpicianus ile Roma tahtına oturmak için aralarındaki açık artırıma dönen askerleri para ile satın alma yarışı ve halkın imparator olduktan sonra Iulianus'un tahtı para ile satın almasından dolayı olan mesafeli yaklaşımı başa geçmek isteyen birçok imparator adayı ortaya çıkarmıştır. Bunlar Syria Valisi Pescennius Niger, Britannia Valisi Clodius Albinus ve Pannonia Valisi Septimius Severus'tur. Clodius Albinus ile anlaşıp ona Caesar unvanı veren Septimius Severus, büyük bir orduyla Roma'ya hareket etmiştir. Severus'un İtalya'daki ilerleyişi sırasında Iulianus kontrolü tamamen kaybetmiştir. Sonrasında ise Senato tarafından Septimius Severus imparator ilan edilmiştir.²³⁶ İmparator olduktan sonra da Syria'da askerler tarafından imparator ilan edilmiş olan Syria Valisi Pescennius Niger ve Britannia Valisi Clodius Albinus'u bertaraf etmek durumunda kalmıştır.

Septimius Severus ile Pescennius Niger arasındaki iç savaş bir Doğu-Batı savaşı gibidir. İmparatorluğun Batı kesimindeki eyaletler ve lejyonları Septimius Severus'u desteklerken Afrika Eyaleti dışında Doğu eyaletleri ve lejyonları Pescennius Niger'i desteklemiştir. Asia Eyaleti valisi Asellius Aemilianus da Pescennius Niger'in en yakınındaki destekçilerindendir. 192 yılında Asia Eyaleti valiliğine atanmış olan Asellius Aemilianus, iki imparator arasındaki iç savaşta Niger'in generali olarak çarpışmıştır. Niger tarafından savunma örgütlemesi görevi verilen Asellius Aemilianus, Byzantion'u kontrol altına aldıktan sonra Thrakia'da ilerlemek için Perinthos'a saldırmıştır.

Pescennius Niger, sadece eyalet valilerine talimatlar vermekle kalmayıp Parth Kralı, Armenia Kralı ve Hatra Kralı'na da ittifak teklif ederek Septimius Severus'a karşı yardım istemiştir. Armenia Kralı dışındakilerden olumlu yanıt almıştır. Pescennius Niger'in en önemli destekçilerinden birisi de Antiocheia kentidir. Niger, bu kente Toros Dağları'ndaki geçitlerin tutulması görevini vermiştir. Öyle ki; Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın Septimius Severus tarafından aşılması durumunda, Niger tarafından ikinci bir önlem olarak bu geçitler devreye sokulacaktır.²³⁷

²³⁶ Meijer, 2006, a.g.k., 78-79

²³⁷ M. A. Kaya (2008). *Roma'nın Afrikalı İmparatoru Septimius Severus*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. s. 154 vd.

Septimius Severus ile Pescennius Niger arasındaki iç savaşın ilk çarpışmaları Perinthos'ta olmuştur ve galip Niger'in generali, Asia Valisi, Asellius Aemilianus'tur. Ancak kısa süre sonra Septimius Severus bu yenilginin öcünü Pannonia ve Moesia'dan gelen birliklerin desteğiyle almıştır. Perinthos çarpışmasından sonra Kyzikos'a doğru ilerleyen Severus'un birlikleri ile onları takip eden Niger'in Aemilianus komutasındaki birlikleri arasında Kyzikos Savaşı gerçekleşmiştir. Bu savaşı Nikaia Savaşı izlemiştir. Kilikia'daki Issos Savaşı ise ikili arasındaki üçüncü savaş olmuştur.²³⁸ Bu savaşların sonunda Septimius Severus (193-211), rakibi Pescennius Niger'i kesin yenilgiye uğratarak imparatorluğa geçmiştir.

Pescennius Niger'e karşı kazanılan zaferden sonra, Niger'in tarafını tutmuş olan subaylar, yerli aristokratlar ve senatörler ile Severus'a karşı savaşmış kentler cezalandırılmıştır. Cezalandırılan kentlerin bir listesi olmamasına karşın bu kentler muhtemelen Nikaia, Antiokheia ve Byzantion'dur. Örneğin Nikaia, Bithynia Eyaleti metropolisi iken baş şehir konumunu Nikomedia'ya kaptırmıştır. Antiokheia ise köy statüsüne düşürülerek rakibi Laodikeia'ya bağlanmıştır.²³⁹ İç savaştan sonra Niger'in tarafını tutmuş olan Doğu eyaletlerinin valileri de değişime uğramıştır. Asia, Bithynia, Kilikia ve Syria Eyaleti valilerinin yerlerine yenileri atanmıştır. Asia Eyaleti valisi olup Niger'i desteklemiş olan ve Kyzikos Savaşı sonrası öldürülen Asellius Aemilianus'un yerine Claudius Xenophon atanmıştır. Böylece Asia Eyaleti atlı sınıfından bir procurator yönetimine verilerek senato eyaleti olmaktan çıkarılmıştır. Severus tarafından Bithynia Eyaleti'ne Fabius Cilo, Kilikia Eyaleti valiliğine Venidius Rufus, Galatia Eyaleti'ne ise Valerianus atanmıştır.²⁴⁰ Byzantion kenti de cezalandırılan bir başka kent olmuştur. Cassius Dio'nun anlattığına göre kent teslim olmaya zorlanarak tüm askerleri ve magistratları öldürülmüştür. Toprakları Perinthus kentine verilmiştir. Köy statüsüne düşürülerek vatandaşlarının mülkleri kamulaştırılmıştır. Kentin surları da yıkılmıştır. Yıkık surları gören Cassius Dio surlara verilen zararı anlatırken surların görüntüsünün sanki bu zararın Romalılar tarafından değil de -muhtemelen barbar- başka bir topluluk tarafından verildiği şeklinde görüldüğünü yazmaktadır.²⁴¹

²³⁸ Kaya, 2008, **a.g.k.**, 158 vd.

²³⁹ Kaya, 2008, **a.g.k.**, 173-174

²⁴⁰ Kaya, 2008, **a.g.k.**, 176-177

²⁴¹ Cass. Dio, LXXIV. 14, 1-5

195 yılında, iç savaşta Niger'i desteklemiş olan Mezopotamya kavimleri ve Parthlar üzerine sefere çıkan Septimius Severus, burada yaptığı savaşlardan sonra üç kez imparator olarak selamlanmıştır. Edessa kentini de içine alan Osroene Eyaleti'ni kuran imparator zaferi dolayısıyla Senato tarafından *Arabicus*, *Adiabenicus* ve *Parthicus* unvanlarını almıştır.²⁴²

Septimius Severus, iç savaşların sonrasında Parthlar üzerine ikinci kez sayılabilecek bir sefere çıkmıştır. Bu seferi gemiyle yapan imparator Kilikia'daki Aigai limanından karaya çıkmıştır. İlk durak olarak Nisibis'e gelen Septimius Severus, kendisi gelmeden Parth Kralı'nın Nisibis'i terk etmesi üzerine bir zafer kutlaması yaparak onuncu kez imparator olarak selamlanmıştır. Nisibis'ten sonra Syria'ya gelen imparator Severus, Parthlara karşı yapacağı seferin hazırlıklarına girişmiştir. Bu hazırlık aşamasında bir yandan da Niger'i destekleyenlerin peşine düşmüştür.²⁴³ 197 yılı yazında yola çıkan Septimius Severus, önce Babylon'a varmış; oradan Seleukia'ya saldırmıştır. Parthlar, Roma orduları başkentleri Ctesiphon yakınlarına gelene kadar tepki göstermemişlerdir. Bu ani Roma baskını karşısında ciddi bir direniş sergileyemeyen Parth Kralı IV. Vologases, süvarileriyle birlikte kaçmak zorunda kalmıştır. Başkent, Romalılar tarafından yağmalanmış; acımasız bir kıyım gerçekleştirilmiştir. Bu sefer, imparatora kolay bir başarı sağlamıştır ve Septimius Severus'a istediği ünü getirmiştir. İmparator, *Parthicus Maximus* zafer unvanını almıştır.²⁴⁴ (Harita 1.5.) Akşit, 199 yılında sona eren bu sefer sonrası Mezopotamya'nın eyalet haline getirildiğini ve burada iki lejyon bırakıldığını yazmaktadır. Ayrıca imparatorun Doğu'daki Parth tehlikesine karşı mevcut lejyonlara ek *Parthicae* unvanlı üç yeni lejyon eklediğini de ilave etmektedir.²⁴⁵

²⁴² Eutr. VIII., XVIII.; Akşit, 1985, **a.g.k.**, 319; Kaya, 2008, **a.g.k.**, 181. Ayrıca 198-211 yıllarına tarihli bir yazıtta İmparator Septimius Severus Synnadalılar tarafından *Arabicus*, *Adiabenicus* ve *Parthicus* unvanları ile yerin ve denizlerin (muhtemelen Akdeniz) efendisi olarak onurlandırılmıştır. (Bkz. Testimonia, Ep.26.)

²⁴³ Kaya, 2008, **a.g.k.**, 219 vd.

²⁴⁴ Kaya, 2008, **a.g.k.**, 223 vd.

²⁴⁵ Akşit, 1985, **a.g.k.**, 322 vd.

Harita 1.5. *Septimius Severus Dönemi sonunda Anadolu ve çevresindeki Roma egemenliğini gösteren harita (Talbert, 2003)*

Septimius Severus, Parth seferinden geri dönerken Asya'dan Batı'ya Byzantion şehri üzerinden geçmiştir. Niger'e karşı yürüttüğü iç savaş sonrası yakılıp yıkılarak Perinthos'a bağlanan kent, Antiokeia gibi Caracalla'nın talebi üzerine yeniden eski konumuna dönüştürülmüştür. Özgürlüğünü kazanan Byzantion, Antonina adını alarak yıkılan kamu binaları yeniden inşa edilmiştir.²⁴⁶

Büyük İskender'in yerine geçmek gibi bir ideali olan Caracalla (211-217) Magnus unvanını alarak Pannonia ve Dacia dolaylarına bir sefer düzenlemiş ve Carp'larla bir savaş yapmıştır. Balkanlarda bulunduğu sırada Büyük İskender'in heykellerinin Roma'da ve ordugahlarda dikilmesini emrederek ordusunu phalanx düzenine getirmiştir. Generallerine İskender'in kumandanlarının isimlerini vermiştir. 214 yılı sonunda Troia'yı ziyaret etmiştir. Pergamon'da ise Tanrı Asklepios'tan şifa istemiştir. Kışı Nicomedia'da geçirmiştir.²⁴⁷ Nicomedia'dan ayrılmadan önce imparatorun doğum günü anısına gladyatör yarışları düzenlenmiştir.²⁴⁸

²⁴⁶ Kaya, 2008, **a.g.k.**, 245

²⁴⁷ Akşit, 1985, **a.g.k.**, 341

²⁴⁸ Cass. Dio, Erit. LXXVIII. 19, 3

Parthia'da tahta geçen V. Artabanus'un Caracalla'nın kızı ile evlenme teklifini reddetmesi üzerine 216'da Parth seferine çıkarak Parth kentlerini ele geçirerek yakıp yıkmıştır. Sonrasında Edesse'ya çekilip bir sonraki sene çıkacağı Parth seferi planlarını yapmıştır ancak öldürüldüğü için planladığı sefere çıkamamıştır.²⁴⁹ Bu sefer sırasında Osroene bölgesini Mezopotamya eyaleti ile birleştirmiştir.²⁵⁰ Caracalla'nın en önemli icraati 212 yılında olmuştur. Yayımladığı bir fermanla herkese fark gözetilmeksizin Roma vatandaşlık hakkı vermiştir.²⁵¹ Faulkner'e göre de bu fermanın ilan ediliş amacı, Roma yurttaşları tarafından ödenen miras ve azat etme vergilerini artırmaktır.²⁵² Bu gelişmeye uygun olarak da bütün eyalet valilerine Roma vatandaşları üzerinde cezai yetki hakkı vermiştir. Roma'ya yalnızca istisnai durumlarda müracaatta bulunulması şartı oluşmuştur. Eyalet valilerine verilen bu yetki, Roma bürokrasisinin iş yükünü azaltmak için taşraya bir yetki devri olarak yorumlanabilir. Caracalla ayrıca miras ve azat etme bedellerindeki vergileri de yükseltmiştir.²⁵³

222 yılında Roma tahtına geçen Severus Alexander (222-235), İran'daki Sasani devletinin kurucusu Ardaşir'in Mezopotamya ile Kappadokia'yı ele geçirmesi üzerine bizzat komutanlık yaparak Doğu'ya 231-233 yılları arasında bir sefer düzenlemiştir ancak başarısız olmuştur. Çünkü sefer sırasında Doğu orduları arasında ayaklanmalar çıkmıştır. Mezopotamya lejyonları isyan ederek eyalet valisi Flavius Heracleo'yu öldürmüştür. Mısır'da da askerler arasında ayaklanma haberleri çıkmıştır. Başarısızlığa rağmen Roma'ya ait olan Mezopotamya'yı yeniden kazanmıştır.²⁵⁴ İmparator Parthicus Maximus ve Persicus Maximus unvanı almıştır.²⁵⁵

Severus Alexander döneminde Anadolu'da kültürel bir değişimin varlığından bahsetmek mümkündür. Anadolu'da kurulan kolonilerde resmi dil Latince olmasına karşın Severus Aleksander'in politikası sonucunda imparator kolonilerinde artış olmuştur ve bu nedenle Yunanca'ya da izin verilmiştir. Koloni kentleri felix, victrix, triumphalis,

²⁴⁹ Tekin, 2014, **a.g.k.**, 266-267

²⁵⁰ Akşit, 1985, **a.g.k.**, 342

²⁵¹ Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 339

²⁵² Faulkner, 2015, **a.g.k.**, 272

²⁵³ Akşit, 1985, **a.g.k.**, 342

²⁵⁴ Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 340; Akşit, 1985, **a.g.k.**, 368; Diakov ve Kovalev, 2011, **a.g.k.**, 274

²⁵⁵ Akşit, 1985, **a.g.k.**, 369

gemella, gemina gibi unvanlar almıştır. Roma dil, kültür ve uygarlığının yayılmasında öncülük eden kolonilerde başlangıçta Roma'da ibadet gören tanrılar ön plandadır. Zamanla yerel tanrılar da önemli bir konuma yükselmiştir.²⁵⁶ Bu kapsamda Brown'un geç II. yüzyıl ile erken III. yüzyılda yaşamış olan bir Yunanlı için Roma tarihinin aslında kendi tarihi olduğu yönündeki görüşü makul gelmektedir.²⁵⁷ Brown'a göre Ortaçağ boyunca klasik geleneği biçimlendiren Grek kültürü, II. yüzyılın sonu ile III. yüzyılın başında oluşturulmuştur. Latin, Bizans ve Arap kökenli yetişmiş kişilerin 1500 yıl boyunca müracaat ettikleri ansiklopediler, tıp, doğa bilimleri ve astronomi el kitapları o dönemde derlenmiştir.²⁵⁸ Bu gelişmeler ve görüşler bir araya getirildiğinde Severus Alexander döneminde Anadolu'da kültürel bir dönüşüm yaşandığı görüşü kuvvetlenmektedir.

1.2.5. III. yüzyıl krizi

Bilindiği üzere Severus Alexander'ın tahttan inmesinden Diocletianus'un tahta geçtiği döneme kadar olan zaman aralığında Roma İmparatorluğu buhranlı bir süreçten geçmiştir. III. yüzyıl krizi olarak adlandırılan²⁵⁹ bu dönemde asker kökenli imparatorlar Roma tahtını, tabir-i caizse, istila etmişlerdir. Bu buhranlı dönemden Anadolu toprakları da nasibini almıştır. Yukarıda anlattığımız şekilde Roma'yı imparatorluk döneminde Anadolu'daki eyaletlerin sınırlarında uğraştıran baş aktör Parthlar iken bu buhranlı süreçte Anadolu, Parth tehlikesinin yanında, barbar ve diğer kavimlerin istilasını da yaşamaya başlamıştır. Birçok imparator Parthlar üzerine sefer düzenlerken Anadolu içlerindeki istilalarla da uğraşmıştır. Özellikle 245 ile 270 arasında bütün sınırlar çökmüştür. Örneğin, İmparator Decius 251'de Gothlar'a karşı savaşırken hayatını kaybetmiştir. 260'ta I. Sapor, İmparator Valerianus'u esir almıştır. Kırım'dan ve Ren halicinden gelen barbarlar, Britannia ve Gallia kıyılarını yağmalayarak savunmasız Ege Denizi kıyısındaki şehirleri basmışlardır. Ayrıca imparatorluğun bütünlüğü, yerel imparatorların da tehdidi altında kalmıştır. Postumus, 260-268 arasında Gallia, Britannia ve İspanya'yı yönetmiştir. Palmyralı Zenobia, 267-270 arasında doğu eyaletlerinin bir

²⁵⁶ Özsait, 1999, **a.g.k.**, 131

²⁵⁷ P. Brown (2017). *Geç Antikçağ Dünyası*. (1. basım). İstanbul: Alfa Yayınları. s. 22

²⁵⁸ Brown, 2017, **a.g.k.**, 20

²⁵⁹ Meijer, 2006, **a.g.k.**, 91

kısmını kontrol altında tutmuştur.²⁶⁰ Asker imparatorlar dönemi olarak adlandırılan ve III. yüzyıl krizi olarak zikredilen bu dönemi, bütünlük içerisinde sadece genel hatlarıyla izah etmek yeterli olacaktır.

238 yılında Roma tahtına çıkan III. Gordianus (238-244) 243'te Sasaniler'i yenilgiye uğratarak Nisibis'i ve Karrhai'yı Roma'ya katmış; Doğu'da Roma egemenliğini yeniden tesis etmiştir.²⁶¹ Bu galibiyetle Singara ile birlikte bütün Mezopotamya Roma'ya geçmiştir. Edessa, bir Roma kolonisi olmuştur. Bütün Doğu, Roma İmparatorluğu'nun hükmü altına girmiştir.²⁶²

251 yılında tahta geçen imparator Trebonianus Gallus (251-253) zamanında ise Gothlar ve Sasaniler Roma topraklarında büyük tahribat yapmışlardır. Sasani Kralı Sapor, Syria Eyaleti'ni istila ederek başkent Antiokheia'yı ele geçirmiştir. Ermenistan'ı istila ederek buraya kendisine vasal bir kral yerleştirmiştir. Gothlar, Batı Anadolu'da Ephesos'u yağmalamışlardır. Tunus'ta eski konsül Aemilianus Gothlar'ı durdurmuş ve Tuna nehrinden öteye geri sürmüştür.²⁶³

253 yılında imparator olan Valerianus (253-260) döneminde imparatorluk her tarafta sıkıntılı bir dönem yaşamaktadır. Gothların Thrakia, Bithynia ve Mysia bölgelerine saldırıları ve Doğu'da Sasaniler Anadolu çevresini ciddi sıkıntıya sokmuştur.²⁶⁴

254'te Sasaniler üzerine harekate başlayan Valerianus, savaş sonunda esir alınmıştır ve uzun süre Sasani hükümdarı Sapor'un mahiyetinde dolaştırılmıştır. Sasaniler Mezopotamya, Syria, Kilikia ve Kappadokia'da pek çok yeri yakıp yıkmıştır.²⁶⁵ Aynı şekilde kuzey Anadolu'da da Gothlar Nikomedia ve Nikaia kentlerini yağmalamışlardır.²⁶⁶ Karadeniz'in kuzeyindeki Bosphorus Krallığı'nın donanmasını elde eden Boranlar denilen kavmin 254 yılında Pityus ve Trapezos'a saldırarak Trapezus'u ele geçirmeleri Gothlar'ı cesaretlendirmiştir. Gothlar da Karadeniz'in batı sahillerini takip

²⁶⁰ Brown, 2017, **a.g.k.**, 28

²⁶¹ Tekin, 2014, **a.g.k.**, 273

²⁶² Akşit, 1985, **a.g.k.**, 393-394

²⁶³ Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 341; Meijer, 2006, **a.g.k.**, 101

²⁶⁴ Tekin, 2014, **a.g.k.**, 276

²⁶⁵ Tekin, 2014, **a.g.k.**, 277; Diakov ve Kovalev, 2011, **a.g.k.**, 276

²⁶⁶ Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 341

ederek Byzantium'a gelmişlerdir. Buradan Chalcedon'a geçmişler; buradan da Nicomedia, Nicaea ve Prusa'yı yağma ederek ilerlemişlerdir.²⁶⁷

Valerianus'un esir edilmesi doğu eyaletlerini Sasaniler'in insafına bırakmıştır. Antiocheia'dan sonra Tarsus zaptedilmiştir ve Kappadokia Caesarea'sı da ele geçirilmiştir.²⁶⁸ Valerianus ile Gallienus'un (253-268) hüküm sürdüğü bu ara dönemde hemen her eyaletin kendi imparatoru vardır. Küçük Asya'nın da içinde olduğu Syria, Mısır bölgesi de imparatorluktan ayrılarak Palmyra valisi Septimius Odenathus yönetiminde bir krallık kurmuştur. Gallienus, Palmyra prensi Odenathus'un Sasaniler'e karşı zafer kazanması üzerine Doğu'nun yönetimini ona bırakmıştır. 267 yılında Gothlar'ın Phrygia ve Kappadokia'yı istila ettikleri sırada onlara engel olmak isteyen Septimius Odenathus'un kuzeni tarafından öldürülmesi üzerine karısı Zenobie oğullarına Augustus unvanı vererek yönetimi ele almıştır. Kendisi de kraliçe unvanını almıştır.²⁶⁹ Gothlar 262'de Anadolu içlerindeki istilalarını Ephesos'a kadar yaymışlardır ve buradaki ünlü Artemis Tapınağı'nı yıkmışlardır.²⁷⁰

Asker imparatorlardan II. Claudius'un (268-270) öldüğü 270 yılına gelindiği dönemde Palmyra Kraliçesi Zenobia, Anadolu içlerine kadar ilerleyerek Marmara Bölgesi'ne yaklaşmıştır. Öyle ki; Galatia'da, Ankyra'ya kadar yayılan egemenliği üzerine Bithynialılar O'nun egemenliğine girmek üzereyken Aurelianus'un imparator olduğunu öğrenince vazgeçmişlerdir. Sonrasında Zenobia Roma tarafından geri püskürtülmüştür.²⁷¹

270-275 arası imparatorluk yapan Aurelianus (270-275), Palmyra Kraliçesi Zenobia'nın Küçük Asya'daki egemenliğine son verirken Bithynia'yı ve Galatia'yı bir direnişle karşılaşmadan geçerek Antiokheia'ya kadar ilerlemiştir. Zenobia ile yapılan iki savaşı da kazanan Aurelianus, Zenobia'nın egemenliğine son vermiştir. Başkenti Palmyra kapılarını Roma birliklerine açmıştır. Bu faaliyetlerinden dolayı Aurelianus'a

²⁶⁷ Akşit, 1985, **a.g.k.**, 414-415

²⁶⁸ Akşit, 1985, **a.g.k.**, 393 vd.

²⁶⁹ Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 341; Diakov ve Kovalev, 2011, **a.g.k.**, 274 vd.

²⁷⁰ Akşit, 1985, **a.g.k.**, 429

²⁷¹ Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 342; Tekin, 2014, **a.g.k.**, 280

imparatorluğun yeniden kurucusu adı verilmiştir.²⁷² Meijer'in aktardığına göre de restitutor orbis, yani "dünya birliğini tekrar kuran" unvanını almıştır.²⁷³

Aurelianus'un öldürülmesinden sonra Roma toprakları üzerinde yer yer karışıklıklar meydana gelmiştir. Senato tarafından Tacitus imparator ilan edilmiştir. Bu sırada Azak Denizi kuzeyinde yaşayan Maeotidler, Kolkhis'ten Küçük Asya'ya girmişlerdir. Kısa zamanda Pontos ve Galatia'yı yağmalayarak Kilikia'ya kadar ilerlemişlerdir. Bunlara karşı sefere çıkan yaşlı imparator, kardeşi Florianus'un (276) da yardımıyla zafer kazanmıştır ancak bir süre sonra askerleri tarafından Tyana ya da Tarsus'ta öldürülmüştür.²⁷⁴ Başka bir görüşe göre ise 276'da Kappadokia'da askerler tarafından öldürülmüştür veya Doğu'ya doğru ilerlerken Kappadokia'da hastalanarak ölmüştür.²⁷⁵

III. yüzyılın ikinci yarısında Isaurialı eşkıya şefi Lydius veya Palfuerius, Pamphylia ve Pisidia'yı talan ettikten sonra Cremna kentini ele geçirerek oraya yerleşmiştir. 276'da imparator olan Probus (276-282) saltanatının üçüncü yılında Küçük Asya'ya geçerek Kremna'yı kuşatmıştır. Lydius'un kendi adamlarından birisi tarafından öldürülmesinden sonra Roma, halkın bir bölümünü buradan sürerek bölgenin güvenliğini sağlamak için burayı karargah olarak kullanmıştır. Pamphylia ve Lykia'da barışı kurduktan sonra da Doğu'ya dönmüştür.²⁷⁶

İmparator Diocletianus'un (284-305) 284'te başa geçmesiyle Roma tarihindeki önemli dönüşümlerden birisi yaşanmıştır. Diocletianus, Augustus ile başlayan ve imparatorun tüm yetkilerle birinci yurttaş statüsüne sahip olduğu principatus denilen önceki yönetim biçimini terk ederek dominatus denilen ve imparatorun mutlak hükümdarlığını tartışmasız kabul eden yeni bir yönetim biçimini benimsemiştir. Ancak Diocletianus bu kadar geniş bir coğrafyayı tek başına yönetemeyeceğinin de farkındadır. Bu düşünceyle güvendiği bir dostu olan Maximianus'a augustus unvanı vererek 286'da yönetimine ortak yapmıştır. Bundan sonra Diocletianus Nikomedia'da Maximianus ise Mediolanum'da ikamet etmeye başlamışlardır. 293'te de diarkhi denilen bu iki başlı

²⁷² Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 342; Diakov ve Kovalev, 2011, **a.g.k.**, 280

²⁷³ Meijer, 2006, **a.g.k.**, 108

²⁷⁴ Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 342

²⁷⁵ Tekin, 2014, **a.g.k.**, 282

²⁷⁶ Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 344; Akşit, 1985, **a.g.k.**, 466; Faulkner, 2015, **a.g.k.**, 302

yönetim biçimi, yerini tetrakhia denilen dörtlü bir yönetime bırakmıştır. Bu yeni sistemde iki augustus ile her birinin yanında birer caesar yer alacaktır. Diocletianus'un caesarı Galerius olurken Maximianus'un caesarı I. Constantius olmuştur. Böylece Roma İmparatorluğu'nun yönetimi coğrafi olarak resmen ikiye bölünmüştür.²⁷⁷ Maximianus'a İtalya ve Afrika; Constantius'a Gallia, İspanya ve Britannia; Diocletianus'a ise Thrakia, Mısır ve Küçük Asya'nın yönetim ve savunması görevi düşmüştür.²⁷⁸

Bu dönemde Diocletianus'un caesar'ı Galerius'un başarılı savaşları neticesinde Roma toprakları Tigris Irmağı'na kadar genişlemiştir. Kuzeyde Kafkaslara kadar uzanan toprakların da Roma kontrolüne girmesiyle bu dönemde, Roma, doğuda sahip olduğu en geniş sınırlara ulaşmıştır.²⁷⁹

Diocletianus, siyasi rejim alanında yaptığı değişikliklerin yanında yine idari anlamda eyaletlerin yönetimi konusunda da değişiklikler yapmıştır. Daha öncesinde kırk sekiz olan eyalet sayısı Diocletianus zamanında yüz dördü geçmiştir. Tekin'e göre büyük eyaletlerin idaresinin güç olduğunun ve idarecilerinin imparatorun aleyhine büyük bir güç oluşturduğunun farkına vardığından büyük eyaletleri küçülterek sayılarını ikiye katlamıştır. Augustus zamanında senato ve imparatorluk eyaletleri olarak ortaya konmuş olan ayırım da kaldırılmıştır.²⁸⁰

Diocletianus'un saltanatının başlangıcında Küçük Asya'da bulunan eyaletler şöyle parçalanmıştır: Asia Eyaleti altı parçaya (HellasPontos, Asia, Lydia, Phrygia, Galatia ve Adalar), Galatia Eyaleti üç parçaya (Paphlagonia, Galatia, Pisidia), Kappadokia dört parçaya (Pontos, Pontos Polemoniakus, Kappadokia, Ermenistan), Kilikia iki parçaya (Isauria ve Kilikia) ayrılmıştır. Her eyalet eskiden olduğu gibi bir valinin yönetimine verilmiştir. Aynı şekilde dioceslerin de bir valisi bulunmaktadır. Diocletianus imparatorlukta küçük parçalara ayrılmış eyaletleri de bir düzen içinde yönetim açısından gruplandırarak on iki adet dioceslik oluşturmuştur. Oluşturulan on iki dioces şunlardır: İtalia, Pannonia, Moesia, Thrakia, Asiana (Asia, Lykia, Pisidia), Pontos (Bithynia, Paphlagonia, Galatia, Kappadokia), Oriens (Torosların güneyinde kalan Kilikia, Kıbrıs,

²⁷⁷ Tekin, 2014, **a.g.k.**, 286 vd.

²⁷⁸ Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 345

²⁷⁹ Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 346

²⁸⁰ Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 347; Tekin, 2014, **a.g.k.**, 289

Diocletianus döneminde imparatorlukta meydana gelen değişimler sadece idari alanla sınırlı kalmamıştır. Ekonomik alanda da ciddi yenilikler getirilmiştir. Diocletianus dönemine kadar devlet darphanelerinde basılan sikkelerin yanında, kendi yöresel gereksinimlerini karşılamak için bazı eyalet valileri ve kentler de sikke basmıştır. 1. yüzyılda Batı'daki kentlerden sikke basma hakkı alınmasına rağmen 2. ve 3. yüzyılın ilk yarısında büyük bir refah düzeyine erişen Küçük Asya kentlerinde sikke basanların sayısı üç yüz otuz dördü bulmaktadır. Diocletianus ise eyalet ve kentlerin sikke basmasına son vermiştir. Bundan sonra imparatorluk içinde tek merkezden yönetilen devlet darphanelerinde sikke basılmıştır.²⁸⁴ Bu dönemin önemli gelişmelerinden birisi de bu dönemde yayımlanan "Edictum de pretiis Rerum Venalium", yani tavan fiyatlar fermanıdır. Bu fermanla imparator iş gücü, yiyecek-içecek, canlı hayvan, malzeme, ulaşım gibi ekonominin temel kalemlerinde tavan fiyat belirlemesi yaparak yaşanan yüksek fiyat sıkıntısına çare bulmaya çalışmıştır. Ancak amacına ulaşamamıştır. Tüccar ve halk mallarını stoklama yoluna gidince arz-talep dengesinden dolayı fiyatlar artmış; sonunda da ferman iptal edilmiştir.²⁸⁵

1.2.6. IV. yüzyıldaki düzenlemeler

Diocletianus döneminden sonra onun kurduğu yeni düzen bir sarsıntı geçirmiştir. 308 yılında Carnuntum'da tertip edilen konferansta Diocletianus'tan sonra başa geçen Maximianus (286-305) görevden uzaklaştırılarak imparatorluk Galerius (305-311), Licinianus Licinius (308-324), Maxentius (306-312), Maximinus Daia (310-313) ve Constantinus'un (307-337) idaresine bırakılmıştır. Böylece iki augustus ve iki caesar dönemi sona ererek altı augustus Roma idaresini paylaşmışlardır.²⁸⁶ Bu altı augustus dönemi ise kendi aralarındaki savaşlarla geçmiştir. Bu savaşlardan en önemlilerinden birisi Maxentius ile Constantinus arasında gerçekleşen Milvius Köprüsü Savaşı'dır. Bu savaşta Constantinus, zaferini Hristiyanlar'ın tanrısına adanmıştır ve bu savaş

²⁸⁴ Özsait, 1982b, a.g.k., 355

²⁸⁵ III. yüzyılda fermanın ilanına doğru giden süreç ve söz konusu ferman hakkında detaylı bilgi için bkz. E. İznik (2011). İmparator Diocletianus'un "tavan (en yüksek) fiyatlar fermanı" "Edictum de pretiis Rerum Venalium". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 30 (49), 97-130.

²⁸⁶ Akşit, 1985, a.g.k. 531. Ayrıca söz konusu caesarlar 317-326 yıllarına tarihli Atlıhisar'da bulunmuş bir yazıtta onurlandırılmışlardır. (Bkz. Testimonia, Ep.49.)

Constantinus'un Hristiyanlığı seçmesine yol açmıştır.²⁸⁷ Diğer önemli savaşlar ise Maximianus Daia ile Licinius arasında ve Constantinus ile Licinius arasında olan savaşlardır.

Bu sarsıntı döneminin imparatorlarından Galerius, imparatorluk tarihinde Hristiyanlık lehindeki ilk fermanı yayımlayan kişidir. 311 yılında ölümünden önce yayımladığı ferman ile Hristiyanlara kanun çerçevesinde yaşam hakkı vermiştir.²⁸⁸

Constantinus, on sekiz yıl süren iç savaşlar sonrasında Diocletianus'un çoklu yönetimi ifade eden tetraşi sistemini sona erdirerek tek kişi yönetimini esas alınmıştır.²⁸⁹ Constantinus döneminin ve Roma tarihinin şüphesiz en önemli gelişmelerinden birisi Constantinus ile Licinius tarafından beraber yayımlanan, Hristiyanlara tam bir tolerans tanıyan 313 tarihli meşhur Milano emirnamesidir.

Constantinus ekonomik alanda da yenilikler yapmıştır. Aureus denilen altın sikke yerine biraz daha hafif olan solidus adlı altın sikkeyi tedavüle sokmuştur.²⁹⁰ 4. yüzyıla beraber imparatorluk dahilindeki bütün darphaneler genelleştirilmiştir. Paralar aynı tipte basılmaya başlanmıştır. Eyalet ve lokal sistemler tamamen devre dışı bırakılmıştır. Böylece para bir imparatorluk vasıtası haline gelmiştir. Constantinus'un solidus adında bastırdığı altın para her yerde kabul görmüştür.²⁹¹

Constantinus'un en önemli icraatlerinden birisi ise imparatorluğun başkentini Roma'dan Byzantion'a taşıması ve kentin adını da Constantinopolis'e çevirmesidir. Ayrıca Constantinus devlet dinini paganizmden Hristiyanlığa dönüştürme sürecini başlatan imparatorudur.²⁹² Taht ortağı Licinius ile beraber aralarında Hristiyanlık da olmak üzere bütün dinlere tam bir ibadet özgürlüğü tanıyan Milano kararnamesini yayımlamıştır. Hristiyan topluluklara zulüm dönemi sırasında yıkılan yapılar, müsadere edilen topraklar ve mallar için hükümetten tazminat isteme hakkı tanınmıştır. Constantinus, bu emirname ile diğer inançlarda olduğu gibi Hristiyanlara da aynı hakları

²⁸⁷ Meijer, 2006, **a.g.k.**, 125

²⁸⁸ Akşit, 1985, **a.g.k.**, 574

²⁸⁹ Diakov ve Kovalev, 2011, **a.g.k.**, 286; Tekin, 2014, **a.g.k.**, 297

²⁹⁰ Tekin, 2014, **a.g.k.**, 297

²⁹¹ Akşit, 1985, **a.g.k.**, 569

²⁹² Tekin, 2014, **a.g.k.**, 297

vermiştir.²⁹³ Emirname ile barış ve huzur sağlanması için diğer dinlerin inananlarına da kendi gelenek ve inanışlarına göre istedikleri tanrılara tapma bağımsızlığı verilmiştir.

Constantinus ölmeden önce imparatorluğu üç oğlu ve iki yeğeni arasında bölmüştür. Buna göre II. Constantinus'a Britannia, Gallia, İspania diocesleri; Constans'a İtalia, Africa, Pannonia, ve Dakia; Constantinus'a Küçük Asya ve Mısır dahil bütün Doğu; yeğenlerden Delmatius'a Thrakia ve Akhaia ile birlikte Makedonia; Hannibalianus'a da kral unvanı ile birlikte Pontoslar'dan Kafkaslar'a kadar olan Doğu verilmiştir.²⁹⁴

Sasani Kralı II. Şapur'un Doğu'daki Roma topraklarına saldırması üzerine II. Constantinus 353-358 yılları arasında Doğu'da geçirmiştir.²⁹⁵ 358'de Sasaniler'in Mezopotamia ile Armenia'nın tanzim edilmesini; aksi takdirde ertesi yıl savaş çıkarılacağını bildirmeleri üzerine elçiler göndermiştir. Ancak elçilerin çabalarının olumsuz sonuçlanması üzerine 359'da Sasaniler'e karşı sefere çıkmıştır. Romalılar bütün Mezopotamya'yı tahrip etmiştir.²⁹⁶

361 yılında tahta geçen Iulianus, Constantinus'tan kalan Sasani seferini tamamlamak istemiştir. Sasani tahtında Roma'nın hakim olmasını istemektedir. Bu sebeple 363 yılında Persler üzerine sefere çıkmıştır. Ctesiphon önlerinde bir zafer kazandıktan sonra esas Sasani ordusunun hareketi üzerine Roma ordusu saldırı altında kalmıştır. Bu savaşta mızrak yarası alan Iulianus zaferi görememiştir ancak Roma ordusu Sasaniler'e galip gelmiştir.²⁹⁷

Iulianus'un ölümü üzerine imparator olan Iovianus (363-364), Sasani savaşının komutasını üzerine almıştır ancak gayesi ordusunu Roma'ya geri götürmektir. Bu sebeple Sasani Kralı Sapor ile otuz yıllık barış antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşmaya göre, Roma Tigris nehrinin ötesindeki bütün toprakları Sasaniler'e terk etmiştir. Roma Mezopotamya'sının doğu sınırı da -Nisibis kalesi dahil- terk edilmiştir. Doğu Armenia üzerindeki koruyuculuğundan da vazgeçen Roma, Sasaniler'e, Caucasus'tan gelecek bir

²⁹³ Akşit, 1985, **a.g.k.** 574; Diakov ve Kovalev, 2011, **a.g.k.**, 287

²⁹⁴ Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 347 vd.

²⁹⁵ Tekin, 2014, **a.g.k.**, 299

²⁹⁶ Akşit, 1985, **a.g.k.**, 591-592

²⁹⁷ Akşit, 1985, **a.g.k.**, 596-597

saldırıyı korumaları için yıllık ödeme yapmayı da kabul etmiştir.²⁹⁸ Iulianus tarafından başlatılan ve imparatorun ölümünden sonra kazanılan Sasani seferi sonuçta Sasaniler'in lehine sonuçlanmıştır.

Iovianus'un ölümünden sonra Roma'nın başına I. Valentinianus ve Valens ortak imparator olarak geçmişlerdir ancak bu iki imparatorun başa geçmesini Gallia kuvvetleri hoş karşılamamıştır. Iulianus'un dostu olan Procopius'un isyan etmesine vesile olmuşlardır. 365 yılı sonlarında Constantinopolis'te kendisini imparator ilan eden Procopius, Thrakia ve Bithynia'yı işgal etmiştir. 366 yılı başlarında da öldürülmüştür.²⁹⁹ Sasani Kralı II. Sapor'un Armenia ve İberia'yı kontrol altına alması üzerine 371'de harekete geçen Valens (364-378) burada Roma nüfuzunu tekrar sağlamıştır.³⁰⁰ Valentinianus (364-375) hanedanı döneminde imparatorluk yıkılacakmış gibi bir görünüm içindedir. Bütün uluslar sınırları zorlamaktadır. Kuzey sınırını tehdit eden Quad kavimlerine karşı Pannonia'ya bir sefer yapan Valentinianus, onlardan pek çoğunu öldürmüştür. Kalanları da Tuna'nın öte yakasına kadar uzaklaştırmıştır. Valens döneminde de kuzeyde Hunlar'ın egemenliği altına girmek istemeyen doğu Gothlar'ı, Vizigotlar'ı da beraberinde sürükleyerek Roma sınırlarına itmiştir. 376 yılında Moesia'da Roma'yı yenen Gothlar, Thrakia'ya girmiştir. Bunlarla 378'de Hadrianapolis yakınında yapılan savaşta Valens ölmüş; Roma ordusu dağılmıştır. Valens'in ölümüyle imparatorluk yönetiminde deneyimsiz bir genç olan Gratianus ile çocuk yaştaki II. Valentinianus kalmıştır. Gratianus, Theodosius'u Valens'in yerine atamıştır. Deneyimli ve askeri yeteneği olan Theodosius'a Augustus unvanı verilerek imparator yapılmıştır.³⁰¹

İmparator I. Theodosius (379-395), Hristiyanlığı yüceltmeye çalışması ve koyu bir Hristiyan olması sebebiyle "Büyük" lakabıyla anılmaktadır.³⁰² Hristiyanlığı devlet dini olarak kabul etmiştir. Pagan ayinlerine de yasak getirmiştir.³⁰³

İmparatorluk uzun zamandır fiilen Batı ve Doğu olarak ikili yönetiliyor olsa da bir daha birleştirilmemek üzere I. Theodosius zamanında kesin olarak ayrılmıştır.

²⁹⁸ Akşit, 1985, **a.g.k.**, 597

²⁹⁹ Akşit, 1985, **a.g.k.**, 601 vd.

³⁰⁰ Akşit, 1985, **a.g.k.**, 604

³⁰¹ Özsait, 1982b, **a.g.k.**, 351

³⁰² Tekin, 2014, **a.g.k.**, 303

³⁰³ Meijer, 2006, **a.g.k.**, 150

Theodosius Batı'nın idaresini on yaşındaki oğlu Honorius'a; Doğu'nun idaresini ise on yedi yaşındaki oğlu Arcadius'a vermiştir. Dolayısıyla imparatorluğun resmen ikiye bölünmesi 395 olarak tarihlenmektedir.³⁰⁴

³⁰⁴ Tekin, 2014, **a.g.k.**, 304

İKİNCİ BÖLÜM

2. SYNNADA'NIN SOSYOPOLİTİK VE SOSYOKÜLTÜREL YAPISI

2.1. Synnada'nın Tarihsel Coğrafyası

2.1.1. Genel hatlarıyla Phrygia Bölgesi ve Synnada'nın konumu

Bugün Ankara, Afyonkarahisar, Eskişehir illerinin neredeyse tümünü; Konya, Isparta, Burdur illerinin kuzey, Kütahya ilinin ise batısını kapsayan Phrygia³⁰⁵ Thrakia'nın Makedonya tarafından gelen savaşçı bir kavim olan Phryglerin ele geçirdiği ve yönettiği topraklara verilen isimdir. Daha sonra Mysoi isminde bir kavim daha Avrupa'dan Anadolu'ya geçerek Phrygleri daha içlere sürmüşler; topraklarının bir kısmını işgal etmişlerdir.³⁰⁶ Anadolu'ya İÖ 1200 yıllarından sonra Boğazlar yoluyla adım atan bu kavim, Anadolu'ya gelmeden önce Bryg adını taşımaktadır.³⁰⁷ Phrygia bölgesi Anadolu üzerindeki bugün bilinen coğrafi konumuna bu süreçle ulaşmıştır.

Coğrafi bütünlükten uzak olan bu Phrygia'da bölgeler arası geçişler zor olmasa da -özellikle Dağlık Phrygia'da- Batısı ile Doğusu arasında zıtlıklar mevcuttur.³⁰⁸ Politik ve kültürel olarak da sınır olarak da Phrygia'nın merkezi noktasının ve kırsal yerlerinin haritasını çizmek zordur.³⁰⁹ Muhtemelen bu durumun da etkisiyle Phrygia tarih boyunca Hellepontos, Büyük, Küçük, Epiktetos, Paroreis, Prima, Secunda, Magna, Parva, Pacatiana, Salutaris gibi farklı farklı isimlerle kendi içerisinde bölümlendirilmiştir. 4. yy. başlarında Phrygia'nın güneybatı bölgeleri olan Apameia Kibotos, Tymandos ve Antiocheia dolayları, Phrygia Paroreios'tan alınıp Pisidia'ya verilmiştir. Phrygia'nın geri kalan kısmı ise Prima³¹⁰ (birinci) ve Secunda³¹¹ (ikinci) olarak ikiye ayrılmıştır. 400 senesine doğru Magna (Büyük) ve Parva (Küçük) denmeye; 360 yılından itibaren de Pacatiana³¹² ve Salutaris³¹³ diye anılmaya başlanmıştır. 5. yy.'da Pacatiana ve Salutaris

³⁰⁵ V. Sevin (2001). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. s. 193

³⁰⁶ Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 158

³⁰⁷ Sevin, 2001, **a.g.k.**, 193

³⁰⁸ Haspels, 1971, **a.g.k.**, 163-164; Levick, 2007, **a.g.k.**, 108

³⁰⁹ Levick, 2007, **a.g.k.**, 108

³¹⁰ Not. dign. acc., U. III. 3

³¹¹ Not. dign. acc., U. III. 4

³¹² Not. dign. acc., OR. I. 98

³¹³ Not. dign. acc., OR. I. 99

isimleri kabul edilerek diğer isimlendirmeler kullanılmamaya başlanmıştır. Ramsay, Phrygia'nın ikiye ayrılmasının kesin tarihinin bilinemediğini söylemekte ancak bunun Constantinus (305-306) tarafından yapıldığını düşünmektedir.³¹⁴

Strabon eserinde Synnada'nın Phrygia üzerindeki konumu ile ilgili farklı söylemlerde bulunmaktadır. Örneğin bir yerde Epiktetos'un sınırlarını çizerken Phrygia "Paroreia" olarak adlandırılan kısmı, Phrygia'nın Pisidia boyunca uzanan parçası ile Amorion dolaylarındaki kısımları, Eumeneia ile Synnada'yı ve ondan sonra Phrygia kentlerinin en büyükleri dediği Laodikeia kenti ile Apameia Kibotos olarak adlandırılan kenti zikretmektedir.³¹⁵ Dolayısıyla burada Synnada, Phrygia Epiktetos sınırları içinde görülmektedir. Ancak Phrygia Epiktetos'un Aizanoi, Nakoleia, Kotiaieion, Midaieion, Dorylaion ve Kadoi'den müteşekkil³¹⁶ olduğunu düşündüğümüzde Epiktetos, Synnada'nın yer aldığı bölgeden çok kuzeyde yer almaktadır. Strabon'un Küçük Phrygia da dediği Phrygia Epiktetos'u Hellespontos Phrygiası'nın eş anlamlısı olarak kullanması; Epiktetos'un sınırlarını Mysia komşuluğuna atmakta ve Synnada'dan daha kuzey bir bölgeye yerleştirmektedir.³¹⁷ Eserinin başka bir yerinde ise Bithynia'nın güneyindeki Olympos dolaylarında Mysia ve Hellespontos Phrygiası; Paphlagonia ve Galatia'nın güneyinde ise Büyük Phrygia'nın olduğunu yazmaktadır.³¹⁸ Phrygia Paroreios'in de günümüzdeki isimleri ile Emir Dağı ile Sultan Dağı arasında yer alması³¹⁹ dolayısıyla Synnada'nın Büyük Phrygia içerisinde yer aldığını söylemek en doğru seçenek olacaktır. Ramsay'in belirttiğine göre Phrygia'nın güney sınırı ise Apollonia ile Antiocheia Colonia'nın güneyine; Konane, Napolis ve Anaboura'nın kuzeyine kadar uzanmaktadır.³²⁰ Dolayısıyla Synnada kenti Phrygia'nın güneyinde, Pisidia sınırına yakın bir yerde konumlanmaktadır. (Harita 2.1.)

³¹⁴ Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 163-164; Sevin, 2001, **a.g.k.**, 198

³¹⁵ Strab. XII, VIII, 13

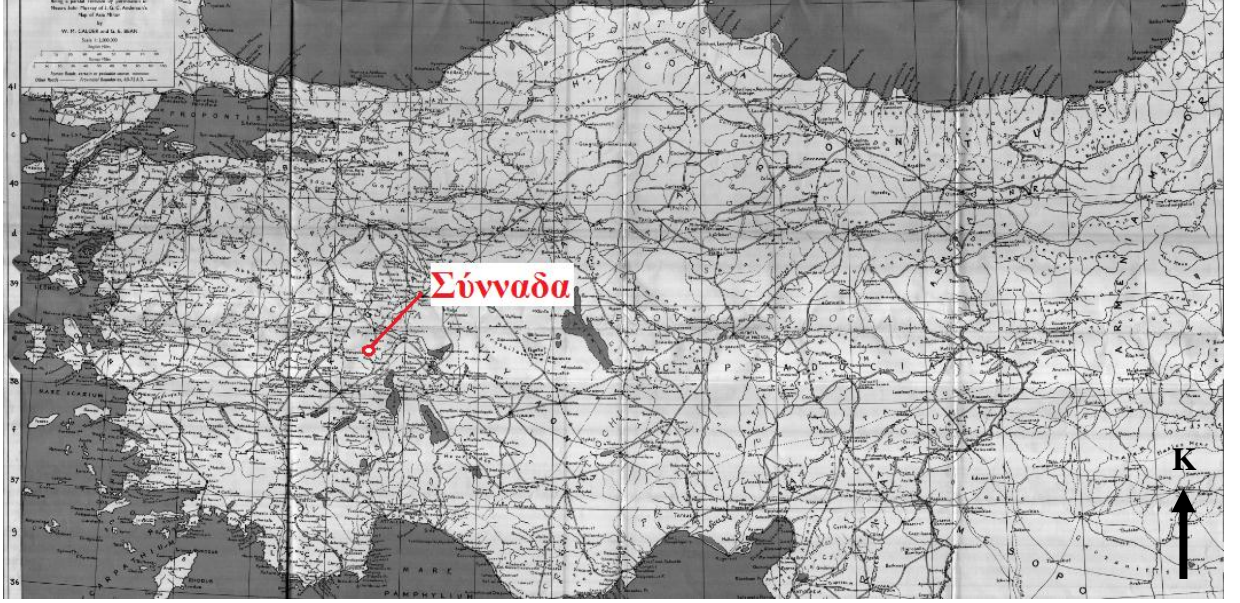
³¹⁶ Strab. XII. VIII. 12

³¹⁷ Strab. XII. VIII. 1

³¹⁸ Strab. XII. IV. 10

³¹⁹ Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 151

³²⁰ Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 163

Harita 2.1. Phrygia Bölgesi içinde Synnada kentinin konumunu gösteren harita (Calder ve Bean, 1958)

Bölgeyi 18. yy.'da -belki de en erken- ziyaret eden yabancı gezgin Pococke, Apameia'ya gelerek buradan hareketle Synnada'yı bulmayı ümit etmiştir. Apameia'dan bugünkü Sandıklı ilçesine geldiğinde Synnada'nın bu ovada olabileceğini düşünmüştür ancak çevredeki antik kalıntıların azlığı, özellikle mermer kalıntılarının çok azlığı dolayısıyla bu fikrinden vaz geçmiştir. Güzergahını Afyonkarahisar'a çevirerek Sülümenli üzerinden Ankara'ya doğru ilerlemiştir.³²¹

19. yy.'ın ikinci yarısında bölgeye gelen Ünlü gezgin Texier ise eserinde Synnada'yı tarif ederken Orta Phrygia'nın merkezi olarak yönetsel dairesi içinde Docimeion, Beudos, Anabura (Çayırpınarı/Mandıra Köyü, Bolvadin) ve Eumenia gibi bir takım küçük şehirleri birleştirdiğini yazmaktadır.³²² İlaveten Texier eserinde Afyonkarahisar'ı anlatırken de burasının eski Synnada şehrinin yerini tuttuğunu söylemektedir.³²³ Texier burada muhtemelen 19. yy. Osmanlı idari teşkilatlanması

³²¹ R. Pococke (1745). *A description of the east, and some other countries*. v. 2., London: W. Bowyer. s. 81-82

³²² Texier, 2002, **a.g.k.**, 372

³²³ Texier, 2002, **a.g.k.**, 371

kapsamındaki sancak-kaza hiyerarşisine³²⁴ benzetme yaparak Synnada'nın Eskiçağ'da çevre kent ve köyleri içerisinde önemli bir idari pozisyona sahip olduğunu kasetmektedir.³²⁵

Bölgeyi Texier'den sonra yine 19. yy.'da gezen bir başka gezgin Hamilton Synnada'yı, bulunduğu bölgenin antik coğrafyası için anahtara benzetmektedir ancak antik kaynakların çok az detay verdiklerinden yakınmaktadır. Bu kapsamda Peutinger Tablosu³²⁶, Livy³²⁷, Cicero³²⁸ ve Strabon'un söylediklerinden yola çıkarak Synnada'nın yeri konusunda bazı tahminlerde bulunup Synnada'yı bugünkü Afyonkarahisar ile Sülümenli kasabaları arasında düşünmüştür. Bu sebeple olmalıdır ki; Synnada'yı bizzat göremeyerek Afyonkarahisar-Sülümenli hattından Çay ve Sultandağı ilçelerine, oradan da Akşehir'e giderek düz bir hat üzerinden Konya'ya ulaşmıştır.³²⁹

Synnada'yı 1876'da bilim dünyasına ilk tanıtan Georges Perrot olmuştur. Perrot Synnada'yı, A. Coisy'nin kopyaladığı yazıtlardan ortaya çıkarmıştır.³³⁰

2.1.2. Kuruluş söylenceleri ve Geç İmparatorluk Dönemi'ne kadar Synnada

Umar'a göre antik adının anlamı *Sw(a)-Na-ada*; yani Kutsal-Ana-tapınıcısı olan³³¹ Şuhut'ta yapılan saha araştırmalarında Kalkolitik Çağ yerleşim birimlerinin yaygın

³²⁴ M. Karazeybek (2000). Osmanlı Taşra Teşkilâtında Karahisâr-ı Sâhib Sancağı'nın İdâri Yapısı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), s. 111 vd.

³²⁵ Texier, 2002, **a.g.k.**, 373

³²⁶ Eski Roma haritalarından yola çıkılarak 13. yy.'da çizildiği düşünülen Roma yollarını gösterir tablo

³²⁷ İÖ 59-İS 17 yılları arasında yaşamış, Roma kentinin kuruluşundan İÖ 9 yılına kadar olan süreyi kapsayan 142 kitaplık *ab urbe condita* adlı eseri yazan Roma tarihçisi

³²⁸ İÖ 106-43 yılları arasında yaşamış ünlü hatip ve düşünür. İÖ 57-51 yılları arasında Kilikya Valiliği yapmıştır. Dostlarına ve arkadaşlarına yazdığı mektuplardan *ad Atticum* ve *ad familiares* isimli mektupları çalışmamızda kullanılmıştır.

³²⁹ W. J. Hamilton (1842). *Researches in Asia Minor, Pontus, and Armenia: with some account of their antiquities and geology*. v. 2., New York: Cambridge University Press. s. 178 vd.

³³⁰ G. Perrot (1876). Note sur la situation de Synnada. *RA*, 31, s. 190-203; Ramsay, 1887, **a.g.k.**, 481; Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 150

³³¹ B. Umar (1993). *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*. İstanbul: İnkılap Kitabevi. s. 754

olduğu görülmüştür.³³² Sevin'e göre Hitit belgelerinde adının *Sanawita* olarak geçtiği sanılmaktadır.³³³ Hititler Dönemi'nde (İÖ 1500-1200) Afyonkarahisar'da Mira-Kuvalya Krallığı'nın bulunduğu ve bu krallığından başkentinin de Şuhut İlçesi'ndeki Hisar Höyük olduğu iddiası³³⁴ düşünüldüğünde *Sanawita* adı ihtimal dahilindedir. Ancak bizce, Synnada (*Σύνναδα*) adının Grekçe'de "birlikte, hep birlikte, biriyle birlikte, birinin yardımıyla" gibi anlamlara gelen *σύν*³³⁵ edatından veya "toplamak, bir araya getirmek" gibi anlamları olan *συνάγω*³³⁶ fiilinden türemiş olabileceği -kentin kuruluş söylenceleri ile birlikte değerlendirildiğinde- kuvvetli bir ihtimaldir.

Kentin kuruluşu ile ilgili en somut göstergeler, Stephanos of Byzantium'un aktardıklarıdır. Buna göre Synnada, Theseus'un oğlu Akamas tarafından kurulmuştur. Troya Savaşı sonrası Phrygia'ya gelen Akamas burada yerel bir prensliğe yardım ederek ülkelerini geri vermiştir. Akamas'ın yardım ettiği yerel prensliğin başında Thynnaros isimli bir kişi vardır. Yine Akamas, Hellas'tan Anadolu'ya gelen bazı Makedon göçmenleri burada toplamıştır.³³⁷ Synnada'nın 3. yy.'da bastığı sikkeler arasında *ΘYNNΑΠΟC* lejantlı sikkeler bu kişiye işaret etmektedir.³³⁸ Ayrıca Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait bir yazıtta da Asia Eyaleti baş rahibini onurlandıran Synnada halkı

³³² Seyirci ve Başyılmaz, 1982, **a.g.k.**, 38

³³³ Sevin, 2001, **a.g.k.**, 206. Ancak Hitit belgelerinde geçen coğrafya adlarından Sanawita veya Synnada kelimelerine en yakın kelimeler şehir veya ülke adı olarak geçen *Sanawita* ve *Sanidas* kelimeleri ile dağ adı olarak geçen *Sunnara* kelimesidir. Bu kelimelerden Synnada kelimesine etimolojik açıdan en yakın olanı da *Sunnara*'dır. Detaylı bilgi için bkz. H. Ertem (1973). *Boğazköy metinlerinde geçen coğrafya adları dizini; (çivi yazılı metin yerleri ve bibliyografya ile birlikte)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları. s. 120; 188

³³⁴ Seyirci ve Başyılmaz, 1982, **a.g.k.**, 40. Ancak İlaslı, Mira-Kuvalya Krallığı'nın başkentinin ve sınırlarının bilinmediğini yazmaktadır. (A. İlaslı (2004). İlk yerleşimden Türk egemenliğine kadar Afyon. M. Uyan, İ. Yüksel, N. Avşar (Ed.), *Anadolu'nun kilidi Afyon*, içinde (s. 49-62). Afyon: T.C. Afyon Valiliği; Yayın No. 21. s. 54)

³³⁵ H. G. Liddell ve R. Scott (1879). *A Lexicon: abridged from Liddell&Scott's Greek-English lexicon*. (8. baskı). New York: Harper&Brothers. s. 668; G. Çelgin (2011). *Eski Yunanca-Türkçe sözlük*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi. s. 628

³³⁶ Liddell ve Scott, 1879, **a.g.k.**, 668; Çelgin, 2011, **a.g.k.**, 629

³³⁷ Steph. Byz. s. 592.3.'ten aktaran G. Huxley (1969). Notes on fragments of three historians. *GRBS*. 10 (2), s. 163; Sevin, 2001, **a.g.k.**, 206; Öztopbaş, 2010, **a.g.k.**, 5

³³⁸ Öztopbaş, 2010, **a.g.k.**, 6; RPC IV.2, 9996, 9999

kendisini Thynnarus oğulları olarak adlandırmaktadır.³³⁹ Ramsay'e göre Synnada'daki Greko-Makedon kolonistleri³⁴⁰ ise muhtemelen Akamas'a ataları gözüyle bakmışlardır. Halkın yerli kısmı ise Thynnaros'u ataları ve kahramanları olarak kabul etmişlerdir.³⁴¹ Çünkü kentin Roma İmparatorluk Dönemi sikkelerinde *AKAMAC* lejantı ve Akamas'ı temsil eden tasvir bulunması kentin kurucu olarak Atinalı Akamas'ı kabul ettiğini de doğrulamaktadır.³⁴² Ancak Ramsay, Phrygia'da Grek etkilerinin görüldüğü dönemde bu tip efsanelerin varlığından bahsederek Synnada'nın Truva Savaşı sonrası Akamas tarafından kurulduğu görüşüne ihtiyatlı yaklaşmaktadır.³⁴³

Synnada'nın Greko-Makedon kolonistlerce kurulduğu yönünde iddialar da mevcuttur. Ramsay Dokimeion'da bir Greko-Makedon kolonisinin kuruluşu ile Synnada'nın kuruluşunu aynı döneme tarihlemektedir.³⁴⁴ Ramsay, bu süreçte kurulacak şehirlerin yerleri seçilirken askeri hususlarla beraber ticari ilişkilerde kolaylığın da önemli bir kriter olduğunu; kurulacak şehirlerin hem birbirleriyle hem de diğer şehirlerle kolayca etkileşimde bulunabilmelerinin bir zorunluluk olduğunu yazmaktadır. Synnada da, Ramsay tarafından, bu kriterlere uygun olarak bir ova kenarında yüksek bir noktada kurulan gayet küçük bir şehir olarak sayılmaktadır.³⁴⁵ Phrygia'da Greko-Makedon kolonilerinin yerleşmesi İÖ 330'ların ortalarında başlamış; İÖ 3. ve İÖ 2. yüzyıllarda devam etmiştir. İlk kolonistler İÖ 4. yüzyılın sonlarında, Dokimos tarafından Grek şehri olarak kurulan Dokimeion'a, orta-güney Phrygia'ya yerleşmişlerdir.³⁴⁶ Ramsay de Dokimeion'da yerleşen ve Dokimos adını alan, İÖ 302 senesinde Synnada'yı

³³⁹ Testimonia, Ep.37.

³⁴⁰ Xenoi Tekmoreioi listesinde ismi okunamayan bir kişiden bahsedilirken “-Ἰς Μακεδόνας Συνναδευς οἰκων ἐν Ἀλγονιοῖς” şeklinde Makedon ethnikonunun kullanılması, Synnada'da Makedonların varlığına işarettir. (W. M. Ramsay (1906). *Studies in the history and art of the Eastern Roman provinces*. Aberdeen: Aberdeen University Press. s. 340, no. 18, satır 6)

³⁴¹ Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 12-13

³⁴² Öztöpaş, 2010, **a.g.k.**, 6; RPC IV.2, 9995; RPC VI, 5770

³⁴³ Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 13

³⁴⁴ Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 41

³⁴⁵ Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 89

³⁴⁶ P. Thonemann (2013). Phrygia: an anarchist history, 950 BC-AD 100. P. Thonemann (Ed.), *Roman Phrygia: culture and society* içinde (s. 1-40), Cambridge: Cambridge University Press. s. 17

Lysimakhos'a teslim eden bir Makedon kolonisinin varlığını yazmaktadır.³⁴⁷ Aynı şekilde, Synnada ile Dokimeion arasında yer alan bugünkü Sülümenli'den ele geçirilen bir yazıtta da Makedon ordusunun bir veteranından bahsedilmektedir.³⁴⁸ Synnada yakınlarında bulunmuş bir yazıt kentin Makedon bağlantısını da desteklemektedir. İÖ 211'e tarihlenen bu yazıt³⁴⁹ üzerindeki *'Eopδ(ᾶν) ρα'* (*ἔτους*) ifadesi, Makedonyalı bir halk olan Eordialılar'ın bölgedeki varlığını kanıtlamaktadır.³⁵⁰ Ancak ilginçtir ki; Thonemann, Dokimeion'un kuruluşunu anlattığı bölümde, Dokimeion'dan sonra Greko-Makedon kolonistlerce kurulan diğer şehirleri -Lysias, Apameia-Kelainai, Eumenia, Akmoneia gibi- sayarken Synnada'yı zikretmemektedir.³⁵¹

Geç Hellenistik Dönem'de gümüş, Roma İmparatorluk Dönemi'nde bronz sikke basan³⁵² Synnada'da, sikke darbına ait örneklerde kentin "İon ve Dor" kökenli olduğunu ifade eden ethnikonlar yer almaktadır. Bunun sebebi Roma imparatorlarının Grek kültürüne önem vermeleri nedeniyle şehirlerin tarihlerini soylu bir geçmişe dayandırma istekleri ile ilişkilidir. Aynı dönemde Dokimeion'da ise Makedon ethnikonu kullanılmıştır.³⁵³

Bölgede bulunmuş İÖ 7./6. yy.'a tarihlenen Phrygçe bir yazıt bölgedeki Phryg varlığını da göstermektedir.³⁵⁴ İÖ 6. yy.'dan itibaren Phryglerin bölgedeki üstünlüklerini kaybetmeleri sonucunda Afyonkarahisar'ın güney kesiminde Lydia egemenliği vardır. Dinar, Dazkırı, Başmakçı (Apameia Kibotos dolayları) çevrelerinde Lydialılar'a ait bir çeşit parfüm olan lydion gibi küçük buluntular Lydia egemenliğine işaret etmektedir.³⁵⁵ İÖ 546 yılında da Persler'in Lydia Kralı Kroisos'u (İÖ 560-İÖ 546) yenmeleri üzerine Synnada'nın da bulunduğu tüm Phrygia Bölgesi Pers egemenliğine girmiştir. Bu

³⁴⁷ Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 41

³⁴⁸ Thonemann, 2013, **a.g.k.**, 17

³⁴⁹ MAMA IV, 75

³⁵⁰ Jones, 1971, **a.g.k.**, 45; Öztöpaş, 2010, **a.g.k.**, 6

³⁵¹ Thonemann, 2013, **a.g.k.**, 17

³⁵² Drew-Bear, 2001, **a.g.k.**, 108

³⁵³ Öztöpaş, 2010, **a.g.k.**, 6; İon ve Dor ethnikonları için bkz. RPC VI, 5770; RPC, IX, 887, 888; Makedon ethnikonları için bkz. RPC II, 1398, RPC IV.2, 1689, 1696, 1970, 1974-1975, 1978-1980, 2963, 9788; RPC VII.1, 744-751

³⁵⁴ Drew-Bear, 2001, **a.g.k.**, 97

³⁵⁵ İlaslı, 2004, **a.g.k.**, 58

dönemde Synnada'yı içinde barındıran Büyük Phrygia, Satrap Artakames tarafından yönetilmiştir. III. Aleksandros'un (İÖ 336-323) İÖ 334 yılındaki Anadolu seferi ile Perslerin Anadolu hakimiyeti sona ermiş; Büyük İskender'in Anadolu'yu satraplıklarla idare etmeye devam etmesi üzerine bu dönemde Phrygia Satrapı Antigonos Monophthalmos (İÖ 334-301) olmuştur.³⁵⁶

Synnada adı antik kaynaklarda ilk kez, İÖ 1. yy. tarihçisi Diodorus'un eserinde geçmektedir. Büyük Phrygia Satrapı Antigonos Monophthalmos (İÖ 334-301) ile diadokhlar arasında İÖ 302'de gerçekleşen İpsos Savaşı'nı anlatırken Synnada'dan bahsetmektedir.³⁵⁷ Diodorus, İÖ 310-302 yılları arasını anlattığı XX. kitabında, İÖ 302 senesinde Synnada'nın sığınaklarda tutulan büyük bir kraliyet hazinesine³⁵⁸ sahip olduğunu yazmaktadır.³⁵⁹ İÖ 281'de yapılan Koroupedion Savaşı'nda İpsos Savaşı galibi Lysimakhos'un (İÖ 306-281) yenilmesi üzerinde bölgede Seleukos egemenliği başlamıştır ancak Seleukoslar bölgede tam bir hakimiyet kuramamışlardır.³⁶⁰

İÖ 190 yılında Seleukos Kralı III. Antiokhos'un Pergamon Krallığı ve müttefiki Roma'ya Magnesia ad Spylum Savaşı'nda yenilmesi üzerine imzalanan Apemeia Barışı ile Büyük Phrygia Bölgesi Pergamon topraklarına katılmıştır. Synnada da bu dönemde Pergamon Krallığı'nın kontrolüne geçmiştir. Magnesia ad Spylum Savaşı ile Apemeia Barışı arasındaki sürede, Anadolu'ya gönderilen Gn. Manlius Vulso, III. Antiokhos'a yardım etmiş kentleri ve Galatları cezalandırmak amacıyla düzenlediği seferde Synnada şehrinden geçmiştir. Bu sırada Synnada'da ele geçirilip yağmalanmıştır.³⁶¹ Livy, Gn. Manlius Vulso'nun Synnada'ya uğradığında korkudan civardaki tüm kasabaların terk edilmiş olduğunu yazmaktadır.³⁶²

³⁵⁶ Öztöpaş, 2010, **a.g.k.**, 5

³⁵⁷ Öztöpaş, 2010, **a.g.k.**, 7

³⁵⁸ Bu hazine Büyük İskender'in Pers İmparatorluğu'nu zaptı sırasında elde edilen 25.000 talantonluk savaş ganimetidir. Lysimakhos, İpsos Savaşı'ndan sonra bu hazinenin 9.000 talantonluk kısmını Pergamon'da koruma altına almıştır. Hazinenin akıbeti hakkında detaylı bilgi için bkz. M. Orhun (2018). Pergamon Kralı III. Attalos'un Bağışı ve Roma'nın Asya Eyaleti'nin Kuruluşu. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (14), s. 283

³⁵⁹ Diod. XX. 107. 3.-4.

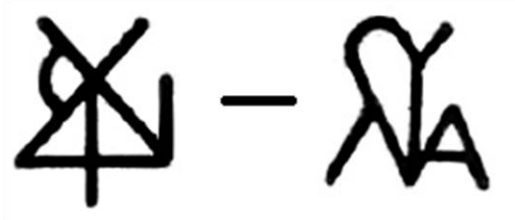
³⁶⁰ Öztöpaş, 2010, **a.g.k.**, 7

³⁶¹ Öztöpaş, 2010, **a.g.k.**, 7-8; Tozan, 2018, **a.g.k.**, 177

³⁶² Liv. 38. 15. 12.

Bu dönemde İÖ 167'de Synnada'da Romalılar ile Galatlar arasında bir görüşme yapılmıştır. Livius'un aktardığına göre Pergamon Kralı Eumenes ile Galatlar arasında İÖ 168-166 yılları arasında gerçekleşen savaşta, İÖ 167 yılında kış için ateşkes ilan edilince Galatlar, Pergamon'dan geri dönerken Synnada'ya kadar gelmişler; Romalılar, Galatların lideri Solovettius'un Synnada'da olduğunu duyunca Attalos'u da yanlarına alarak onunla görüşmeye karar vermişlerdir.³⁶³

Pergamon Krallığı egemenliği altında Synnada'da Grek kültürünün benimsenip gelişmeye başladığı görülmektedir.³⁶⁴ Çalışmamızda da görülebileceği üzere, Synnada şehrinde kurumları ve memurları itibariyle tipik Grek şehirlerinin yapısı görülmektedir. Ayrıca Synnada kenti Pergamon egemenliği altında iken, II. Eumenes'in hükümraniği döneminde (İÖ 197-159) Pergamon'da, üzerinde Synnada kentinin adını veren monogramların (Görsel 2.1.) bulunduğu kistophorların basılması Synnada kentinin Pergamon nazarındaki önemini ve Synnada'nın henüz sikke basma yetkinliğinde olmadığını göstermektedir.³⁶⁵

Görsel 2.1. Synnada monogramları (Öztopbaş, 2010)

İÖ 129 yılında Pergamon toprakları üzerinde Roma'nın Asia Eyaleti'ni kurmasıyla beraber Synnada bu kez önce bir süre Pontos Krallığı'na bırakılmış; kısa bir süre sonra ise Asia Eyaleti topraklarına dahil edilmiştir.³⁶⁶ Thonemann, Synnada'dan çıkmış en erken tarihli kent kararını İÖ 1. yy. başları olarak vermektedir. Bu kararda Greko-

³⁶³ Liv. 45. 34. 11.-12.

³⁶⁴ A. H. M. Jones (1940). *The Greek city: From Alexander to Justinian*, Oxford: The Clarendon Press. s. 45

³⁶⁵ Öztopbaş, 2010, **a.g.k.**, 8

³⁶⁶ Tozan, 2018, **a.g.k.**, 177

Makedon isimlere rastlanmaktadır.³⁶⁷ Synnada kentinin sikke basmaya başlaması da Pergamon Krallığı topraklarının İÖ 133 yılında Roma'ya miras bırakılmasıyla olmuştur. Kentin basmış olduğu en erken sikkeler İÖ 133 sonrasına tarihlenen kistophorlar ve aynı tarihli bronz sikkelerdir.³⁶⁸ (Görsel 2.2.; Görsel 2.3.) Ramsay Synnada'nın kurulması esnasında aynı yerde veya civarda eski yerli köylerin olabileceğini ima etmektedir.³⁶⁹ Her ne kadar mevcut veriler Synnada'nın kuruluşuyla ilgili Hellenistik Dönem öncesine parlak bir ışık tutmasa da Synnada'nın yerli halkın önceden beri teritoryasında toplu olarak veya dağınık halde³⁷⁰ yaşadığı; İÖ 4. yy.'ın sonlarından itibaren, bulunduğu coğrafi konumun da görece elverişli olması sebebiyle, Greko-Makedon kolonistlerin gelerek yerleştiği şehirden daha düşük statülü bir yerleşim yeri olduğunu söylemek mümkündür. Ünlü gezgin Texier'in de Synnada için önceleri sömürge topluluğu anlamına gelen Synnaia diye adlandırıldığını yazması düşünüldüğünde Synnada'nın farklı unsurlardan oluşan toplumsal yapısı mantıklı gelmektedir.³⁷¹ Synnada muhtemelen Roma'nın Asia Eyaleti'ni kurmasından sonra, İÖ 2. yy. sonlarından itibaren sikke basmaya başlayarak şehir statüsüne ulaşmıştır.

³⁶⁷ Thonemann, 2013, **a.g.k.**, 26-27

³⁶⁸ BMC, s. 392, 1-2, 5. Ayrıca kenttin sikke basımı Mithridates Savaşları'nın başladığı tarih olan İÖ 88'den İmparator Augustus Dönemi'ne (İÖ 27-İS 14) kadar olan süreçte kesintiye uğradığı tahmin edilmektedir. Öztopbaş'a göre bunun sebebi olarak Mihtridates Savaşları ve bu savaşların sonunda Roma'nın Asia Eyaleti kentlerine getirdiği ağır vergiler olmalıdır. Detaylı bilgi için bkz. Öztopbaş, 2010, **a.g.k.**, 9

³⁶⁹ Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 41, dn. 3

³⁷⁰ Atinalı komutan Alcibiades, İÖ 404 senesinde, Artaxerxes'e giderken Melissa'da öldürülmüştür. Muhtemelen bir köy olan Melissa, Synnada ile Metropolis arasındadır. Ramsay Melissa'yı Synnada'yla aynı çanakta yer alan, güneydeki Balçıkhisar olarak vermektedir. (Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 36, dn. 2) Dolayısıyla Greko-Makedon kolonistlerin gelmesinden önce burada, İÖ 5. yy. sonlarında, Balçıkhisar'da köy statüsünde bir yerleşim yeri olduğunu söylemek mümkündür.

³⁷¹ Texier, 2002, **a.g.k.**, 372

Görsel 2.2. Yak. İÖ 133 yılına tarihli sikke. ÖY: Athena'nın miğferli başı, sağa. AY: Ayakta baykuş, sağa, başı aşağı dönük, devrilmiş amfora üzerinde. (<https://www.asiaminorcoins.com>, Erişim tarihi: 19.07.2019)

Görsel 2.3. İÖ 133 sonrasına tarihli sikke. ÖY: Zeus'un defne çelenkli başı, sağa. AY: Dioskoros kapları arasında haşhaş ve buğday başağı. (BMC, s. 393, no. 5; <https://www.asiaminorcoins.com>, Erişim tarihi: 19.07.2019)

Roma egemenliği döneminde Asia Eyaleti sınırları içinde kalan Synnada, içinde yirmi iki yerleşim biriminin bulunduğu bir conventus merkezi olarak görülmektedir.³⁷² Aizanoi, Dorylaion, Midaion, Nakoleia ve Dokimeion gibi çeşitli kasaba ve köylerin bağlı olduğu Synnada conventusu İÖ 56'da Kilikia Eyaleti'ne dahil edilmiştir.³⁷³ Cicero, İÖ 52 senesinde, arkadaşlarına yazdığı mektuplardan birinde Synnada'da bir süre bulunduğundan³⁷⁴ ve burada bir mahkeme olduğundan söz etmektedir.³⁷⁵ Aynı yıl

³⁷² Sevin, 2001, **a.g.k.**, 206; Conventus: kendisine bağlı belli bir bölgeyi ihtiva eden mahkeme bölgesi

³⁷³ Öztöpaş, 2010, **a.g.k.**, 9

³⁷⁴ İÖ 1. yy.'da kısa bir süre için korsan tehlikesinden dolayı Anadolu'nun güney kıyıları güvenli hale gelince Kilikya valileri, deniz yolunu Ephesos'ta sonlandırıp karayolu ile Tarsus'a ulaşmışlardır. Bu yolu kullanırken Laodiceia ve Apameia boyunca seyahat ederek Synnada'ya da uğramışlardır. Ramsay'e göre geçiş yolu üzerindeki Kıbyra, Apameia ve Synnada'nın conventuslukları bu nedenle muhafaza edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Ramsay, 1887, **a.g.k.**, 481

³⁷⁵ Cic. fam. III. 8.

Atticus'a yazdığı mektupta Synnada'da üç gün kaldığını belirtmektedir.³⁷⁶ Arkadaşlarına İÖ 50 senesinde yazdığı bir başka mektupta ise Synnada'da yine üç gün kaldığından bahsetmektedir.³⁷⁷ Kısa bir süre Kilikia Eyaleti'ne bağlı kalan Synnada tekrar Asia Eyaleti'ne bağlanmıştır.

Elimizdeki verilere göre Synnada malum ününe Roma İmparatorluk Dönemi'nde ulaşmıştır. Ünlü coğrafyacı Strabon o dönem Synnada'yı şöyle anlatmaktadır:

“Synnada büyük bir kent değildir; fakat önünde, çevresi hemen hemen altmış stadia olan zeytin ağaçları ekili bir ova bulunmaktadır. Bunun ötesinde Dokimaia köyü ve keza ‘Synnadik’ mermer ocağı vardır (her ne kadar yerliler ona “Dokimete” veya “Dokimaion” derlerse de, Romalılar ona bu adı vermişlerdir). Önceleri bu ocaktan küçük çapta taşlar çıkarıldı, fakat şimdi Romalıların aşırı istekleri üzerine büyük monolit sütunlar çıkarılmaya başlanmıştır ve bunlar renklerinin çeşitliliği bakımından hemen hemen su mermerine yakındır. Gerçekten bu kadar ağır olan yükün denize taşınması güçtü, ölçüleri ve güzellikleri dikkati çeken bu sütun ve parçalar Roma'ya gönderilir.”³⁷⁸ (Strab. XII, VIII, 14)

Ramsay, Strabon'un anlatımının zeytin ağaçları ile ilgili kısmını doğru bulmamaktadır. Deniz seviyesinden 3400 feet (yak. 1036.32 mt.) yükseklikteki Synnada'da zeytin yetiştirmenin mümkün olmadığını; zeytinin o dönemde ticari amaçla sadece Aşağı Menderes Vadisi'nde yetiştirildiğini; Lykos Vadisi'nde bile yetişmediğini belirtmektedir.³⁷⁹ Lightfoot'un aktardığına göre 11. yy.'da yaşamış ve Synnada baş piskoposu olmuş Leo isimli bir din adamı Synnada'da yetersiz tarım üretiminden; üzüm, zeytin ve buğday eksikliğinden yakılarak bölge halkının sadece arpa yetiştirdiğini

³⁷⁶ Cic. Att. V. 16.; 20.

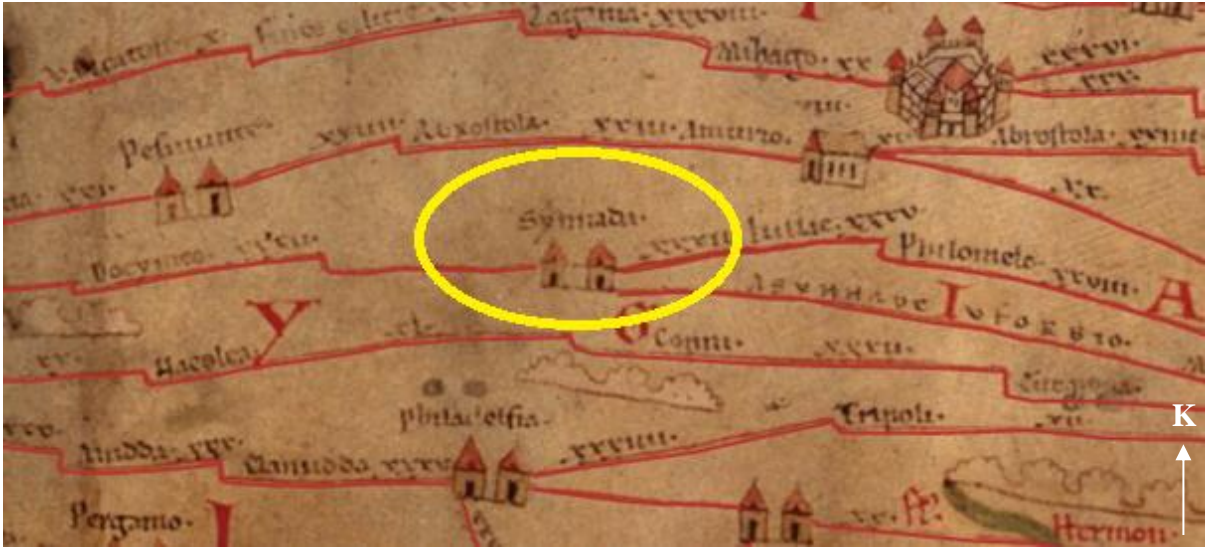
³⁷⁷ Cic. fam. XV. 4.

³⁷⁸ İmparator Hadrianus'un mezarından çıkartılan Synnada mermerleri St. Paul Kilisesi'nde kullanılmıştır. Hadrianus'un yaptırdığı Atina'daki tanrılar için ortak tapınakta da Synnada mermeri kullanılmıştır. Texier'e göre Tiberius zamanında işletilmesine yeni başlanan Synnada mermer ocaklarına, Hadrianus ayrıca özen göstermiştir. Detaylı bilgi için bkz. Texier, 2002, **a.g.k.**, 377

³⁷⁹ Ramsay, 1887, **a.g.k.**, 482. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. P. Thonemann (2011). *The Maeander Valley: a historical geography from Antiquity to Byzantium*. New York: Cambridge University Press. s. 54 vd.

yazmaktadır.³⁸⁰ Bugün de Şuhut'ta zeytin tarımı mevcut değildir. Dolayısıyla Ramsay'in Synnada'da zeytin yetiştirilemeyeceği görüşü doğru olmalıdır. Synnada'nın Roma İmparatorluk Dönemi'nde kale duvarlarında açılan dört kapısından gelen dört yolun birleştiği yerde bir forumu, stadyumu, tiyatrosu, Artemis ve Zeus tapınakları olduğu düşünülmektedir.³⁸¹

Synnada yaklaşık 250 senesinde, eski eyaletinden alınarak yeni eyaleti Phrygia-Karia Eyaleti'ne bağlanmıştır.³⁸² Hristiyanlığın yayılmasıyla beraber özellikle 4. yy. ve sonrasında Synnada'da Hristiyanlık önemli bir pozisyon elde etmiştir. Theodosius isimli bir din adamının 408'de Synnada kentinde piskoposluk yaptığı bilinmektedir.³⁸³ Synnada'ya, 13. yy.'da eski haritalardan yola çıkılarak çizilen ve Roma yollarını gösteren Peutinger Tablosu'nda da yer verilmiştir. (Harita 2.2.)

Harita 2.2. Peutinger Tablosu üzerinde Synnada (<http://peutinger.atlantides.org>, 2019)

³⁸⁰ C. S. Lightfoot (2001). Bizans döneminde Afyonkarahisar. *Afyonkarahisar kütüğü*, c. 1 içinde (s. 113-124). Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi; Yayın No. 35. s. 119

³⁸¹ Seyirci ve Başyılmaz, 1982, **a.g.k.**, 54. Ancak İlaslı, Afyonkarahisar'ın tiyatro bulunun antik kentlerini sayarken Synnada'yı zikretmemektedir. (İlaslı, 2004, **a.g.k.**, 59)

³⁸² B. Burrell (2004). *Neokoroi: Greek cities and Roman emperors*, Leiden: Brill. s. 145

³⁸³ Euseb., 6, 19; Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 150

1641’de yayımlanmış ve muhtelemen 640 yıllarındaki tarihi coğrafyayı kasteden eserde Phrygia; Phrygia Pacatiana, metropolisi Hierapolis olan Phrygia Pacatiana Altera ve metropolisi Synnada olan Phrygia Salutaris olarak bölünmüş gösterilmektedir. Dorylaeum, Polybotos, Nakoleai, Prymenessos, Lysias, Cotiaum, Dokimeion, Amorion gibi şehirler de Phrygia Salutaris’e bağlıdır.³⁸⁴ Bunu Ramsay’ın Nakoleai’den bahsederken bu şehrin 787-862 arasında baş piskoposluk olduğunu; 7., 8., 9. ve 1. piskoposluk listelerince Synnada’ya bağlı gösterildiğini belirtmesi³⁸⁵ ve Kotiaion’u da 8. ve 9. listelerde Synnada’ya bağlı bir piskoposluk olarak göstermesi de desteklemektedir.³⁸⁶ Bizans Dönemi’nde thema, yani askeri bölge yapıldığı zaman Phrygia, Anatolia ve Opsikion olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Phrygia’nın Anatolia ve Opsikion’dan geriye kalan kısmı ise Lykaonia ve Pisidia’nın büyük bir parçasıyla beraber Büyük Anatolia Teması’nı oluşturmaktadır.³⁸⁷ Anatolia temasının başkenti Amorium’dur.³⁸⁸ Synnada da muhtemelen bu dönemde ya Anatolia teması içinde ya da Büyük Anatolia teması içerisinde yer almış olmalıdır. Bizans yönetimi bölgede 11. yy. sonlarına kadar sürmüştür.³⁸⁹ Bizans Dönemi’nde de Kayabelen (Bedeş), Atlıhisar, Ağzıkara, Ortapınar, Mahmut Köy, Hallaç (Seydi Sultan) gibi yerleşimlerin var olduğu öngörülebilir.³⁹⁰ Lightfoot’un aktardığına göre bu dönemde Synnada baş piskoposu olan Leo isimli birisi, Synnada’da yetersiz tarım üretiminden; üzüm, zeytin ve buğday eksikliğinden yakılarak bölge halkının sadece arpa yetiştirdiğini ve yakıt için tezek kullandığını yazmaktadır. Ayrıca 10. yy.’ın ikinci yarısında bile mermer ticaretinin yapıldığını söylemektedir.³⁹¹

Synnada şehrinin adı Bizans Dönemi’nden itibaren Çıfit veya Çifut olarak geçmektedir. Selçuklular tarafından alındıktan sonra da Şuhud/Şuhut adını almıştır.³⁹² Bölgede XIII. yy.’dan itibaren Türk hakimiyeti başlamıştır.

³⁸⁴ Not. episc., 240 vd.

³⁸⁵ Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 95

³⁸⁶ Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 98

³⁸⁷ Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 164

³⁸⁸ İlaşlı, 2004, **a.g.k.**, 61

³⁸⁹ Seyirci ve Başyılmaz, 1982, **a.g.k.**, 58

³⁹⁰ TIB 7, s. 394-395

³⁹¹ Lightfoot, 2001, **a.g.k.**, 118

³⁹² Seyirci ve Başyılmaz, 1982, **a.g.k.**, 33

2.2. Sosyopolitik Yapı

2.2.1. İdari organlar

2.2.1.1. Boule (βουλή)

Boule, ekklesia adlı halk meclisinin yetkilendirdiği çerçevede ihtiyatlı, uygulayıcı ve idari gücü olan meclisin emrindeki bir organdır. Memurlar, mali durum, dini festivaller, kamu binalarının bakımı gibi konularda meclisin verdiği ölçüde görevler üstlenmiştir.³⁹³ Atina'da otuz yaş üstündeki beş yüz erkek vatandaştan oluştuğu için Beşyüzler Meclisi de denilen bu organ, İÖ 6. yüzyılda Solon tarafından oluşturulmuş olmakla birlikte asıl işleyişi Kleisthenes'in reformlarına dayanır³⁹⁴ ve en iyi örneği İÖ 508/507'de Kleisthenes tarafından Atina'da kurulandır. Bouleterion denilen binada günlük toplanan bu boulenin kuruluşu, her on kabileden elli üyenin seçilmesiyle gerçekleştirilmiştir.³⁹⁵ Boule üyeleri ve başkanı genellikle oy çokluğu ile bir yıllığına seçilmiştir; bazen altı ay ya da daha az süreyle seçildiği de olmuştur.³⁹⁶ Örneğin Rhodos'ta, Tarsus'ta, Karia'daki Stratonikeia'da üyeler altı ay için seçilmiştir.³⁹⁷ Atina'da boule üyeleri aynı zamanda baş arkhon olarak da görev almışlardır.³⁹⁸ Batı'da Roma şehirlerinde boulenin üye sayısı genellikle yüzdür, bazen ise daha düşüktür. Hellenistik dönemde Grek şehirlerinde üye sayısı yüzden fazladır. Roma kontrolüne geçtikten sonra da bu şehirler üye mevcudunu korumuştur.³⁹⁹ Atina sisteminin yürürlükte olduğu şehirlerde, boule rotasyonlu şekilde görev yapan ve başkanının seçimle iş başına geldiği komitelere ayrılmıştır.⁴⁰⁰

³⁹³ McLean, 2014, **a.g.k.**, 305

³⁹⁴ A. Sina (2016). Eski Yunan yargı sistemi: İÖ IV. yüzyılda Atina'da yargıçlar ve mahkemeler. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (123), dn. 15

³⁹⁵ McLean, 2014, **a.g.k.**, 305-306

³⁹⁶ D. Magie (2001b). *Anadolu'da Romalılar*. c. 3, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. s. 10; McLean, 2014, **a.g.k.**, 306

³⁹⁷ Magie, 2001b, **a.g.k.**, dn. 18

³⁹⁸ McLean, 2014, **a.g.k.**, 306

³⁹⁹ T. Bekker-Nielsen (2008). *Urban Life and Local Politics in Roman Bithynia: the small world of Dion Chrysostomos*, Aarhus: Aarhus University Press. s. 68

⁴⁰⁰ Jones, 1940, **a.g.k.**, 165; Magie, 2001b, **a.g.k.**, 10

Roma Dönemi'nde halk meclisinin önemi azalırken boulenin otoritesi artmaya başlamıştır.⁴⁰¹ Grek şehir devletlerinde oligarşik ve timokratik bir yönetimi destekleyen Roma yönetimi altında boule, 1. yy.'dan itibaren, kendini devam ettiren oligarşik; magistrat olacakları sınırlayan timokratik bir yapıya bürünmüştür.⁴⁰² 3. yy. sonunda, tüm bouleler kalıcı kurumlar haline gelmişlerdir. Bazı özgür Anadolu şehirlerinde meclislerin demokratik yapısını devam ettirdikleri görülmüştür. Üyelerinin yeniden seçilebilmesi veya yıllık seçilmeleri de olağan hale gelmiştir. Üye sayısı ve kabilelere bölünme gibi konularda eski gelenekler de muhafaza edilmiştir. Örneğin Stratonikeia ve Rhodos üyelerini altı ayda değiştirme uygulamasına devam etmiştir.⁴⁰³ Jones, Roma Dönemi'nde boulenin -meclisin işlemlerini veto hakkı dahil- kazanılmış geniş haklara sahip olduğunu yazmaktadır.⁴⁰⁴

Synnada'dan ele geçirilmiş yazıtların on iki tanesinde⁴⁰⁵ boule ifadesi geçmektedir. Kentin bastığı sikkelerin en erken İÖ 133 sonrasına tarihlendirilmesi dolayısıyla Synnada'da boulenin kuruluşu da bununla paralel olmalıdır. Dolayısıyla bu yazıtlardan hemen hepsinin imparatorluk dönemine tarihli olması sebebiyle de boulenin kuruluşu ve dolayısıyla Synnada'nın şehir statüsüne yükselmesi Roma Dönemi'nde olmuş olmalıdır. Yazıtlardan anlaşıldığına göre Synnada'da güçlü⁴⁰⁶, seçkin⁴⁰⁷ gibi sıfatlarla nitelendirilen boulenin varlığı sabitken kentte herhangi bir bouletarion binasının durumu bilinmemektedir. Yazıtlarından on tanesinde boule, demosla beraber karar alırken sadece bir tanesinde⁴⁰⁸ boule, demos olmaksızın tek başına karar almıştır. Bu durum boulenin kent yönetiminde demosla uyum içinde olduğunu göstermektedir. Boule yazıtlarının on tanesi onurlandırma içerikli iken bir tanesi⁴⁰⁹ fragman şeklinde, T. Ail. Valerius isimli birisinin iki kez tribun olduğundan bahseden -muhtemelen söz konusu kişinin tribun olarak atandığı- bir yazıttır. Bu yazıtta boulenin güçlü olarak

⁴⁰¹ McLean, 2014, **a.g.k.**, 308

⁴⁰² McLean, 2014, **a.g.k.**, 309

⁴⁰³ Jones, 1940, **a.g.k.**, 176

⁴⁰⁴ Jones, 1940, **a.g.k.**, 171

⁴⁰⁵ Testimonia, Ep.2., 10., 26., 28., 37., 41., 47., 53., 54., 64., 65., 72.

⁴⁰⁶ Testimonia, Ep.10

⁴⁰⁷ Testimonia, Ep.28., 54.

⁴⁰⁸ Testimonia, Ep.54.

⁴⁰⁹ Testimonia, Ep.10

nitelendirilirken demosun övücü herhangi bir sıfatla nitelendirilmemesi, en azından söz konusu kararın alınmasında, boulenin daha etkin olduğunu göstermektedir. Bağlantılı olarak, boule ve demosun İmparator Septimius Severus'u onurlandırdığı bir yazıtta⁴¹⁰, yazıtın dikiminin sorumluluğunun verildiği arkhonlar kurulunun baş arkhonu Ti. Ail. Valerius Marcellius isimli birisinden bahsedilmektedir. Bu kişinin iki kez tribun olduğundan bahsedilen T. Ail. Valerius isimli kişi olma ihtimali yüksektir.

2.2.1.2.Demos (δημος)

Demos geçmişi oldukça eskiye dayanan, kent devletlerinin toprakları içinde yer alan kırsal nitelikteki yerleşme türlerinden biridir. Atina'nın merkezinin oluşturduğu Attika yönetim bölgesi içinde sayıları 170'e kadar çıkan her demosun kendi maliyesi, meclisi ve mahkemesi vardır.⁴¹¹ Aristoteles⁴¹², demosları dolaşarak demoslarda görev yapan hakimlerden bahseder.⁴¹³ Batı Anadolu Hellenistik devir kent devletleri için ise resmi kütüğe kayıtlı yetişkin erkeklerden oluşan bir organdır. Etkisini teorik olarak yasama, seçim ve yargı işlevlerine sahip bir genel mecliste göstermiştir.⁴¹⁴ Demokratik yönetimin temelini oluşturan demosa kadınlar ve yurttaş olmayan devamlı sakinler üye değildirler. Demosun devletin koyduğu yasalara aykırı davranma hakkı yoktur.⁴¹⁵

Demos kavramının bugün bilinen anlamı halk, toplum olsa da Marek demos kavramının şehrin tüm yurttaşlarını işaret etmediğini yazmaktadır. Marek'e göre şehrin etrafında yaşayan insanları tanımlayan bir anlama bürünen demos kavramı daha çok katılımsal ve yapısal olarak bağımsız ve kendi kendine yönetimi devam ettiren; şehire entegre olduktan sonra da iş birliğini sürdüren toplulukları ifade eder.⁴¹⁶ Buradan demos kavramının kırsalda veya köyde yaşayanları işaret ettiğini tahmin edebiliriz. Bu

⁴¹⁰ Testimonia, Ep.26.

⁴¹¹ Sina, 2016, **a.g.k.**, dn. 23

⁴¹² Antikçağ felsefesinin en önde gelen filozofu olup tarihsel açıdan en önemli eseri, devlet anayasalarını sistematik bir biçimde tasvir ve analiz ettiği *Politika*'dır. Bu amaçla topladığı yüz kırk altı anayasadan yalnızca, çalışmamızda kullandığımız, Atina anayasası (Atinalıların Devleti) muhafaza olmuştur.

⁴¹³ Aristot. 11., LIII

⁴¹⁴ Magie, 2001b, **a.g.k.**,10

⁴¹⁵ McLean, 2014, **a.g.k.**, 304

⁴¹⁶ Marek, 2016, **a.g.k.**, 450

kapsamda, bazı köyler (δημος, κόμη, κατοικία) de boule tertip ederek ve memurlarına şehirlerdeki gibi unvanlar vererek yönetimlerini şehirlerin bu demokratik karakterini model olarak oluşturmuşlardır. Köylerin politik egemenliği olmamasına karşın sosyal, dini ve idari konularda yasa yapma noktasında sınırlı bir gücü vardır.⁴¹⁷ Zamanla demosların politik aktifliği kalmamıştır. 2. yüzyılın sonlarından itibaren, Anadolu şehirleri arasında yalnızca demos tarafından onaylanmış karar yok gibidir.⁴¹⁸ Buna paralel olarak Synnada'dan ele geçilmiş, boule olmaksızın demosun tek başına karar aldığı yazıtlar da 2. yy. ve öncesine tarihlidir.⁴¹⁹

Synnada'da demostan on altı yazıtta bahsedilmektedir.⁴²⁰ Demos, on beş yazıttan on tanesinde boule ile beraber karar almış, bir tanesinde⁴²¹ Romalı yerleşiklerle, bir tanesinde⁴²² de Atinalılarla beraber karar almıştır. Üç tanesinde ise sadece demos karar vermiştir. Demos kararlarını içeren yazıtlardan on beş tanesinin buluntu yeri Synnada, bir tanesinin⁴²³ buluntu yeri Synnada ile aynı çanakta yer alan Balçıkhisar'dır. Demos yazıtlarının on üç tanesi onurlandırma yazıtı, bir tanesi mezar steli⁴²⁴, bir tanesi⁴²⁵ de fragman şeklinde T. Ail. Valerius isimli birisinin iki kez tribun olduğundan bahseden - muhtemelen söz konusu kişinin tribun olarak atandığı- bir yazıttır. Demosun, boule olmaksızın aldığı kararlardan bir tanesi dikkat çekicidir. 150-200 aralığına tarihlenen bir yazıtta⁴²⁶ demos, İÖ 88-80 arasında pro questorluk yapmış Lucullus'un torunu Lucius Licinnius'u patron ve hayırsever olarak onurlandırmaktadır. Bu durum bölgede güçlü magistrat ailelerin varlığını ve uzunca bir süre mevcut hakimiyetlerini göstermektedir.

⁴¹⁷ McLean, 2014, **a.g.k.**, 305

⁴¹⁸ S. Dmitriev (2005). *City government in Hellenistic and Roman Asia Minor*, New York: Oxford University Press. s. 330

⁴¹⁹ Testimonia, Ep.11., 5.

⁴²⁰ Testimonia, Ep.2., 5., 7., 10., 11., 26., 28., 37., 41., 47., 53., 64.-65., 71.-73.

⁴²¹ Testimonia, Ep.7.

⁴²² Testimonia, Ep.5.

⁴²³ Testimonia, Ep.37.

⁴²⁴ Testimonia, Ep.71.

⁴²⁵ Testimonia, Ep.10.

⁴²⁶ Testimonia, Ep.11.

Synnada'da boule on bir karardan sadece birinde demos olmaksızın karar alırken demos on beş karardan beş tanesinde boule olmaksızın kararlar almıştır. Bu kapsamda demosun şehir yönetiminde bouleden daha etkin olduğu söylenebilir.

2.2.1.3. Gerousia (γερωσία)

Yaşlılar Birliği olarak adlandırılan gerousia ilk kez Anadolu'da İÖ 4. yüzyıl sonunda, Ephesos'taki Artemis Tapınağı'nın yönetiminde rol almıştır. Gerousia, üyelerinin yaşı ve prestiji nedeniyle her yerde büyük bir saygıya sahip olarak kamu işlerinde belirli bir etkide de bulunmuştur. Gerousia topluluğuna katılabilmek anlamında giriş ücreti, gerousiaya bağış ve miraslardan elde edilen gelirlerden oluşan bir fona sahiptir. Bu fon gymnasionların bakımı için kullanılmıştır. Bazen kendilerine ait bir başkanları, memurları, sekreteri, hazinedarı da olmuştur.⁴²⁷ Üyeleri genellikle ex-magistratlardan ve boule üyelerinden oluşmaktadır. McLean'ın deyiimiyle gerousia, şehrin en seçkin aristokrat kulübüdür.⁴²⁸ Bazı şehirlerde gerousianın üye sayısı sınırlı tutulmuştur. Gerousia politikadan da uzak kalmamıştır. Boule ve demos sık sık onurlandırma yazıtları ile gerousiayla bağını koparmamıştır. Buna karşın gerousianın yasal bir ayrıcalığı olmamıştır. Bazı gerousiaların dini fonksiyonları da bulunmaktadır. Bazı belirli kùltlerin yönetiminde sorumluluk sahibi olmuşlardır.⁴²⁹

Gerousia, bölgeden bölgeye farklı formlar gösterse de Roma Dönemi'nde neredeyse her Grek şehrindeki varlığı kanıtlanmıştır.⁴³⁰ Buna paralel olarak Synnada'da, iki yazıttan⁴³¹ gerousianın varlığını bilmekteyiz. Bunlardan birisinde⁴³² gerousia, baş rahip Kl. Lorentius'u arkhonlar Valerius Korveinus ve Frontinus aracılığıyla onurlandırmıştır. Diğerinde⁴³³ ise Daman isimli bir gerousia arkhonundan bahsedilmektedir. Bu durum Synnada gerousiasının dini fonksiyonunu; bir sivil toplum

⁴²⁷ Magie, 2001b, **a.g.k.**,19; Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 133-134

⁴²⁸ McLean, 2014, **a.g.k.**, 318

⁴²⁹ Jones, 1940, **a.g.k.**, 226

⁴³⁰ McLean, 2014, **a.g.k.**, 318

⁴³¹ Testimonia, Ep.6.; Ep.65.

⁴³² Testimonia, Ep.6.

⁴³³ Testimonia, Ep.65

örgütlenmesi gibi durmasına ve yasal ayrıcalığı olmamasına karşın arkhonlar eliyle kent yönetiminde söz sahibi olduğunu göstermektedir.

2.2.1.4. Gençlik birliği (νεοί)

Hellenistik dönemde Asia kentlerinde gerousia denilen yaşlılar birliğinin yanında gençler birliği (neoi) ve yetişkin erkekler birliği (ephebes) denilen oluşumlar da mevcuttur. Gerousia gibi bu birlikler de bağış ve miraslardan elde edilen gelirlere oluşan ve gymnasionların bakımı için kullanılan bir fona sahiptir. Bazen bu birliklerin de kendilerine ait bir memurları, başkanları, sekreteri, hazinedarı olmuştur.⁴³⁴ Örneğin Stratonikeia kenti yetişkinler birliğinin kendi sekreteri vardır. Mylasa da genç yetişkinler birliği için özel gymnasiarkhos bulunmaktadır. Sestus'ta gençlerin ve yetişkinlerin ephebarchos adında kendi gymnasiarkhosları vardır. Sardes'teki gençlerin de kendi gymnasiarkhosları vardır.⁴³⁵ Gençler veya yetişkinler derneğine üye olmak için bir giriş ücreti söz konusudur. Ephebesler bir de abonelik ücreti ödemişlerdir.⁴³⁶

Gençler birliği synodoi veya synedria denilen kavramlara refere etmektedir.⁴³⁷ Marek synedroi kelimesinin karşılığını delegeler olarak belirtmektedir.⁴³⁸ Buradan hareketle, bizce synodoi veya synedria, gençlerin içerisinde seçilmiş bir komitenin adı olmalıdır.

Neolardan eğitimini tamamlamış olanlar ephebes olarak adlandırılır.⁴³⁹ Ephebeslere katılım için belirli bir zenginlik seviyesi gereklidir. Çünkü şehir bazı kurumları finanse edememiştir. Dolayısıyla fakir ailelerin çocukları bu gruba katılamamıştır. Bu kapsamda Synnada'daki neoliler de varlıklı ailelerin çocukları; muhtemelen şehrin önde gelen, elit ailelerin çocukları olmalıydılar.⁴⁴⁰

⁴³⁴ Magie, 2001b, **a.g.k.**,19; Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 134

⁴³⁵ Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 31 vd.

⁴³⁶ Jones, 1940, **a.g.k.**, 245

⁴³⁷ Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 131

⁴³⁸ Marek, 2016, **a.g.k.**, 418

⁴³⁹ McLean, 2014, **a.g.k.**, 317

⁴⁴⁰ C. Laes ve J. Strubbe (2014). *Youth in the Roman Empire: The young and the restless years?*, New York: Cambridge University Press. s. 110

Gymnasionda verilen eğitimin gençler için asıl kazanımı ailelerinin izinde politik kariyerdir.⁴⁴¹ Ephebes üyesi yetişkinler on beş/on altı yaşlarında eğitimlerini bitirdikten sonra şehirde yönetime katılmaya başlamışlardır.⁴⁴² On beş-yirmi beş yaş aralığında ya da yaklaşık on altı yaşındaki, ephebes döneminde, yetişkinlerin magistrat olarak kaydedildiği; gymnasiarkhos veya agonthetes olarak görev yaptığı görülmüştür. Ancak agoranomosluk, sitoneslik veya grammateusluk gibi mali ve ciddi idari görevlerde bulunmamışlardır.⁴⁴³ Elit ailelerin çocuklarının ve gençlerinin ailelerinin izinden gideceği beklendiği için⁴⁴⁴ Synnada şehrinin neoileri veya synedrion üyeleri ileriki dönem için kentin idari yaşamında etkili olmuş olmalıdırlar. Atlıhisar'dan ele geçirilmiş, 3. yy.'a tarihli bir yazıt, imparatorsever gençlerden, bu gençlerin konseyi olan synedriondan bahsetmektedir. Yine aynı yazıtta, synedrionun bağış aldığını da görmekteyiz.⁴⁴⁵ Gayet politik duran “imparatorsever gençler” ifadesi yukarıda da anlattığımız üzere, neoilerin şehrin politik yaşantısında önemli ailelerin çocukları olduklarını doğrulamaktadır. Ayrıca yazıtın ele geçirildiği Atlıhisar'da bir gymnasionun olması beklenebilir.

2.2.2. Memurlar

Çalışmamızda şehirdeki görevliler, memurlar ve magistratlar olmak üzere kendi arasında iki gruba ayrılmıştır. Çünkü Synnada'da arkhon, agoranomos, agonthetes, logistes vb. gibi tipik Grek şehirlerinin memurlukları hem de Roma Dönemi'nde görülmeye başlanan procurator, tablarius, commentariis gibi görevliler mevcuttur. Bu sebeple çalışmamızda arkhon, agoranomos, agonthetes, logistes vb. gibi tipik Grek şehirlerinin memurlukları bu başlık altında incelenmiştir.

Grek şehirlerinde tüm kamu hizmetlileri memurlar ve leiturgialar olmak üzere iki ana başlıkta toplanmıştır. Bazı magistratlar bireysel hizmet ederken bazıları kurul olarak hizmet etmiştir. Magistratlar boule tarafından hazırlanan aday listesi arasından meclisce seçilmiştir. Her üye kurulda dönüşümlü olarak başkan olarak görev almıştır. Her şehir

⁴⁴¹ Laes ve Strubbe, 2014, **a.g.k.**, 108

⁴⁴² Laes ve Strubbe, 2014, **a.g.k.**, 169

⁴⁴³ Laes ve Strubbe, 2014, **a.g.k.**, 171 vd.

⁴⁴⁴ Laes ve Strubbe, 2014, **a.g.k.**, 175

⁴⁴⁵ Testimonia, Ep.34.

için herhangi bir magistrat kurulu, diğerleri arasında ilk sıraya konmuştur. Birinci sıradaki bu yürütme kurulu Atina'da arkhonlar olarak bilinmektedir ancak bu kurulun adı şehirden şehire farklılık göstermektedir. Örneğin Aphrodisias'ta arkhonlar; Pamphylia ve Kilikia'da prytaneis; Hieropolis, Miletos, Mylasa, Nysa, Sardis ile Karia, Lydia ve Phrygia şehirlerinin genelinde strategois olarak bilinmektedir.⁴⁴⁶ Synnada'da ise yürütme kurulu arkhonlar kuruludur.⁴⁴⁷

Şehirlerdeki en yüksek memur, yıllık olarak seçilen ve eponymous unvanını alan memurdur. Bu memur, yukarıda bahsedilen magistrat kurulunun başkanıdır. Rütbe olarak en yüksek olan bu memur, demokratik kurumlar içerisinde, iktidar gücü anlamında aynı seviyede güçlü değildir. Bu memurun temel görevleri arasında belirli devlet kurbanlarını sunmak, şehir protokolünde en önde yürümek ve yıl boyunca cömertçe şehrin belirli kamusal eğlence faaliyetlerinin gerçekleşmesini sağlamaktır. Bundan dolayı, bu memurluk zengin kişilerin yürütebileceği bir görevdir. Ekonomik kriz dönemlerinde tapınak hazinesinden de harcama yapılmıştır. Kamu belgeleri ve fermanlar bu eponymous olan memurun adı ile tarihlendirilmiştir.⁴⁴⁸

Roma Dönemi'nden hemen önce bir kişi aynı anda iki veya daha fazla memurluğu icra edebilmiştir. Synnada'da da Roma Dönemi için bu durum böyle olmalıdır. Çünkü Daman isimli birisinin arkhon, strategos, agoranomos ve kayıt ofisi memuru olarak zikredildiğini görmekteyiz.⁴⁴⁹ Muhtemelen müzkir Daman'ın oğlu Zeukson Daman da yazıtlarda agoranomos ve kayıt ofisi memuru olarak geçmektedir.⁴⁵⁰ Poseidonios isimli birisi de stephanephoros, grammateus ve sitones olarak anılmıştır.⁴⁵¹

Logistes ve syndikos memurluklarının Roma Dönemi'nde var oluşları, Anadolu şehirlerinde Roma öncesi eğilimin devam ettiğini göstermektedir.⁴⁵² Benzer şekilde Roma Dönemi'nde eponymous magistratlar ve yürütme kurulları geç tarihlere kadar eski unvanlarını kullanarak var olmaya devam etmişlerdir. Hala görev süreleri bir yıl olarak

⁴⁴⁶ McLean, 2014, **a.g.k.**, 310-311

⁴⁴⁷ Testimonia, Ep. 26., 35., 48., 52.

⁴⁴⁸ McLean, 2014, **a.g.k.**, 309

⁴⁴⁹ Testimonia, Ep.65.

⁴⁵⁰ Testimonia, Ep.64.

⁴⁵¹ Testimonia, Ep.72.

⁴⁵² Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 306

halk tarafından seçilmeye devam edilmişlerdir.⁴⁵³ Ancak, muhtemelen Roma yönetiminin ilerleyen dönemlerinde, daimi memurluklar görülmeye başlanmıştır. Örneğin süresiz gymnasiarkhosluk, agonotheslik, stephanephorosluk, agoranomosluk Anadolu'da çeşitli şehirlerde ve Grekçe konuşulan diğer bölgelerde sadece eyalet olunan süreçte görülmüştür. Agonotheslik ve prytaneislik sekiz kez, stephanephorosluk dokuz veya on bir kez, rahiplik on kez olunabilmiştir.⁴⁵⁴

Roma Dönemi'nde bazı magistratlardan şölen giderleri, oyun ödülleri, tahıl fiyatlarını dengeleme gibi konularda büyük meblağları kendi bütçelerinden karşılamaları beklenmiştir. Bundan dolayı da bu dönemde magistratlık aristokratlar tarafından kontrol edilir olmuştur.⁴⁵⁵ Örneğin agoranomoslardan ve sitoneslerden kıtlık döneminde fiyat kırarak fiyatları düşürmeleri; gymnsiarkhoslardan yağ temin etmeleri; rahiplerden kurbanları hazırlamaları; agonotheslerden atletler ve sanatçılar için misafirperver olmaları beklenmiştir.⁴⁵⁶

2.2.2.1. Arkhon (ἄρχων)

Arkhon başta Atina olmak üzere birçok Grek kent devletinde yüksek devlet makamlarını ellerinde tutan ve hem yargı hem de yürütme konusunda geniş kapsamlı yükümlülükleri olan yüksek memurlara verilen addır.⁴⁵⁷ Bilinen basit anlamı ile otoriter veya lider anlamına gelmekte olan arkhon kelimesi, Roma İmparatorluk Dönemi için magistratlar veya uygulayıcı memurlar olarak yorumlanmaktadır.⁴⁵⁸ Arkhon terimi yazıtlarda özellikle imparatorlar ve Roma memurları tarafından geleneksel bir terim olarak şehir magistratları için kullanılmıştır.⁴⁵⁹

Aristoteles arkhonluğu en önemli ve en eski memurluklar arasında sayar. Aristoteles, önceleri din işleriyle ilgilenmeyen arkhonların sadece sonradan ortaya çıkmış

⁴⁵³ Jones, 1940, **a.g.k.**, 174-175

⁴⁵⁴ Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 221 vd.

⁴⁵⁵ McLean, 2014, **a.g.k.**, 310

⁴⁵⁶ Jones, 1940, **a.g.k.**, 247

⁴⁵⁷ Sina, 2016, **a.g.k.**, dn. 18

⁴⁵⁸ Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 109

⁴⁵⁹ McLean, 2014, **a.g.k.**, 312

dinsel görevleri yerine getirmekle görevli olduklarını ve yetkilerinin genişlemesiyle sonradan önem kazandıklarını belirtmektedir.⁴⁶⁰

Aristoteles, arkhonların sayısını zikrederken önce altı diğer arkhondan ve sonra da dokuz arkhondan bahsetmektedir.⁴⁶¹ Aristoteles'in bahsettiği bu altı diğer arkhon, altı ast arkhon olarak yasa tekliflerini hazırlayanlardır. Sekreterle beraber arkhonlar kurulu toplam on kişiden oluşmaktadır.⁴⁶² Aristoteles arkhonlar seçilirken her kabileden önce on kişi seçildiğini; sonra her kabileden bir kişi olmak üzere kura çekilerek toplam dokuz arkhonun belirlendiğini yazmaktadır.⁴⁶³ Arkhonlar kendilerine iki yardımcı da seçmişlerdir.⁴⁶⁴ Baş arkhon, şehrin eponymos arkhonu olarak seçilerek en yüksek memur sıfatı ile devletin başı rolüne bürünmüştür.⁴⁶⁵

Aristoteles'in anlattığına göre arkhonların görevlerinden bazıları Asklepios adına alay düzenlemek, Dionysia Bayramı'na alay hazırlamak, Thargelia Bayramı'nı ve Zeus için yapılacak törenleri hazırlamaktır. Görevlerinden bir diğerinde arkhonlar özel ve resmi davalardan bazıları kendisine gönderildikten sonra soruşturmayı başlatıp dosyayı halk mahkemesine göndermekle görevlidir.⁴⁶⁶ Ayrıca arkhonlar yetimlere ve kocası ölen hamile kadınlara yapılan kötülükleri de mahkemeye vermekle de yetkilidir.⁴⁶⁷ Mahkeme hakimlerini kura ile belirlemek de arkhonların görevlerindedir.⁴⁶⁸ Arkhonlar üzerinde kutsal zeytin ağaçlarının bulunduğu arazilerin sahiplerinden ağaç başına yağ almışlardır.⁴⁶⁹

Synnada'da arkhon terimi on adet yazıtta⁴⁷⁰ baş arkhon, arkhonlar kurulu gibi farklı şekillerde geçmektedir. Bu ifadelerden hareketle, Synnada'nın tipik Grek şehirlerinin memurluklarına sahip olduğu ve bu karakteristiğini Roma egemenliği döneminde

⁴⁶⁰ Aristot. III

⁴⁶¹ Aristot. III

⁴⁶² McLean, 2014, **a.g.k.**, 312

⁴⁶³ Aristot. VIII

⁴⁶⁴ Aristot. LVI

⁴⁶⁵ McLean, 2014, **a.g.k.**, 312

⁴⁶⁶ Aristot. LVI

⁴⁶⁷ Aristot. LVI

⁴⁶⁸ Aristot. LIX

⁴⁶⁹ Aristot. LX

⁴⁷⁰ Testimonia, Ep. 6., 26., 32., 35., 36., 48., 51., 52., 55., 65.

muhafaza ettiği söylenebilir. Yazıtlardan⁴⁷¹ anlaşıldığı kadarıyla ikinci kez, üçüncü kez baş arkhon seçilme gibi ifadelerin geçmesi, kentte arkhonların birden fazla kez baş arkhon olabildiklerini göstermektedir. Şehrin yürütücü kurulu da arkhonlar kuruludur.⁴⁷²

2.2.2.2.Strategos (στρατήγος)

Bilinen karşılığı olarak askeri işlerin yürütülmesi ile görevli generallerdir. Ordu toplamak, askerleri donatmak ve sevk etmek gibi görevler strategosların görevleri arasındadır.⁴⁷³ Strategoslar zamanla Atina, Anadolu ve başka yerlerde şehrin meseleleriyle ilgilenen prytaneislere denk bir kurula dönüşmüştür. Örneğin Rhodos'ta ordu olmamasına rağmen strategosların varlığı söz konusudur.⁴⁷⁴ Aristoteles, Peisistratos'un tiranlık yönetimini kurduğu zaman hem strategos hem de halk meclisi lideri olduğunu yazmaktadır.⁴⁷⁵ Dmitriev ise Hellenistik dönemde askeri görevlilerin arkhonlar kurulu içerisinde sayılmadığını belirtmektedir.⁴⁷⁶ Birçok şehirde strategoslar kurulunun mevcut olduğu söylenebilir. Bazı şehirlerin on üyeye kadar atama yapmasına karşın yeni kurulmuş Anadolu şehirleri yürütme kurulu olarak strategoslara genellikle 5 üye atamayı tercih etmişlerdir.⁴⁷⁷ Aristoteles de birden fazla strategosun aynı zamanda görev yapabildiğini söylemektedir.⁴⁷⁸

Buradan hareketle kökeni itibariyle askeri bir görevi tanımlayan strategosluğun zamanla veya farklı bölgelerde -muhtemelen şehir sınırları güvenlik açısından sıkıntısız olan ve askeri birimlere çok ihtiyaç duyulmayan yerlerde- askeri karakterinden sıyrılarak yönetici sınıfı işaret eden bir terime dönüştüğü ön görülebilir. Synnada'nın fiziki coğrafyasının oluşturduğu izole çanak, kenti kısmen güvenli hale getirmiş olabileceği için strategos, sadece bir yazıtta geçmektedir.⁴⁷⁹ Agoranomos ve kayıt ofisi memuru olan

⁴⁷¹ Testimonia, Ep.26., 36., 48., 52.

⁴⁷² Testimonia, Ep.26., 48., 52.

⁴⁷³ Magie, 2001b, **a.g.k.**,14

⁴⁷⁴ McLean, 2014, **a.g.k.**, 313

⁴⁷⁵ Aristot. XXII

⁴⁷⁶ Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 56

⁴⁷⁷ McLean, 2014, **a.g.k.**, 312-313

⁴⁷⁸ Aristot. LXI

⁴⁷⁹ Testimonia, Ep.65.

Daman isimli birisinin, hem gerousia arkhonu hem de şehrin strategosu olarak onurlandırıldığını görmekteyiz. Bu kişi muhtemelen asker kökenli birisidir ancak agorada 2000 podas mesafenin yaptırılması için para bağışlayan birisi olarak daha çok agoranomos yönü ön plana çıkmaktadır.⁴⁸⁰

2.2.2.3. *Gymnasiarkhos* (γυμνασιάρχος)

Gymnasion denilen Grek şehirlerinin en karakteristik kurumlarından birisinin korunması ve bakımı ile sorumlu kişilerdir. Özellikle gymnasionlarda kullanılan zeytinyağını temin etmek bu görevlilerin işidir. Ciddi bir ödenek isteyen bu görev için gerekli para bazen kent hazinesinden, bazen de cömert kişiler ya da bizzat gymnasiarkhoslar tarafından karşılanmıştır. Görevin yükümlülükleri arasında karşılaşmalar düzenleme ve ödül verme de vardır. Gymnasion bazen kent festivalleriyle birleşmiş oyunlara katılan atletler için eğitim alanı olarak hizmet eden bir yapı olduğu için bu durum gymnasiarkhoslara bir leitourgia ve agonothetes olma görevini de yüklemiştir.⁴⁸¹ Jones -muhtemelen kişisel bütçeden yapılan harcamalar dolayısıyla- gymnasiarkhosluk görevininin üç, dört, altı ay gibi kısa periyotlarla yapıldığını yazmaktadır.⁴⁸² Gymnasionların gelirleri arasında kendi fonları, şehir hazinesinden alınan paralar, ziyaretçilerin ödedikleri, hayırseverlerin bağışları sayılabilir.⁴⁸³

İÖ 5. yy.'dan 4. yy.'a kadar, Anadolu'daki yüz otuz şehirde ve kıyı adalarında gymnasium veya gymnasiarkhos terimlerinden bahsedilmiştir. Bu veriden hareketle hemen her şehirde en az bir gymnasion bulunmaktadır.⁴⁸⁴ Bazı şehirlerde birden fazla gymnasiarkhos tarafından yönetilen birden fazla gymnasium vardır. Bunlardan bazıları gençler, bazıları yetişkinler bazıları da yaşlılar içindir.⁴⁸⁵

⁴⁸⁰ Testimonia, Ep.65.

⁴⁸¹ Magie, 2001b, **a.g.k.**,17-18

⁴⁸² Jones, 1940, **a.g.k.**, 175

⁴⁸³ Laes ve Strubbe, 2014, **a.g.k.**, 106

⁴⁸⁴ P. R. Trebilco (1994). *Jewish communities in Asia Minor*. (2. basım). Cambridge: Cambridge University Press. s. 118

⁴⁸⁵ Jones, 1940, **a.g.k.**, 221

Gymnasionlar, Roma Dönemi'nde eski önemini kaybederek fiziksel egzersiz mekanına ve Roma geleneklerine uygun olarak hamam işlevine dönüşmüştür.⁴⁸⁶ Roma İmparatorluk Dönemi'nde şehir sakinleri için en önemli sosyal mekanlar olan gymnasionlar bu işleviyle ikinci agora olarak adlandırılmıştır. Gymnasion yaptırımları veya tamir ettirenler “şehrin ikinci kurucusu” olarak adlandırılmışlardır.⁴⁸⁷

Synnada'da demosun tek başına onurlandırdığı bir yazıtta Artemon isimli birisinin rahip ve baş rahip kimliğinin yanında kendi kaynaklarıyla iki yıl gymnasiarkhosluk yaptığından bahsedilmektedir.⁴⁸⁸ Buradan hareketle Synnada'da gymnasiarkhosluğun aynı zamanda bir leitourgia olarak algılandığı söylenebilir. Jones'un dediği gibi⁴⁸⁹ kişisel harcama dolayısıyla gymnasiarkhosluğun kısa periyotlarla yapılması beklenirken bu kişinin iki yıl bu görevi yürütmesi varlıklı bir kişi olabileceğini göstermektedir. Ayrıca Dmitriev'in Grek şehirlerinde sonu “-archos” ile biten boularchia, gerousiarchos gibi memurlukların hiyerarşi belirttiğini söylemesinden hareketle⁴⁹⁰ Synnada'da görev yapan birden fazla gymnasiarkhosun varlığı söz konusu olabilir.

2.2.2.4. Logistes (λογιστής)

Logistesler, Roma Dönemi curatorlarına eşdeğer görevlilerdir.⁴⁹¹ Görevleri, kutsal mallar da dahil kamu mallarını ve hesaplarını yönetmektir.⁴⁹² Aristoteles, logisteslerin meclis üyeleri arasından meclisce seçildiğini ve görevlerinin her prytanlık döneminde memurların verdikleri hesapları denetlemek olduğunu yazmaktadır.⁴⁹³ Yapılacak kamusal işlerin maliyetini çıkarmak, zamanında ve maliyet sınırları içinde bitirilmesini denetlemek de bir diğer görevleridir.⁴⁹⁴ Logistesler sadece şehirleri değil; bouleyi,

⁴⁸⁶ Bekker-Nielsen, 2008, **a.g.k.**, 80

⁴⁸⁷ Laes ve Strubbe, 2014, **a.g.k.**, 106

⁴⁸⁸ Testimonia, Ep.73.

⁴⁸⁹ Jones, 1940, **a.g.k.**, 175

⁴⁹⁰ Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 230

⁴⁹¹ Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 189

⁴⁹² Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 193-194

⁴⁹³ Aristot. XLVIII

⁴⁹⁴ Marek, 2016, **a.g.k.**, 437

gerousiayı ve diğer sosyal organizasyonları da mali yönden denetleyen memurlardır.⁴⁹⁵ Hesaplarını denetlemek zorunda olan tüm memurların hesaplarına bakan logisteslerin gerekli görürlerse mahkemeye sevk etme yetkileri vardır.⁴⁹⁶ Marek, logistesleri kutsal gerousiyanın finansal danışmanı olarak yazmaktadır.⁴⁹⁷

Logisteslik kurumunun kökeni İÖ 5. yüzyıla kadar gitmektedir. Asia Eyaleti kentlerinde imparatorluk döneminden uzun bir süre önce bu kuruma rastlanmaktadır.⁴⁹⁸ Roma Dönemi'nde ilk logistes ataması Hadrianus dönemine tarihlenmektedir.⁴⁹⁹ Severuslar Dönemi (193–235) hem Lykia-Pamphylia ve Küçük Asya açısından hem de imparatorluğun geneli açısından *curator rei publicae* ve *corrector* atamalarının en yoğun olduğu dönemdir. Ancak Roma İmparatorluk Dönemi'nde sürekli ve düzenli bir memuriyete dönüşmemiştir.⁵⁰⁰ 3. yüzyılda Lydia köylerinde logistesler baş magistrat olmuşlardır.⁵⁰¹ Synnada'da da 161-180 yıllarında tarihlenmiş bir yazıtta Aurelius Traianus isimli birisinin şehrin logistes ve çok kıymetli olarak onurlandırıldığını görmekteyiz.⁵⁰² Bu da logistesliğin kent nazarında önemli bir pozisyon olduğunu göstermektedir.

2.2.2.5. Agoranomos (ἀγορανόμος)

Aristoteles eserinde birden fazla agoranomos seçildiğini; bunların pazarda satılan bütün yiyecekleri denetlediğini, bunların temiz ve içine bir şey katılmadan satılmalarını sağlamakla görevli olduklarını söyler.⁵⁰³ Buna paralel olarak agoranomoslar onarımdaki pazar binalarını kontrol etmek, dükkanlardan ve tezgahlardan kent adına kiralari toplamak, ağırlıkların ve ölçülerin doğruluğunu denetlemek, satışa sunulan ticaret

⁴⁹⁵ Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 189

⁴⁹⁶ Aristot. LIV

⁴⁹⁷ Marek, 2016, **a.g.k.**, 429

⁴⁹⁸ E. Ertekin (2013). Principatus Dönemi'nde Likya et Pamfilya Eyaleti'nde görev yapmış olan *curatores rei publicae* ve *correctores*. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (6), s. 499

⁴⁹⁹ Ertekin, 2013, **a.g.k.**, 501

⁵⁰⁰ Ertekin, 2013, **a.g.k.**, 519

⁵⁰¹ Jones, 1940, **a.g.k.**, 272

⁵⁰² Testimonia, Ep.13

⁵⁰³ Aristot. LI

eşyasının kalitesini garantilemek ve pazara gelen malların fiyatlarının uygunluğunu denetlemek; kanunların uygulanmasını sağlamak ve farklı şehirlerden gelen farklı para birimlerinin değiş-tokuşunu kontrol etmekle görevli memurlardır.⁵⁰⁴ Ayrıca agoranomosların başka bir görevi de tüccarların hububatı uygun fiyatlarla satmalarını sağlamak ve hububat teminini sağlamaktır. Ancak bu son görev bazı kentlerce acil durum için atanan ve bu amaçla ayrılmış kamu fonunu kullanan bir komisyon üyesine verilmiştir.⁵⁰⁵ Agoranomoslar, agoradaki işlemlerle ilgili olan ve para cezasını gerektirebilecek anlaşmazlıkları da çözmüşlerdir.⁵⁰⁶ Bazı durumlarda agoranomoslardan kendi fonlarını kullanarak fiyatları dengelemeleri beklenmiştir.⁵⁰⁷ Agoranomoslar'dan bazıları görevlerini kendi kaynaklarını harcayarak gerçekleştirmişlerdir.⁵⁰⁸ Bu anlamda Bekker-Nielsen, yerel politikacı olmak isteyenler için agoranomosluğun ilk adım olduğunu söyler.⁵⁰⁹ Bu bağlamda Synnada'da agoranomoslar şehrin diğer sakinleri arasında şehir için faydalı olarak nitelendirilmişlerdir. Yine Daman isimli bir agoranomos'un arkhon, strategos, komiser gibi görevler yürüttüğü yazıtlar üzerinde görülmektedir.⁵¹⁰ Bu durumda agoranomosluk görevi kent hayatı açısından politik bir görev olarak yorumlanabilir.

Yazıtlardan görüldüğü üzere Synnada'da agoranomoslar genellikle savurgan, gösterişli, dürüst, iyi olarak nitelendirilmiştir.⁵¹¹ Bu da agoranomosların varlıklı kişiler olduklarını, Synnada için faydalı işler yaptıklarını ve gerektiğinde fazla para harcadıklarını göstermektedir. Muhtemelen diğer kentlerde olduğu gibi, bu harcamayı kendi bütçelerinden karşılamışlardır.

2.2.2.6. Agonothetes (ἀγωνοθέτης)

Agonlar arkaik dönemden beri Grek şehirlerinde popüler, festivaller kapsamında atletik yarışmaların yapıldığı platformdur. Agonlar, Grek şehirleri için günlük hayatın yorgunluğunun atıldığı, Batı'da daha çok gladyatör oyunları ile bu misyonu

⁵⁰⁴ Jones; 1940, **a.g.k.**, 216; Magie, 2001b, **a.g.k.**,15

⁵⁰⁵ Magie, 2001b, **a.g.k.**,15

⁵⁰⁶ Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 29

⁵⁰⁷ McLean, 2014, **a.g.k.**, 315

⁵⁰⁸ Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 144

⁵⁰⁹ Bekker-Nielsen, 2008, **a.g.k.**, 75

⁵¹⁰ Testimonia, Ep.64., 65.

⁵¹¹ Testimonia, Ep. 7., 64., 65.

gerçekleştiren, şehirler arası rekabet ve yarışmalar için uygun bir yerdir. Ayrıca imparator onuruna oyunların düzenlendiği de görülmüştür.⁵¹² Agonda düzenlenen festivaller genellikle atletik yarışmaların kutlamaları, drama ve oratoryo içeren müzik ile araba yarışlarından oluşmaktadır. Bazı tanrıların onuruna kutlamaların yapıldığı dini festivaller olmanın yanında bunlar izleyicilerin yurttaşlar, sporcuların ise profesyonel olduğu festivallerdir. Ancak atletler ücreti ödenmediği için resmi olarak profesyonel sporcu kabul edilmemişlerdir. Genellikle zengin sınıfa aittirler. Atletler genellikle, ilk kaydı Hadrianus Dönemi'nde olan, yerel birlikler oluşturmuşlardır.

Oyunlar, para ödülü verilenler ve çelenk ödülü verilen dini oyunlar olmak üzere genelde iki sınıfa ayrılmıştır. Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde şehirler kralların ve imparatorların onuruna yeni oyunlar da düzenlemişlerdir.⁵¹³ Örneğin İmparator Hadrianus 131/132'de Atina'ya yaptığı ziyarette buraya bir Zeus Panhellenios tapınağı yaptıırıp Panhellenia, Hadrianeia ve Olympieia festivallerini kurmuştur. Synnada kenti de Hadrianeia festivali düzenleyen kentler arasındadır. Synnada ayrıca İmparator Hadrianus'un 125 yılında Atina'da kurduğu Panhellenion Birliği'ne üyedir.⁵¹⁴ Bu agonlarda düzenlenen söz konusu etkinliklerin görevlisi olan agonothesler, Marek'e göre kurbanlar, şöenler, hayvan avları ve gladyatör dövüşleri gibi işler konusunda imparatorluk kültü rahipleri ile bağlantılı çalışmış olabilecek memurluklardır.⁵¹⁵ Grek şehirlerinde memurluklar genellikle bir kurulca ifa edilirken agonotheslik tek bir kişinin yerine getirdiği bir görevdir.⁵¹⁶ Yıllık olarak seçilmiş olan⁵¹⁷ agonotheslerden bazıları görevlerini kendi kaynaklarını harcayarak gerçekleştirmişlerdir.⁵¹⁸ Agonothesler diğer

⁵¹² Bekker-Nielsen, 2008, **a.g.k.**, 74

⁵¹³ Jones, 1940, **a.g.k.**, 230-231

⁵¹⁴ Boatwright, 2000, **a.g.k.**, 99; A. Akşar (2019). *İmparator Hadrianus'un Anadolu gezileri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 121 vd. Ayrıca Synnada'nın Panhellenion Birliği'ne üye olmasından hareketle, Synnada halkı Hellenlerin rahibi Attalos'un yeğeni Kl. Attalos'u onurlandıran bir yazıt dikmiştir. (Bkz. Testimonia, Ep.5.)

⁵¹⁵ Marek, 2016, **a.g.k.**, 429

⁵¹⁶ McLean, 2014, **a.g.k.**, 308

⁵¹⁷ Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 24

⁵¹⁸ Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 144

şehir memurlarına, halka yapılacak duyurular konusunda yardımcı olmuşlardır. Bazen duyurular bizzat agonthetesler tarafından yapılmıştır.⁵¹⁹

İmparatorluk dönemine tarihli bir yazıtta⁵²⁰ çelenk ödülü verildiğinin belirtilmesinden hareketle Synnada kentinde İmparatorluk Dönemi'nde düzenlenen oyunların dini içerikli olduğu söylenebilir. Euagros ve Polükhronius isimli iki agonthetesin⁵²¹ olduğunu bildiğimiz Synnada'da III. Gordianus dönemine tarihli bir onurlandırma yazıtında⁵²² ise ikinci kez baş rahip olan Aleksandros isimli birisinden bahsedilmektedir. Yine aynı kişi, III. Gordianus dönemine tarihli bir sikkede (Görsel 2.4.) ikinci kez agonthetes ve ikinci kez baş rahip olarak zikredilmektedir.⁵²³ Ayrıca Trajan Decius Dönemi'nde agonistik sikke (Görsel 2.5.) bastığı bilinen kentte atlı sınıfından Aur. Tlepolemos'un agontheteslik yapmış olması, atlı sınıfının görev yaptığı pozisyonları göstermesi bakımından önemlidir.⁵²⁴

Görsel 2.4. III. Gordianus Dönemi'ne tarihli sikke. ÖY: ΑΥΤ Κ Μ ΑΝ ΓΟΡΔΙΑΝΟC; III. Gordianus'un defne çelenkli, kumaşla örtülü ve zırhlı büstü. AY: ΑΡΧ ΑΛΕΞΑΝΔΡΩ Β ΑΓΩΝΟΘ ΑΡΧΙΕΡΙ Β CΥΝΝΑΔΕΩΝ; İmparator quadrigada ayakta, sağa dönük, Nike tarafından taçlandırılmış. (RPC VII.1, 788)

⁵¹⁹ Dmitriev, 2005, a.g.k., 20

⁵²⁰ Testimonia, Ep.40.

⁵²¹ Testimonia, Ep.40., 41., 74.

⁵²² Testimonia, Ep.39.

⁵²³ RPC VII.1, 790

⁵²⁴ RPC IX, 886, 892

Görsel 2.5. Trajan Decius Dönemi'ne tarihli sikke. ÖY: CYNNAΔΕΩΝ; Herakles'in çıplak başı, sağa dönük. AY: APX TAHPIOAE MOY IIIIKOY AΓΩ; iki palm içeren agonistik taç. (RPC IX, 892)

2.2.2.7. *Grammateus* (γραμματεὺς)

Grammateuslar halk toplantılarının tutanaklarını tutarak kararları, anlaşmaları, diğer devlet belgelerini yazan ve yayımlayan sekreterlerdir.⁵²⁵ Ayrıca kayıtları arşivleme görevleri de vardır.⁵²⁶ Benzer şekilde Aristoteles, eserinde dokuz arkhonla ilgili memurlukları ve görevlerini anlatırken altı ast arkhon olan thesmotheteslerin yazıcısı olduğundan bahseder.⁵²⁷ Ayrıca yazı işlerine bakıp alınan kararları saklayan bir prytnlık yazıcısından, yasaları kaydeden ikinci bir yazıcıdan ve halk meclisi ile mecliste okunacak belgeleri okuyan bir üçüncü yazıcıdan da bahseder.⁵²⁸ Benzer şekilde Jones'un belirttiğine göre yazım işleri şehir yönetimleri için ağır bir yük oluşturmuştur. Bazı Hellenistik şehirler, her magistrat kurulu için bir yazıcı istihdam etmişlerdir. Ancak Roma Dönemi'nde büyük şehirler için bile böyle bir istihdam fazlalığı söz konusu değildir. Genellikle meclisin, boulenin, demosun veya şehrin olmak üzere çeşitli tarzlarda tek yazıcı vardır. Bu yazıcının sabit çalışanlardan veya şehir kölelerinden oluşan yardımcıları da vardır. Bu yazıcı şehrin kayıtlarını tutmakla görevlidir. Boule ve meclisteki antlaşmaların, kararların kopyalarını çıkartmak; yabancı devletlerle yazışmak; imparator veya vali fermanlarını yayımlamak; bu fermanları uygun ahşap duyuru panolarına, uygun duvarlara veya taşlar üzerine kazımakla görevlidir.⁵²⁹

⁵²⁵ Magie, 2001b, a.g.k., 14

⁵²⁶ Bekker-Nielsen, 2008, a.g.k., 78

⁵²⁷ Aristot. LV

⁵²⁸ Aristot. LIV

⁵²⁹ Jones, 1940, a.g.k., 238

İmparatorluk döneminde grammateuslar şehir yönetimi meseleleriyle meşgul olmaya başlamışlardır. Şöyle ki; şehirle ilgili alınacak kararların taslaklarını magistratlara ve meclise sunmuşlar; şehrin onurlandırma yazıtlarının dikiminde de sorumluluk almışlardır.⁵³⁰ İmparatorluk döneminde grammateuslar sadece kanunları kaydeden bir görevli değil; aynı zamanda magistratları bu kanunlara uymaya davet eden bir memurluk haline dönüşmüştür.⁵³¹ Muhtemelen imparatorluk dönemindeki politik konumundan dolayı bu memurluğun aynı kişide uzun süre kalmasına izin verilmeyerek bir rotasyon uygulanmıştır.⁵³²

İncelenen Synnada yazıtlarından üç tanesinde⁵³³ grammateuslara rastlanmaktadır. Şehrin onurlandırma yazıtlarının dikiminde de görev aldıklarını bilmekteyiz.⁵³⁴ Başka bir yazıtta grammateus olan kişi aynı zamanda rahip iken⁵³⁵ bir diğerinde stephanephoros ve sitones olarak görev yapmaktadır.⁵³⁶

2.2.2.8. *χρεοφύλαξ* (kayıt ofisi memuru?)

Tüm resmi belgeler arşivlenmemekle birlikte Hellenistik Dönem’de ve Roma’nın Doğu şehirlerinde, bazı resmi belgelerin onaylı kopyaları arşivlenmiştir. Bazı şehirlerde doğum, evlat edinme, evlenme ve azat etmeler kayıt altına alınmıştır. Borç, ipotek, vasiyet, kölelerin ve mülklerin taşınması, kira kontratı, çeyiz, bağış belgeleri gibi evrakların kayıt altına alınması yaygın olarak görülmüştür. Arşiv olarak da adlandırılabilir bu ofisin yönetimi bazı şehirlerde, mevcut bir magistrata, görevine ek olarak verilirken bazı şehirlerde *χρεοφύλαξ*, *γραμματοφύλαξ* gibi unvanlarla özel bir magistrat istihdam edilmiştir. Bu ofisin büyüklüğü ihtiyaca göre belirlenmiştir. Bazı durumlarda tapınak binalarından da yararlanılmıştır.⁵³⁷

⁵³⁰ McLean, 2014, **a.g.k.**, 308

⁵³¹ Jones, 1940, **a.g.k.**, 239

⁵³² Jones, 1940, **a.g.k.**, 238

⁵³³ Testimonia, Ep.41., 54., 72.

⁵³⁴ Testimonia, Ep.54.

⁵³⁵ Testimonia, Ep.41.

⁵³⁶ Testimonia, Ep.72.

⁵³⁷ Jones, 1940, **a.g.k.**, 239-240

Synnada'dan ele geçirilmiş iki adet yazıtta⁵³⁸ kayıt ofisi memurundan bahsedilmektedir. Bu da kentte bir arşiv bulunabileceğini göstermektedir. Bu yazıtlarda Lucius oğlu Daman ve Zeukson Daman isimleri zikredilmektedir. Bu çerçevede bu kişilerin baba-oğul olmaları muhtemeldir. Bu da Synnada'da bazı memurlukların belli ailelerin kontrolünde olabileceğini göstermektedir. Ayrıca iki yazıtta⁵³⁹ “nikahlı karısı” ifadesinin geçmesi, kentte evliliklerin yasal zeminde yapıldığını düşündürmektedir. Kentte herhangi bir arkeolojik kazı yapılmadığını için arşiv binasının varlığını veya büyüklüğünü bilememekteyiz.

2.2.2.9. Stephanephoros (στεφανηφόρος)

Çelenk taşıyıcısı olarak bilinen stephanephorosların görevlerinden bazıları festivallerde hazır bulunularak belli kurbanların sunulmasıdır. Bununla beraber kurbanlar çoğu kez stephanephorosların harcamalarıyla yapılarak kendisinden aşırı eğlenceler düzenlemesi beklenmiştir. Bu da bu görevi zamanla zengin yurttaşların yapabilmesine sebep olmuştur. Şayet masraflar karşılanamazsa tapınak gelirleri kullanılmıştır. Dini vasfı aşikar olan stephanephorosların Miletos'ta Apollon'un kutsal çelengini taşıma ayrıcalığı olan bir topluluğun yöneticisi olduğu bilinmektedir.⁵⁴⁰

3. yy.'ın ilk yarısından sonrasına tarihlenen bir yazıtta, stephanephoros olan kişi aynı zamanda Asia baş rahibinin torunudur.⁵⁴¹ Bu da Synnada'da stephanephorosluğun dini bir vasfının veya geleneğinin olabileceğine işaret etmektedir.

2.2.2.10. Syndikos (σύνδικος)

Hazine her şehrin sahip olduğu, bir magistrat veya daha alt sınıf bir memurun yönettiği, kanunlara, kararlara veya eponymosun takdirine göre yapılan harcamaların, gelir ve giderin tutulduğu organdır. Şehrin bütçesi, vasfı itibariyle bugünkü kamu bankalarına veya bankerlere benzeyen yerlerde gözetim altında tutulmuştur ve farklı kamu hizmetleri için tahsis edilmiştir. Bazı kurumların finansal otonomileri de vardır.

⁵³⁸ Testimonia, Ep.64.; 65.

⁵³⁹ Testimonia, Ep.31.; 66.

⁵⁴⁰ Magie, 2001b, a.g.k.,12

⁵⁴¹ Testimonia, Ep.47.

Hububat ve yağ temini için bazı fonların özel bütçeleri vardır. Ephebeslerin ve yaşlıların da ayrı bütçeleri vardır. Hesaplar λογισταί, ἀντιγραφεῖς, ἐξετασταί unvanlı bazı özel magistratlar tarafından düzenli olarak denetlenmiştir.⁵⁴²

Şehirlerin üç ana kategoride gelirleri vardır; vergiler, harçlar ve para cezaları. Vergiler içinde en verimli olanı ithalat ve ihracat vergileridir. Hellenistik dönemde yükselen bu verim Roma Dönemi'nde de devam etmiştir. Roma yönetimi eyalet sınırlarında vergi toplamıştır.⁵⁴³

Şehrin imarına yönelik faaliyetler, festivaller gibi şehirlere gelir sağlayan önemli uygulamalardır. Hellenistik ve Roma Dönemler'inde şehirler ciddi sayıda bina yapmış veya mevcut binaları onarmışlardır. Çeşmeler, su kemerleri, tapınak, gymnasion, hamam; kayıt ofisi, hazine binası, meclis binası gibi hem kamusal yapılar hem de magistrat ofisleri bu yapılara örnek gösterilebilir.⁵⁴⁴ Kamu binalarının yapımı işi bazı özel komiserlere (ἐπιμεληταί, ἐργεπιστάται) yüklenmiştir. Bu zor ve sorumlu iş kapsamında komiserler, yapım işinin tüm aşamalarında hesap kayıtlarını tutmak durumundadır. Hellenistik dönemde şehirler bu iş için bir mimar istihdam ederken Roma Dönemi'nde bundan vazgeçilmiştir.⁵⁴⁵ İncelenen Synnada yazıtları içerisinde bir adet yazıtta mimar kelimesi geçmektedir ancak söz konusu yazıt Geç İmparatorluk Dönemi başlarına tarihlidir.⁵⁴⁶

Hazine giderleri arasında oyunların sonunda verilen ödüller, sanatçıların ücretleri, dini festivaller, ziyafetler sayılabilir. Kamu binalarının yapımı ve onarımı ise başlıca gider sebebidir. Ayrıca şehirlerin diktikleri onurlandırma yazıtları; kralların, imparatorların, valilerin ve yerel bağışçılarla değerli kişilerin heykelleri ciddi harcamalardır. Özellikle heykeller hayli masraflıdır.⁵⁴⁷

Hazinenin muhafazası hususunda görevlerinden birisi hazine avukatlığı, diğeri ise şehir savunuculuğu olan syndikos isimli memurlar Synnada'da da mevcuttur. İki imparatorluk memuriyetini temsil eden syndikoslar, Asia'da genellikle 2. yüzyılda

⁵⁴² Jones, 1940, **a.g.k.**, 241-242

⁵⁴³ Jones, 1940, **a.g.k.**, 244

⁵⁴⁴ Jones, 1940, **a.g.k.**, 236

⁵⁴⁵ Jones, 1940, **a.g.k.**, 237-238

⁵⁴⁶ Testimonia, Ep.63.

⁵⁴⁷ Jones, 1940, **a.g.k.**, 243

görülen görevlilerdendir. Syndikos teriminin Roma Dönemi karşılığı *advocatus fiscidir*.⁵⁴⁸ Hierapolis ve Synnada'da, 2. yy.'da, görülmektedir.⁵⁴⁹ Ulpius Saturnina isimli bir kadının onurlandırıldığı yazıttan, Synnada'daki syndikosların dede-torun oldukları anlaşılmaktadır. Bu da yine bazı memurlukların belli ailelerin kontrolünde olabileceğine işaret etmektedir. Kentler, *advocatus fisciler* eliyle, muhtemelen, mali konularda procuratordan önce ilk yargılamayı yapmışlardır.⁵⁵⁰ Bu görev arkhonluk çatısı altındaki memurluklardan değildir.⁵⁵¹ Ayrıca Synnada'da, 237'de, procurator mahkemesi olduğu bilinmektedir.⁵⁵² Toplumsal beklenti olarak bu procuratorlar yazıtlarda iyi, adil, dürüst olarak nitelendirilmiş olabilirler.⁵⁵³

2.2.2.11. *Sitones* (σιτώνης)

Diğer memurluklar kadar yaygın olmasa da şehrin hububat temini ile görevli bir memurluk (σιτώναι) daha vardır. Bu memurlar, şehrin hububatını uygun fiyatla satın alıp uygun fiyatla arz etmekten sorumludurlar. Bazen şehrin fonu bu iş için kullanılmıştır.⁵⁵⁴ Aristoteles, kura ile seçilmiş on sitonesten bahseder. Görevlerinin öncelikle pazara getirilen işlenmemiş tahılın, un ve ekmeğin uygun fiyatla satılmasını sağlamak olduğunu yazar. Ekmeklerin ağırlıklarını belirlemek de bu görevlilerin görevleri arasındadır.⁵⁵⁵ Başlangıçta olağanüstü bir memurluk olan sitones; Roma Dönemi'nde evrensel hale gelmiş; sonrasında kurumsal olarak kalıcı hale dönüşmüştür. Öyle ki; 2. yy.'da Mısır'da dahi hububat temin direktörü adında bir memur bulunmaktadır.⁵⁵⁶ Dmitriev'e göre bu görev arkhonluk çatısı altındaki memurluklardan değildir.⁵⁵⁷ Synnada'da sitones olarak görev yapan bir memurun varlığı, bir dönem burada hububat temini sıkıntısı yaşanmış

⁵⁴⁸ Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 214

⁵⁴⁹ G. Kantor (2013). Law in Roman Phrygia: rules and jurisdictions. P. Thonemann (Ed.), *Roman Phrygia: culture and society* içinde (s. 143-167), Cambridge: Cambridge University Press. s. 150; Testimonia, Ep.47.

⁵⁵⁰ Kantor, 2013, **a.g.k.**, 159

⁵⁵¹ Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 224

⁵⁵² Kantor, 2013, **a.g.k.**, 154

⁵⁵³ Testimonia, Ep.32., 35., 55.

⁵⁵⁴ McLean, 2014, **a.g.k.**, 314

⁵⁵⁵ Aristot. LI

⁵⁵⁶ Jones, 1940, **a.g.k.**, 217

⁵⁵⁷ Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 224

olabileceğine işaret etmektedir. Ancak Magie'nin bu memurluğu acil durumlarda atanan bir memurluk olarak tanımlaması⁵⁵⁸ ve Synnada'da söz konusu memurun sitoneslik görevini stephanephorosluk ve grammateusluk görevleriyle beraber yürütmesi⁵⁵⁹ sitonesliğin geçici bir görev olarak verilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

2.2.2.12. *Leitourgia* (λειτουργία)

Leitourgia, topluma yönelik zorunlu bir görev olan fakat seçilmiş memurlarca yapılmayıp varlıklı yurttaşlarca üstlenilen kamu hizmetidir. Karşılığı zorunlu toplum hizmeti olan ve Roma Dönemi'ndeki *munus* terimine eşit olan bu *leitourgiaların* yükümlülükleri genel olarak festivaller için koro kiralama, hazırlıkların maliyetini ödeme, atletizm ve müzik müsabakalarını düzenleme, *gymnasionlara* bakma şeklindedir. Ayrıca kent tarafından siyasi görevlere gönderilenler ile toplumu festivallerde temsil edenlerin masrafları da *leitourgialar* tarafından karşılanabilmiştir.⁵⁶⁰ Dmitriev, ağır finansal harcamalar için kullanılan *leitourgia* teriminin memurları tarif eden diğer terimler içerisinde teknik bir terim olduğunu ve *leitourgiaların* sosyal prestijinin yüksek olduğunu yazmaktadır.⁵⁶¹

Leitourgia terimi sadece şehir memurlarının kullandığı bir terim değil; aynı zamanda şehir için yardımda bulunanların da kullanabildiği sivil bir unvandır.⁵⁶² Jones'a göre 212 tarihli *Constitutio Antoniniana*'dan önce sadece yurttaşların magistrat olabilmelerine karşın *leitourgialık* şehirde oturan tüm sakinlerden beklenmiştir. Öyle ki; Yahudilerin, *leitourgia* faaliyetleri yapma konusunda baskıya maruz kaldıkları yönünde şikayetleri olmuştur.⁵⁶³ Grek şehirlerinde oturan Romalı yurttaşlar muhtemelen *leitourgialıktan* ve magistratlıktan muaftırlar.⁵⁶⁴ 3. yy.'a gelindiğinde *leitourgialar* ile

⁵⁵⁸ Magie, 2001b, **a.g.k.**,15

⁵⁵⁹ Testimonia, Ep.72.

⁵⁶⁰ Magie, 2001b, **a.g.k.**,16; Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 114

⁵⁶¹ Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 17

⁵⁶² Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 118

⁵⁶³ Jones, 1940, **a.g.k.**, 175

⁵⁶⁴ McLean, 2014, **a.g.k.**, 317

magistratların atanmaları konusunda bir fark kalmamıştır. Leitourgialar da aynı magistratlar gibi seçimle iş başına gelmişlerdir.⁵⁶⁵

Synnada kentinde de Tiberius Dönemi'nde prokonsüllük yapan ve kendi bütçesinden kente su getiren Lucius Arruntius Aciamus isimli birisinin varlığından haberdarız.⁵⁶⁶ Benzer şekilde birçok onurlandırma yazıtında onurlandırılan kişinin hayırseverliği (εὐεργήτης) veya bağışı vurgulanmıştır.⁵⁶⁷ Bu da Synnada'da, diğer imparatorluk dönemi kentlerinde olduğu gibi kamu hizmetlerinin genellikle kentin varlıklı kişilerince yerine getirildiğini ve böyle bir beklentinin de varlığını göstermektedir. Ayrıca muhtemelen imparator tarafından, 2.-3. yy.'da Synnadalılara gönderilen bir mektupta leitourgialar için "borcunu ödeyen/görevini yerine getiren" manasında bir ifade kullanılması⁵⁶⁸ imparator katında leitourgialardan beklentiği göstermektedir.

Ayrıca Geç Hellenistik Dönem'de olduğu gibi Roma Dönemi'nde yerel elitlerin eşleri olarak kadınlar da kamu hayatında belirgin bir rol oynamışlardır. Şehir memurluklarını üstlenen, bağışçı ve leiturgia olarak faaliyette bulunan kadınlar söz konusudur.⁵⁶⁹ Tarafımızdan hazırlanmış şemada (Görsel 2.6.) görülebileceği üzere, Synnada'da Ulpius Saturnina isimli bir kadının ve ailesinin önemli görevler üstlendiklerini görmekteyiz. Söz konusu kadının babası Ulpius Lucius syndikos, kocası Iulius Moskhos stephanephoros, oğullarından Iulius Marcellianus Pergamon'daki Asia tapınaklarının baş rahibi, diğer oğlu Iulius Lucinius syndikos, dünüğü Akülüs ise baş hekimdir. Gelini Akülianus da heykel bağışında bulunmuştur. Bu durum bize Synnada'da kadınların bağışçı olarak faaliyette bulunmuş olabileceklerini gösterirken aynı zamanda varlıklı ailelerin kent yönetiminde söz sahibi olabileceklerini de göstermektedir.

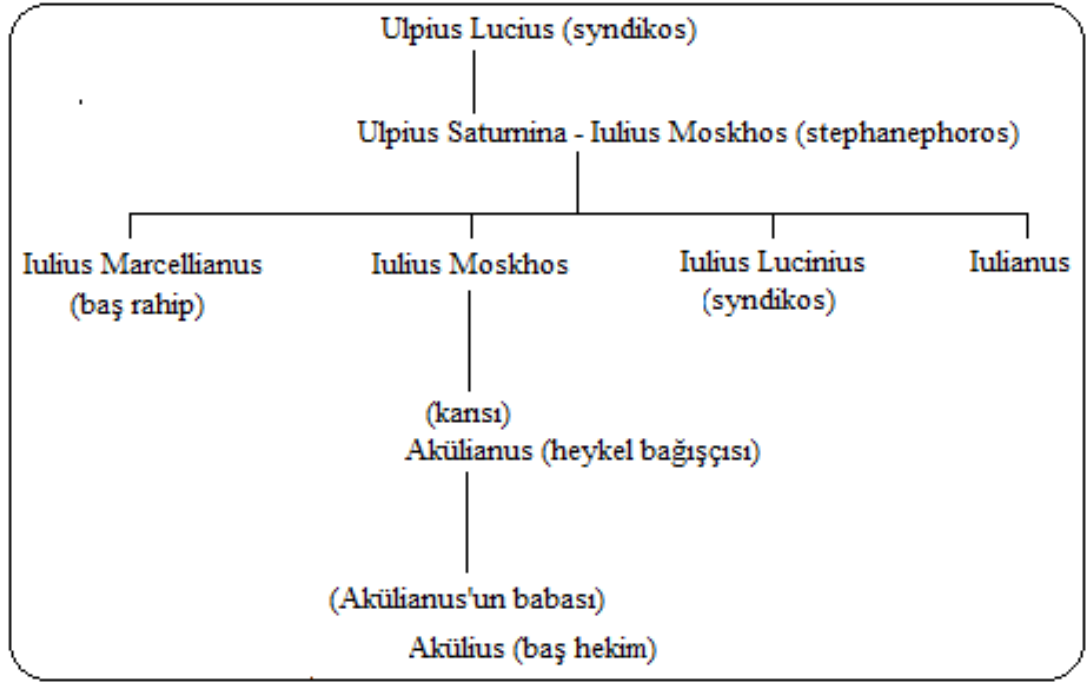
⁵⁶⁵ Jones, 1940, **a.g.k.**, 176

⁵⁶⁶ MAMA IV, 70

⁵⁶⁷ Testimonia, Ep.2., 11., 28., 34., 47., 51., 52.,54., 55.,65., 72.

⁵⁶⁸ Testimonia, Ep.32.

⁵⁶⁹ McLean, 2014, **a.g.k.**, 316; Testimonia, Ep.47., 72.,

Görsel 2.6. *Ulpius Saturnina ve ailesini gösteren şema*

2.2.3. Magistratlar

Yazıtlar incelendiğinde Synnada'da Roma Dönemi'yle beraber görülmeye başlanan procurator⁵⁷⁰, tablarius⁵⁷¹, atlı⁵⁷², a commentariis çalışanları⁵⁷³, perfectissimus rationalis⁵⁷⁴ gibi magistratlara rastlanmaktadır. Bu magistratlıklar şu şekilde kısaca belirtilebilir.

Yukarıda değindiğimiz üzere Augustus valilerin elinden vergi toplama işini alarak bu mali işleri yürütmekle ayrı bir memur olan procuratorları görevlendirmiştir. Procuratorlar, eyaletlerde verilen talimatlar doğrultusunda gelirleri ve ödemeleri; yani vergileri toplayan görevlilere verilen isimdir. Kantor'un yazdığına göre ise procuratorlar, eyalet valileriyle beraber -veya valilerin talimatı altında- yargıç olarak görev

⁵⁷⁰ Testimonia, Ep.15., 32., 35., 52., 54., 55.

⁵⁷¹ Testimonia, Ep.1., 23., 25.

⁵⁷² Testimonia, Ep.52.

⁵⁷³ Testimonia, Ep.8.

⁵⁷⁴ Testimonia, Ep.28.

almışlardır.⁵⁷⁵ Marcus Aurelis döneminde procuratorların muhtemelen Synnada'da oturduklarını bilmekteyiz. Synnada'dan ele geçirilmiş yazıtlarda procurator isimlerine sıkça rastlamaktayız.⁵⁷⁶ Bu yazıtlarda procuratorlar dürüst, seçkin, iyi, adil gibi sıfatlarla nitelendirilmişlerdir. Bu nitelendirmeler onurlandırma yazıtlarında procuratorlar için kullanılan kalıp ifadeler gibi dursa da Synnada halkının procuratorlardan beklentilerine de işaret edebilir.

Yine Roma Dönemi magistratlıklarından olan tablariuslar da yazıtlarda zikredilmektedir.⁵⁷⁷ Ayrıca bu görevlilerin yardımcıları olan başka ast görevliler de mevcuttur.⁵⁷⁸

İmparator Augustus Dönemi'yle beraber atlı sınıfı statüsü yükselen bir sınıf olmuştur. Augustus'un kendisine bağlı eyaletlere procurator olarak atlı sınıfına mensup magistratları atadığını bilmekteyiz. Synnada'da da atlı sınıfından Aelius Dionysodoros isimli bir baş arkhondan bahsedilmektedir.⁵⁷⁹ Bu magistrat ikinci kez arkhonlar kurulunun baş arkhonu olmuştur. Trajan Decius Dönemi'ne tarihli bir agonistik sikkeden hareketle kentte agonotheslik yapan atlı sınıfından Aur. Tlepolemos isimli bir şahsa da rastlanmaktadır.⁵⁸⁰ Bu da bize atlı sınıfının sadece procurator olarak değil arkhon ve agonothes olarak da kent yönetiminde görev aldığını göstermektedir.

Magistrat kategorisinde sayılıp sayılmayacağı şüpheli olan *a commentariis* ofisi çalışanları da Synnada'daki diğer görevlilerdendir. Dokimeion'da bulunan mermer ocaklarının *a commentariis* adlı yönetim ofisinin Synnada'da bulunduğunu bilmekteyiz. Bu yönetim ofisinin çalışanlarının Synnada'da oturdukları söylenebilir. Synnada'da ele geçirilmiş bir yazıtta Athenion isimli bir *a commentariis* çalışanından bahsedilmektedir.⁵⁸¹

⁵⁷⁵ Kantor, 2013, **a.g.k.**, 159

⁵⁷⁶ Testimonia, Ep.2., 15., 32., 35., 54., 55.

⁵⁷⁷ Testimonia, Ep.1., 23., 25.

⁵⁷⁸ Testimonia, Ep.23.

⁵⁷⁹ Testimonia, Ep.52.

⁵⁸⁰ RPC IX, 889-892

⁵⁸¹ Yıldız ve İlaşlı, 2017, **a.g.k.**, 107; Testimonia, Ep.8.

Son olarak Synnada'da M. Ioul. Strenion Antistianon isimli birisinin perfectissimus rationalis olarak görev yaptığını da bilmekteyiz.⁵⁸²

2.3. Sosyokültürel Yapı

2.3.1. Toponimi ve demografik yapı

Ramsay Algiza, Algonia/Algounia, Anagos, Kandroukome, Koumalettos/Koumalittos, Mandra, Oborai, Peliganon/Piliganon yerleşimlerini Synnada'ya bağlı köyler olarak zikretmektedir.⁵⁸³ Barrington Atlası'nda ise Agkira, Alaenoi/Aldenoi, Amadesse, Corpeni, Dinaie, Endos, Gordiokometai, Kinnaborion, Krouanenoı, Sarouenoı, Sibindos, Skordapia gibi lokasyonu yapılamamış Synnada bölgesi yerleşimlerinden bahsedilmektedir.⁵⁸⁴ Bunlardan Corpeni ve Dinaie hariç diğerleri Roma Dönemi veya Geç İmparatorluk Dönemi'nden itibaren görülmektedirler. Bu durum Synnada kırsalının da Roma İmparatorluk Dönemi'yle beraber canlanmaya başladığını göstermektedir. Synnada kırsalına ait bilgi veren, kanımızca şu an için en önemli (ve gerçeğe en yakın olduğunu düşündüğümüz) kaynak olan *Xenoi Tekmoreioi*⁵⁸⁵ listesinde yer alan Synnadalılar ise yaşadıkları yerlerin isimleri ile kaydedilmişlerdir. Bu listede adı geçen Synnada'nın köyleri ve kırsal yerleşimleri Kandroukome, Algiza, Astibia, Gordiokome, Ermokome, Daoukome, Olimanaro, Oborai, Algonia, Mandre, Koumaletto, Peligano/Piligano, Anpeladi, Anoso, Esaboureia şeklindedir.⁵⁸⁶ (Tablo 2.1.) Mitchell'a göre bu listeden anlaşıldığı kadarıyla Synnada'nın sakinleri ile köylerinin

⁵⁸² Testimonia, Ep.28.

⁵⁸³ Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 460-462

⁵⁸⁴ Barrington, Map 62 Phrygia, s. 966 vd. Bu yerleşim yerlerinden veya kabilelerden Krouanenoiler, Aldenuslar ve Gordiokometailer olarak fragman şeklinde ele geçirilmiş bir yazıtta; Agkira'dan ise başka bir yazıtta bahsedilmektedir. (Bkz. Testimonia, Ep.30., 38.)

⁵⁸⁵ Pisidya Antiokheiası kırsal kesiminde 3. yy.da faaliyet gösteren bir derneğin adıdır. Varlıklı şahıslardan oluşan bu dernek ile ilgili günümüze kırk beş civarında epigrafik belge ulaşmıştır. Yazıt üzerinde derneğin yöneticileri ile dernek üyelerinin isimleri, baba isimleri ve ethnikonlarıyla listelenmiştir. Bazı üyelerin isimlerinin sundukları bağış miktarları da eklenmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Ramsay, 1906, **a.g.k.**, 305-377; M. Hallmannsecker (2018). News from the Xenoi Tekmoreioi. *PHILIA*. 4, s. 67-73

⁵⁸⁶ Ramsay, 1906, **a.g.k.**, s. 321 vd.

sakinleri arasında bir statü farkı yoktur.⁵⁸⁷ Bu yerleşimlerin varlığı Synnada ile aynı çanakta yer alan merkezlerin Synnada'nın kent teritoryasını oluşturduğu ve bu merkezlerde farklı kabile veya toplulukların dağınık halde yaşamış olabileceğini düşündürmektedir.⁵⁸⁸ Bu konuda ele geçirilen yazıtlardan edindiğimiz bilgiler çok sınırlıdır. Üç yazıtta kırsal yerleşimlerden bahsedilmektedir. Bu yazıtlardan birisinde *Krouanenoiler, Aldenoiler ve Gordiokomeliler* ifadeleri geçmektedir.⁵⁸⁹ Diğer yazıtta ise *Saravenaeden Pankratius oğlu Papias ve Papulos oğlu Karikos* ifadesi ve *Agkira'dan Hermes* ifadesi geçmektedir.⁵⁹⁰ Ramsay'in düşüncesine göre Aquae Saravenae Kappadokia'nın doğusunda yer alan bir kasabanın adıdır ve Karikos ile karısı bu kasabadandır.⁵⁹¹ Söz konusu kişiler bu bölgeden Synnada'ya yerleşmiş olabilirler.

Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar kırsal yerleşim alanları şehirlerin kontrolünde değildir. Ancak Roma İmparatorluk Dönemi'nde bu bölgesel birimlerin yönetimleri şehirlere devredilmiştir. Belirlenmiş sınırları içinde özel alanlar, tapınak alanları, kamusal alanlar ve köyler dahi şehirlere aittir. Bundan dolayı olmalıdır ki; bazı şehir arazileri çok genişlemiştir. Öyle ki; alanı 10.000 km²'ye ulaşan şehirler görülmüştür. Bu noktada, Marek'in bu geniş alan içerisinde şehirin tüm uzak noktaları yönetebilmesi veya kırsal alanlarda oturanların festivaller, kültler, meclis seçimleri gibi konularda şehir yaşantısına ne derece katılabildikleri hususundaki sorusu değerli olmaktadır.⁵⁹² Bu çerçevede köyler, bugünkü yerleşim tipolojisine benzer şekilde, en küçük idari birim olmamakla beraber sınırları olan, kendi şeflerini seçen, finansal memurları, rahipleri ve diğer dini görevlileri, pazar denetmenleri olan, arazi gelirlerini ve otlak harçlarını kontrol eden, bağışları ve para cezalarını alan, kendi kültlerini, festivallerini ve pazarlarını organize eden ve kendi yapım işlerini gerçekleştiren yerleşkelerdir. Ek olarak köylerin

⁵⁸⁷ Mitchell, 1993a, **a.g.k.**, 179

⁵⁸⁸ Yazıtların *in situ* olup olmadıklarını bilemediğimiz için Synnada kırsalının toponimik bir haritası çıkarılamamıştır. Ancak yine de Synnada ile aynı çanakta yer alan çalışmamızda incelediğimiz merkezlerin bazılarının Roma İmparatorluk Dönemi'nde yukarıda müzker yerleşim yerleri ile adlandırıldıkları düşünülebilir. Ayrıca bu kırsal yerleşimler, isimlerini muhafaza ederek günümüze kadar gelmiş de olabilirler. Örneğin Agkira, bugünkü Ağzıkara Köyü'nü işaret edebilir.

⁵⁸⁹ Testimonia, Ep.30.

⁵⁹⁰ Testimonia, Ep.70., 38.

⁵⁹¹ W. M. Ramsay (1883). Inscriptions inédites de l'Asie Mineure. *BCH*, 7, s. 302-303

⁵⁹² Marek, 2016, **a.g.k.**, 449

gerousiaları, yönetim kayıtları ve arşivleri vardır. Ancak köyler, şehir olmanın kesin işareti olan bouleyi kuramamıştır. Yerleşim birimleri tipolojisi açısından bugün olduğu gibi Eskiçağ'da da, köyler en küçük idari birim değildir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde Kilikia'da olduğu gibi Lykia'da da, köylerden küçük, tarım merkezi sayılabilecek *tyrsis*, *oikia*, *aule* gibi yerleşim birimleri mevcuttur.⁵⁹³

Jones'a göre şehirlerin politik kurumları ile köyler arasında organik bir bağ yoktur. Köyler şehrin meselelerine müdahil olmamışlardır. Şehirler de çok nadiren köylere müdahale etmiştir.⁵⁹⁴ Söz konusu organik bağın kurulamama sebebi olarak gösterilebilecek şekilde şehirler oligarşik yönetimle yönetilirken köyler demokratik bir yapıya sahiptir.⁵⁹⁵ Köyler tüzel kişiliklerinden de mahrum değildir. Erkekler kendileri, aileleri veya tüm köy halkı için adak adayabilmiştir.⁵⁹⁶ Yine Jones'a göre köyler tapınak, agora, gymnasium gibi kamu binalarının bakımını kendi fonlarından yaptırırken kendi festivallerini de şehrin bir yardımı olmadan gerçekleştirmişlerdir.⁵⁹⁷ Ek olarak bazı köylerde gerousia da mevcuttur. Ancak bu gerousia asla resmi boule olarak anılmamıştır. Köylerdeki gerousia üyesi yaşlılar, en önde onur koltuğunda oturan, yereli ilgilendiren kararları meclisten geçiren, yıllık olarak magistratları seçen kimselerdir.⁵⁹⁸ Politik anlamda köylerle şehirler arasında organik bir bağ olmamasına karşın kültürel, sosyal, idari vb. diğer çeşitli alanlarda bir bağ olduğu aşikardır. Şehrin elitleri arasında yer alan köylerin belli aileleri memurluklar, bağışlar, onurlandırmalar gibi kentsel uygulamaların ifasında yer almışlardır.⁵⁹⁹ Şehirlerin önde gelenleri bazen köylerin patronu olarak bölgede boy göstermişlerdir.⁶⁰⁰

⁵⁹³ Marek, 2016, **a.g.k.**, 451-452

⁵⁹⁴ Jones, 1940, **a.g.k.**, 273

⁵⁹⁵ Jones, 1940, **a.g.k.**, 272

⁵⁹⁶ Levick, 2007, **a.g.k.**, 107

⁵⁹⁷ Jones, 1940, **a.g.k.**, 286

⁵⁹⁸ Jones, 1940, **a.g.k.**, 272

⁵⁹⁹ Marek, 2016, **a.g.k.**, 452

⁶⁰⁰ Jones, 1940, **a.g.k.**, 274

Tablo 2.1. *Xenoi Tekmerei* listesinde ve *Barrington Atlas* 'ta geçen *Synnada* kırsal yerleşimleri

Xenoi Tekmerei	Testimonia	Barrington Atlas	Testimonia
Algiza		Agkira	Ep.38
Algonia		Aldenoi	Ep.30
Anoso		Amadesse	
Anpeladi		Corpeni	
Astibia		Diniaie	
Daoukome		Endos	
Ermokome		Gordiokome	Ep.30
Esaboureia		Kinnaborion	
Gordiokome	Ep.30	Krouanenoï	Ep.30
Kandroukome		Sarouneoi	Ep.70
Koumaletto		Sibindos	
Mandra		Skordapia	
Oborai			
Olimanaro			
Peliganon			

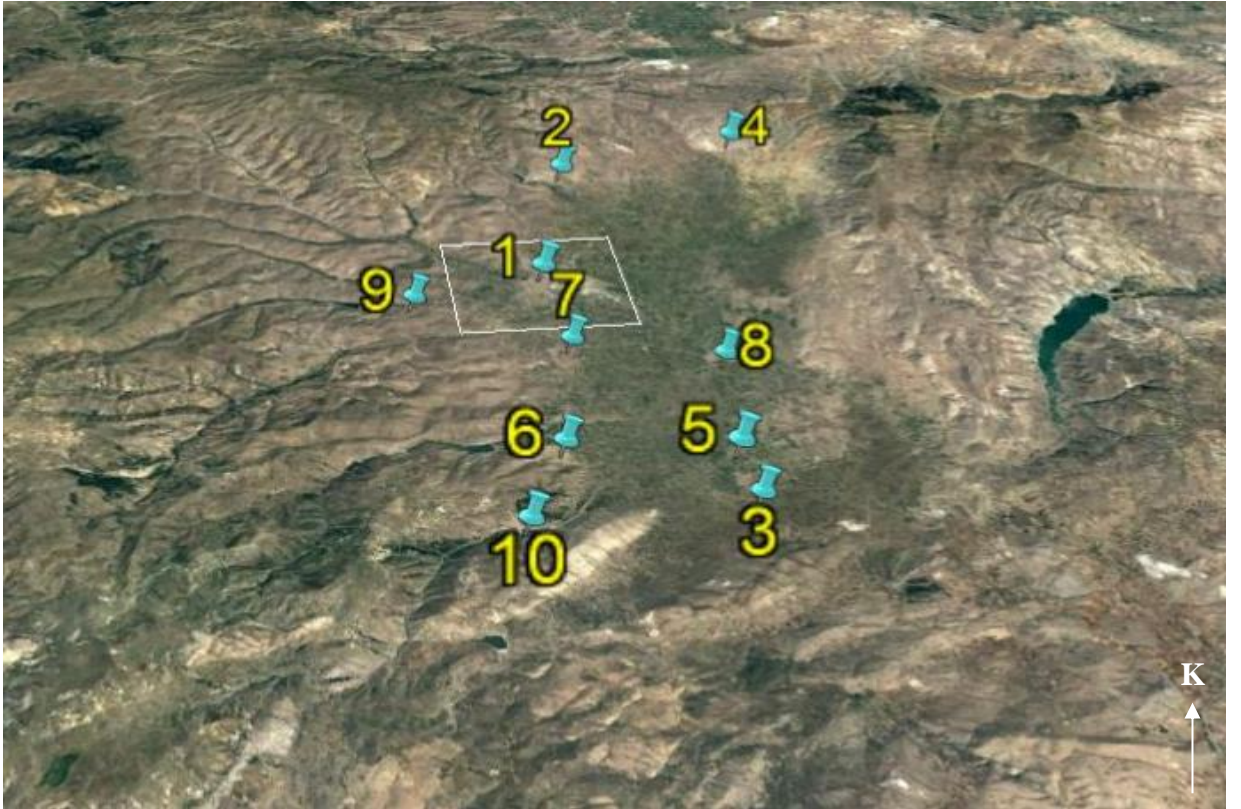
Hellenistik Dönemde ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde bazı şehirler, kabilelerle teşkil edilmiş birden fazla yerleşim birimi (mahalle) şeklinde dizayn edilmiştir. Bazı şehirlerde bu durumun nedeni katılsal veya yapısal nedenlerdir. Bu dizayn sistemini kullanan şehirlere örnek olarak Pamphylia'daki Side kenti gösterilebilir. Bir başka örnek de Karia'daki Stratonikeia ve Kaunos kentleridir. Kentlerin toprak kaybı veya kazanımı sonrasında gerekli yapısal değişiklikler de gerçekleştirilmiştir. Bu yerleşim birimleri ticaret merkezleri olarak da dizayn edilebilmiştir.⁶⁰¹

Daha öncesinde var olan şehirlerin kabilelere ayrılması geleneği, Roma İmparatorluk Dönemi'nde de devam etmiştir. Örneğin İmpator Traianus'un Thrakia'yı yeniden düzenlediği dönemde, kabileler blok bölgeler şeklinde şehir alanını oluşturmuşlardır. Köy gruplarından oluşan bu bloklara numara da verilmiştir. Benzer şekilde İmparator Septimius Severus, Mısır'da, her metropolisi kendi içinde, isim yerine

⁶⁰¹ Marek, 2016, **a.g.k.**, 449-450. Ayrıca Synnada'nın da kuruluşu ve tarihsel süreci itibariyle bünyesinde yerel halk, Greko-Makedonlar, Romalı yerleşikler gibi farklı unsurları -bir çanak içerisindeki birbirine yakın merkezlerde birleştirilmesi- Synnada için yukarıda zikredilen farklı kabilelerle teşkil edilmiş birden fazla yerleşim biriminden oluşan şehir olma ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.

numara verilmiş kabile gruplarına bölmüştür.⁶⁰² Synnada böyle bir bölünmeye muhtemelen kuruluşu itibarıyla sahiptir.

Arkeolojik açıdan Phrygia, Geç Hellenistik ve Erken İmparatorluk Dönemleri'nde Anadolu'nun ücra bir parçası görüntüsü çizerken bazı küçük şehirlerin önemli ölçüde büyümesi ve yeni şehirlerin kurulmasının yanında şehirleşmeyle beraber, 1. ve 2. yy.'da, kırsal alanla eyalet arasında güçlü bir bağ kurulmuştur.⁶⁰³ Bu çerçevede bugünkü Şuhut ilçe merkezinin ve bağlı olan köylerinin Roma İmparatorluk Dönemi'nde de aynı şekilde Synnada'ya bağlı köyler veya köy altı yerleşimleri olma ihtimali vardır ancak yukarıda değinildiği gibi mahalle de olabilirler. (Harita 2.3.)

Harita 2.3. Yazıtların ele geçirildiği Şuhut ve aynı çanakta yer alan diğer merkezler; 1.Şuhut ilçe merkezi, 2.Ağzıkara, 3.Atlıhisar, 4.Efeköy, 5.Anayurt, 6.Kayabelen (Bedeş), 7.Mahmut Köy, 8.Hallaç (Seydi Sultan), 9.Ortapınar, 10.Balçıkhisar (Google Earth, 2019)

⁶⁰² Jones, 1940, **a.g.k.**, 171-172.

⁶⁰³ U. Kelp (2013). Grave monuments and local identities in Roman Phrygia. P. Thonemann (Editör), *Roman Phrygia: culture and society* içinde (s. 70-94), Cambridge: Cambridge University Press. s. 70

Yazıtlardan edindiğimiz bilgiye göre Synnada'da yerel halkın yanında muhtemelen Greko-Makedonlar ve Romalı yerleşikler gibi farklı unsurlar da bulunmaktadır.⁶⁰⁴ Iulius Caesar'la başlayan ve Augustus'la zirveye çıkan kolonizasyon hareketi kapsamında Synnada teritoryasında herhangi bir koloni kurulduğunu görmemekteyiz ancak Romalı yerleşikler deyiminden hareketle bölgede Romalıların varlığı anlaşılmaktadır. Bu Romalılar, Synnada'daki malum mermer ticareti dolayısıyla bölgeye gelmiş iş insanları olabilir. Dolayısıyla bölge, dışarıdan göç alarak zamanla yerel halkla karışmış Greko-Romen bir kültürel yapı oluşturmuş gibi durmaktadır.

2.3.2. Sosyal doku ve ilişkiler

Erken dönemlerde Grek şehirlerinde kamuda doktor çalıştırılması Hellenistik Dönem'de daha yaygın bir şekilde yeniden karşımıza çıkmaktadır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise neredeyse her şehir doktor bulundurur olmuştur. Bu doktorların sayısı şehirler için gereğinden fazla artmış olmalıdır ki; İmparator Antonius Pius, bu doktorların sayılarını eyalet metropolislerinde on, büyük bölgelerde yedi, sıradan şehirler için ise beş olacak şekilde sınırlandırmıştır.⁶⁰⁵ Roma Dönemi'nde kamu doktorlarına maaş ödenmiştir.⁶⁰⁶ Doktorlar hem devletten maaş alırken hem de zengin hastalarından da ücret almışlardır.⁶⁰⁷ Synnada'dan ele geçirilmiş yazıtlarda da hekim⁶⁰⁸ ve baş hekim⁶⁰⁹ ifadeleri geçmektedir. Özellikle baş hekim ifadesi, kentte başka doktorların da çalışıyor olabileceğini göstermektedir. Yazıtlarda isimleri zikredilen hekimlerin isimlerinin meslekleri ile beraber yazılması hekimliğin, bugün olduğu gibi, o dönemde de sosyal statüsü yüksek bir meslek olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca Synnada'da bir mimarın varlığını da bilmekteyiz.⁶¹⁰

⁶⁰⁴ Testimonia, Ep.5., 7., 37.

⁶⁰⁵ Jones, 1940, **a.g.k.**, 219

⁶⁰⁶ Jones, 1940, **a.g.k.**, 242

⁶⁰⁷ Jones, 1940, **a.g.k.**, 264

⁶⁰⁸ Testimonia, Ep.16.

⁶⁰⁹ Testimonia, Ep.47.

⁶¹⁰ Testimonia, Ep.63.

Synnada'da oturan alt düzey memurlar da mevcuttur. Dokimeion'daki mermer ocaklarının yönetim ofisinin Synnada'da olduğunu ve Athenion isimli birisinin bu ofiste çalıştığını bilmekteyiz. Muhtemelen bu ofiste çalışanlar Synnada'da ikamet etmişlerdir.⁶¹¹

Birçok adak stelinden anlaşıldığı kadarıyla, Phrygia'da aile bağlarının güçlü olduğu aşikardır. Adak stelleri üzerinde sadece aile büyükleri değil çocuklar, hatta ev hayvanları bile, aile büyükleriyle beraber verilmiştir.⁶¹² Öyle ki Synnada'nın da içinde bulunduğu Phrygia'da, aşağıda da görülebilen bir adak steli üzerinde, birbirlerine ait olduklarını vurgulamak gayesiyle aile üyeleri el ele tutuşmuşlardır.⁶¹³ (Görsel 2.7.)

Görsel 2.7. Phrygia'da el ele tutuşmuş aile üyelerini gösteren bir adak steli. (Drew-Bear, Thomas ve Yıldızturan, 1999)

⁶¹¹ Yıldız ve İlaşlı, 2017, **a.g.k.**, 107; Testimonia, Ep.8.

⁶¹² J. Masségli (2013). Phrygians in relief: trends in self-presentation. P. Thonemann (Ed.), *Roman Phrygia: culture and society* içinde (s. 95-123), Cambridge: Cambridge University Press. s. 95 vd.

⁶¹³ Masségli, 2013, **a.g.k.**, 120; T. Drew-Bear, C. Thomas, ve M. Yıldızturan (1999). *Phrygian votive steles*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti, Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü. no. 296

Greko-Romen dünyanın diğer bölgelerine nazaran çok sayıda mezar stelini içeren Kuzey Phrygia’da, Yukarı Porsuk Vadisi boyunca, geniş ailelere vurgu yapan çok sayıda mezar steli bulunmuştur. Bu stellerde anne-baba figürlerinin yanında erkek kardeş, kız kardeş, amca, teyze, gelin gibi ifadeler görülmektedir.⁶¹⁴ Thonemann’ın deyimiyle de Phrygia’da akrabalık bağlarının Roma egemenliğinde de güçlü olarak sürdüğü söylenebilir. Çiftçiler, çobanlar ve kırsalda oturan diğer sakinler diktikleri mezar stelleri ile Roma Dönemi kırsal topluluklarının karakteristiğini ortaya koymuşlardır.⁶¹⁵ Yazıtlarda geçen yeğen, gelin, kardeş gibi ifadeler ve merhum aile üyelerinin anısının zikredilmesi Synnada’da da aile bağlarının güçlü olduğunu göstermektedir.⁶¹⁶ Ayrıca kentte akrabalık bağlarının güçlü olduğunu akrabaları için muhtemelen synedriona bağış yapan Asandros isimli birisinin varlığından anlamaktayız.⁶¹⁷ Ancak Roma Dönemi Phrygiası’nda, Apameia, Eumeneia, Akmoneia gibi Synnada’ya yakın şehirlerden ele geçirilen malzemelerde, hatıra söylemi içeren yazıtlarda, geniş aileler nadiren tasvir edilmiştir.⁶¹⁸ Synnada’da da benzer şekilde, genellikle sadece anne, baba ve çocuklardan bahsedilmektedir.⁶¹⁹ Bununla beraber, Phrygia genelindeki yazıtlarda sıklıkla görülen gelin terimi⁶²⁰ Synnada’da da iki yazıtta karşımıza çıkmaktadır.⁶²¹

Phrygia’dan önemli sayıda Grekçe mezar yazıtı, ihlallere karşı mezarı korumayı amaçlayan “*bu mezara kim zarar verirse, eğer birisi bu mezara zarar verirse*” vb. gibi, ifadeler içermektedir. Ortaya çıkan yüz on yedi Neo-Phrygçe yazıttan yüz on bir tanesi

⁶¹⁴ P. Thonemann (2013). Households and families in Roman Phrygia. P. Thonemann (Ed.), *Roman Phrygia: culture and society* içinde (s. 124-142), Cambridge: Cambridge University Press. s. 124

⁶¹⁵ Thonemann, 2013, **a.g.k.**, 125

⁶¹⁶ Testimonia, Ep.21., 23., 53., 77.

⁶¹⁷ Testimonia, Ep.34.

⁶¹⁸ Thonemann, 2013, **a.g.k.**, 125

⁶¹⁹ Testimonia, Ep.1., 3., 8., 9., 14., 17., 18., 21., 25., 43., 50., 66., 67., 70., 71., 76., 77.

⁶²⁰ Thonemann, 2013, **a.g.k.**, 132 vd.

⁶²¹ Testimonia, Ep.20., 53.

bu formdadır.⁶²² Toplumsal vak'a olarak mezar hırsızlığının varlığına işaret eden beddua yazıtları Synnada'da da mevcuttur.⁶²³

2.3.3. Şahıs adları

Thonemann, İÖ 300'lere tarihli bir yazıttan hareketle, Grek bir ailenin çocuklarına Phryg ismi verdiklerini yazmaktadır.⁶²⁴ Brixhe'nin yazdığına göre ise Phryg elitleri de Grekçe isimleri hızla benimsemişlerdir.⁶²⁵ Bu karşılıklı etkileşimde, birbirinden etkilenme oranları elbette değişmektedir. Dağlık Phrygia'da, küçük topluluklar içerisinde, Grekçe şahıs isimlerinin kullanım oranı %66'dır. Çift dilli yazıtlarda belgelerde bile Grekçe isimlerin kullanım oranı %55'i aşmaktadır. Buna karşın Romalıların Anadolu'ya gelmelerinden itibaren Latin isimlerinin kullanım oranı ise Pisidia Antiocheia'da %35, Lykos Vadisi Laodikeia'sında %30, Pessinous'ta %30, Laodikeia Katakekaumene'de %25'tir. Romalı isimlerinin kırsalda kullanımı çok daha düşüktür. Dağlık Phrygia'da %10'un altında, Amorion'daki Zeus Alsenos kutsal alanındaki mezar stellerinde %10'un biraz üzerindedir. Çift dilli yazıtlarda ise %13 dolaylarındadır.⁶²⁶ Brixhe'nin söylediğine göre Anadolu'da Greko-Latin isim akını

⁶²² Bu form “*ιος νι σεμουν κνομανε κακεν αδδακετορ επιτετικμενος ειτου*” şeklindedir. (Kelp, 2013, **a.g.k.**, 86.) Ayrıca Phryglerle Grek toplulukları arasındaki etkileşim çok daha öncesine dayanmaktadır. Phrygler, Anadolu kıyısındaki Grekçe konuşan topluluklarla ticari faaliyetler dolayısıyla yakın ilişki kurmuşlardır. Phryg bronzları ve tekstil ürünleri, İÖ 8. yy.'dan beri Ege'de görülürken Grek seramikleri de Orta ve Geç Phryg Dönemleri'nde Phrygia'da bolca mevcuttur. Ayrıca Yukarı Sakarya Vadisi'nde, Bilecik yakınlarındaki Vezirhan'da bulunmuş, İÖ 5. yy.'a tarihli çift dilli bir Grek-Phryg yazıtında Phrygler ve Grekçe konuşan topluluklar kutsal alanda beraber dua etmektedirler. Thonemann, İÖ 300'lere tarihli bir yazıttan hareketle, Grek bir ailenin çocuklarına Phryg ismi verdiklerini ve bu çerçevede Greklerin Phryg kültürüne ait pratikleri benimsediklerini veya Greklerin yerli Phryglerle evlenmiş olabileceklerini yazmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Thonemann, 2013, **a.g.k.**, 15 vd.

⁶²³ Testimonia, Ep.19., 21., 25., 43., 44.; Drew-Bear, Lubotsky ve Üyümez, 2008, **a.g.k.** no. 1

⁶²⁴ Thonemann, 2013, **a.g.k.**, 18

⁶²⁵ C. Brixhe (2013). The personal onomastics of Roman Phrygia. P. Thonemann (Ed.), *Roman Phrygia: culture and society* içinde (s. 55-69), Cambridge: Cambridge University Press. s. 59

⁶²⁶ Brixhe, 2013, **a.g.k.**, 61-62. İncelediğimiz yetmiş yedi adet Synnada yazıtı içerisinde beş tanesi, Latince-Grekçe olmak üzere çift dillidir. (Bkz. Testimonia, Ep.1., 14., 29., 33., 49.)

karşısında direnen ve bu kadar başarılı olan Phrygialılardan başka bir topluluk yoktur.⁶²⁷ 3. yy'da bile Grekçe Anadolu insanının dili değildir. Büyük bir kısmı Lykanoia, Galatia, Phrygia dilleriyle konuşmuşlardır. Yalnızca kitap yazarlar Grekçeyi, devlet erkani ise Latince kullanmıştır.⁶²⁸ Yani Anadolu'da yerel diller, sonradan bölgeye hakim olanların dillerine karşı inatçı bir direnç göstermişlerdir. 3. yy.'da, Phrygia'nın bazı bölgelerindeki Phryg dilinde Grek harfleriyle yazılan mezar yazıtları bu inatçı direnci kanıtlamaktadır.⁶²⁹ 3. yy. sonunda, Synnada'da ele geçen Neo-Phrygçe yazıt da bu duruma örnektir.⁶³⁰

Yerel isimler *hipokoristik* şekilde, Anadolu'nun birçok bölgesinde, özellikle Phrygia bölgesinde yaygındır. Ammia, Apphia, Papias, Tatias ve diğer tüm çeşitlemeler Phrygia'daki bu yerel isimlere örnektir.⁶³¹ Bu isimlerden Ammia, Tatias, Tatia, Papias, Aphias gibi isimler Synnada'da da görülmektedir.⁶³² Ancak Roma Dönemi'nde bölgede Grekçe gitgide yayılmıştır. Asia Eyaleti valileri dahil Romalı yöneticiler şehirlere evrak yazarken Grekçe kullanmışlardır.⁶³³ İmparatorun Synnadalılara gönderdiği bir mektup olduğu düşünülen 2.-3. yy.'a tarihli bir yazıt bile Grekçe'dir.⁶³⁴ 6. yy.'a gelindiğinde yerel dillerin bayağı olduğuna ve tahsil görmüş insanların Yunanca kullanması gerektiğine yönelik bir inanç oluşmuştur. Bazı Phrygia isimlerinin yerine Grekçe isimler kullanılır olmuştur.⁶³⁵

⁶²⁷ Brixhe, 2013, **a.g.k.**, 68

⁶²⁸ Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 24

⁶²⁹ Jones, 1940, **a.g.k.**, 289-290

⁶³⁰ Testimonia, Ep.46.

⁶³¹ A. P. Gregory (2007). The impact of Rome on local naming practices in Asia Minor: A regional perspective. H. Elton ve G. Reger (Ed.), *Regionalism in Hellenistic and Roman Asia Minor* içinde (s. 161-168). Bordeaux: De Boccard. s. 163

⁶³² Testimonia, Ep.17., 25., 31., 70., 72.

⁶³³ Drew-Bear, 2001, **a.g.k.**, 98

⁶³⁴ Testimonia, Ep.32.

⁶³⁵ Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 103

2.3.4. Dini yapı

2.3.4.1. Kentin panteonu

2.3.4.1.1. Zeus (*Διὴ/Διὸς*)

Tanrıların tanrısı, tanrıların babası olan ve ışık, aydınlık, bulut, gök gürlemesi, şimşek ve yıldırım egemenliği altına alan Zeus, doğayı insan düzenine benzer bir düzene sokup yönetimini ele alan insan tanrıdır.⁶³⁶ Kelp, Phrygia'nın dışında Kybele'nin öz tanrıça olduğunu ancak Phrygia içlerinde, özellikle Zeus ve yerel kültleri olmak üzere birçok tanrı görüldüğünü belirtmektedir. Kırsaldaki tapınaklar, şehrin asıl tanrıları vesilesiyle kent merkezleri ile yakın bağlantı kurmayı benimsemişlerdir.⁶³⁷ Benzer şekilde Synnada kırsalında da Atlıhisar'dan ele geçirilmiş bir yazıtta⁶³⁸ Zeus ve kartaldan bahsedilmektedir. Efe Köy'den ele geçen bir yazıtta ise mezara zarar veren kişinin Zeus tarafından lanetlenmesi istenmektedir.⁶³⁹ Synnada'dan bir yazıt da Zeus'a adanmıştır.⁶⁴⁰ Zeus yazıtlarının sadece Synnada kent merkezinden değil civardan da ele geçirilmiş olması, Zeus'un Synnada teritoryasında da tapınım görmüş olduğunu göstermektedir.

Pandemos (Πανδήμω)

Elimizdeki veriler ışığında, Synnada'da, Zeus'un epitetlerinden sadece "tüm halklar" anlamına gelen pandemos epiteti görülmektedir.⁶⁴¹ Bu epitetin baş tanrı kimliğiyle Zeus'a tapan Ion ve Dor halklarının ortak tanrısı olduğunu ifade etmek için türetilmiş olduğu ileri sürülmüştür.⁶⁴² Ramsay de bu iddiaya katılarak şehrin hem Dor kökenli toplulukların hem de Ionların şehri olarak sikkelerde kendini gösterdiğini ve bu kolonistlerin Akamas'ı ataları olarak benimsediklerini belirtmektedir.⁶⁴³

⁶³⁶ A. Erhat (2007). *Mitoloji sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi. s. 293

⁶³⁷ Kelp, 2013, **a.g.k.**, 90

⁶³⁸ Testimonia, Ep.45.

⁶³⁹ Testimonia, Ep.46.

⁶⁴⁰ Testimonia, Ep.70.

⁶⁴¹ RPC II, 1393; RPC III, 2618

⁶⁴² N. Eraydın (2002). *Phrygia Bölgesi'ndeki Zeus epitetleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 70

⁶⁴³ Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 13; Eraydın, 2002, **a.g.k.**, 70; Sikkelerde geçen Ion ve Dor ethnikonları için bkz. RPC VI, 5770; RPC IX, 887, 888

Kentin üzerinde tanrının tasviri ile beraber isminin de yer aldığı Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi sikkeleri de mevcuttur. İÖ 133 sonrasına tarihlenen ilk sikkelerinden⁶⁴⁴ birinin üzerinde ön yüzde şehir tanrıçası Tykhe, arka yüzde Zeus tasviri yer almaktadır. (Görsel 2.8.) Hemen hemen aynı döneme tarihlenmiş bir diğer sikkede⁶⁴⁵ ise ön yüzde Zeus başı, arka yüzde ise ΣΥΝΝΑΔ[[M]AP ΣΥ Ο[Υ] lejandı ile Dioskurların (Zeus'un oğulları Kastor ve Pollux/Polydeukes) yıldızların üstünde kepleri ve onların aralarında haşhaş bitkisi ile buğday başağı yan yana betimlenmiştir.⁶⁴⁶

Görsel 2.8. İÖ 133 sonrasına tarihli sikke. ÖY: Kumaşla örtülü ve taretli Tyche büstü, sağa dönük. AY: CYNNADE MAIANDRI; Zeus ayakta, sola dönük, yıldırım ve asa tutmakta. (BMC, s. 392, no. 3; <http://www.wildwinds.com>, Erişim tarihi: 19.07.2019)

Roma'nın imparatorluk idaresine girmesinden itibaren hemen hemen kesintisiz olarak Claudius, Domitianus, Nerva, Antonius Pius dönemlerinde kentin adının geçtiği sikkeler⁶⁴⁷ üzerinde tahtta oturmuş asalı Zeus'un Nike'yi tutar durumda ikonografisi yer alırken; III. Gordianus (238-244) ve Gallienus (235-268) dönemlerinde bu betimler yerini keçi ve bebek Zeuslu Amaltheia heykelinin iki sütunla desteklenmiş bir kemerden oluşan tapınak içindeki tasvirlerine bırakmıştır.⁶⁴⁸ (Görsel 2.9.)

⁶⁴⁴ BMC, s. 392, no. 2-4

⁶⁴⁵ BMC, s. 393, no. 5

⁶⁴⁶ Eraydın, 2002, **a.g.k.**, 71; BMC, s. 393, no. 5

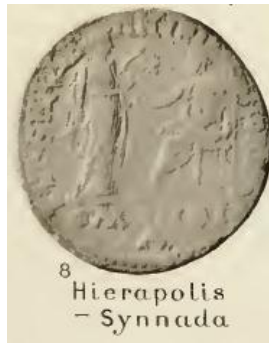
⁶⁴⁷ RPC II, 1393; RPC III, 2618; RPC IV.2, 3797

⁶⁴⁸ Eraydın, 2002, **a.g.k.**, 71-72; RPC VII.1, 790

Görsel 2.9. III. Gordianus Dönemi'ne tarihli bakır sikke. ÖY: *AYT K M AN ΓΟΡΔΙΑΝΟC*; III. Gordianus'un defne çelenkli, kumaşla örtülü ve zırlı büstü, sağa dönük. AY: *CYNNAΔΕΩΝ APX AΛEZ B AΓΩΝ APXIEΠI B*; Amaltheia ayakta, sağa dönük, asa ve bebek Zeus'u tutmakta, ayaklarında keçi. (RPC VII.1, 790)

Bu sikkelerin dışında Synnada ile Hieropolis arasında kurulan birliği temsilen basılmış olan sikkeler⁶⁴⁹ üzerinde de Zeus tasvirlerine rastlanmaktadır. Üzerlerinde *ΣΥΝΝΑΔΕΩΝ-ΙΕΡ(ΑΠΟΛΛΕΙ) ΤΩΝ ΟΜΟΝΟΙΑ* (Synnada ve Hieropolis birliği) lejandı ile birlikte Apollo ayakta, Zeus ise oturur tarzda betimlenmiştir.⁶⁵⁰ Burada Zeus Pandemos Synnada'yı temsil etmektedir. Apollon da Hierapolis vadisi sikkelerinde görülmektedir.⁶⁵¹ (Görsel 2.10.)

Görsel 2.10. Lucius Verus Dönemi'ne tarihli Synnada ve Hierapolis birlik sikkesi. ÖY: Verus'un defne çelenkli ve zırlı büstü, sağa. AY: Hierapolis Apollon Kitharoedos'u ayakta, sağa, Zeus önce oturmakta, sola, Apollon uzun kithon içinde ve örtülü, sağ elinde küçültülmüş pena tutmakta, sol elinde silah ve lir. Zeus taç giydirmekte, sağ elinde phiale tutmakta, sol elinde asaya yaslanmakta. (BMC, s. 236, no. 163)

⁶⁴⁹ BMC, s. 256, no. 163

⁶⁵⁰ Eraydın, 2002, **a.g.k.**, 72; RPC IV.2, 3818

⁶⁵¹ Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 12

2.3.4.1.2. Apollon (*Ἀπόλλων*)

Işık tanrı olarak bilinen Apollon'un kökeni, Anadolu kıyıları, Lykia'daki Patara kentidir. İnsanlara kehanet yetisini esinleyen Apollon'un en ünlü bilicilik merkezi Yunanistan'daki Delphoi'de olmasına karşılık ilk ve en eski bilicilik merkezleri Anadolu'dadır. Boğazlardan başlayarak bütün Ege ve Akdeniz kıyıları Apollon'un bilicilik merkezleri ile çevrilmiştir. Okçu tanrı olmasının yanında müzik ve sanat yeteneğiyle birçok ozanın babası sayılan tanrı Apollon ayrıca hekim tanrı olarak oğlu Asklepios ile birlikte de anılmıştır.⁶⁵² Synnada'da da imparatorluk dönemine ait bir mezar stelinde, Apollon'un kehanetinden bahsedilmektedir. Marcus Aurelius Aleksandros ve Flavius Pola? isimli kişiler muhtemelen Apollon'un bilicilerine danıştıktan sonra Antiokhos oğlu Aurelius için bir stel yaptırmışlardır.⁶⁵³ Synnada'da herhangi bir Apollon Tapınağı'nın varlığını bilemediğimiz için ilgili kişilerin bu danışmayı Synnada ile müşterek birlik sikkesi basan Hierapolis kentinde yapmış olmaları olasıdır.

2.3.4.1.3. Artemis (*Ἄρτεμιδος*)

Kaynağı Orta Anadolu olan ve genel olarak Ana Tanrıça diye tanımlanabilen bu tanrısal varlık Yunan din ve efsanelerinde Artemis adıyla anılmıştır. Toprak ve bereketi simgelemektedir. Okçu tanrıça sıfatına sahip Artemis doğa güçlerini ve hayvanları kontrol eden bir tanrıçadır. Efes'te bulunan Artemis heykelleri sayesinde Erken Taş Çağı'nda başlayıp Hristiyanlığa kadar olan sürede, tutarlı bir gelişmeyi izlemek mümkündür.⁶⁵⁴ Buradan hareketle Artemis tapınımının Efes'te, Roma İmparatorluk Dönemi'nde, 4. yy.'a kadar sürdüğü söylenebilir. Benzer şekilde Aurelius Agathenius isimli birisinin duacılarını dinleyen tanrı olarak nitelendirdiği Artemis için yaptırdığı, en azından 212 yılı sonrasına tarihlenebilecek bir adak yazıtı dolayısıyla Synnada'da da Artemis tapınımının varlığından ve 3. yy.'a kadar devam ettiğinden bahsedilebilir.⁶⁵⁵ Phrygia bölgesinde tanrılar inananlarını korur veya suçluları cezalandırır. Ayrıca yasaların devamlılığını sağlar.⁶⁵⁶ Söz konusu yazıtta geçen "duacılarını dinleyen" ifadesi

⁶⁵² Erhat, 2007, **a.g.k.**, 46 vd.

⁶⁵³ Testimonia, Ep.56.

⁶⁵⁴ Erhat, 2007, **a.g.k.**, 56 vd.

⁶⁵⁵ Testimonia Ep.57.

⁶⁵⁶ Levick, 2007, **a.g.k.**, 113

de bu anlayışın somut bir örneğidir. Synnada sikkelerinde de Artemis tapınıminin izleri görülmektedir.⁶⁵⁷ (Görsel 2.11.)

Görsel 2.11. Antonius Pius Dönemi'ne tarihli sikke. ÖY: M AVPHAI OVHPOC KAI; Marcus Aurelius'un çıplak başı, genç, sağa dönük. AY: CVNNAAEQN; Efes Artemis kült heykeli oturmakta, yüzü karşıya dönük, kalathos takmış. (RPC IV.2, 1699)

2.3.4.1.4. Sikkeler üzerinde görülen diğer kutsal varlıklar

Yazıtlarda geçen kutsal varlıklardan başka Synnada sikkeleri üzerinde de bir takım tanrı/tanrıça isimlerine ve kutsal varlıklara rastlanmaktadır. Bunlar Athena⁶⁵⁸, Serapis ve Men (Görsel 2.12.), Athena Polias⁶⁵⁹, Demeter (Görsel 2.13.), Amaltheia⁶⁶⁰, Dionysus (Görsel 2.14.), Heracles (Görsel 2.15.), Asclepius⁶⁶¹, Hygieia ile Tanrıça Roma⁶⁶², ve Isis (Görsel 2.16.) ve Hermes (Görsel 2.17.)'tir.

Görsel 2.12. Muht. Antoninler Dönemi/Erken 3. yy.'a tarihli sikke. ÖY: Athena'nın kalkanlı büstü sağa; AY: CVNNAAEQN; Men ayakta, sola dönük, Phryg şapkası takmış, patera ve uzun asa tutmakta, omuzlarının arkasında ay (RPC IV.2, 2269)

⁶⁵⁷ RPC IV.2, 1699; RPC VI, 5766; RPC VII.1, 793

⁶⁵⁸ RPC II, 1394

⁶⁵⁹ RPC IV.2, 2212

⁶⁶⁰ RPC IV.2, 3800

⁶⁶¹ RPC IV.2, 3828

⁶⁶² RPC IV.2, 3829

Görsel 2.13. Antonius Pius Dönemi'ne tarihli sikke. **ÖY:** M AVPH(Al) OVHPOC KAI; Marcus Aurelius'un sade başı, sağa dönük; **AY:** CVNNAΔEΩN; örtülü Demeter ayakta, sola dönük, haşhaş, mısır pürçekleri, uzun asa tutmakta (RPC IV.2, 2208)

Görsel 2.14. Marcus Aurelius-Verus Dönemi'ne tarihli sikke. **ÖY:** AV KAI M AV ANTΩNINOC; Marcus Aurelius'un defne yapraklarıyla süslü başı, örtü izleri, sağa dönük; **AY:** EΠI ΠΡV K ΛΟΓIC K ΑΤΤΑΛΟV CVNNAΔEΩN; sekiz kolonlu tapınak, oturmuş Dionysos? heykelini içermekte, sola dönük, heykel patera? ve uzun thyrsus? tutmakta. (RPC IV.2, 2213)

Görsel 2.15. Marcus Aurelius-Verus Dönemi'ne tarihli sikke. **ÖY:** AV KAI M AV AN[T]ΩNINOC; Marcus Aurelius'un defne yapraklarıyla süslü başı, örtü izleriyle, sağa dönük; **AY:** EΠI CTPATH T IOV IOVAIANOV CVNNAΔEΩN; çıplak Herakles ayakta, sağa, sağa dayanmakta, kalçasında silah, aslan derisiyle kaplanmış sopaya dayanmakta (RPC IV.2, 2214)

Görsel 2.16. Antoninler dönemi/erken 3. yy. sonrasına tarihli sikke. **ÖY:** ΘVNNΑΠΟC; Thynnaros'un örtülü büstü (Sakallı olarak ve baş portresi Marcus Aurelius'a benzemektedir), sağa dönük; **AY:** CVNNAΔEΩN; Isis ayakta, sola dönük, lotus takmış, sistrum ve situla tutmakta (RPC IV.2, 9996)

Görsel 2.17. Antoninler dönemi/erken 3. yy. sonrasına tarihli sikke. **ÖY:** Hermes'in örtülü başı, (kanatlı petasus takmış), sağa dönük; sağda kanatlı caduceus; **AY:** CVNNAΔEΩN; parıldayan altar (RPC IV.2, 2232)

2.3.4.2. İmparatorluk kültürü

Eyaletlerin çoğunda imparatorluk kültürü kapsamında yıllık bir adet baş rahip görevi yapılmıştır ancak Smyrna'da ikinci tapınak yapıldığı zaman birden fazla baş rahip görülmüştür. Bu gibi durumlarda baş rahipler görev yaptıkları şehirlere göre (Pergamon, Smyrna, Ephesos, Sardis, Kyzikos) ayrılmışlardır.⁶⁶³ Baş rahiplik, eyalet düzeyinde, politik kariyerin zirvesi olarak görülmüştür. Baş rahipler genellikle sadece Roma vatandaşlarından, şövalyelerden, güçlü senatör ailelerinden değil, belli güçlü Romalıların eşrafından da seçilmiştir. Asia koinonu için baş rahip sayısı, imparator Hadrian ile Commodus arasında bir zamanda, beş ile sınırlandırılmıştır. Pergamon'daki eyalet baş rahibi, diğerleri arasında öncelik sahibidir. Bu baş rahip koinonun baş rahibi olup aslında

⁶⁶³ Burrell, 2004, a.g.k., 336

Roma ve Augustus'un baş rahibi olarak bilinmiştir. Anadolu'da birçok neokoros şehrin baş rahibi, baş rahibesi veya Asiarc'ı yoktur. Muhtemelen bu neokoroslar, bir kez baş rahipliği alıp sonrasında atama veya seçme yapmamışlardır.⁶⁶⁴ Synnada'da Ulpius Saturnina isimli bir kadının onurlandırıldığı yazıtta, oğlu Iulius Marcellianus'tan "Asia'nın Pergamon'daki tapınaklarının baş rahibi" olarak bahsedilmesi Synnada'nın imparatorluk kültürü için önemli bir kent olduğunu göstermektedir.⁶⁶⁵ Söz konusu yazıt, Synnada'nın neokoros unvanı aldığı dönemden sonrasına tarihlidir. Hallaç (Seydi Sultan)'tan ele geçirilmiş bir yazıtta da⁶⁶⁶ ikinci kez baş rahip olan birisinden bahsedilmesi ve Synnada'nın iki kere neokoros olması imparatorluk kültürüne ait bir tapınağın varlığına işaret etmektedir.

Sherk, Synnada'da Claudius Dönemi'ne ait, üzerinde *ἐπι Ἀρτέμωνος τροφέως* ve *ἐπι Ἀρτέμωνος ἀρχιερέως* yazılı imparatorluk kültürünün baş rahibine işaret eden bir sikkenin varlığından bahsetmektedir.⁶⁶⁷ Bu sikke (Görsel 2.18.) dolayısıyla imparatorluk kültürünün şehirde başlangıcı Claudius Dönemi'ne tarihlenebilir.

Görsel 2.18. *Claudius Dönemi'ne tarihli sikke. AY: ἐπι Ἀρτέμωνος τροφέως. (Robert, 1934, RA, s. 48; BMC, s. 399, no. 38)*

⁶⁶⁴ Burrell, 2004, **a.g.k.**, 346 vd.

⁶⁶⁵ Testimonia, Ep.47.

⁶⁶⁶ Testimonia, Ep.39.

⁶⁶⁷ R. Sherk (1992). The eponymous officials of Greek cities IV. *ZPE*, (93), s. 249; BMC, s. 399, no. 38

293-305 yıllarındaki ilk tetraşi döneminde, Synnada ve Sagalassos'a imparatorluk kültürünün sembolü olan "iki kere neokoros"⁶⁶⁸ unvanı verilmiştir.⁶⁶⁹ Bu tarih aynı zamanda Synnada'ya birinci ve ikinci kez neokorosluk verilen tarihtir.⁶⁷⁰

Burrell'in aktardığına göre Perrot, Synnada'ya neokorosluğun İmparator Diocletianus Dönemi'nde, eyaletin yeniden düzenlenmesi sırasında verildiğini düşünmektedir. Yine Perrot'a göre neokorosluk, Synnada'nın yeni pozisyonu olan Phrygia Secundus'un metropolisliğine de uygundur.⁶⁷¹

Burrell'e göre Anadolu'da neokorosluğun verilmesi Constantinus döneminden sonra görülmemektedir.⁶⁷²

2.3.4.3. Yahudilik

Silberschlag'a göre Roma Dönemi'nden çok önce Yahudi topluluklar yavaş yavaş ve durmaksızın Asia Eyaleti'nin iç şehirlerine ve kıyı şehirlerine nüfuz etmişlerdir.⁶⁷³ III. Antiokhos'un kontrolünde, muhtemelen İÖ 3. yy. sonunda; 212-205/204 arasında, 2000 Yahudi aile Babylonia ve Mesopotamia'dan Phrygia ve Lydia bölgesine gelmiştir. Bu göçün amacı ticaret rotalarını veya sınır hatlarını korumak, isyanları durdurmaktır.⁶⁷⁴ Anadolu'daki ilk büyük Yahudi iskanı olması sebebiyle de büyük önem taşıyan bu

⁶⁶⁸ Bir imparator için tapınak inşa etme onuru, başından beri koinonlara verilmiştir. Ancak şayet bir şehir koinon olmayıp da imparatora şehrin içinde bir tapınak yaparsa, o şehir neokoros olarak isimlendirilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Burrell, 2004, **a.g.k.**, 331

⁶⁶⁹ Testimonia, Ep.48.

⁶⁷⁰ Burrell, 2004, **a.g.k.**, 145; 303

⁶⁷¹ Burrell, 2004, **a.g.k.**, 145. Ancak Burrell, yeni araştırmalar çerçevesinde bu görüşe hassas yaklaşılması gerektiğini söylemektedir. Şöyle ki; yaklaşık 301-305'te Phrygia ve Karia birbirinden ayrılmış; Phrygia Eyaleti'nin metropolisi Synnada değil, muhtemelen Laodikeia olmuştur. Ayrıca Burrell'e göre metropolis terimi, eyaletin başı olarak değil dönem kayıtlarında şehirler için kullanılan bir terim olabilir. Yaklaşık 314/315-324 arasında, Phrygia, birisinin baş şehri Synnada olan iki eyalete bölünmüştür. Burrell burada Perrot'un aksine, metropolislik ile neokorosluğun birbiriyle doğrudan bağlantılı olmadığını düşünmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Burrell, 2004, **a.g.k.**, 145

⁶⁷² Burrell, 2004, **a.g.k.**, 374

⁶⁷³ E. Silberschlag (1933). The earliest record of Jews in Asia Minor. *Journal of Biblical Literature*, 52 (1), s. 75

⁶⁷⁴ Trebilco, 1994, **a.g.k.**, 5; Marek, 2016, **a.g.k.**, 398

hareketlilikteki 2000 ailenin toplam nüfusu, yaklaşık olarak, 10.000'den fazladır. Bu nüfus birçok şehir arasında dağıtıldığı için söz konusu Yahudi yerleşimlerinin büyüklüğünü tahmin etmek zordur. Bu topluluğa ev yapımı, tarım ve bağcılık için arazi verilmesinin yanında getirilen tahıl vergisi muafiyeti yerleşimleri geliştirip kalıcı kılmıştır.⁶⁷⁵ Trebilco'nun eserinden öğrendiğimize göre bu nüfus Lydia'da Sardes ve Priene; Phrygia'da Akmonia ve Apameia dolaylarına yerleştirilmişlerdir.⁶⁷⁶

İÖ 139-138 dolaylarında, Roma Senatosu'nun Yahudileri destekleyen ve farklı bölgelere gönderen bir genelgesi mevcuttur. Bu genelge Pergamon Kralı II. Attalos'a, Kappadokia Kralı V. Ariarathes'e, Karia şehirleri Myndos, Halikarnassus, Knidus'a, Lykia'daki Phaselis'e ve Pamphylia şehri Side'ye gönderilmiştir. Buradan İÖ 139/138 tarihinde bu krallıkların ve şehirlerin topraklarında Yahudilerin var olduğu sonucuna varılabilir. 1. yy.'da da Pamphylia, Kilikia ve Pontus'un uzak noktalarından Bithynia'ya kadar Anadolu'nun birçok bölgesinde Yahudi toplulukların varlığı söz konusudur. Roma İmparatorluk Dönemi'nde, Anadolu'da, ellinin üzerinde; veya kuşkusuz daha fazla yerde Yahudi topluluğu mevcuttur. Roma Dönemi yöneticileri topluluk olarak organize olma, kendi mali kaynaklarını yönetim, Sabbath günlerini kutlama, askeri hizmetlerden muafiyet gibi ayrıcalıklarla Yahudi topluluklarını desteklemişlerdir.⁶⁷⁷ Yahudilere meclislerini oluşturmaları ve sinagog yapabilmeleri için izin verildiği birçok örnekle mevcuttur. Halikarnassus ve Sardis kentleri Yahudilerin inananları için bir sinagog yapmalarına izin vermiştir. Augustus bir kararnamesi ile de sinagogların tapınak vergisi ve kutsal metin hırsızlığına karşı korunmasını deklare etmektedir.⁶⁷⁸

Grekçe yazıtlarda görülen *Ioudaios/Ioudaia* terimi⁶⁷⁹ Yahudi varlığına işaret etmektedir.⁶⁸⁰ Ancak bu terim, 1700 Yahudi yazıtından yalnızca 34'ünde epitet olarak 10

⁶⁷⁵ Trebilco, 1994, **a.g.k.**, 6

⁶⁷⁶ Trebilco, 1994, **a.g.k.**, vii-viii

⁶⁷⁷ Trebilco, 1994, **a.g.k.**, 6-7

⁶⁷⁸ Trebilco, 1994, **a.g.k.**, 13

⁶⁷⁹Synnada'da bu terime rastlanmamaktadır. Kraemer'e göre bağış şeklinde yaptırılmış Grek sinagog yazıtlarında Yahudi varlığını vurgulayan bu terim görünmemektedir. (R. S. Kraemer (1989). On the meaning of the term "Jew" in Greco-Roman inscriptions. *The Harvard Theological Review*, 82 (1), 35-53. s. 37-38) Dolayısıyla, Synnada'da mevcut sinagogun bağış yoluyla yaptırıldığı söylenebilir. Bu da Synnada'da Yahudilerin içinde varlıklı kişilerin olduğunu göstermektedir.

⁶⁸⁰ Kraemer, 1989, **a.g.k.**, 35

tanesinde de çeşitli formlarda görünmektedir. Yahudi topluluklar yerel sinagoglara bağış yaparken veya ölülerini gömerken, genellikle, Yahudiliklerini belli etmek istememişlerdir. Bu terimin mezar stellerinde kullanılma sebebi ise Yahudi mezarlarını pagan mezarlarından ayırma isteğidir.⁶⁸¹

İmparatorluk döneminde Yahudilerle Hristiyanlar arasında bazı tartışmaların olduğu aşıkardır. İlk yüzyıllarda Yahudiler, Hristiyanlara karşı çıkmışlardır ve bu da Hristiyanların zulmüne yol açmıştır.⁶⁸² Yahudiler Hristiyanlarla dinsel yasalar, İsa ve dirilişi konusunda bazı tartışmalar yaşamışlardır.⁶⁸³ 2. yy.'da da Yahudilerle Hristiyanlar arasında gerilimli bir ilişki olduğunu bilmekteyiz. Trebilco, Marcus Aurelius Dönemi'nde yazılmış; Hierapolis piskoposu Apollinaris'e ait, muhtemelen yerel Yahudi topluluğunun gücü ve Hristiyanlara karşı faaliyetleri sebebiyle kaleme alınmış, "Yahudilere Karşı" adlı iki ciltlik bir yazmadan bahsetmektedir. Bu durum da Yahudi toplulukların kimliklerini gizleme isteklerinin sebebi olabilir. Buna karşın Yahudilerin Hristiyanları, muhtemelen etki altına almak için sinagoglara davet ettiklerini bilmekteyiz.⁶⁸⁴ Bu iletişimin doğal bir sonucu olarak Hristiyanlar Yahudilerden ciddi şekilde etkilenmişler; Yahudi topluluklarla iletişim kurmuşlar; Yahudi festivallerine katılmışlardır.⁶⁸⁵

Archisynagogos sinagog görevlilerin en iyi bilinen unvanıdır. Manevi ve entelektüel lider olan Archisynagogoslar, topluluğu eğiten bilimsel yönü kuvvetli görevlilerdir.⁶⁸⁶ Synnada'dan ele geçen, 1.-2. yy.'a tarihli bir yazıtta archisynagogos terimine rastlanmaktadır. Bu da kentte bir sinagogun varlığını göstermektedir.⁶⁸⁷ Synnada'daki bu sinagogun şimdilik bağış yoluyla yapıldığı söylenebilir.

2.3.4.4. Hristiyanlık

Constantinus Dönemi'nden önce Anadolu'da Hristiyanlık, çoklu ve biri diğerinden coğrafi dağılım dolayısıyla ayrılmış, izole olmuş bir görünümdeydi. Phrygia'da da ilk

⁶⁸¹ Kraemer, 1989, **a.g.k.**, 37-38

⁶⁸² Trebilco, 1994, **a.g.k.**, 35

⁶⁸³ Trebilco, 1994, **a.g.k.**, 32

⁶⁸⁴ Trebilco, 1994, **a.g.k.**, 30

⁶⁸⁵ Trebilco, 1994, **a.g.k.**, 31; 102

⁶⁸⁶ Trebilco, 1994, **a.g.k.**, 104-105

⁶⁸⁷ Testimonia, Ep.18.

Hristiyan topluluklar lokal olarak ve muhtemelen ilkeleri açısından da farklı bir yapıdadır.⁶⁸⁸ 3. yy. Hristiyanlık için öğreti faaliyetlerinin, özellikle Anadolu'nun doğusunda ciddi şekilde artarak önemli hale gelmeye başladığı bir yüzyıldır. Kappadokia'daki Caesarea (Kayseri)'da yıllık kilise meclisi toplantıları yapılırken 230'larda Anadolu'da toplanan en büyük kilise meclisi İkonion'la beraber Synnada'da toplanmıştır.⁶⁸⁹ Synnada'da İkonion'la beraber çok sayıda kilise ve kilise meclisi olduğu bilinmektedir.⁶⁹⁰ Ayrıca İmparator Probus (276-282) zamanında Pisidia'daki Antiocheia'dan gelen Trophimos isimli birisi Synnada'da, Yahudiler'in Trophimos ve yanındaki Sabbasios ile Dorimadon'u devlet adamlarına haber vermeleri üzerine, yakalanarak öldürülmüştür. Bu kişi için oluşan şehit kültü, uzun yıllar Hristiyan ibadetlerinde görülmüştür. Trophimos adına Synnada'da bir kilise de yaptırılmıştır.⁶⁹¹ Bu kilise 1963 yılında Şuhut'ta bir evin temelinde kalıntılarına rastlanan kilise olabilir.⁶⁹²

Phrygia'da en erken Hristiyan yazıtı Kadoi'de (Yukarı Gediz Ovası) bulunan 157 yılına tarihli yazıttır.⁶⁹³ Phrygia'daki Hristiyan yazıtlarının çoğu Constantinus Dönemi'nden öncesine tarihlenir ve Hristiyanlara ait mezar stelleri herkesin görebileceği kamusal mezarlıklara dikilmiştir.⁶⁹⁴ Mitchell'a göre, 3. yüzyılın ikinci çeyreğinde, Hristiyanlar, genellikle mezar stellerinde kullandıkları -Eumeneian formülü de denilen- *ἔσται αὐτῷ πρὸς τὸν Θεόν* formülünden tespit edilebilirler.⁶⁹⁵ Ancak Chiricat, bu formülün öncelikle Hristiyanlar tarafından kullanıldığını beyan etmekle beraber Yahudilerin ve hatta paganların bile mezar stellerinde bu formülü kullandıklarını eklemektedir.⁶⁹⁶ Bu

⁶⁸⁸ É. Chiricat (2013). The 'crypto-Christian' inscriptions of Phrygia. P. Thonemann (Ed.), *Roman Phrygia: culture and society* içinde (s. 198-214), Cambridge: Cambridge University Press. s. 199-200

⁶⁸⁹ Marek, 2016, **a.g.k.**, 547

⁶⁹⁰ S. Mitchell (1993b). *Anatolia: land, men and gods in Asia Minor*. v. II., Oxford: Clarendon Press. s. 59

⁶⁹¹ Lightfoot, 2001, **a.g.k.**, 120; E. Parman (2002). *Ortaçağda Bizans Döneminde Frigya (Phrygio) ve bölge müzelerindeki Bizans taş eserleri*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları. s. 43. Ayrıca Synnada'da ele geçirilmiş, üzerinde "Trophimos'un" yazılı bir mezar steli bu ritüelle ilgili olabilir. (Bkz. Testimonia, Ep.69.)

⁶⁹² Seyirci ve Başyılmaz, 1982, **a.g.k.**, 57

⁶⁹³ Parman, 2002, **a.g.k.**, 37

⁶⁹⁴ Chiricat, 2013, **a.g.k.**, 198

⁶⁹⁵ S. Mitchell (2013). An epigraphic probe into the origins of Montanism. P. Thonemann (Ed.), *Roman Phrygia: culture and society* içinde (s. 168-197), Cambridge: Cambridge University Press. s. 192

⁶⁹⁶ Chiricat, 2013, **a.g.k.**, 204

formül, Synnada'da 3. yy.'a tarihli bir yazıtta geçmektedir.⁶⁹⁷ Synnada'daki haç işaretli steller⁶⁹⁸ ise en erken 4. yy.'a tarihlidir. Bu da 4. yy.'a kadar Hristiyanların kendilerini *ἔσται αὐτῷ πρὸς τὸν Θεόν* gibi gizil ifadelerle gizlediklerini, muhtemelen Milano Fermanı sonrası kimliklerini açıklamaya başladıklarını göstermektedir. Yukarı Tembris Vadisi'nde Hristiyanlar için yapılmış mezar stellerinin 3. yüzyılın sonu ile erken 4. yy. arasında yoğunlaşması da⁶⁹⁹ bu fikrimizi desteklemektedir. Ayrıca 300-450 arasında tarihlenen bir yazıtta⁷⁰⁰ geçen presbiter ifadesi, presbiterlerin bölgedeki varlığına ve Hristiyanlığın bu dönemde örgütlenmiş olduğuna açık bir işarettir.

Ramsay'e göre Phrygia'nın Hristiyanlığı asla Batıdaki'ne benzememiştir. Eski dini şekli yeni dinle idame ettirmek isteyen bir takım coşkun tarikatlar daima var olmuşlar; Ortodokslar onlara karşı daima mücadele etmişlerdir.⁷⁰¹ İsmini kurucusu Montanus'tan alan ve "Yeni Peygamberlik" olarak adlandırılan Montanizm⁷⁰² Phrygia bölgesinde, Kybele kültürünün karakteristiğinde ve Lydia-Phrygia yüksek bölgelerinde kökleşmiştir.⁷⁰³ Phrygia'nın kuzeyindeki Hristiyan yazıtları, Montanizm'in bölgedeki Hristiyanlar arasında yayılmasından hemen öncesine tarihlidir. 3. yüzyıldan 6. yüzyıla kadar bölgede Montanistlerin varlığı söz konusudur.⁷⁰⁴ Synnada kentinde bu hareketin varlığı ise şimdilik belirsizdir.

Geç Antik Dönem'de Synnada kilisenin önemli bir merkezi ve metropolit piskoposluk merkezi olmuştur. Synnada piskoposlarının 9. yy. sonlarına kadar Kilise konseylerine katıldıkları bilinmektedir. Ancak Lightfoot'a göre muhtemelen 6. yy.'dan sonra Synnada, Hristiyanlık için, küçülerek önemini yitirmiştir.⁷⁰⁵

⁶⁹⁷ Testimonia, Ep.43.

⁶⁹⁸ Testimonia, Ep.59., 60., 61., 62., 63.

⁶⁹⁹ Levick, 2007, **a.g.k.**, 115; Chiricat, 2013, **a.g.k.**, 200

⁷⁰⁰ Testimonia, Ep.59.

⁷⁰¹ Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 24

⁷⁰² Hristiyanlığın bir formu/mezhebi olan Montanizm, Montanus isimli bir kişinin önderliğinde Phrygia'da ortaya çıkmıştır. Roma tarafından yok edilen Kudüs'ün Pepouza'da yeniden kurulduğu inancıyla, kurucusu Montanus, Temenouthyrai ve diğer Phrygia şehirlerinden müritlerini Pepouza ve Tymion'a taşımak idealiyle hareket etmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Mitchell, 2013, **a.g.k.**, 194

⁷⁰³ Marek, 2016, **a.g.k.**, 543

⁷⁰⁴ Levick, 2007, **a.g.k.**, 115

⁷⁰⁵ Lightfoot, 2001, **a.g.k.**, 115

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TESTIMONIA

Ep.1.Arruntius ve ailesini onurlandırma yazıtı

Yer: Mahmut Köy/Synnada **Tarih:** 54-68 **Edisy:** MAMA IV, 53; IGR IV, 710

1 Arruntiae L. f. Attice

con[tuber]nali et Q. A[rrun]tio

3 Iust[o fili]o carissim[o] ☩

Hya[cinthus Neronis] ☩

5 Caes(aris) [Aug(usti) tabularius] p(osuit) d(e) s(uo).

Ἀρρουντί[αι Λουκίου] Ἀττικῆι

7 γυναι[κὶ ἰδίαι(?)] καὶ Κοίντω

Ἀρρουν[τίωι Ἰούστ]ωι ὑῶι τεί-

9 μω[τάτωι Ἰάκινθ]ος Νέρωνος

Καί[σαρος Σεβαστοῦ τα]βλάριος

11 [ἐκ τῶν ἰδίων ἐποίησεν].

*Çeviri: Lucius oğlu Arruntius, karısı Attike ve değerli oğulları Kointus Arruntius Histus
(için?)*

Hyacinthus Nero Caesar Augustus'un tabularius'u

Kendisi yaptı.

Ep.2.Tiberius Iulius Aurelius Theodoros'u onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** 1. yy. **Edisy:** MAMA VI, 375

1 ἡ βουλῆ

καὶ ὁ δῆμος

3 ἐτείμησεν
Τιβέριον Ἰούλι-
5 ον Αὐρήλιον
Θεόδωρον τὸν
7 τροφέα καὶ εὐ-
εργέτην ἀπὸ
9 προγόνων τῆς
πατρίδος.

Çeviri: Meclis ve halk, atalarından beri vatanın hayırseveri ve rahip? Tiberius Iulius Aurelius Theodoros'u onurlandırdı.

Ep.3.Trophimos'un mezar yazıtı fragmanı

Yer: Synnada; **Tarihl:** 1. yy.; **Edisy:** MAMA IV, 73

1 Τρόφιμος ἄτειμή[του]
οὐεικ(άριος) ζῶν Μαρτιάλη υ[ιῶ]

Çeviri: Ateimetos oğlu Trophimos οὐεικ(άριος)? Martiales'in oğulları yaşarken?

Ep.4.Adak yazıtı

Yer: Hallaç (Seydi Sultan)/Synnada; **Tarihl:** 1. yy.; **Edisy:** MAMA IV, 78

1 Τιβέριος Κλαύδιος [Ἀνδράγαθος {Πείσων?} — — — ἀνέθηκε].

Çeviri: Tiberius Klaudius Andragathus Piso — — — adadı.

Ep.5.Kl. Attalos'u onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** Muht. 1. yy; **Edisy:** MAMA VI, 374

1 ὁ δῆμος
ὁ Ἀθηναίων
3 Κλ. Ἄτταλον,
Πείσωνος Τερ-
5 τυλλείνου ἀσιάρ-
χου υἱόν
7 Ἀττάλου τοῦ ἱερέ-
ως τῶν Ἑλλήνων
9 ἀδελφιδοῦν ἀρε-
τῆς ἕνεκα.

*Çeviri: Halk (ve?) Atina asiarkhos Piso Tertullinus'un oğlu, Helenlerin rahibi
Attalos'un yeğeni Kl. Attalos'un erdemi sebebiyle (bunu diktiler.)*

Ep.6.Kl. Lorentius'u onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** Muht. 1. yy.; **Edisy:** BCH, 1893, 17, s. 280, no.79; IGR IV, 706

1 Ἡ γερουσία
Κλ. Λωρεντίαν
3 ἀρχιέρειαν τῆς
Ἀσίας, ἐπιμελη-
5 θέντων τῆς ἀ-
ναστάσεως
7 Οὐαλερίων Κορ-

ουείνου καὶ Φρόν-

9 τῶνος ἔ ἀρχόντων.

Çeviri: Gerousia, Asia'nın baş rahibi Kl. Lorentius (için) arkhonlar Valerius Korveinus ve Frontinus'un gayretleriyle (bunu) dikti.

Ep.7.Lucius Arruntius Thursus'u onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada **Tarih:** Muht. 1. yy. **Edisy:** MAMA VI, 372

1 ὁ δῆμος

καὶ οἱ κατοικοῦντες

3 Ῥωμαῖοι ἐτείμησαν

Λούκιον Ἀρρούντιον

5 Θύρσον ἀγορανομή-

σαντα ἀγνῶς καὶ πο-

7 λυδαπάνως

Çeviri: Halk ve Romalı sakinler, eli açık ve dürüst agoranomosluk yapan Lucius Arruntius Thursos'u onurlandırdılar.

Ep.8.Athenion'un mezar steli

Yer: Synnada; **Tarih:** 2. yy.; **Edisy:** İlaslı ve Yıldız, 2017, a.g.k.

1 Ἀθηνίων, Καίσαρος δοῦ-

λος ἐπὶ κομμενταρίων,

3 καὶ Θάλλουσα Ἀθηνίωσι

γλυκυτάτῳ ἥρω ζήσαν-

5 τι ἔτη ἡ' μνήμης χάριν.

Çeviri: İmparatorun kölesi, a commentariis, Athenion ve Thallus, 8 yıl yaşayan çok tatlı merhum Athenion'un anısına (bu steli dikti.)

Ep.9.Flavia Primilla'nın ailesinin mezar steli

Yer: Synnada?; **Tarih:** 2. yy.; **Edisy:** İlaslı ve Yıldız, 2017, a.g.k.

1 Φλ. Πρειμίλλα Φιλήμονι

ἀνδρὶ καὶ Φλ. Ἐλπίδι

3 θυγατρὶ καὶ Ἀθηνίωνι

ἀνεψιῷ, χ(αίρετε).

Çeviri: Flavia Primilla, kocası Philemon, kızı Flavia Elpis ve kuzeni Athenion için (bu steli yaptı.) Selam olsun!

Ep.10.T. Ail. Valerius'un tribun atanma kararı

Yer: Synnada; **Tarih:** 2. yy. ortaları; **Edisy:** MAMA IV, 64

1 [κ]ατὰ τὰ δόξ[αντα τῆ]

[κ]ρατίστη βου[λῆ καὶ τῶ]

3 δήμῳ Τ. Αἰλ. Οὐ[αλερι(?)]-

αγὸν δίς, χει[λίάρχον]

— — —

Çeviri: Güçlü meclisin ve halkın aldığı kararlara göre T. Ail. Valerius iki kez, tribunus

— — —

Ep.11.Lucius Licinnius’u onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** 150-200; **Edisy:** BCH, VII, 1883, s. 297, no. 22; IGR IV, 701; MAMA IV, 52

1 ὁ δῆμος

Λεύκιον

3 Λικίννιον

Λευκίου

5 υἱὸν

Λεύκολλον

7 ἀντιταμίαν

πατρῶνα

9 καὶ

εὐεργέτην.

*Çeviri: Halk, pro questor Lucullus ’un torunu, Lucius ’un oğlu, patron ve hayırsever
Lucius Licinnius ’u (onurlandırdı.)*

Ep.12.İmparator Hadrianus’u onurlandırma yazıtı fragmanı

Yer: Synnada; **Tarih:** 161; **Edisy:** MAMA IV, 54

1 θεὸν Ἄδριανὸν

Ἄντωνεῖνον Εὐσεβεῖ

3 — — —

Çeviri: tanrı Hadrianus

Antonius Pius

— — —

Ep.13.Logistes Aur. Traianus’u onurlandırma yazıtı fragmanı

Yer: Synnada; **Tarih:** 161-180; **Edisy:** MAMA VI, 379

1 τὸν ἀξιολογώ-
τατον Αὐρ. Τραιανὸν
3 λογιστήν
ἢ πόλις.

Çeviri: Şehrin logistesesi, çok kıymetli Aur. Traianus.

Ep.14.Kutheris ile Flavius Akhaiko’nun oğullarının ve T. Flavius Suriako’nun mezar steli

Yer: Synnada; **Tarih:** 1.-2. yy.; **Edisy:** MAMA IV, 80A

1 — — — Cytheris cum Flavio Achaico f(ilio) sibi et T. Flavio Syri[aco — — —].

[— — — Κυ]θηρίς ̅̅̅ σὺν Φλαουίῳ Ἀχαϊκῶι υἱῶι ̅̅̅ ἑαυτοῖς ̅̅̅ καὶ ̅̅̅

3 T. ̅̅̅ Φλ[αουίῳ Συριακῶι — — —]

̅̅̅ ἐποίησαν. ̅̅̅

Çeviri: Kutheris ile oğlu Flavius Akhaiko kendileri ve (kocası?) T. Flavius Suriako (için?) yaptılar.

Ep.15.Procurator yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** 1.-2. yy.; **Edisy:** MAMA IV, 72

1 — — — ἐπιτροπεύ[ων {ἐπιτροπεύ[οντι? ἐπιτροπεύ[σαντι?} — — —]

Çeviri: — — — procurator [— — —]

Ep.16.Hekim Trophos'un mezar? steli

Yer: Atlıhisar/Synnada; **Tarih:** 1.-2. yy.; **Edisy:** MAMA IV, 86

1 Τρόφος ἰατρός.

Çeviri: Hekim Trophos.

Ep.17.Ammia'nın kendisi ve çocukları için mezar steli

Yer: Synnada; **Tarih:** 1.-2. yy.; **Edisy:** MAMA IV, 85

1 Ἀμμια Ἐπικτήτου Τελεμισσοῦ-

σεῖτις ἢ καὶ Συναδαεῖτις

3 κατασκεύασεν τὸ περὶ τοῦ-

λον καὶ τὸ ἐν αὐτῷ εἰσέγεκτον

5 καὶ τὰς ἀποκειμένας λάρνακας

[καὶ] παντὶ τῷ περὶ αὐτὸ κ[όσμῳ]

7 [ἐ]αυτῇ καὶ τοῖς τέκνοις.

Çeviri: Synnadalı olarak da bilinen Telmessoslu Epiktetos kızı Ammia, kendisi ve çocukları için peribolosu ve oradaki mezar odasını ve yanındaki lahitleri ve oradaki tüm düzeni inşa etti.

Ep.18.Sinagog yöneticisinin mezar steli

Yer: Synnada; **Tarih:** 1.-2. yy.; **Edisy:** MAMA IV, 90

1 [τὸν δεῖνα] ἀρχισυναγωγόν —?—

[υἱὸν] Ἰουλίου Ἀρτέμωνος —?—.

3 ΩCEKT

Çeviri: filanca archisynagogos, Artemon'un torunu, Iulius'un oğlu...

Ep.19.Mezar steli

Yer: Synnada; **Tarih:** 1.-2. yy.; **Edisy:** MAMA IV, 84

1 ἐν τούτῳ τῷ

μνημείῳ κεῖν-

3 τα[ι] δύο λ[άρ]γακες·

τίς οὖν π[ο]τε τὰ ὄσ-

5 τέα σ[κυβλίσε]ι κατάρα

αὐ[τῷ γένο]ιτο εἰς

7 ἐγ[γόνων] ἐγγόνους.

Çeviri: Burada yatan çift lahitlerdeki anısı için.

*Eğer birisi bir gün bu kutsallara saygısız davranırsa torunlarının torunlarına kadar
(nesilleri?) lanetlensin.*

Ep.20.Modesta'nın mezar steli

Yer: Mahmut Köy/Synnada; **Tarih:** Muht. 1.-2. yy.; **Edisy:** BCH, 1893, (17), s. 284,
no. 87; MAMA IV, 83

1 δαίμονος ἀντιάσασα

κακοῦ, νεόνυμφε

3 Μόδεστα, | ὄλεο καλ-

λίστηι πατρίδος ἀγ-λαίηι

5 γα[ί]ηι | νήπιον υἷα

λιποῦσα κασιγνη-

7 τους τε καὶ ἄνδρα |

καὶ τοκέας

9 χῆρον καὶ τοκέας

γῆραϊ τειρομένους |

11 καὶ θάλαμον καὶ

λέκτρον· ἐρημαίη

13 δ' ἐπὶ τύμβωι | στή-

σομαι ἀντὶ κόρης

15 δακρυόεσσα λίθος. |

οἰκτεῖρω σε, γέρον

17 πάτερ Αἰσχύλε -- καὶ

γὰρ ἄναυδοι | στή-

19 λαι τοιούτοις πέν-

[θεσι τεγγόμεθα / τηκόμεθα] {θρυπτόμεθα?}. |

21 [τῆσδε / [ῆς σὺ πατήρ {τόκευς?} γέγο]-

να[ς, Μά]ριος δ' ἐδέδε-

23 κτο γεγηθῶς | ὁ πρῶ-

τος λύσας ζώματα

25 παρθενίας. |

Çeviri?: *1 kader karşısına çıktı*

kötü (kader?), yeni gelin

3 Modesta kaybetti en güzeli

vatanın, güzelliğini

5 toprak küçük oğlu?

parladı? erkek kardeşleri

7 hem adam

hem ebeveyn

9 dul ve ebeveyn

yaşlılar kullananları?

11 oda ve

yatak ıssız

13 ise üstünde mezar

yaptıracağım? genç kadın yerine

15 gözyaşlarıyla dolu toprak

merhamet et yaşlı

17 baba Aiskhüles – ve

sözle anlatılmadığı için

19 böylesi stelleri yas tutmak (için?)

ıslatıyoruz?

21 babası dul

oldu Marius ise bağlıyordu

23 sevinçle ilk

gevşemiş bel kuşağını?

25 genç kızın

Ep.21.Klearkhos'un eşi ve çocukları için mezar steli

Yer: Efe Köy/Synnada; **Tarih:** 1.-3. yy.; **Edisyon:** MAMA IV, 85a

1 Νανα Κλεάρχω συνβίω καὶ τέκνα αὐτῷ Ζω-

τικὸς καὶ Γλύκων μνήμης χάριν ☩ συνισπουδά-

3 σαντες Γλύκων καὶ Ἀππας οἱ ἀδελφοὶ αὐτῶ. ☩ τίς

τῶδε τάφω βλαβερὰν ἐπὶ χεῖρα βάληται ὄρφανὰ τέκνα λίποιτο.

Çeviri: *Klearkhos oğlu Nana, hayat arkadaşı ve çocukları Zotikos ile Glukon'un anısı vesilesiyle (bunu yaptı.) ☩ Birlikte gayret eden? kardeşleri Glukon ve Appas. ☩ Birisi buradaki mezarlara zarar vermek amacıyla el atarsa yetim çocukları (kalsın ve çocukları) gün yüzü görmesin?*

Ep.22.İmparator Septimius Severus'u onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** 195-211; **Edisy:** BCH, 1893, (17), s. 281, no. 82; IGR IV, 697; MAMA IV, 56

1 Αὐτοκρά[τορα Καίσαρα Λού]-

κιον Σεπτ[ίμιον Σεουήρον]

3 Εὐσεβῆ Σεβαστὸν

ἢ πόλις.

Çeviri: *İmparator Caesar Lucius Septimius Severus Pius Augustus*

Şehir.

Ep.23.Paulos ve Ephaprodeitos kardeşlerin mezar steli

Yer: Ortapınar/Synnada; **Tarih:** yak. 200; **Edisy:** SEG, 28, 1210; Drew-Bear, Nouv. Insc. Synnada, 4; ICG, 776

1 Μ. Αὐρ. Παῦλος

βοηθ<ὸ>ς ταβλαρί-

3 ων καὶ Ἐπαφρόδ-

ειτος οἱ ἀδελφοὶ

5 τὸ περίβολον ἐπ-
οίησαν ἑαυτοῖς.

Çeviri: Tablarius'ların yardımcısı M. Aur. Paulos ve Ephaprodeitos kardeşler peribolos'u kendileri için yaptılar.

Ep.24.Aurelius Sanctus ve Aurelius Piso'nun mezar? steli

Yer: Synnada; **Tarih:** Geç 2. yy./3. yy.; **Edisy:** MAMA XI, 182

1 Αὐρ(ηλίωv) Σάγκτου καὶ Πεισω[- -]

Çeviri: Aurelius Sanctus'un ve Aurelius/Aurelia Piso[- -].

Ep.25.Olympos'un karısı ve çocuklarının mezar steli

Yer: Synnada; **Tarih:** 198-211?; **Edisy:** SEG, 28, 1211; Waelkens, Türsteine, 496; Drew-Bear Nouv. Inscr. Synnada, 5

1 ταβλαρίου τέκνοις

Ὀλύμπου καὶ Τατίας

3 καὶ ἐγγόνοις· ἐὰν δέ τις κακῶς

ποιήσει ἔξει κατάραν.

Çeviri: Tablarius Olympos çocuklarına ve (karısı?) Tatias'a ve torunlarına (bunu yaptı.) Eğer birisi (bu mezara) kötülük yaparsa, lanetli olsun.

Ep.26.İmparator Septimius Severus'u onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** 198-211; **Edisy:** SEG, 28, 1209; Drew-Bear, Nouv. Inscr. Synnada, 3

1 [ἀγα]θῆ τύχη

[Αὐτ]οκράτορα Καίσαρα ☩

3 [Λούκ]ιον Σεπτίμιον Σεου-
[ῆρον] Εὐσεβῆ Περτίνακα
5 [Σεβασ]τὸν Ἀραβικὸν Ἀδια-
[βηνικ]ὸν Παρθικὸν αὐτο-
7 [κράτορα] τὸ ια τὸν γῆς καὶ
[θαλάσ]σης δεσπότην ☩
9 [ῆ βου]λῆ καὶ ὁ δῆμος
☩ τῶν περὶ Τι. Αἴλ. Οὐαλέριον
11 Μά[ρκελ?]λον πρῶτον ἄρχοντα
τὸ β' [ἀ]ρχόντων καὶ τὴν ἐπι-
13 [μ]έλειαν ποιησαμένων. ☩

Çeviri: İyi şansla! İmparator Caesar ☩ Lucius Septimius Severus Pius Pertinax Augustus Arabicus Adiabenicus Parthicus, yerin ve denizlerin efendisi. ☩ Meclis ve halk arkhonlar kurulunun ikinci kez baş arkhonu (olan) Ti. Ail. Valerius Marcellius'un sorumluluğunda (bunu) yaptılar.

Ep.27. Attikianos'un imparatoru onurlandıran adak steli

Yer: Synnada; **Tarih:** 209-211; **Edisy:** MAMA VI, 370

1 Διὶ Πανδήμω καὶ Αὐτοκράτορσι Καίσαρσι Λ. Σεπτιμίω Σεουήρω καὶ Μ. Αὐρ.
Ἄντωνείνω καὶ [Π. Σεπτιμίω]
3 [Γέτα] Ἀττικιανὸς β' τοῦ Ἀττικοῦ εὐξάμενος τοὺς δύο κείονας καὶ τὸ γεισεπίστυλον
καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν ἐστῶτα ἀγάλματα
5 ἀνέθηκεν.

Çeviri: Zeus Pandemos ve İmparator Caesar L. Septimius Severus ve M. Aur. Antoninus ve P. Septimius Geta.

Attikos'un torunu, Attikianos'un oğlu Attikianos dua ettikten sonra iki sütunu ve pervazi ve üzerinde duran heykelleri adadı.

Ep.28.M. Ioul. Strenion Antistianon'u onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** 209-211; **Edisy:** MAMA VI, 376

1 Μ Ἰούλ. Στρηγίωνα

Ἄντιστιανόν

3 τὸν διασημώτατον

καθολικόν

5 ἡ κρατίστη βουλή

καὶ ὁ εὐγενέστατος

7 δῆμος

(διὰ τὰς) ἀνυπερβλήτους ἐν πᾶσι

9 (π)ερὶ τῆν (πατρίδα ε)ὐεργεσίας

τῆν ἐπιμέλειαν τῆς ἀναστάσεως

11 ποιησαμένου Μ. Αὐρ. Ἐπικτήτου

ἡουοκάτου τῶν Σεβαστῶν

Çeviri: Seçkin meclis ve en asil halk, vatan için her durumdaki görülmemiş hayırseverliği sebebiyle, imparatorun evocatus'u M. Aur. Epiktetos'un sorumluluğunda, perfectissimus rationalis M. Ioul. Strenion Antistianon'u (onurlandırdı.)

Ep.29. Titus Flavius Achaicus'un mezar steli fragmanı

Yer: Synnada; **Tarih:** 2.-3. yy.; **Edisy:** BCH, 1896, (20), s. 115 no. 8; IGR IV, 711; MAMA IV, 81

1 Titus $\tilde{\epsilon}$ Flavius $\tilde{\epsilon}$ A[chaicus — — —]

alter(um) in hoc $\tilde{\epsilon}$ m(onumento) condi nisi concessero dim[— — —].

3 Titus Flavius Achaicus

τούτου τοῦ μνημείου ΤΟΛ[— — —]

Çeviri: Titus Flavius Achaicus

anısının vesilesiyle ΤΟΛ[— — —]

Ep.30. Krouanenoiler, Aldenuslar ve Gordiokomeliler için yazıt

Yer: Synnada; **Tarih:** 2.-3. yy.; **Edisy:** MAMA IV, 74

1 Ön yüz: Κρουαηνοῖς.

Yan: Ἀλαηνοῖς {Ἀλδηνοῖς?} καὶ Γορδιοκω(μήταις).

Çeviri: *Ön yüz: Krouanenoiler*

Yan: Aldenuslar ve Gordiokomeliler için.

Ep.31. Akülíos karısı Tatia için mezar steli

Yer: Synnada; **Tarih:** 2.-3. yy.; **Edisy:** MAMA IV, 79

1 [A]κύλλιος Μενεκράτους

[T]ατία Δημοκλέους γυναι-

3 [κὶ κ]ουριδία τὸ μνήμα εὐχα-

[ρισ]τίας μεγάλης ἔνεκεν.

gibi birisi karşılaştığı zaman hem de valilerle (praeseslerle) praefektusun? — — —]

9 [*...korunmak için bunlar — — —*]

[*— — — — koruyanlara doğru — — —*]

11 [*— — — — — — — — — — τ]οὸς tanrıları[*— — —*]*

[*— — — — — — — — — —]γα θ[*— — —*]*

Ep.33.Synnadalıların ve Dokimeionluların? imparatoru onurlandırma yazıtı

Yer: Ağzı Kara/Synnada; **Tarih:** 2.-3. yy.; **Edisyon:** MAMA IV, 60

1 [*— — —*]ι. καὶ

[*τοῖς αἰω*]νίο[*ις*]

3 [*Αὐγούσ*]τοις

[*— — —*]ι Καί[*σαρ*]-

5 [*— — —*]ν

[*— — —* Καί]σαρι Α[*—*]

7 [*a Sy*]nna[*dis —*]

[*Doc*]m̄io [*—*].

Çeviri: 1 [*— — —*]ι. ve

sonsuz

3 Augustuslar'a

[*— — —*]ι Caesar-

5 [*— — —*]ν

[*— — —* Caesar Α[*—*]

7 [*a Sy*]nna[*dali —*]

[*Doc*]m̄ion [*—*].

Ep.34.Titus Aurelius Klaudius Attalos Sangktus'u onurlandırma yazıtı

Yer: Atlıhisar/Synnada; **Tarih:** 200 sonrası; **Edisy:** BCH, 1883, (7), s. 299, 23; IGR, IV, 709

1 [τὸ σ]υνέδριον τῶν
[φιλ]οσε[βά]στων Νέων
3 [ἐτεί]μησαν Τίτον Αὐ[ρ]ήλ[ι]-
[ον Κλα]ύδιον Ἄτταλον Σάγ-
5 [κτον] Κλαυδίου Αὐρηλίου Σάγ-
[κ]του Τερτυλλεῖνου υἱὸν
7 [διὰ τὰ]ς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ε-
[ἰς τὸ σ]ύνεδριον ἀνυπερβλή[του]ς
9 [εὐερ]γεσίας {vac.} ἀναθέντος
[τὰς τ]ειμὰς Ἀσάνδρου β'
11 [τοῦ Σ]ωκράτους τοῦ συγ-
γένους αὐτῶν.

Çeviri: İmparatorsever gençlerin konseyi (synedrion), Tertullianus'un torunu, Kladius Aurelius Sangktus'un oğlu Titus Aurelius Klaudius Attalos Sangktus'u; vatanları için konseye (synedrion'a) görülmemiş hayırseverliği sebebiyle onurlandırdılar. Bağışı yapan onurlu akrabaları Sokrates'in torunu, Asandros oğlu Asandros.

Ep.35.Aurelius Aristainetos'u onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** 200-250; **Edisy:** RA, 1876, 31, s. 198, no. 2; IGR IV, 702; MAMA IV, 63

1 ἀγαθῆι τύχη[ι].

Αὐρήλιον

3 Ἀρισταίνετο[ν]

τὸν

5 δικαιοτάτον

τῆς Φρυγία[ς]

7 ἐπίτροπο[ν]

ἢ πόλις,

9 τὴν

ἐπιμέλεια[ν]

11 τῆς

ἀναστάσε[ως]

13 ποιησαμένω[ν]

τῶν περὶ

15 Αὐρ. Ἀθήναιο[ν]

Ἀκύλιον

17 πρῶτον

ἄρχοντα

19 ἀρχόντων.

Çeviri: İyi şansla! Şehir, arkhonlar kurulunun baş arkhonu Aurelios Athenaios Akulios'un sorumluluğunda Phrygia'nın en adil procuratoru Aurelius Aristainetos'u (bir heykelle onurlandırdı.)

Ep.36.Kl. Septimius Nikaretēs'i onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** 200-250; **Edisyon:** RA, 1876, 31, s. 200, no. 3; IGR IV, 705; MAMA IV, 65

1 ἀγαθῆι τύχηι·

τὴν κρατίστην
3 Κλ. Σεπτιμίαν
Νικαρέτην
5 γυναῖκα Αὐρ.
Ἐλπιδηφόρου
7 τοῦ κρατίστου
Αὐρ. Εὐαγρος
9 Εὐάγρου
πρῶτος ἄρχων
11 τὸ δεύτερον
13 ἀρετῆς καὶ
σωφροσύνης
15 ☩ ἕνεκα. ☩

Çeviri: İyi şansla! İkinci kez baş arkhon Euerges oğlu Aur. Euerges; seçkin Aur. Elpidephoros'un karısı, seçkin Kl. Septimius Nikaretēs'in ağır başlılığı ve erdemi nedeniyle (bunu dikti.)

Ep.37.Asia'nın baş rahibi Dimitrius'u onurlandırma yazıtı

Yer: Balçık Hisar/Synnada; **Tarih:** 200-250; **Edisy:** IGR IV, 707; MAMA IV, 66; Ramsay, 1960, a.g.k., 37 dn.;

1 ἀρχιερεὺς
Ἀσίης Δημή-
3 τριος οὗτος
☩ ἐκεῖνος | ☩
5 ὄν πάντων

φωναὶ φασὶ
7 πολυστέφανον, |
Θυνναρίδαι
9 δ' ἔστησαν ἐν
εἰκόνι δόγμα-
11 Ἐτι κοινῶ | Ἐ
βουλῆς καὶ
13 δήμου κλει-
νὸν ἄγαλμα
15 Ἐ πάτρης. | Ἐ

Çeviri: Asia'nın baş rahibi Dimitrius ki birçok şerefle taçlanmıştır. Thynnarus oğulları meclisin ve halkın genel arzusuna uyarak bu heykeli namına diktiler.

Ep.38.Akülios Menekratos'un mezar steli

Yer: Synnada; **Tarih:** 225/226; **Edisy:** MAMA IV, 71

1 α' Ἑρμῆς Ἄγ-
κίρας. {vac.} Ἄ-
3 κύλλιος Μεν-
εκράτος· τί'.

Çeviri: Ben Agkira'dan Hermes. (Bu stel) Akülios Menekratos (diye?) birisi (için?).

Ep.39.Telesphoros'u onurlandırma yazıtı

Yer: Hallaç (Seydi Sultan)/Synnada; **Tarih:** 238-244; **Edisy:** BCH, 1893, 17, s. 288, no. 92; MAMA IV, 67

1 [οὐν]ομ[α κα]ἰ τ[έ]χνη[ν]

σε, Τελέσφορε,

3 πατρός ἔχοντα |

στήσεν Ἀλέξανδρ[ος]

5 δεύτερον ἀρχιερεὺς |

πανκρατίου

7 νείκης γέρας

εἰκόνα τήνδε

9 λαβόντα |

χαλκῆν ἐν μέσσοις

11 τοῖς πατρίδος

σταδίοις. |

Çeviri: İkinci kez baş rahip olan Aleksandros, vatanın stadyumlarının ortalarındaki bronz heykelin bu benzerini pankration (müsabakasının) ödülü (olarak) alan isim ve hüner sahibi babası Telesphoros (için bunu) dikti.

Ep.40.Hippolytos'u ödüllendirme yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** 240; **Edisy:** RA, 1876, 31, s. 201, no. 4; MAMA IV, 68

1 εἷς δρόμος,

εἷς στέφανος,

3 νίκης κρίσις

ἀμφοτέροισιν |

5 ἔλλαχεν ἰσοτα-

χίς, οὐνομα

7 δ' Ἰππόλυτος." |

ταῦτα δὲ κηρύσ-

9 σοντος ἀκού-

εις·

11 Εὐαγρος ἡμῶν |

στήσεν ἀγωνο-

13 θέτης εἰκόνα[ς]

ἀμφοτέρων. |

Çeviri: "Tek yarış, tek ödül (çelenk), her ikimiz benzer süratle kazanan olduk. İsmim Hippolytos."

Birlikte ilan ettikten sonra agonothes Evagros her ikimizin ikonasını dikti.

Ep.41.Agonothes Polükhronius'un kazananlar için diktiği yazıt

Yer: Synnada; **Tarih:** 225-250; **Edisy:** MAMA VI, 380

1 ἀγαθῆ τύχη.

Αὐρ. Πολυχρό-

3 νιος Ζωτικοῦ,

γραμματεὺς καὶ

5 ἱερὺς τῆς Βου-

λῆς καὶ τοῦ Δή-

7 μου καὶ ἀγω-

νοθέτης, ἀνέσ-

9 τησα τοὺς

ἀνδριάντας

11 τῶν νεικησάν-

των ἐν τῷ ἀγῶ-

13 νι τῆς γραμμα-

τείας μου

15 ἀθλητῶν

Ἰλαρίων νεικήσας

17 δίς.

Çeviri: İyi şansla! Ben meclisin ve halkın rahibi ve sekreteri, agonotheses Zotikos oğlu Aur. Polükhronius. Sekreterliğimin agonunda Hilarion'un sporcularını iki kez yenenlerin heykellerini diktim.

Ep.42.Aur. Antigonos'u onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** 3. yy.; **Edisy:** MDAI(A), 7, 1882, no. 2; BCH, 1893, 17, s. 281, no. 80; MAMA IV, 69

1 τὸν εὐγενέστατον

Αὐρ. Ἀντίγονον ἢ [λ]αμ-

3 προτάτη Συννα[δέ]ω[ν]

πόλις.

Çeviri: Asil Aur. Antigonos. Synnada şehrinin en tanınmışı.

Ep.43.Elaphophoros ve Nike'nin çocuklarının mezar steli

Yer: Synnada; **Tarih:** 3. yy.; **Edisy:** MAMA IV, 91; ICG, 1096

1 [Ἐλ(?)]αφοφόρος καὶ

Νίκη τέκνω μνή-

3 μης χάριν· ὅς ἂν

δὲ αὐτῷ κακ[όν]

5 δι ποιή-

σι, ἔσται

7 πὸς τὸ[v]

θεό[v].

Çeviri: Elaphophoros ve Nike çocuklarının anısı vesilesiyle (bunu yaptı.) Eğer birisi (buna) bir kötülük yaparsa, tanrıya hesap verecek.

Ep.44.Mezar steli

Yer: Anayurt (Alayund)/Synnada; **Tarih:** 3. yy.; **Edisy:** MAMA XI, 181

1 [εἴ τις τούτ]ω τῷ ἡ[ρ]ώ[ω κακόν]

[ἐποίησε]v, ἔξει πὸς τ[ὸν Θεόν.]

Çeviri: Eğer birisi bu mezara zarar verirse, Tanrı'nın gücünü hesaba katmalı.

Ep.45.Geraios'un karısı Kynegia için adak? yazıtı

Yer: Atlıhisar/Synnada; **Tarih:** 3. yy.; **Edisy:** BCH, 1893, 17, s. 286, no. 89; MAMA IV, 49c

1 ξείνω μοι {ποθέοντι} φράσον φίλε

ἥτις ᾧδ' ἔστι. | Κυνηγίαν λάμπουσαν καὶ

3 ἔχθεισι βαίνουσαν ἀνδρός· | ἐξ οἰκίων γὰρ

πόνων εἰς αἰῶνα ἐχαρίσατ' ἅπαντα | καὶ α[ἰ]ετὸν

5 ἐδωρήσατο πόλι τό ποτε κίμενον εἶσα Γέραος, | νῦν δ'

εἰς νέον ἤγαγε Ἡρακλέην Διὸς ὕοντος. |

Çeviri?: Anlatmayı arzulayan misafirlerime buradaki birileri arkadaştır. | Kynegia parladılar ve kokular saçtılar adamlar dışarı çıktılar | evlerden çünkü hayatlarındaki

*sıkıntuların karşısına çıkmaktan dolayı minnettardılar. | ve şehir sonunda kartalı
bağışladı, Geraios hareketsiz kalmış kartalı yerleştirdi. | Oysa genç Herakles
(Tapınağı 'na) aslında Zeus götürdü.*

Ep.46.Mezar steli

Yer: Efe Köy/Synnada; **Tarih:** 3.yy. sonrası; **Edisy:** BCH, 1893, 17, s. 289, no. 94;
MAMA IV, 76

1 ιος νι σεμουν κνουμανε κακεν
αδδακετορ δεως ζεμελωσ κε τιτ-
3 τετικμενος ειτου.

Çeviri: *Bu mezara kim zarar verirse, tanrılar ve insanlar nezdinde? Zeus tarafından lanetlensin.*

Ep.47.Ulpus Saturnina'yı onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** 3. yy. ilk yarısı sonrası; **Edisy:** MAMA VI, 373

1 ή βουλή και ό δήμος
έτίμησεν
3 Ούλπϊαν Σατουρνϊναν,
Ούλπ. Λυκίνου θυγατέρα
5 άνδρòς έκ προγόνων
εϋεργέτου τής πόλεως
7 και συνδίκου τοϋ ιε-
ρωτάτου ταμηϊου,
9 γυναϊκα δέ 'Ιουλίου
Μόσχου στεφανηφόρου

11 ἐκγόνου ἀρχιερέων
τῆς Ἀσίας,
13 μητέρα δὲ Ἰουλίου
Λυκεΐνου ἐκ προγόνων
15 εὐεργέτου τῆς πατρίδος
καὶ συνδίκου ταμείου καὶ
17 Ἰουλίας Μαρκελλείνης ἀρ-
χιερείας τῆς Ἀσίας ναῶν τῶν
19 ἐν Περγάμῳ (leaf) καὶ Ἰουλίου
Μόσχου καὶ Ἰουλιανοῦ
21 ἐν πᾶσι χρησίμων ὄντων
τῆ πατρίδι ·
23 τὴν ἀνάθεσιν τοῦ ἀν-
δριάντος ποιησαμένης
25 Ἀκυλιανῆς Ἀκύλου ἀρ-
χιάτρου θυγατρὸς
27 γυναικὸς δὲ τοῦ Μόσχου.

Çeviri: *Meclis ve halk atalarından beri şehrin hayırseveri ve syndikos Ulpius Lucius'un kızı; Asia'nın baş rahibinin torunu (olan) stephanephoros Iulius Moskhos'un karısı; Asia'nın Pergamon'daki tapınaklarının baş rahibi Iulius Marcellianus'un ve Iulius Moskhos'un ve atalarından beri vatanın hayırseveri ve syndikos Iulius Lucinius'un ve vatan için gerçekten herşeyiyle faydalı Iulianus'un anneleri Ulpius Saturnina'yı onurlandırdı.*

Heykel bağışını yapan Moskhos'un karısı, baş hekim Akülüs'un kızı Akülíanus.

Ep.48.Caesar Fl. Valerius Constantinus’u onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** 293-305; **Edisy:** RA, 1876, 31, s. 195, no. 1; IGR IV, 700; MAMA IV, 59

1 [τ]ὸν ἐπιφανέστατον Καί-
σαρα Φλ. Οὐαλέριον
3 Κωστάντιον ἢ λαμπρὰ
τῶν Συνναδέων μητρό-
5 πολις καὶ δις νεωκόρος
τῶν Σεβ(αστῶν) διὰ τῶν πε-
7 ρὶ τὸν κρ(άτιστον) δουκηνάριον
Φλ. Αὐρ. Αχιλλέα πρῶ-
9 τον ἄρχοντα τὸ τρίτον
ἀρχόντων.

Çeviri: *En ünlü Caesar Fl. Valerius Constantinus’u iki kez imparatorluk kültürünün neokorosu ve metropolis olarak tanınmış Synnada; arkhonlar kurulunun üçüncü kez baş arkhonu, güçlü ducenarius Fl. Aur. Aksilleus’un aracılığıyla (onurlandırdı.)*

Ep.49.İmparator ve Caesarları onurlandırma yazıtı

Yer: Atlihisar/Synnada; **Tarih:** 317-326; **Edisy:** BCH, 1896, 20, s. 116, no. 10; MAMA IV, no. 58

1 Imp(erator) Caesar
[C. Val. Diocle]t[ianus
3 p(ius) f(elix) i]n[v(ictus) Aug(ustus).]
τοῖς κυρίοις ἡμῶν
5 Γ. Οὐαλ. Διοκλητιανῶ

καὶ Μ. Οὐαλ. Μαξιμιαν[ῶ]
7 αἰ]ωνί[ο]ι[ς]
Σεβ(αστοῖς) καὶ
9 Φλα. Οὐ. Κωνσταντίῳ
καὶ Γ. Οὐαλ. Μαξιμια[νῶ]
11 ἐπιφανεστάτοις Καίσα[ρσιν].
Φλ. Οὐαλ. Κρίσπος καὶ Οὐα[λ.]
13 [Κωνσ]ταντεῖνος Λικίν[νιος — —]
καὶ Φλ. Κλ. Κω[στ]άν[τιος]
15 [ἐ]πειφανέ[στατοι Καίσαρες].

Çeviri: *Efendilerimiz sonsuz Augustuslar G. Val. Diokletianus ve M. Val. Maksimianus için ve en ünlü caesar'lar Fla. Va. Konstantius'a ve G. Val. Maksimianus'a. En ünlü caesarlar Fl. Val. Krispos ve Val. Konstantinus Licinnius — —] ve Fl. Kl. Konstantius.*

Ep.50.Aur. Karpophorus'un karısı Fortunatus'un mezar steli

Yer: Synnada; **Tarih:** Muht. 212 sonrası **Edisy:** RA, 1876, 31, s. 202, no. 5

1 Φορτουνάτη
συμβίῳ
3 {γλυκυτάτη}
Αὐρ. Καρποφό-
5 ρος ἐποίησεν.

Çeviri: *Çok sevgili hayat arkadaşı Fortunatus (için) Aur. Karpophorus (bunu) yaptı.*

Ep.51.M. Aurelius Attalos Ephaphrodetios' u onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** Muht. 212 sonrası **Edisy:** MAMA VI, 377

1 ἀγαθῆ τύχη

τὸν

3 ἀξιολογώτατον

M. Αὐρ.

5 Ἄτταλον

Ἐπαφρόδειτον

7 πρῶτον

ἄρχοντα

9 Αὐρ. Ἐλπίζων

τὸν εὐεργέτην.

Çeviri: İyi şansla! Hayırsever Aurelius Elpizon, en değerli baş arkhon M. Aurelius Attalos Ephaphrodetios (için bunu yaptı.)

Ep.52. Aurelius Faustinus' u onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** Muht. 212 sonrası **Edisy:** MAMA VI, 378

1 τὸν κράτιστον

ἐπίτροπον τοῦ Σεβ.

3 Αὐρ. Φαυστεῖνον

τὸν εὐεργέτην

5 καὶ κτίστην ἢ πατρίς

προνοησαμένων

7 τῆς ἀνάστασεως

τῶν περὶ Αἴλ.

9 Διονυσόδωρ(ον)

ἱππικὸν

11 πρῶτον ἄρχοντα

τὸ β' ἄρχόντων.

Çeviri: Augustus'un seçkin procuratoru, hayırsever ve kurucu Aurelius Faustinus (için) vatan arkhonlar kurulunun ikinci kez baş arkhonu atlı Aelius Dionysodoros'un gözetiminde dikti.

Ep.53.Aur. Aphillon Domnan'ı onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** Muht. 212 sonrası **Edisy:** MAMA VI, 381

1 ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος

ἐτείμησε

3 Αὐρ. ᾿Αφίλλαν

Δόμναν,

5 θυγατέρα

Αὐρ. Χρυσανθίουνος,

7 νύμφην

Αὐρ. ᾿Επιτυγχάνου

9 ἀρχιερέως

τῆς πατρίδος.

11 τὴν ἀνάστασιν

ποιησαμένου

13 Αὐρ. ᾿Αντιγόνου

Ἐπιτυγῶνου

15 τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς.

Çeviri: *Meclis ve halk, vatanın baş rahibi Aur. Epitükhanos'un gelini, Aur. Krüsanthionos'un kızı Aur. Aphillon Domnan'ı onurlandırdı. Kocası, Epitükhanos oğlu Aur. Antigonos (bunu) dikti.*

Ep.54.Aur. Aristeinetos'u onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** Muht. 212 sonrası **Edisy:** BCH, 1893, 17, s. 282, no.83; IGR IV 703

1 Ἀγαθῆ τύχη.

Ἡ κρατίστη βουλή

3 ἐτείμησεν

[τὸ]ν ἐν πᾶσι εὐεργ-

5 [έτην] καὶ κτίστην τῆς πα-

[τ]ρίδος Αὐρ. Ἄρις-

7 ταίνετον, ἐπίτρο[π]-

ον Σεβαστοῦ,

9 γραμματεύοντος

τῆς βουλῆς Μ. Αὐρ.

11 Ἀλεξάνδρου Ἀχιλ-

λέως.

Çeviri: *İyi şansla! Seçkin meclis her durumda hayırsever ve vatanın kurucusu, Augustus'un procuratoru Aur. Aristeinetos'u, meclisin sekreteri M. Aur. Aleksandros'un oğlu Aksilleos (aracılığıyla) onurlandırdı.*

Ep.55.Aur. Markianus'u onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** Muht. 212 sonrası **Edisy:** BCH, 1893, 17, s. 283, no.85; IGR IV 704

.....

1 ον ἀγαθόν καὶ δίκαι-

ον Αὐρ. Μαρκίωνα,

3 ἐπίτροπον τῶν Θει-

στάτων αυτοκρατόρων,

5 διὰ τὰς εἰς τὴν πατρί-

δα εὐεργεσίας.

7 Τὴν ἐπιμέλειαν τῆς

ἀναστάσεως ποιησα-

9 μένων παρ' ἐαυτῶν

Αὐρ. Χρυσαντίωνος

11 καὶ Μαρκιανοῦ Ζωτικοῦ

Κάστορος καὶ Διονυσίου

13 Ἀνδρέστου(?) καὶ Ἑρμογέ-

νους Θεμίσωνος καὶ

15 Ἀῤῥάνοντος Γαίου

ἀρχόντων τῆς πόλεως.

Çeviri: tanrısıl imparatorların procuratoru, iyi ve adil Aur. Markianus'a, vatan için hayırseverliği sebebiyle. şehrin arkhonları Aur. Krusantionos ve Markianos Zotikos oğlu Kastor ve Dionysos? Andrestos ve Hermogenes oğlu Themisonos ve Gaius oğlu Auksanon gayretleriyle kendi yanlarında diktiler.

Ep.56.Aurel. için mezar steli

Yer: Synnada; **Tarih:** Muht. 212 sonrası **Edisy:** BCH, 1893, 17, s. 289, no.95

1 Μ. Αύρηλ. Ἀλέξα-
νδρος καὶ Φλ. Π[ῶ]-(?)
3 λα ὑπὲρ Αύρηλ.
Ἀντιόχου υἱοῦ
5 κατὰ χρησμὸν
Ἀπόλλωνι.

Çeviri: Apollon'u kehanetine göre M. Aurel. Aleksandros ve Fl. Pola?, Antiokhos'un oğlu Aurel. için (bunu yaptılar.)

Ep.57. Aur. Agatheinus'un adak steli

Yer: Efe köy/Synnada; **Tarih:** Muht. 212 sonrası **Edisy:** MAMA IV, 49b

1 [Αὐρ.] Ἀγαθεῖ-
[νος] Ἀρτέμι-
3 [δι ἐ]πιηκόω
[ἀ]νέθηκεν.

Çeviri: Aur. Agatheinus duacılarını dinleyen Artemis'e adadı.

Ep.58.Yakarma? yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** 300-450; **Edisy:** MAMA IV, 104; ICG, 1109

1 χαρὰν
ἐόνος
3 ἐπιθοῖ-
το.

Çeviri: O, sonsuza dek merhamet edebilir.

Ep.59.Teophilos'un mezar steli

Yer: Synnada; **Tarih:** 300-450; **Edisy:** MAMA IV, 93; ICG, 1098

1 † ήρώιον διαφέρον

Θ[εο]φίλου

3 πρεσ[βυ]τέρου.

Çeviri: † (Bu) özel heroon, Presbiter Theophilos'a aittir.

Ep.60.Maksimus'un hizmetkarının mezar steli

Yer: Kayabelen(Bedeş)/Synnada; **Tarih:** 4.-5. yy.; **Edisy:** MAMA IV, 97

1 † ὑπέρ μν[ή]-

μης κέ ἀν[α]-

3 παύσε[ως]

διακόγ[ου]

5 Μαζήμου.

Çeviri: † Maksimus'un hizmetkarının anısı ve dinlenmesi için.

Ep.61.Zosimos'un adak steli

Yer: Anayurt(Alayund)/Synnada; **Tarih:** 4.-5.yy.; **Edisy:** MAMA IV, 98

1 [ὑπέρ εὐχῆς(?) Ζωσί(?)]μου † † † καὶ ὑπέρ ἀναπαύσεως τῶν γονέων αὐτοῦ· ἀμή[ν].

Çeviri: Zosimos'un dileği için † † † ve atalarının dinlenmeleri için. amen.

Ep.62. Mezar? steli

Yer: Ağzı Kara/Synnada; **Tarih:** Muht. 4. yy.'dan sonrası **Edisy:** MAMA IV, 105a

1 θεοῦ

χά-

3 ρις.

⊕

Çeviri: Tanrı'nın vesilesiyle.

Ep.63.Auksintius, Hypatias, Andreas ve Eusebius için mezar steli

Yer: Ağzı Kara/Synnada; **Tarih:** Muht. 4. yy.'dan sonrası **Edisy:** BCH, 1893, 17, s. 289, no.93; Ramsay, CB, s. 735, no. 665

1 ⊕ ὑπὲρ μνήμης καὶ ἀναπαύ-

σεως Αὐξιντίου ἀρχιτέκτ-

3 ονος καὶ ὑπὲρ εὐχῆς Ὑπα-

τίας καὶ Ἀνδρέου καὶ Εὐσιβία[ς].

5 καὶ εὐξάμενοι τὴν εὐχὴ[ν]

[ἐξ]ετέλεσαν. ⊕

Çeviri: ⊕ Mimar Auksintius'un anısına ve dinlenmesi için

ve Hypatias ve Andreas ve Eusebius'un dilekleri için ve duacılar sunumu tamamladılar.

⊕

Ep.64.Zeukson Daman'ı onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** İmp. dön.; **Edisy:** BCH, 1893, 17, s. 279, no. 78

1 Ἡ βουλή καὶ

ὁ δῆμος ἐτεί-

3 μησαν Ζεῦξ-
[ιν Δ]άμα ἦρωα
5 [ἀγ]ορανομήσ-
[αντ]α πολυτελ[ώς]
7 [χρ]εοφυλακήσ-
[αντ]α πιστῶς
9 [σ]τρώσαντα [έν]
[τ]ῆ ἀγορᾷ [έκ] τ[ῶν]
11 [ιδ]ίωv πόδας δ-
[ισχ]ιλίους καὶ
13 [έν π]ολλοῖς χρή[σι]-
[μο]ν τῆ πόλ[ει]
15 γενόμενον.

Çeviri: Meclis ve halk gösterişli agoranomos, güvenilir kayıt ofisi memuru, agorada 2000 podas mesafeyi kaplayan? ve birçoklarının içinde şehir için yararlı doğan merhum Zeukson Daman'ı onurlandırdı.

Ep.65.Daman'ı onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** İmp. dön.?.; **Edisy:** MAMA VI, 371

1 ἡ βουλή καὶ
ὁ δῆμος ἐτείμη-
3 σαν Δαμᾶν Λυσί-
ου ἄνδρα ἀγα-
5 θόν, ἀγορανό-

μον, χρεοφύλα-
7 κα, ἄρχοντα τῆς
γερουσίας, στρατη-
9 γὸν τῆς πόλεως,
ἐργεπιστάτην
11 ἔργων ἀνανκαί-
ων, ἐπιδόντα
13 καὶ εἰς χρείας ἀργύ-
ριον καὶ ἐκ τῶν ιδί-
15 ων στρώσαντα
πόδας δισχειλί-
17 οὺς

Çeviri: *Meclis ve halk iyi adam, agoranomos, kayıt ofisi memuru, gerousia'nın arkhonu, şehrin strategosu, kamu binalarının yapım? işlerinin komiseri, gerekli parayı başıslayan ve 2000 podas mesafeyi kendisi yaptıran Lucius oğlu Daman'ı onurlandırdı.*

Ep.66.Mezar steli

Yer: Synnada; **Tarih:** İmp. dön.? **Edisy:** MAMA IV, 89; MAMA XI, 180

1 — — — γυ[ναι]-
κὶ κουριδία μνήμης
3 χάριν.

Çeviri: — — — *nikahlı karısının anısı vesilesiyle.*

Ep.67.Mezar steli

Yer: Synnada; **Tarihl:** İmp. dön.?.; **Edisy:** Waelkens, Türsteine, 466

1 καὶ (ἐ)αυ- τ(----)

καὶ τέκν-οις –

Çeviri: kendisi [----]

ve çocuklarına

Ep.68.Dionysos'un mezar? steli fragmanı

Yer: Synnada; **Tarihl:** İmp. dön.?.; **Edisy:** MAMA IV, 51

1 Διον[ύσωι(?) — — —]

Çeviri: Dionysos?

Ep.69.Trophimos'un mezar? steli fragmanı

Yer: Synnada; **Tarihl:** İmp. dön.?.; **Edisy:** MAMA XI, 200

1 Τροφίμου

Çeviri: Trophimos'un.

Ep.70.Zeus'a adak steli

Yer: Synnada; **Tarihl:** İmp. dön.?.; **Edisy:** BCH, 1883, 7, s. 302, no. 25

1 Καρικὸς Παπύλου' καὶ Παπί-

α Πανκρίτου' Σαρουηνοὶ ⚡

3 καὶ Παπίας Δοκι-

μεὺς Διὶ εὐχὴν.

Çeviri: Saravenaeden Pankratius oğlu Papias ve Papulos oğlu Karikos ve Dokimeon'dan Papias Zeus'a (bunu) sundular.

Ep.71.Dionysius'un mezar steli

Yer: Synnada; **Tarih:** İmp. dön.?.; **Edisy:** BCH, 1893, 17, s. 281, no.81

1 Ὁ δῆμος

Διονύσιον Λυχεί-

3 νου τοῦ Ἀδμήτου

ἥρωα.

Çeviri: Halk Admetus'un torunu, Lukseinus'un oğlu merhum Dionysius (için bunu yaptı.)

Ep.72.Poseidonios'u onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** İmp. dön.?.; **Edisy:** BCH, 1893, 17, s. 282, no.84

1 Ἡ βουλή καὶ ὁ δῆμος

ἔτείμησεν Ποσειδώ-

3 νιον Ἀρτεμιδώρου ἄν-

δρα εὐγενῆ καὶ (έκ) προγ-

5 ὄνων πολλά παρασχόμε-

νον τῆ πατρίδι, στεφανη-

7 φορήσαντα μετὰ πάσης φιλο-

τειμίας καὶ μεγαλοψυχίας, καὶ

9 γραμματεύσαντα τῆς βουλῆς

καὶ τοῦ δήμου ἐνδόξως, καὶ
11 σειτωνήσαντα πιστῶς, καὶ ἐν
ἄλλοις χρήσιμον γε-
13 νόμενον τῆ πατρίδι τὴν
ἀνάθεσιν ποιησαμένης
15 Ἀφίας Γλύκωνος τῆς
γυναικός αὐτοῦ.

Çeviri: Meclis ve halk, asil adam ve atalarından beri vatan için birçok şeyi temin eden, tüm onurseverliği ve cömertliği ile stephanephoros ve meclisin ve halkın ünlü sekreteri ve hububat tedarikinin sadakatli yöneticisi ve diğerlerinin içinde vatan için faydalı doğan Artemidoros'un oğlu Poseidonios'u onurlandırdı. Bağışı yapan karısı Aphias Glukonos.

Ep.73.Sophrosunes'i onurlandırma yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** İmp. dön.?.; **Edisy:** BCH, 1893, 17, s. 284, no.86; IGR IV, 708

1 Ὁ δῆμος ἐτείμησε Ἀρτέμωνα,
Ἡροδώρου εὐσεβῆ ἀρχιερέα τῶν
3 κατὰ πόλιν θεῶν(?), καὶ ἱερέα
Ἑγείας τε καὶ Σωφροσύνης(?)
5 γυμνασιαρχήσαντα ἐκ τῶν ἰδίων
χρημάτων διετίαν.

Çeviri: Halk şehrin tanrısının baş rahibi, ve Hygeiai ve hem Sophrosones rahibi, kendi kaynaklarından iki yıllığına gymnasiarkhosluk yapan dindar Herodorus'un oğlu Artemon'u onurlandırdı.

Ep.74.Onurlandırma? yazıtı

Yer: Synnada; **Tarih:** İmp. dön.?.; **Edisy:** BCH, 1896, 20, s. 115, no. 9

1ος ἐνεγκάμενον γέρα πρῶτον

Εὐαγρος εὐπατρίδης στήσεν ἀγωνοθέτης.

*Çeviri:ος doğan onur ödülü ilk
agonothetes, soylu Euagros (bunu) dikti.?*

Ep.75.Immanuel'in mezar steli

Yer: Ağzı Kara/Synnada; **Tarih:** İmp. dön.?.; **Edisy:** MAMA IV, 105

1 Ἐμμα-

νουήλ.

Çeviri: Immanuel.

Ep.76.Herenes'in mezar steli

Yer: Kayabelen(Bedeş)/Synnada; **Tarih:** İmp. dön.?.; **Edisy:** MAMA IV, 107

1 [— — —] κὲ τῆς συνβήου αὐτοῦ Ἐρήνης.

Çeviri: [— — —] ve hayat arkadaşı Herenes'in.

Ep.77.Klearkhos, Glukon ve Appas'ın çocukları için adak steli

Yer: Efe Köy/Synnada; **Tarih:** İmp. dön.?.; **Edisy:** MAMA IV, 49a

1 [Κλ]έαρχος καὶ οἱ <ἀ>δελφοὶ αὐτο[ῦ]

[Γλ]ύκων καὶ Ἀπ[π]ας θεῶ προ<σ>τά[ξ]-

3 [α]ντι ὑπὲρ τέ[κ]νων σωτηρία[ς].

Çeviri: *Klearkhos ve kardeşleri Glukon ve Appas, çocuklarının kurtuluşu için yönetici tanrıya (bunu sundular.)*

SONUÇ

Ne zaman kurulduğu konusunda gizemini koruyan ve muhtemelen Kalkolitik Çağ'dan beri yerleşim gören Synnada kenti, Hellenistik Dönem'de parlatmaya başladığı ışığını Roma Dönemi'nde göz alıcı boyuta çıkarmıştır. Kuruluş sürecindeki belirsizlik bizi kesin yargılardan uzak tutsa da Synnada kentinde çok önceden beri yerli halkın ya da halkların yaşadığı aşikardır. Kendisini Thynnarus'un torunları olarak gören bu halk 3. yy.'a kadar -belki daha sonrasında da- bu inancını sürdürmüştür. Phryg etkileri de hissedilen kentte, bu yerli halkın yanında Greko-Makedon kolonistlerin bölgeye gelişiyle beraber Grek kültürü ciddi boyutlarda hissedilmeye başlanmıştır. Bu süreçte, bu halk kendisini Akamas'ın soyuna dayandırmıştır.

Synnada, İÖ 2. yy.'ın sonlarından itibaren kent statüsüne ulaşmış görünmektedir. Boule, demos, gymnasium, agora gibi kurumlarının varlığı; görevlileri ve şahıs isimleri dolayısıyla tipik bir Grek şehri özelliğini gösteren kent Roma İmparatorluk Dönemi'nde de bu Grek kenti karakteristiğini küçük değişiklikler dışında muhafaza etmeyi başarmıştır. Epigrafik ve numizmatik kaynakların da desteklediği şekilde İmparatorluk Dönemi'nde halen Grek panteonunun var oluşu, sosyokültürel yapının sürekliliğini açıkça ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Erken 3. yy.'da, aynı sikke serisinde hem Thynnarus'un hem de Akamas'ın hala resmediliyor oluşu, muhtemelen Synnada'nın İmparatorluk Dönemi'nde dahi farklı unsurları barındıran sosyopolitik ve sosyokültürel yapısını koruduğunu göstermektedir. Öyle ki; 3. yy.'da bir Synnadalı, bir yazıtta Makedon ethnikonuyla görülmektedir. Phryg etkilerinin de hissedildiği bu dönemde şehrin baş tanrısı Zeus'un "tüm halklar" anlamına gelen pandemos epiteti bu toplumsal yapıyı doğrulamaktadır. Kentte ayrıca pagan inançların yanında Yahudilik ve Hristiyanlık'ın da var oluşu mevcut sosyokültürel yapıyı süreçte daha da farklılaştırmıştır.

Synnada, çanak dediğimiz, içinde bulunduğu doğal korunaklı coğrafi konumu dolayısıyla bir yandan mevcut toplumsal yapısını korurken bir yandan da bölgeden geçen büyük yollara yakınlığı dolayısıyla, özellikle Roma Dönemi'nde, önemli bir merkeze dönüşmüştür. Synnada'ya Eskiçağ'daki büyük ününü kazandıran özelliği Dokimeion'daki mermer ocaklarına olan yakınlığı ve Roma Dönemi'nde bu mermer ocaklarının yönetim ofisinin burada bulunmasıdır. Bu mermer ocakları sayesinde politik olarak önemini artırmıştır. Geç Cumhuriyet Dönemi'nde coğrafi izolasyonuna rağmen bölgesi için conventus merkezi olarak belirlenmesi ve kentte Ulpius Saturnina ailesi

örneğinde olduğu gibi varlıklı, üyeleri önemli görevler üstlenmiş ailelerin olması ve bağışları bunun bir örneğidir. Bu ofis dolayısıyla procuratorların ve çeşitli Roma magistratlarının oturduğu bir kent haline gelen Synnada, muhtemelen bu mermerlerin sevkiyatı sebebiyle çevresiyle irtibatını da artırmıştır. Çünkü normal şartlarda içinde bulunduğu çanak, çevresindeki dağlar sebebiyle Synnada'nın ulaşımını sınırlı kılmaktadır. Öyle ki; bölgeye gelen gezginlerden bazıları bu izole pozisyonundan dolayı Synnada'nın yerini belirleyememişlerdir. Roma egemenliğiyle beraber kentte yaşanan değişimler de bu mermer ocaklarının işletilmesi ekseninde gerçekleşmiştir. Şöyle ki; Roma için Synnada muhtemelen mermer ocakları sebebiyle önemli bir kent haline gelmiştir. Bu ocakların işletilmesi paralelinde Romalı magistratlar ve görevliler kentte görülmeye başlanmıştır ancak mevcut diğer görevliler ve kurumlar da varlıklarını korumuşlardır. Bu durum Roma'nın Asia Eyaleti'ni kurmasından sonra izlediği politikaya da uygundur. Roma, magistratları eliyle mermer ocaklarını işletirken Synnada'nın mevcut idari yapısına köklü bir müdahalede bulunmamıştır.

Romalı yerleşikler deyiminden hareketle bölgede Romalıların varlığı anlaşılmaktadır. Bu Romalılar, Synnada'daki malum mermer ticareti dolayısıyla bölgeye gelmiş iş insanları olabilir. Dolayısıyla Synnada, Roma Dönemi'nde dışarıdan göç olarak zamanla yerel halkla karışmış Greko-Romen bir toplumsal yapı oluşturmuş görünmektedir. Bu özelliğiyle bulunduğu bölgenin sosyokültürel yapısını da etkilemiş olmalıdır.

Synnada halkı, Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde içinde bulunduğu çanak içerisindeki düz ovada, Synnada'ya yakın ancak etrafına dağılmış merkezlerde yaşamış olmalıdırlar. Bu merkezler, büyük ihtimalle Synnada'ya bağlı köyler veya mahalleler olarak yukarıda bahsettiğimiz yerleşimlerdir. Ayrıca 3. yy.'da yazıtlarda Synnadalıların yaşadıkları kırsal yerleşimlerin adlarıyla kaydedilmeleri, Synnada kırsalındaki yerleşimlerin çokluğunu ve Synnada sakinleri için aidiyetin önemli olabileceğini göstermektedir.

Ayrıca Roma İmparatorluk Dönemi, Synnada kentinin kırsalı ile beraber yükselişe geçtiği bir dönem olmuştur. Birçok kırsal yerleşim bu dönemde ortaya çıkmıştır. Kent, Hristiyanlığın bölgede yayılmasıyla beraber Geç İmparatorluk Dönemi'nde Phrygia Salutaris'in metropolisi olarak birçok piskoposluğun bağlı olduğu önemli bir merkez haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

Filolojik Kaynaklar

- Aristoteles. (2013). *Atinalıların Devleti*, (Çev. F. Akderin), İstanbul: Say Yayınları.
- Athenaeus (1854). *The Deipnosophists*. (Çev. H. G. Bohn). London: Covent Garden.
- Augustus. (1949). *Ankara anıtı; Monumentum Ancyranum*. (Çev. H. Dereli). Ankara: MEB.
- Aurelius, M. (2016). *Kendime düşünceler*. (Çev. F. Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Cassius, Dio. (1917). *Roman History*. v. 6. LOEB.
- Cassius, Dio. (1924). *Roman History*. v. 7. LOEB.
- Cassius, Dio. (1925). *Roman History*. v. 8. LOEB.
- Cassius, Dio. (1927). *Roman History*. v. 9. LOEB.
- Cicero, M. T. (1905). *The letters of Cicero: the whole extant correspondence in chronological order, in four volumes*. (Çev. E. S. Shuckburgh). London: George Bell and Sons.
- Diodorus (1954). *The library of history*. v. 10. (Çev. M. G. Russel), Massachusetts: Harvard University Press.
- Eusebius (1969). *Ecclesiastical history: books 6-10*. (Çev. R. J. Deferrari), Washington: The Catholic University of America.
- Eutropius. (2007). *Roma tarihinin özeti*, (Çev. Ç. Menzilcioğlu), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Livius, Titus (1936). *Ab urbe condita: books 38-39*. E. T. Sage (Ed.), Massachusetts: Harvard University Press.
- Livius, Titus (1951). *Ab urbe condita: books XLIII-XLV*. A. C. Schlesinger (Ed.), Massachusetts: Harvard University Press.
- Livy. (1976). *Rome and the Mediterranean*, (Çev. H. Bettenson), Middlesex: Penguin Books.

Notitia dignitatum: accedunt Notitia Urbis Constantinopolitanae et latercula provinciarum (1962). O. Seeck (Ed.), Frankfurt am Main: Minerva.

Polybius. (1926a). *Historiae*. (Çev. W. R. Paton), v. 5. London: Harvard University Press.

Polybius (1926b). *Historiae*. (Çev. W. R. Paton), v. 6. London: Harvard University Press.

Stephani Byzantii (1849). *Ethnicorum*. Berolini: Reimeri.

Strabon. (1993). *Antik Anadolu coğrafyası: XII-XIII-XIV*. (Çev. A. Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Suetonius. (2008). *On iki Caesar'ın yaşamı*, (Çev. F. Telatar-G. Özaktürk). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Tacitus. (1970). *The Histories; Books I-III*. (Çev. C. H. Moore). v. 2. Massachusetts: Harvard University Press.

Tacitus. (1970). *The Annals; Books I-III*. (Çev. C. H. Moore). v. 3. Massachusetts: Harvard University Press.

Tacitus. (1970). *The Annals; Books IV-VI, XI-XII*. (Çev. J. Jackson). v. 4. Massachusetts: Harvard University Press.

Tacitus (1990). *Agricola'nın hayatı veya Britanya tarihi*. (Çev. H. Dereli). İstanbul: MEB.

Kitaplar

Akşit, O. (1985). *Roma imparatorluk tarihi: (M.Ö. 27-M.S. 395)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Amandry, M., Burnett, A., Mairat, J., Metcalf, W., Bricault, L., Blet-Lemarquand, M. (2015). *RPC III: From Nerva to Hadrian (AD 98–138)*. <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk> (Erişim tarihi: 19.07.2019)

Arslan, M. (2000). *Antikçağ Anadolu'sunun savaşçı kavmi Galatlar*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Atlan, S. (1970). *Roma tarihinin ana hatları*, c. 1. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

- Barrington atlas of the Greek ve Roman World.* v. 2. (2000). R. J. A. Talbert (Ed.), Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Bekker-Nielsen T. (2008). *Urban Life and Local Politics in Roman Bithynia: the small world of Dion Chrysostomos*, Aarhus: Aarhus University Press.
- Belke, K. ve Mersich, N. (1990). *TIB 7; Phrygien und Pisidien*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Boatwright, M. T. (2000). *Hadrian and the cities of the Roman Empire*. Princeton: Princeton University Press.
- Brixhe, C. (2013). The personal onomastics of Roman Phrygia. P. Thonemann (Ed.), *Roman Phrygia: culture and society* içinde (s. 55-69), Cambridge: Cambridge University Press.
- Brown, P. (2017). *Geç Antikçağ Dünyası*. (Çev. T. Kaçar). (1. basım). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Burnett, A., Amandry, M. ve Carradice, I. (1999). *RPC II: from Vespasian to Domitian (AD 69-96)*. <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk> (Erişim tarihi: 19.07.2019)
- Burrell, B. (2004). *Neokoroi: Greek cities and Roman emperors*, Leiden: Brill.
- Calder, W. M. ve Bean, G. E. (1958). *A Classical Map of Asia Minor*. Ankara: The British Institute of Archaeology.
- Calomino, D., Burnett, A., Mattheis, S. (2017). *RPC VI: From Elagabalus to Maximinus (AD 218–238)*. <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk> (Erişim tarihi: 19.07.2019)
- Cancik, H. ve Schneider, H. (1996). *Der Neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*. c.1. Stuttgart: J.B. Metzler.
- Chiricat, É. (2013). The ‘crypto-Christian’ inscriptions of Phrygia. P. Thonemann (Ed.), *Roman Phrygia: culture and society* içinde (s. 198-214), Cambridge: Cambridge University Press.
- Demircioğlu, H. (1953). *Roma Tarihi; Cumhuriyet, I. kısım menşe'lerden Akdeniz havzasında hakimiyet kurulmasına kadar*. c. 1., Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Diakov V. ve Kovalev S. (2011). *İlkçağ Tarihi*. (Çev. Ö. İnce). c. 1. (2. baskı). İstanbul: Yordam Kitap.
- Dmitriev, S. (2005). *City government in Hellenistic and Roman Asia Minor*, New York: Oxford University Press.
- Drew-Bear, T. (1978). *Nouvelles inscriptions de Phrygie*. Zutphen: Terra Publishing.
- Drew-Bear, T., Thomas, C. ve Yıldızturan, M. (1999). *Phrygian votive steles*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti, Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Drew-Bear, T. (2001). Grek ve Roma dönemlerinde Afyonkarahisar. *Afyonkarahisar kütüğü*, c. 1 içinde (s. 97-111). Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi; Yayın No. 35.
- Ergin, G. (2008). *Anadolu'da Roma hakimiyeti; direniş ve düzen*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erhat, A. (2007). *Mitoloji sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Ertem, H. (1973). *Boğazköy metinlerinde geçen coğrafya adları dizini; (çivi yazılı metin yerleri ve bibliyografya ile birlikte)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Gregory, A. P. (2007). The impact of Rome on local naming practices in Asia Minor: A regional perspective. H. Elton ve G. Reger (Ed.), *Regionalism in Hellenistic and Roman Asia Minor* içinde (s. 161-168). Bordeaux: De Boccard.
- Faulkner, N. (2015). *Roma: Kartalların İmparatorluğu*. (Çev. Ç. Sümer). (1. Basım). İstanbul: Yordam Kitap.
- Hamilton, W. J. (1842). *Researches in Asia Minor, Pontus, and Armenia: with some account of their antiquities and geology*. v. 2., New York: Cambridge University Press.
- Haspels, C. H. E. (1971). *The highlands of Phrygia: sites and monuments*. v. 1., Princeton: Princeton University Press.
- Head, B. V. (1906). *BMC*. London: By Order of the Trustees.
- Heuchert, V. (2006). *RPC IV.2: The Antonines (AD 138–192): Asia*. <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk> (Erişim tarihi: 19.07.2019)
- Heuchert, V. (2006). *RPC IV.3: The Antonines (AD 138–192): Lycia-Pamphylia to Arabia*. <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk> (Erişim tarihi: 19.07.2019)

Hostein, A., Mairat, J. ve Levante, E. (2014). *RPC IX: From Trajan Decius to Uranius Antoninus (AD 249–254)*. <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk> (Erişim tarihi: 19.07.2019)

Inscriptiones Christianae Graecae (ICG): a database of early Christian inscriptions from Asia Minor and Greece. Berlin: Humboldt-Universität, Institut für Christentum und Antike. (<http://repository.edition-topoi.org/collection/ICG>, Erişim tarihi: Temmuz, 2019)

Inscriptiones Graecae: ad res Romanas pertinentes (IGR IV). (1927). R. Cagnat (Ed.), Paris: Librairie Ernest Leroux.

İlaslı, A. (2004). İlk yerleşimden Türk egemenliğine kadar Afyon. M. Uyan, İ. Yüksel, N. Açıkar (Ed.), *Anadolu'nun kilidi Afyon*, içinde (s. 49-62). Afyon: T.C. Afyon Valiliği.

İplikçioğlu, B. (1997). *Eskibati tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Jones A. H. M. (1940). *The Greek city: From Alexander to Justinian*, Oxford: The Clarendon Press.

Jones, A. H. M. (1971). *The cities of the eastern Roman provinces*. (2. baskı). Oxford: The Clarendon Press.

Kantor, G. (2013). Law in Roman Phrygia: rules and jurisdictions. P. Thonemann (Ed.), *Roman Phrygia: culture and society* içinde (s. 143-167), Cambridge: Cambridge University Press.

Kaya, M. A. (2008). *Roma'nın Afrikalı İmparatoru Septimius Severus*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Kelp, U. (2013). Grave monuments and local identities in Roman Phrygia. P. Thonemann (Editör), *Roman Phrygia: culture and society* içinde (s. 70-94), Cambridge: Cambridge University Press.

Laes C. ve Strubbe J. (2014). *Youth in the Roman Empire: The young and the restless years?*, New York: Cambridge University Press.

Levick, B. (1967). *Roman colonies in Southern Asia Minor*. London: Oxford University Press.

- Levick, B. (2007). Girdled by hills: culture and religion in Phrygia outside the polis. H. Elton ve G. Reger (Ed.), *Regionalism in Hellenistic and Roman Asia Minor* içinde (s. 107-116). Bordeaux: De Boccard.
- Lightfoot, C. S. (2001). Bizans döneminde Afyonkarahisar. *Afyonkarahisar kütüğü*, c. 1 içinde (s. 113-124). Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Magie, D. (2001a). *Anadolu'da Romalılar*. (Çev. N. Başgelen-Ö. Çapar), c. 1, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Magie, D. (2001b). *Anadolu'da Romalılar*. (Çev. N. Başgelen-Ö. Çapar), c. 3, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Magie, D. (2001c). *Anadolu'da Romalılar*. (Çev. N. Başgelen-Ö. Çapar), c. 4, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- McLean, B. H. (2014). *An introduction to Greek epigraphy of the Hellenistic and Roman periods from Alexander the Great down to the reign of Constantine (323 B.C.-A.D. 337)*, Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Marek, C. (2016). *In the land of a thousand gods: a history of Asia Minor in the ancient world*, New Jersey: Princeton University Press.
- Masségli, J. (2013). Phrygians in relief: trends in self-presentation. P. Thonemann (Ed.), *Roman Phrygia: culture and society* içinde (s. 95-123), Cambridge: Cambridge University Press.
- Meijer, F. (2006). *İmparatorlar yataklarında ölmez*. (Çev. G. Ergin). (1. Basım). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Mitchell, S. (1993a). *Anatolia: land, men and gods in Asia Minor*. v. I., Oxford: Clarendon Press.
- Mitchell, S. (1993b). *Anatolia: land, men and gods in Asia Minor*. v. II., Oxford: Clarendon Press.
- Mitchell, S. (2013). An epigraphic probe into the origins of Montanism. P. Thonemann (Ed.), *Roman Phrygia: culture and society* içinde (s. 168-197), Cambridge: Cambridge University Press.

Mitteilungen des deutschen archäologischen Instituts [MDAI(A)]. (1882). Berlin: Athenische Abteilung.

Monumenta Asiae Minoris Antiqua. (1933). v. IV. W. H. Buckler, W. M. Calder ve W. K. C. Guthrie (Ed.), England: The Manchester University Press.

Monumenta Asiae Minoris Antiqua. (1939). v. VI. W. H. Buckler ve W. M. Calder (Ed.), England: The Manchester University Press.

Monumenta Asiae Minoris Antiqua. v. XI., P. Thonemann, C. Crowther, E. Chiricat ve M. Sasanow (Ed.), Oxford University. <http://mama.csad.ox.ac.uk> (Erişim tarihi: Mayıs, 2019)

Özsait, M. (1982a). Anadolu'da Hellenistik Dönem. R. Yazır (Ed.), *Anadolu uygarlıkları ansiklopedisi*, c. 2 içinde (s. 280-324). İstanbul: Görsel Yayınlar.

Özsait, M. (1982b). Anadolu'da Roma Egemenliği, R. Yazır (Ed.), *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, c. 2 içinde (s. 325-359). İstanbul: Görsel Yayınlar.

Özsait, M. (1999). Küçük Asya'da Roma kolonileri. N. Başgelen-G. Çelgin-A. V. Çelgin (Ed.), *Zafer Taşlıklioğlu Armağanı-Anadolu ve Thrakia Çalışmaları* içinde (s. 123-132). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Parman, E. (2002). *Ortaçağda Bizans Döneminde Frigya (Phrygio) ve bölge müzelerindeki Bizans taş eserleri*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Pococke, R. (1745). *A description of the east, and some other countries*. v. 2., London: W. Bowyer.

Ramsay, W. M. (1906). *Studies in the history and art of the Eastern Roman provinces*. Aberdeen: Aberdeen University Press.

Ramsay, W. M. (1960). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası*. (Çev. M. Pektaş), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Ramsay, W. M. (2003). *CB*. v. 1. London: Oxford University Press.

Sevin, V. (2001). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Seyirci, M. ve Başyılmaz, R. (1982). *Şuhut'un tarihi-coğrafyası-ekonomisi-kültürü*. Afyon: Özen Matbaası.

Spoerri Butcher, M. (2006). *RPC VII.1: From Gordian I to Gordian III (AD 238–244): Asia*. <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk> (Erişim tarihi: 19.07.2019)

Supplementum Epigraphicum Graecum (SEG). (1978). v. 28. H. W. Pleket ve R. S. Stroud (Ed.), Amsterdam: J. C. Gieben.

Talbert, R. J. A. (2003). *Atlas of classical history*. Taylor&Francis e-Library.

Taşdöner, K. (2017). *Anadolu'da Roma eyaletleri; Augustus Dönemi*. (1. baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Tekin, O. (2007). *Eski Anadolu ve Trakya; Ege göçlerinden Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasına kadar (İÖ 12.-İS 4. Yüzyıllar arası)*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Tekin, O. (2014). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*. (8. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Texier, C. (2002). *Küçük Asya: coğrafyası, tarihi ve arkeolojisi*. (Çev. A. Suat). Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.

Thonemann, P. (2011). *The Maeander Valley: a historical geography from Antiquity to Byzantium*. New York: Cambridge University Press.

Thonemann, P. (2013). Phrygia: an anarchist history, 950 BC-AD 100. P. Thonemann (Ed.), *Roman Phrygia: culture and society* içinde (s. 1-40), Cambridge: Cambridge University Press.

Thonemann, P. (2013). Households and families in Roman Phrygia. P. Thonemann (Ed.), *Roman Phrygia: culture and society* içinde (s. 124-142), Cambridge: Cambridge University Press.

Tozan, M. (2016). *Roma'nın Anadolu'daki egemenlik politikası; kentler ve bağımlı krallıklar (İÖ 133-İÖ 89)*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Translated Documents of Greece and Rome. (1984) E. Badian ve R. K. Sherk (Editörler), v. 4; Rome and the Greek East to the death of Augustus. New York: Cambridge University Press.

Trebilco, P. R. (1994). *Jewish communities in Asia Minor*. (2. basım). Cambridge: Cambridge University Press.

Umar, B. (1993). *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Vialart, C. (1641). *Geographia sacra, siue notitia antiqua episcopatum ecclesiae vniuersae: ex concilijs, patribus, historia ecclesiastica, & geographis antiquis excerpta*. Paris: Lutetiae Parisiorum; sumptibus Melchioris Tauernier.

Waelkens, M. (1986). *Die Kleinasiatischen Türsteine: typologische und epigraphische Untersuchungen der kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*. Philipp von Zabern: Mainz am Rhein.

Makaleler

Drew-Bear, T., Lubotsky, A. M. ve Üyümez, M. (2008). Three New-Phrygian inscriptions. *Kadmos*. 47. 109-116

Ertekin, E. (2013). Principatus Dönemi'nde Lykia et Pamphylia Eyaleti'nde görev yapmış olan curatores rei publicae ve correctores. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (6), 497-524.

Hallmannsecker, M. (2018). News from the Xenoï Tekmoreioi. *PHILIA*. 4, 67-73.

Huxley, G. (1969). Notes on fragments of three historians. *GRBS*. 10 (2), 163-168.

İznic, E. (2011). İmparator Diocletianus'un "tavan (en yüksek) fiyatlar fermanı" "Edictum de pretiis Rerum Venalium". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 30 (49), 97-130.

Karakuş, O.S. (2018). Doğu'dan gelen ölüm: Antoninus Vebası. *Toplumsal Tarih Dergisi*, (296), 50-55.

Karazeybek, M. (2000). Osmanlı taşra teşkilâtında Karahisâr-I Sâhib Sancağı'nın idâri yapısı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 100-115.

Kaya, M. A. (2005). Anadolu'da Roma eyaletleri: sınırlar ve Roma yönetimi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24 (38), 11-30.

Kaya, M. A. (2009). Anadolu'da Roma egemenliği (İÖ 205-25). *Doğu Batı*, 1 (49), 195-233.

Kaya, M. A. (2015). III. Makedonya Savaşı'na kadar Roma'nın Anadolu politikası. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 11 (1), 211-232.

- Kaya, M. A. ve Taşdöner, K. (2016). Roma imparatoru Hadrianus ve Anadolu: geziler, eyaletler ve kentler. B. Takmer ve E. N. Akdoğu Arca ve N. Gökalp Özdil (Editörler), *Vir Doctus Anatolicus* içinde (s. 494-513). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Kraemer, R. S. (1989). On the meaning of the term "Jew" in Greco-Roman inscriptions. *The Harvard Theological Review*, 82 (1), 35-53.
- Legrand, Ph.-E. ve Chamonard, J. (1893). Inscriptions de Phrygie. *BCH*, (17), 241-293.
- Lubotsky, A. (1998). New Phrygian metrics and the δεως ζεμελωσ formula. *Mír curad. Studies in honor of Calvert Watkins*. J. Jasanoff, H. C. Melchert ve L. Oliver (Editörler). 106 (1), 413-421.
- Orhun, M. (2018). Pergamon Kralı III. Attalos'un bağışısı ve Roma'nın Asya Eyaleti'nin kuruluşu. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (14), 275-324.
- Perrot, G. (1876). Note sur la situation de Synnada. *RA*, 31, 190-203.
- Radet, G. A. ve Ouvré, H. (1896). Inscriptions de Phrygie. *BCH*, (20), 107-118.
- Ramsay, W. M. (1883). Inscriptions inédites de l'Asie Mineure. *BCH*, 7, 297-328.
- Ramsay, W. M. (1887). The cities and bishoprics of Phrygia (continued). *JHS*, 8, 461-519.
- Robert, L. (1934). Notes de numismatique et d'epigraphie Grecques. *RA; Sixième Série*. T. 3. 48-61.
- Sherk, R. (1992). The eponymous officials of Greek cities IV. *ZPE*, (93), 223-272.
- Silberschlag, E. (1933). The earliest record of Jews in Asia Minor. *Journal of Biblical Literature*, 52 (1), 66-77.
- Sina, A. (2016). Eski Yunan yargı sistemi: İÖ IV. yüzyılda Atina'da yargıçlar ve mahkemeler. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (123), 419-450.
- Tozan, M. (2018). Antikçağda Synnada Kenti. *VIII. Uluslararası Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri özeti*. <http://sempozyum.afyon.bel.tr/wp-content/uploads/2018/04/bildiri-ozetleri.pdf> (Erişim tarihi: 19.07.2019).
- Yıldız, M. E. ve İlaslı A. (2017). Zwei neue kaiserzeitliche Grabinschriften im Museum von Afyonkarahisar. *GEPHYRA*. 14, 101-108.

Tezler

Akşar, A. (2019). *İmparator Hadrianus'un Anadolu gezileri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eraydın, N. (2002). *Phrygia Bölgesi'ndeki Zeus epitetleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztopbaş, S. (2010). *Synnada sikkeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dil Bilgisi Kitapları ve Sözlükler

Çelgin, G. (2011). *Eski Yunanca-Türkçe sözlük*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Liddell, H. G. ve Scott, R. (1879). *A Lexicon: abridged from Liddell&Scott's Greek-English lexicon*. (8. baskı). New York: Harper&Brothers.

Sandalcı, S. (2014). *Eski Yunanca dil bilgisi*. (3. baskı). Edirne: Ceren Yayıncılık.

Taşlıkılıoğlu, Z. (1968). *Grekçe gramer ve syntaks*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Taşlıkılıoğlu, Z. (1968). *Grekçe gramer ve syntaks II*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

İnternet Kaynakları

<https://epigraphy.packhum.org>

Erişim tarihi: 2018-2019

<https://www.britannica.com>

Erişim tarihi: 06.04.2019

<http://penelope.uchicago.edu>

Erişim tarihi: 15.04.2019

<http://mama.csad.ox.ac.uk>

Erişim tarihi: 20.06.2019

<http://db.edcs.eu>

Erişim tarihi: 17.07.2019

<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk>

Erişim tarihi: 19.07.2019

<http://awmc.unc.edu>

Erişim tarihi: 19.07.2019

<https://www.asiaminorcoins.com>

Erişim tarihi: 19.07.2019

<https://grbs.library.duke.edu>

Erişim tarihi: 27.07.2019

<http://repository.edition-topoi.org/collection/ICG> Erişim tarihi: Temmuz, 2019

<https://etc.usf.edu> Erişim tarihi: 02.08.2019

<http://abl.gtu.edu.tr> Erişim tarihi: 04.08.2019